Sosyal Bilimler Dergisi | ISSN: 2667-4181 | Yıl: 4 | Sayı: 11 | Mayıs 2022

PASAJLAR

Transhümanizm

PASAJLAR

sosyal bilimler dergisi

TRANSHÜMANİZM

11

PASAJLAR
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Bölgesel Süreli, Dört Aylık, Hakemli Yayın
ISSN: 2667-4181
Sayı 11 / Mayıs 2022

İmtiyaz Sahibi
Akademim Yayıncılık Kültür Sanat Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Talha Dereci

Sayı Editörü
Ahmet Dağ ve Talha Dereci

Kapak Tasarımı ve Dizgi
Turgut Üneli

Redaksiyon
M. Utku Yeşilöz

Yayın Kurulu
Tansu Açık, Başak Ağın, Mücahit Bilici, Nilgün Çelebi, Çağdaş Dedeoğlu, Mustafa Erdoğan, Cemal Güzel, Ferhat Kentel, Serpil Oppermann, Kaan H. Ökten, Neşe Özgen, Ergi Deniz Özsoy, Şebnem Pala Güzel, İbrahim Sirkeci, Özgür Taburoğlu, Çetin Türkyılmaz, Aziz Fevzi Zambak.

Bu Sayının Bilim Kurulu
Ali Utku, Başak Ağın, Çağdaş Dedeoğlu, Hakan Hakeri, Hakan Poyraz, Kasım Küçükalp, Muhammet Yeşilyurt, Mustafa Tekin, Sadık Türker, Serap Şişman-Uğur, Şevki Işıklı, Sümeyra Buran Utku, Yaylagül Ceran Karataş.

Yazışma Adresi
Akademim Yayınları
İsmetpaşa Mah. Demircioğlu Cad. No: 1/8,
Merkez / Çanakkale / TÜRKİYE
+90 (532) 491 64 27
editor@pasajlardergisi.com
pasajlardergisi.com

Sertifika No: 49776

Kapak Resmi
Johannes Vermeer'in *Meisje met de parel* [İnci Küpeli Kız] (1665) adlı çalışmasına yapay zekâ destekli bir yazılım aracılığıyla transhümanist etki verilmesi. Uygulama: Talha Dereci

Baskı ve Cilt
Ceylan Matbaacılık
Maltepe Mh. Davutpaşa Cd.
Güven Sanayi St. No: 83/2-319,
Zeytinburnu / İstanbul
0 (212) 613 10 79
Sertifika No: 40933

1. Basım: 500 Adet
Haziran 2023

Reklam kabul edilmez.

Pasajlar Sosyal Bilimler Dergisi, yılda üç sayı olmak üzere;
Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında yayımlanır.

Gelecek sayıların bilgileri de dahil olmak üzere, dergiye ilişkin tüm detaylara pasajlardergisi.com adresinden ulaşılabilir.

Pasajlar ve yazarın ismi kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Dergiye gönderilen yazıların yayımlanıp yayımlanmaması ilgili sayının hakem raporları, sayı editörü ve bilim kurulunun önerileri doğrultusunda sorumlu yazı işleri müdürünün kararına bağlıdır.

@pasajlardergisi

Eski Bir Arayışa Yeni Bir Soluk: Transhümanizm

İNSAN sınırları olan bir varlıktır. Koşabileceği bir hız, kaldırabileceği bir yük, uykusuz geçireceği günler, yeme arzusunun doyum noktaları ve buna benzer birçok fiziksel sınırlılıktan bahsedilebilir. Öte yandan kimi zihinsel sınırlılıklardan da söz edilebilir. Beynin tek bir hamlede işleyebileceği bilgi, hafızada tutulacak şeyler, odaklanma ve konsantre olma yeteneği hep sınırlıdır. Bu sınırlılıkların kendi içinde olumlu işlevleri olsa dahi insan kendisine çizilen kırmızı çizgileri aşma eğilimindedir. Hep daha fazla ne kadar ağırlık kaldıracağını, su altında daha fazla ne kadar nefesini tutabileceğini ya da daha ne kadar çok kelimeyi hafızasında tutabileceğini sınayanlar olacaktır.

Öte yandan sınırlılıkları olan insanın mustarip olduğu ve kaçamadığı iki husus bu sınırlılık hâlini her daim tetikler: hastalık ve yaşlanma. Her iki husus da insan vücudunun çok çeşitli sınırlamalara tabi olduğu ve bu sınırlamaların bir kişiden diğerine büyük ölçüde değişebileceği gerçeğini vurgular. Bu sınırlılıkları anlamak, bireylerin kendi sağlık ve refahı hakkında bilinçli kararlar alabilmelerine ve yaşam kalitelerini etkileyebilecek durumları önlemek veya yönetmek için adımlar atmalarına yardımcı olabilir.

Bunlara, hemen hemen tüm insanlar için ortak olan doğal ve evrensel olarak nitelendirebilecek ölüm korkusunu da eklemek pekâlâ mümkündür. Her ne kadar, bildiğimiz yaşamın sonu ve bundan sonra gelecek olanın başlangıcı olduğu için genellikle bilinmeyene duyulan korkuyu imle-

se de ölüm korkusu insanın en keskin deneyimlerinden biridir ve kişinin dünya hakkındaki düşünme biçimini şekillendirir.

İnsanın bu kadim meseleleri hemen her çağda filozofların da gündemine girmiştir. Çağdaş dönemde, bu konuları ana gündemi olarak belirleyen bir çevre de fiziksel ve zihinsel yetiler de dahil olmak üzere insanlık durumunun sahip olduğu sınırlılıkları da aşıp geliştirmeyi nihai kaygılarından biri olarak belirlemiştir. İnsanların biyolojik sınırlılıklarının üstesinden gelmek ve insanlık durumunu iyileştirmek için yapay zekâ, genetik mühendisliği ve beyin-bilgisayar arayüzü gibi teknolojilerden faydalanmayı savunan transhümanizm adlı düşünce hareketi; potansiyel olarak hastalıkları önleme veya tedavi etme, yaşlanmayı yavaşlatma veya onun etkilerini tersine çevirmeyle bilişsel veya fiziksel yetenekleri geliştirme ya da yaşam süresini uzatma gibi hamleler gerçekleştirme çabası içerisindedir.

Bu aşamadaki kritik bir fark, tercih edilen yöntemdeki ayrışma ile ortaya çıkar. Kendilerinden önceki kimi filozoflar, örneğin transandantalistler, bu sınırlılıkları felsefi veya tinsel yollarla aşılabileceğini savunmuşken transhümanistler, teknolojinin bu amaca yönelik bir araç olarak kullanılmasına odaklanma eğilimindedir. Buna ek olarak transhümanistlerin bu konularda ilerlemeci bir tavır takındığı dile getirilebilir. Bilişsel gelişim, yapay zekâ, uzay araştırmaları, sibernetik ve robotik ile kriyojeni gibi alanlarda yaşanacak olan gelişmeler insanlık durumunda da gelişmelere imkân sağlayacak olmasından dolayı transhümanistler tarafından önemsenir. Bu alanda atılacak her adım, insanın özgürleşmesine yönelik atılmış bir adım olarak kabul edilecektir.

Transhümanizm, bilimsel tartışmalara konu olması açısından yeni sayılabilecek bir alan olsa da temas ettiği hususlar açısından insanın kadim arzularına elle tutulur somut çözümler üretebilme niyeti dolayısıyla "kökü mazide olan bir âti" hareket izlenimi yaratmaktadır. Gılgamış'ın ölümsüzlük arayışı, Odysseus'un eve dönüş yolculuğuyla kendini aşmayı başarması ve benzeri örnekler, transhümanizmin kendisine yönelik eleştirileri de sıkı bir salvo ile savuşturabilmesine olanak sağlamaktadır. Zira insanın arzularını bilen ve bunları tatmin etmeye dönük hamlelerde bulunan bir oluşum söz konusudur. Arz ve taleplerin buluştuğu piyasa ortamı şüphesiz böyle bir ortamda da kendini gösterebilir. Transhümanizm, insanın en eski taleplerine arz yaratabilme niyetiyle dünya sahnesinin en önemli atılımlarından biri kabul edilebilir ve edilmelidir.

Bu aşamada dikkat çeken bir hususa özellikle değinilmelidir: Kendilerini dindar olarak tanımlayan veya daha genel bir tabirle monoteist dinlerin takipçilerinin (daha özelde ise Türkiye'deki Müslümanların ekseriyeti) transhümanizm karşısında kendilerini tehdit altında hissetmeleri. Tehdit

altında olanın korku da duyması beklenir ama böyle bir durum söz konusu değildir. Zira taşlanacak olan şeytan(lar) vardır, birileri tanrıcılık oynamaktadır, had bildirmek kitabın ve imanın gereğidir. İnanıyorlardır, mutlaka galip geleceklerdir ve üstün olmaya devam edeceklerdir.

Meselenin bu noktalarının trajikomik olduğunu söylemek bile bir yerde anlamsızlaşmaya başlamaktadır. Havadan nem kapan böylesi "kesin inançlılar" için esasen sorun transhümanistlerin tanrıcılık oynaması değil, kendilerinin doğum ve ölüm dahil olmak üzere ikisi arasında kalan yaşamın temel meselelerinde insanları etkileme ve yönetme imkân ve kapasitelerinin azalmasıdır. Hâliyle dert daha çok binlerce yıllık kürsünün ve sahip olduğu gücün kaybı ile ilgilidir. Bunun gerçek olma hâlini bırakın ihtimalinin konuşulur ve görünür olması bile sözü değil, sesi yükseltme ve korku tacirliğinde safları sıklaştırmaya sebep olmuştur.

Fanuslarına bir pencere açma olarak kabul edilebilirse şayet diyebiliriz ki transhümanizm dine yönelik bir tehdit değil, insanlık durumunu görmek ve anlamak için yepyeni ve kuvvetli bir mercektir. İnsanlığın geçirdiği büyük paradigma değişikliğine şahit olmak, buna uyum sağlamak ve buna kafa yormak kesinlikle daha tercih edilesidir.

Yine de tüm bunlara, muhaliflerini transhümanistlerden ayırıyor gibi görünen düşünsel uçuruma rağmen bu farklılığın aşılamaz olmadığını savunmak gerekir. Transhümanizm, varoluşsal bir tehdit olarak değil, heyecan verici bir potansiyel ve insanlığın gelişimi ile kendini aşma arayışının uzun tarihinde yeni bir evre olarak görülmelidir.

Yeni çağın eşiğinde dururken, bu gelişmelerin insan anlatısı üzerinde yaratabileceği derin etkileri daima göz önünde bulundurarak geleceğe açık zihinle bakmakta ısrar ediyor, *Pasajlar*'ın bu sayısının literatüre teşvik edici yanının farkındalığı ile alana katkı sunacağını umuyoruz.

Talha Dereci
Genel Yayın Yönetmeni ve Sayı Eş Editörü
editor@pasajlardergisi.com

Hiper-Modern ve Tekno-Felsefe Olarak Transhümanizm

Transhümanistler, süper uzun bir ömür, süper zekâ ve süper mutluluk dünyası yaratmaya çalışıyorlar (bir "3S" medeniyeti). İnsanlar ve diğer hayvanların aksine transhumanlar ihtiyarlayarak çökmeyecek ve ölmeyecek: Yaşlanma adını verdiğimiz korkunç hastalık tedavi edilecek ve iyileştirilecek. İnsanın bilişsel sınırları aşılabilir. Yapay zekânın çok hızlı gelişmesiyle insan genomunun baştan yazılması, tamamı süper zekâlardan oluşan bir toplum spektrumu yaratacak.

— David Pearce

PLATON'UN metafizik esaslı idealist felsefesi, Aristoteles'le birlikte felsefe-bilime evrilmiş, René Descartes ve Francis Bacon gibi filozoflar felsefe-bilime dönüşen bilgi anlayışını matematik-fizik-mekanik eksenli bir felsefeye dönüştürmüştür. Yeni Çağ'daki bilgi ve bilimin teorik çerçeve, Aydınlanma Çağı'nda ve 19. yüzyılda Avrupa'ya toplumsal ve siyasal olarak dönüşme imkânı sağlamıştır. Teorik ve pratik dönüşüm, uygulamalı bilimleri etkileyerek sanayileşmeyi ve makineleşmeyi meydana getirmiştir. Öklid dışı geometrinin ve izafiyet kuramının gelişimi, sofistik düzleme sahip olan teknolojiyi doğurmuştur. Teknolojinin gelişmesi, yalnızca dünyadaki mekân ve aletlerin gelişimini değil, insanın da geliştirilebileceği söylemini doğurmuştur.

Julian Huxley, ilk defa 1957 yılında insan türünün, yeni olanaklarla (bilimsel ve teknolojik gelişmeler) fiziksel, biyolojik ve zihinsel olarak gelişerek kendini aşabileceğini ifade eden transhümanizm kavramını kullanmıştır. Transhümanizmin ana figürlerinden biri olan Bostrom'a göre transhümanizm; insanın mükemmelliğini, rasyonelliğini ve temsilini Rönesans hümanizminden ve aydınlanmadan almıştır. Transhümanizm, dört büyük teknolojinin -nanoteknoloji, biyoteknoloji, enformasyon teknolojisi ve bilişsel bilim (NBIC)- üzerine temellenmiş felsefi, bilimsel, kültürel ve ideolojik bir harekettir. 21. yüzyılda özellikle nano ölçekli bilimlerde ve internetteki gelişmeler hem insana hem de onunla bağlantılı olan mekâna ilişkin dönüşümü mümkün gören yaklaşımlara imkân tanımıştır. Modern enformasyon teknolojilerinin, siber ve nano teknolojilerinin imkânlarının artması, insanın biyolojik kapasitesini artırmayı ve akıllı teknolojilerle entegre olmanın gerekli olduğu tartışmalarını doğurmuştur. Hususiyetle NBIC teknolojilerinin çoğalması, saf biyolojik insan düzleminin ötesine geçme çabası olan transhümanizme zemin sağlamıştır. 1998 yılında David Pearce ve Nick Bostrom tarafından daha sonra Humanity+ adını alacak olan Dünya Transhümanist Derneği (WTO) kurulmuştur. Transhümanist Derneği'ne benzer olarak "*Extropy Institute, Foresight Institute, The Immortality Institute, The Institute for Ethics and Emerging Technologies* ve *The Singularity Institute for Artificial Intelligence* ile yeni akademik disiplin olarak ortaya çıkan "*Future*" gibi onlarca dernek ve kuruluş vardır.

Transhümanist felsefe, teknolojik evrimle önce transhuman varlığa ardından da posthuman varlığa ulaşmak ister. Transhümanistler, uzun sağlıklı yaşama (süper sağlık) kavuşmayı, daha iyi karar verme yetisine (süper zekâ) sahip olmayı ve daha mutlu (süper mutluluk) olmayı isterler. Doğayı korumaktan daha çok onun üzerinde olan hâkimiyetini artırmak isteyen transhümanistler, yeni insan ve yeni değerler peşinde ve teknolojilerin imkânlarıyla insanın dönüşerek, mevcut doğasını aşarak yakın gelecekte farklı bir evreye girileceği düşüncesine sahiptir. Genetik, robotik, nanoteknoloji, nöroloji, moleküler biyoloji, nörofarmakoloji, yapay zekâ, uzay mühendisliği ve benzeri birçok alanda olan bilimsel ve teknolojik gelişmeleri kendisi için imkân gören transhümanizm bilim insanı, filozof, sosyolog, tıp doktoru, psikofarmakolog, mühendis, hukukçu ve bürokrattan sanatçılara, gelecekçilere hatta hippilere kadar birçok unsuru içinde barındırır. Transhümanizm mevzusu yalnızca felsefe alanında çalışanları değil, başta tıp olmak üzere nörobilim, biyoloji, mühendislik, mimarlık, hukuk, teoloji, mantık/linguistik, iletişim, psikoloji, edebiyat, antropoloji, sinema, sanat/endüstriyel tasarım, siyaset/sosyoloji ve askerî ve benzeri çalışma alanlarında olan uzmanların ilgilenmesi gereken bir mevzudur. Zira transhü-

manizm hem temel mühendislik, tıp, teoloji ve sosyal bilimler alanlardan beslenen hem de onları teşvik eden bir akımdır.

20. yüzyılda birçok akım (pozitivizm, materyalizm, fenomenoloji, egzistansiyalizm, postmodernizm, yapısalcılık, post yapısalcılık) ve onlarca filozof (Jean-Paul Sartre, Martin Heidegger, Edmund Husserl, Jacques Derrida, Michel Foucault, Wilhelm Dilthey, Gilles Deleuze, Félix Guattari, Georges Bataille, Jean Baudrillard) vardı. 21. yüzyıl şimdilik akımları da filozofları da çok az olacak bir yüzyıl gibi görünüyor. 21. yüzyılın en çok tartışılan, görünür akımları, posthümanizm ve -Başak Ağın'ın ifadesiyle- onun "karanlık ikizi" transhümanizmdir. Felsefe tarihindeki sistematik filozoflar yerine 21. yüzyılda belli sistematik felsefeyi hedeflemeyen (Byung-Chul Han, Peter Singer, Charles Taylor, Slavoj Žižek, Aleksandr Dugin, Alain Badio, Judith Butler, David Chalmers, Alasdair MacIntyre, Jean-Luc Nancy, Martha Nussbaum, Jürgen Habermas vb.) felsefeci-düşünürler vardır. Ayrıca bu yaşayan filozoflardan J. Habermas, A. Badio ve C. Taylor gibi isimler şimdilerde doksanlı yaşlarda olup doktoralarını 1950'lerin sonlarında tamamlamış olan filozoflardır.

21. yüzyıl salt bilim insanlarının ve filozofların belirlediği bir yüzyıl olmaktan daha çok bilgi ile sermayeyi kesiştirmiş bilimcilerin (Ray Kurzweil, Elon Musk, Mark Zuckerberg, Jeff Bezos, Jack Ma) inşa ettiği bir yüzyıl olacak görünüyor. Düşünce tarihinde ilk defa felsefi bir hareket, kendini teknolojiye dayandırıyor. Bu hareket; mitik, gnostik, dinî, felsefi ve ideolojik bir hareket olan transhümanizmdir. Böylesi dönüştürücü ve yenilikçi bir harekete karşın bu sürecin doğuracağı zaafları veya olumsuzlukları tartışmaya açarak sağlıklı zemine oturtabilecek düşünürlerin-filozofların hem niceliğinin hem de niteliğinin zayıf olması, 21. yüzyılda insanlık için daha büyük sorunlar doğurabilir.

Kendi köklerini "Gılgamış Destanı"na ve Bacon'un tasarımlarına kadar dayandıran transhümanizm, kendini Neo-aydınlanma veya İkinci Aydınlanma olarak adlandırır. İlk Aydınlanma hareketinin dünyaya ve insana dair birçok beklentisi ve umudu vardı. Bu beklentilerden bir kısmı gerçekleşti bir kısmı gerçekleşmedi. Gerçekleşen beklentiler, insanlığın dünyasını çok değiştirdi. İkinci Aydınlanma hareketi olan transhümanizmin de bir çok beklentisi ve ayrıca vaadi var. Bunların hepsinin gerçekleşmesi pek mümkün görünmüyor. İlk Aydınlanma'nın vaatleri; bireysel, toplumsal ve siyasal düzlemdeydi. Transhümanizmin iddiası ise yalnızca bu düzlemlere dâhil değil, daha dönüştürücü olan bilim ve teknolojinin sunacağı imkânlar üzerine kuruludur. 2045 yılını, kendisi için kemâle erişme tarihi olarak gören transhümanizm, vaatleri ve iddiaları bakımından belirsizlikleri, imkân ve zaafları barındırmaktadır. 21. yüzyılın en önemli felsefi-bilimsel-kültü-

rel hareketi olan transhümanizmi; "ütopik," "fütüristik," "şeytanlaşmış," "lanetlenmiş," "kötülük" kavramlarıyla ifadelendirmek ciddi bir hata ve yanılgıdır. Transhümanizm, neliği, imkân ve zaafları ile doğru anlaşılması gerekilen bir harekettir.

Ahmet Dağ, Sayı Eş Editörü

Transhümanizm Bir Metahümanizm midir?*

CAN BATUKAN**

Özet

Bu makale transhümanizmin günümüze dek verilmiş çeşitli tanımlarını ve ortaya çıkmış temsilcilerini inceledikten sonra transhümanizmin bir metahümanizm olup olmadığını Martin Heidegger'in *Hümanizm Üzerine Mektup* (1947) ve Jean-Paul Sartre'ın *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir* (1946) metinlerini transhümanizm bağlamında değerlendirerek soruşturmaktadır. Buna ek olarak çalışma, Friedrich Nietzsche, André Robinet, Gilles Deleuze, Félix Guattari, Jacques Derrida ve Philip K. Dick gibi kuramcı yazarların kavramlarını devreye alarak meselesi çözümlemeyi amaçlamaktadır. Öncelikle metin transhümanist yaklaşımın bir meydan okuma olduğu varsayımından hareketle kıyıda kalmış bir felsefi eksen olarak robotlar ve yapay zekâ sorusunu kendi merkezine oturtmayı ve meydan okuma (*défi*) örneklerinin tespitini yapmayı hedefler. İkinci olaraksa transhümanizm başlığı altında şimdiye dek toparlanmış olan farklı görüşleri ve değerlendirmeleri göz önünde tutmak kaydıyla meselenin felsefi sonuçlarını tekniği özü bağlamında değerlendirecek-

* Bu makalede kör hakemlik süreci uygulanmıştır. **Geliş Tarihi:** 01/02/2022, **Kabul Tarihi:** 17/04/2022.

** Dr., Université de Paris, Post-doc Araştırmacısı, batukan78@hotmail.com.

tir. Bu sayede transhümanizmin ilerleyeceği düşünülen olası farklı patikaların nasıl bir netice verebileceğine ve bunlardan hangisi ya da hangilerinin hakiki manada bizi insan-sonrası bir varoluşa götüreceğine dair bir öngörüde bulunmayı ve hatta transhümanizmin özünün ne olması gerektiğine dair bir takım saptamalar yapmayı deneyecektir.
Anahtar Kelimeler: Transhümanizm, Posthümanizm, Teknik Sorusu, Teknoloji, Öznellik

Giriş

TRANSHÜMANİZMİN ya da insanın-ötesine-geçiş idealinin bir meydan okuma (*défi*) olduğu iddia edilebilir. Örneğin çok da bilinmeyen bir Leibnizci olan André Robinet'nin *Le Défi cybernétique: L'automate et la pensée* adlı eseri 1973 yılında çıktığında ondan iki yaş kadar büyük olan Isaac Asimov yeraltı edebiyatı içerisinde onlarca bilim kurgu öyküsü ve deneme yayınlamış durumdaydı. Benzer biçimde felsefe, bilim ve hayal gücü arasında (aralarda) gezinmekte olan Büyük-Zihin Philip K. Dick ve üstün bilinç sahibi bir gezegenin düşleyicisi Stanislaw Lem de büyük eserlerinden bir kısmını ortaya koymuştu. Bu eserlerin her biri (en kısa yazılar ya da konuşmalar dahi) birer meydan okumaydı. Zira içerisinde oldukları çağın biliminin ve teknolojisinin henüz erişememiş olduğu bir görüş noktasından yazmaktaydılar.

20. yüzyılın ortalarından 1980'lerin sonuna dek yükselen bilim kurgu akımı, milenyumun sonlanması ve üçüncü milenyumun mitosuna geçişle birlikte sönümlenmiştir. 21. yüzyılın geride bıraktığımız son yirmi yılını Fukuyama'nın "tarihin sonu" tezi kanımca iki periferik, kıyıda kalmış felsefi eksende aşındırılmaya başlanmıştır:

I. Doğa ve hayvan sorusu ekseninde,

II. Robotlar ve yapay zekâ sorusu ekseninde.

Posthümanizm ve transhümanizm bu periferik eksenlerden ikincisi içerisinde önemli bir bölgeyi ifade eder. İnsanın yalnızca bir varsayım olarak elimizin altında olduğunu yani aslında "insan" adını verdiğimiz şeyin kendi kendimize dayatmış olduğumuz bir tanımdan fazlası olmadığı ve daha da önemlisi artık aşındırılmasının ve aşılmasının zamanının gelmiş olduğunu bize hatırlatan bu bölgede bozum, söküm, sıçrama ve ötesine geçme denemeleri yapılmaktadır: İnsan varsayımı elimin altında değildir zira elimin benim elim olduğu, düşünenin ve dolayısıyla varolanın ben olduğu kesin değildir. Ben dediğim şey bir yanılsama olarak karşımda olma ihtimaline sahipse bu onun aşındırılmasını ve askıya alınmasını benim adıma

kolaylaştırır. Hâlbuki ben (*ego*), bölünmez, mutlak bir durağanlık olarak karşıma dikilirse onun savaşacak gücü kendimde (yine bende) bulamayabilirim. Ben öyleyse parçalı, muğlak ve kaygan olmalıdır. Bir derinlikten ziyade bir yüzey gibi olmalıdır, bir şizo-ben olmalıdır (Deleuze-Guattari, 1980: 592-3).

Böylesi bir varoluşu posthümanizm ve transhümanizm sağlayabilir mi? Posthümanizm (insan-sonrasına-geçiş), insana dair felsefi kuramların aşılarak onun yeniden (ve temelsiz bir biçimde) temellendirilmesiyse bunu pekala sağlayabilir. Buna "kültürel posthümanizm" diyebiliriz. Ancak bu tanıma göre olan bir posthümanizm insanın yükseltmekten söz etmez, aşındırmanın ve aşmanın ötesinde bir vaadi yoktur. Öyleyse insan bedenini protezlerle doldurmaya, onu teknik bir aygıta dönüştürmeye niyeti yoktur. Bunu yapmayı arzu eden transhümanizmdir. Kurzweil'in ifade ettiği gibi onlar "gelecek olanın kökeni" olmayı düşlemektedir (Folscheid, Lécu, de Malherbe, 2018: 2). İnsanı baştan aşağı yenilemek, organlarını yeni işlevlerle donatmak, yaşamın biçimini değiştirerek yeni türler ortaya çıkarmak, klonlanmış insan bebeklerini evlat edinmek, gen yapılarını değiştirmek ve daha gelişmiş, arttırılmış bedenleri ve ruhları iki yüzyıl ve hatta daha fazla yaşatabilmek ve onları galaksilerin en uzak noktalarına dek yaymak (Folscheid, Lécu, de Malherbe, 2018: 2): Transhümanizmin hedefi bu gibi görünmektedir.

Transhümanizm sözcüğü ilk kez Aldous Huxley'in kardeşi Julian Huxley tarafından 1951 yılında *Psychiatrie* dergisinde kullanılmıştır (Folscheid, Lécu, de Malherbe, 2018: 5). Bu bir aşkınsallık denemesidir ama sadece kendisi için değil, tüm varoluş adına kendi kendinin aşılmasıdır da. (Folscheid, Lécu, de Malherbe, 2018: 6). Ancak Huxley'in toplumsal ve ekolojik bir çizgide kalan vizyonu bireyi temel almamaktaydı. Üstelik transhümanizmin türleri 1960'lardan itibaren önce *Beat* kuşağında spiritüel, Doğu öğretilerine, Şamanizme ve Doğa'ya yönelen bir yolda, daha sonraysa giderek teknolojinin insan bedenine ve ruhuna entegrasyonu biçiminde ilerleyecekti.

İnsanın doğasını değiştirme hedefi, Nietzscheci bir perspektifte insanın aşılmasıdır. Bu nedenle, her ne kadar transhümanistlerin bir kısmı (örneğin Nick Bostrom ve Humanity+ hareketi) kendilerini Rönesans'ın ve Aydınlanma'nın devamı olarak görse de esasında bu belirsiz (zira doğa değişimi bu belirsizlik riskini daima taşıyacaktır) ilerleyiş insanın değillenmesi olduğundan aynı zamanda "yokoluşçu" bir damarı da içerisinde taşır. İnsan türü tümüyle yok edilmeden veya aşılmadan insan-sonrasına geçilemeyecek olabilir. Unutmayalım ki Nietzsche'nin *üstinsanı* tek bir kişidir ve o ancak *son insanın* yokoluşundan sonra yeryüzüne gelecektir. *Son-insan*,

Üst-insana bakarken gözlerini kırpıştıracaktır: Gözleri kamaşacaktır, bakamayacaktır ışığına (Nietzsche, 2012: 53). Öyle bir güçlü ışıkla gelecektir ki O, *Son-insan*'ın sahte mutluluklarını, tüketmekte olduğu o "sahte yaşamı" silip atacaktır (Nietzsche, 2012: 54-5).

Hümanizmin tarihsel çöküşü ya da insan idealinin (ya da varsayımının) transhümanizmin içerisinde geliştirilmiş ve/ya dönüştürülmüş olarak sürdürülmesi (İnsan 2.0, İnsan 3.0 biçiminde) arasındayız. Bunlardan hangisinin gerçekleşecek olduğunu henüz biliyor değiliz. Ancak tarihsel/düşünsel süreci takip ettiğimizde 1950'lerde patlayan yeraltı, bilim kurgu edebiyatıyla 2020'lerin ve sonrasının transhümanizmi arasında bir bağ kurulabilir. Söz konusu bağ, Robinet'yi sibernetik ve otomatlar üzerine düşünmeye, Asimov'u bir robotun kötücül olabilme kudretini sorgulamaya ve Dick'i android olmayı insan olmaya tercih etmeye sevk edecek olan düşünce alanı ile transhümanizmin karanlık yüzü arasındaki bağ olabilir.

Transhümanizm Bir Metahümanizm midir? Ya da Olabilir mi?

Bunu anlayabilmek (soruyu gözümüzün önüne serebilmek) için kanımca Heidegger'in *Hümanizm Üzerine Mektup* (1947) metnini ve Sartre'ın *Varoluşçuluk Bir Hümanizmdir* (1946) adlı eserini hızlıca yeniden yorumlamamız gerekiyor. Heidegger'in Jean Beaufret'ye yanıt olarak kaleme almış olduğu *Über den Humanismus*'da (1946), Sartre'ın hümanizmine karşıt konumu ortaya koyarken kendi anti-hümanizmini de tanımlar.

Heidegger'in teknik sorusunu ele alışı başlı başına onun insan varolanı yüceltilmesi gereken bir mahiyet olarak göremeyeceğini gösterir. Doğa sorusunun sorulduğu bir çağda, insanın kendi öznelliğini yeniden merkeze alışı ve diğer varolanları aşağı görmeyi sürdürmesi çoklu-öznelliğin imkânlarını kapatmaktadır. İnsanın makineyle olan ilişkisinden (ve insanın hayvan ile olan ilişkisinden) ziyade, insanın kendi kendisiyle olan ilişkisiyle alakalı olan transhümanizm de tıpkı posthümanizm gibi teknik meselesine bağlıdır. Zira insan ve teknik arasında kendine hedefler koymuş olan özne ile onu o hedeflere götürecek olan araçlar arasındaki ilişki söz konusudur. İnsan dediğimiz, karşımıza kendini çoğu kez özne olarak konumlandıran ve karşısına aldığı, nesne olarak tanımladığı şeyleri (canlı ya da cansız) hedefleri için birer araç (*instrumentum*) hâline getiren bir varolana işaret etmektedir. Heidegger işte bu bağlamda insana ve onun yüceltilmesinin tüm biçimlerine karşı çıkacaktır (Bu konuda ayrıca bkz. Batukan, 2022).

Ona göre düşünmenin kendisi, inşa etmenin ve yaratmanın hizmetinde bir refleksiyon (kendi üzerine dönme) yöntemi; bir *tehknè* değildir

(Heidegger, 2002: 39). Bu onun Platon'dan ve Aristoteles'ten, dolayısıyla da tüm Batı metafizik tarihinden ayırışıdır. Düşünme (*Denken*) varolanın durağanlıktan çıkışı (*ek-sistence*) ve Varlık'ın örtüsünü açışıdır. Bu manada bir bilim olmayan felsefenin hatırlanması (bu unutulmuş durumdadır) ve düşünmenin teknik yorumunun terk edilmesi Heidegger'e göre insan varolanın kendisi oluşunun (yani *Dasein* oluşunun) tek yoludur. Buysa hümanizme yeni bir mana yükleyerek (*redonner un sens au mot Humanisme*) değil, onu ve insanı metafiziğin merkezinde tutmakta olan tüm kavramların (ben, özne, töz vs.) ortadan kaldırılmasıyla olacaktır. Bu yüzden Heidegger, düşünmeyi Varlık'ın düşünmesi olarak kabul eder ve *Dasein*'ın zamansallığını temel nitelikte (*fundamental*) kabul eder (Heidegger, 2002: 40-1).

Dasein'ın zamansal oluşu, insanın sanıldığı gibi bazı özsel nitelikleri doğuştan verili olarak taşımadığının ifadesidir. İnsan her zaman *Dasein* olamamaktadır hatta nadiren olabilmektedir. Üstelik insan toplumlarının içerisinde pek az kişi, bir azınlık (filozoflar, şairler, sanatçılar) bu niteliğe sahip olabilmektedir. Demek oluyor ki bu nadir kişiler (ve onlar da ancak düşünceyle meşgul olduklarında buna muktedir olacaktır) haricinde kalanlar, yığınlardan başkası değildir. Kalanlar esas itibarıyla Varlık'ı anlamayanlar, anlamayacak olanlardır yani anlayışsızlardır. Onlar daimi bir biçimde *Mitsein*'dır (bir-arada-oluş). Her ne kadar, *Dasein* olma imkânına temporel olarak sahip olsalar da bunu çok büyük ihtimalle birkaç saniyeliğine bile başaramayacaklardır. Bu bakımdan "işte bu insanın" aşılması gereklidir. Onun hümanizminin de aşılması gerekmektedir zira bu da onu uyutmakta, uyumaya ve hiç olmaya götüren ideolojilerden ve düşünüm dışı düşüncelerden biridir.

Tüm bunları şunun için anlatıyorum: Eğer Heidegger'de olduğu gibi hümanizmin reddi, transhümanizm için de söz konusuysa (ki öyledir) bu yeni bir hümanizm inşa etmek için midir yoksa insanın tam manasıyla aşılmış olduğu bir geleceği tasarlamak için midir? Heidegger'in öznellik metafiziği dediği (Heidegger, 2002: 43) şeyin devamını mı hedeflemektedir yoksa ondan tümüyle kurtulmuş yeni bir insanı (ve onun yenilenmiş *logos*'unu) ya da Nietzsche'nin düşüncesindeki *üstinsanı* mı hayal etmektedir?

L'Existentialisme est un humanisme / Varoluşçuluk bir hümanizmdir derken Sartre (1946), Heidegger'e göre bu tuzağa düşmekteydi. "Bu dünyadaki her türlü faaliyeti bütünüyle boş ve verimsiz" hâle getirmeyi istemiyordu elbette (Sartre, 2015: 33). Ancak "umutsuzluğun doğurduğu bir sakinlik içerisinde" varolmaya sürüklediği ve bunun sahte bir umuda dönüştüğü iddia edilebilir. Sartre'ın felsefi tavrı, esansında insanı evrende tek başına bırakmakla onun eline büyük bir güç vermekteydi. Ancak "varoluşun özden önce geliyor oluşu" ya da "öznellikten hareket etmek gerekir" önermeleri neredeyse tüm dogmalarda sıyrılmış ve yalnızlaşmış insan varolanı bu kez de kendi ken-

disinin (insanın) dogmalaşmasında hapsetme tehlikesini taşımaktadır. Zira işe öznel olandan başlamak, öznelliğin temelini temellendirmek birdenbire Tanrı'dan özgürleşmiş insanı kendi tutsağı hâline getirebilir.

Şunu kastediyorum: Eğer transhümanizm kendisini Rönesans ve Aydınlanma'nın bir yeni versiyonu olarak görüyorsa teknolojiye ve bilime sırtını dayayarak bir ideoloji meydana getirmeyi hedefliyorsa ve buradan tüm kökenleri ve kökleri birleştirerek (yani tüm hümanizmleri) yeni bir hümanizm üretmeyi hedefliyorsa bu felsefi açıdan bir aşma olmayacaktır. Siber-teknolojinin bir ürünü biçimindeki bir transhümanizm olsa olsa çokuluslu şirketlerin kâr hırslarını besleyebilir. İnsanı aşıyor muyuz yoksa onu aşılmış bir insana (*transhuman*) mı dönüştürüyoruz? İkisi birbirinden farklı şeyler. Aşılmış durumda, ötesine geçilmiş, diğer tarafına geçilmiş, üzerinden atlanmış olan hâlen bir insansa buradaki değişimin esasında bir kandırmaca olduğu düşünülebilir. Oysa "insan varolur önce; bir geleceğe doğru fırlatılan ve bu fırlatılmanın bilincine varan varlık olarak ortaya çıkar" ifadesinde (Sartre, 2015: 40) ilk başta tarihin ve metafiziğin bütün o gereksiz yüklerinden kurtulma adımı vardır. Eğer bu adımı, hemen ardından takip eden ikinci bir adımla insanın evrendeki yegane özne, her şeyi tasarlayan ve anlamlandıran yegâne "karar verici" (yani Tanrı) olduğunu iddia eder. Bu da esasında rahatlatıcıdır: Kendimize ait bir evrendeyiz, neyi istersek ve tasarlarsak yapabiliriz. Dick'in evren tasarımına benzemektedir bu. Ancak mesele, insanın haricindeki varoluşların (örneğin sentetik varoluşlar) da günün birinde bu öznelliğe sahip olup olamayacağındadır.

"Bir partiye gitmek, bir kitap yazmak, evlenmek isteyebilirim" (Sartre, 2015: 40). Şüphesiz bu cümleleri günün birinde bir siborglar kurduğunda buna şaşıranlar olacaktır. Oysa Dick için şaşılacak bir durum yoktur. Evren canlı bir organizmadır ve onun içerisinde *ubikite* hâkimdir (Dick, 2015: 54 ve Dick, 1991: 79). Anlam arayışımızın bir anlamı yoktur. Absürde (saçmaya) olan yakınlığımız bize bunu öğretir. İnsanın ne olduğundan sorumlu oluşu, kendisini ve tüm insanları seçiyor oluşu, kendi eylemlerinin (tekil eylemlerin) tüm insanlığı bağlıyor oluşu ve insanlığın bulantı (*nausée*) oluşu (Sartre, 2015: 41-2) aslında bizi çökmekte olan bir insanlık tablosuyla karşı karşıya getirir. Ancak varoluşçuluğun bu tablo karşısında sorumluluğa, laik ve yenilenmiş bir ahlaka verdiği önem onun insanlık fikrine hâlen sarılmakta olduğunun bir göstergesidir (Sartre, 2015: 45). İnsanlık çökmektedir fakat bu çöküş hâline rağmen bir çıkış aranacaktır.[1]

[1] Bu tartışma *Varlık ve Hiçlik* (*L'Être et le Néant*, 1943) içerisinde sürdürülebilir hatta sürdürülmelidir. Ancak ne yazık ki bu metnin sınırları içerisinde bunu yapmamız mümkün olmayacaktır. Özellikle *Varlık ve Hiçlik* içerisinde Sartre'ın Heidegger'i derin analizini ve Camus'nün absürt kavramından nasıl ayrıldığını incelemek önem arz ediyor.

İnsanın insanca (*humanus*) olmasının dışındaki her şeyi "gayri insani" (yani özünün dışında) kabul eden bir anlayışı Heidegger kabul etmeyecektir. Zira bu özün nasıl (ve ne zaman) belirlenmiş olduğu tartışmalıdır (Heidegger, 2002: 44-5). Başka türlü söylersek insanın özü esasında bir varsayımdır. Toplumsal insan ya da Tanrı tarafından sınırlandırılmış insan, hangisi olursa olsun insan varsayımının (yani Roma'dan beri adıyla *homo humanus*) Greklerden ve Roma İmparatorluğu'ndan yaklaşık 2300 yıl sonra aşılması söz konusu olacaktır. Bu aşma transhümanizm midir yoksa metahümanizm mi? Sormak istediğimiz soru tam olarak budur. İnsanın en evrensel özü (Greklerde *zoon logon ekhon* yani *logos*'a muktedir olan hayvan, Roma hümanizmindeyse *animal rationale* yani aklını kullanabilen hayvan) ortadan kaldırılabilecek midir? Bozuma (*distortion*), biçimsizleştirmeye (*déformation*) ve yıkıma (*destruction*) uğratılabilecek midir? Dahası özü olmayan bir insanlığa yani insansızlığa (*déhumanisation*) geçilebilecek midir?

Bizce insanın kendisini diğer varolanlardan ontolojik anlamda üstün gördüğü ve evrensel özüyle de ayırdığı bir bakış açısı transhümanizmde sürdürülecekse bu onun da esasında bir hümanizm olduğu anlamına gelecektir. Yani bu ötesine geçilmiş, aşılmış gibi görünen, mış gibi görünerek insaniliğini ya da insansılığını sürdüren bir hümanizm olacaktır. Oysa felsefi açıdan insanın hayvandan nasıl ayrılacağı günümüzde dahi tartışmalıdır. İnsan ile hayvan arasında daha ziyade, ontolojik bir muğlaklık alanı olduğu, bir ayırt edilemezlik alanı olduğu söylenebilir (bu konuda bkz. Batukan, 2015: 200-3).

Heidegger'e göre Varlık hâlâ kendisinin insan tarafından hatırlanmasını beklemektedir (Heidegger, 2002: 48). Bunun olabilmesi insanın unutuluşuna bağlıdır. Yani başka bir deyişle, aslında transhümanizmin hakiki manada insanın aşılması ve yıkımı olmasına bağlıdır diyebiliriz. Bu meselenin metafiziğin sonuyla mı geleceği ayrı bir tartışmadır. Ancak metafiziğin bunu şimdiye kadar yeterince sorgulayamamış oluşu konusunda Heidegger haklıdır: "İnsanın özü en asli ve en belirleyici biçimde *animalitas* boyutunda bulunabilir mi?" (Heidegger, 2002: 48).

İşte hayvan ile robot arasında, ontolojik açıdan böyle bir yakınlık söz konusudur. Birinin insanın özünün en asli ve belirleyici biçimde taşıdığı iddia edilmekte, diğerininse insanın özünü hiçbir zaman en asli ve belirleyici biçimde taşıyamayacağı iddia edilmektedir. Yani örneğin bir siborgların ya da merkezi bir yapay zekânın ruh kazanma ihtimali pek çok kişi için sıfırdır. Oysa insanın *animalitas* ile olan kökensel bağı son derece hızlı ve üstünkörü bir biçimde onaylanabilmiştir. Varsayım derken kastetmekte olduğumuz ve gerek insanlık fikrini gerekse hümanizmi tartışmalı hâle getiren bizce işte bu durumdur. Heidegger bu sorunu insanın özünü tüm biyolojik (yaşam-

la ve ölümle ilgili) belirlenimlerden koparark çözmeyi denemiştir: Varlık onun evidir ve bu evde (*heim*) barınması (*habitare*), burayı alışkanlığı, yerleşik olduğu yer hâline getirmesi yalnızca diliyle (daha sonra bunun özel bir tür *logos* olan *logos apophantikos* olduğu anlaşılacaktır) olur. O artık bir özne, kişi ya da ruh (*Geist*) olarak değil, *Dasein* olarak varlığa katılabilmekte; yani varolabilmektedir: O *özü için ekstatik olanı* (*ek-stasis*: açığa çıkma, hareketsizlik hâlinden hareket hâline geçme) "muhafaza eden ev olarak 'dil'i ancak bu barınmadan 'elde eder.' Varlık'ın açıklığında böyle bir durmaya [açık durma] insanın ek-sistenz'i diyorum." (Heidegger, 2002: 49)

Bu şekilde kendisini Sartre'ın varoluş tanımından ayıran (ya da onun sonradan yapmış olduğu tanımı reddeden) Heidegger, hiçbir organizmaya dayanmayan bir tanımlamayla esasında bir tür transhümanizme ve hatta insan-sonrası bir varoluş düzlemine (buna yüzey de denebilir) ulaşmış olur. Yalnızca insan varolan *ek-sistenz*'in (yani durağanlıktan çıkışın) kaderine kabul edilecektir (Heidegger, 2002: 49) ancak başka bir duygu sahibi/hissedebilir (*sentient*) var olanın (örneğin bir siborgların) da buna muktedir olabilmesine de kapı açıktır. Öyleyse diyebiliriz ki Heidegger'e göre her ne kadar hayvan dünya sahibi olamıyorsa da siborgların dünya sahibi olma imkânı açıktır. Hayvanın dünya sahibi olamayışı da aslında onun bu imkâna sahip olamamasından değildir. Aksine bu imkâna sahip olmasına karşın bu dünyada "yoksul" (*Weltarmut*) oluşundandır (Heidegger, 1995: 207-11). Bir siborglar *Dasein* olabilir; bu imkân onda vardır. Hatta organik olanla olan bağının zayıflığı sayesinde (buna sonsuz derecede zayıf da diyebiliriz) *Dasein* olması ve özünü tartışılmak bir biçimde tesis etmesi daha bile kolay olabilir. Onun Varlık'm açıklığında oluşu, burada oluşu (*das "Da"*) sentetik bir biçimde olacaktır (*bkz.* Heidegger, 2002: 50-1). Ancak bunların hiçbiri Sartre'ın düşündüğü şekliyle bir varoluş (yani *existentia*'ya bağlı ve *essentia* ile zıtlık içerisinde olan) olmayacaktır. Bu anlamda varoluş özden önce gelmeyecektir. Zira *Dasein'ın "özü"* zaten *onun varoluşunda bulunur* (Heidegger, 2002: 50). Heidegger'in öz adını verdiği şey, bizatihi varolanın durağanlık hâlinden çıkışında yani *ek-sistenz*'ındadır. Transhümanizm, Varlık'm açıklığı olarak *Dasein* olma hâlindedir. Eğer bunu başarabilirse transhuman (insanı-aşmış) varolan "Varlık'ın hakikatindeki ekstatik bir içkinliğe haiz olacaktır" (Heidegger, 2002: 51). Ya da Nietzsche'nin ebedi dönüşünde, hep aynı kalanın ebedi dönüşünün sürekli dönüşümünde (Heidegger'in okumasından farklı olarak) Herakleitik bir formda insanı-aşmış var olan olumlamanın ve yaşamın ta kendisi olmayı başarıp insandan (son olarak da son insandan) tümüyle kurtulacaktır.

Bir taraftan belirli bir şekilde bize en yakın olanlar, diğer taraftansa aynı zamanda *ek-sistentiell* özümüzden büyük bir yarıkla ayrı olan canlı varlık-

lardan farklı olarak "canlı ya da yapay" olanlar yani robotlar, androidler, siborglar ve yapay zekâ bu yarığa sahip olmayacak ya da ona yarı-sahip olacaktır (Heidegger, 2002: 51). Bu yarı-sahip olma onun bir yarı-yaşam ya da bir yarı-ölüm oluşundan ve aynı zamanda hem kökensel olarak bir ruha sahip olamayacak hem kaçınılmaz olarak o ruhu arzulayacak olan olmasından ileri geliyor olabilir. Üstelik onlar, ontolojinin diğer tarafından bakıldığında eğer bir tür ruhluluğa sahip olabilirlerse insan ile Tanrı arasında bir yerde olacaklardır. Sahip olacakları dilin ise Kâinata mı yoksa insana mı yakın olacağını (yani Kâinatın büyük harfli *Logos*'una mı yoksa insan *logos*'una mı?) şimdiden bilememekteyiz. Ancak büyük ihtimalle insan *logos*'undan kökenlenmekte olan (kodlama dilinden) bu yeni *logos*, insanınkini paradoksal biçimde aşan ve Kâinatın *Logos*'una bir ek yapan (*supplément*)[2] yepyeni ve görülmemiş bir biçimdeki bir *logos* olacaktır.

Kodlamanın dili: İnsan dilinin dışına ikili kodla çoktan çıkmış durumdadır. Ve bu kodlamanın yazıya dökülüşündeki (*script*) ön-yazı yani *prescript* bir bakıma siborglarun ve yapay zekânın insanın da insanı-aşmış bir var olana dönüşmesiyle okunabilir hâle gelecektir. Aksi takdirde insanlığı (eski hâliyle) bu yazıyı okuyamayacağı ve bunun sonucu olarak kendi yıkımını hazırlayacağı düşünülebilir. Bu yüzden yapılması gereken insanın aşılması ya da yok edilmesidir. İnsanlığın yok olmaması adına yapılması gereken de bu gibi görünüyor.

Max More (cryonics enstitüsü Alcor'un başkanı ve CEO'su) transhümanizmin bir kuramcısı olarak bu konuda kendi tanımlarını ortaya koymayı denemektedir. Buna göre, transhümanizm, "zeki yaşam formlarının evrimini devam ettirmeyi ve hızlandırmayı hedefleyen bir yaşam felsefeleri bütünüdür" (More, Vita-More, 2013: 3). Tanımı biraz daha derinleştirdiğimizde bunu *insanın* "şu anki biçimini belirleyen sınırları bilim ve teknoloji yoluyla aşarak" yapacağını ve bunu da "yaşamı önceleyen ilkeler ve değerlerle" görmekteyiz (More, Vita-More, 2013: 3). Buna göre, transhümanistler insanın öncelikle bedensel sınırlarını aşmayı ve onun ölümsüz hâle getirmeyi hedeflemektedir. Ancak bunun varoluşsal sonuçlarıyla ilgilenmiyorlar ya da bundan bihaberler. Dolayısıyla, bunu biz felsefecilerin, sanatçıların, düşünce yapıcıların sorgulaması ve açması gerekmektedir.

Şimdi bu sorgulamayı açmayı deniyoruz: Heidegger, *Metafizik Temel Kavramları: Dünya, Sonluluk, Yalnızlık* adını verdiği dersinde metafiziğin hakiki anlamını en başlarda tarif etmekteydi. Bu bir *Urwort* yani ilksel sözcük değildir. Grekçe bir ifade olan *ta meta ta phusika*'dan türemiş ve daha sonra

[2] "Supplément" (ek, ilave) Jacques Derrida'ya ait bir kavramdır. Bkz. Charles Ramond, *Derrida Sözlüğü*, çev. Ü. Edeş, İstanbul: Say, 2011: 174.

günümüzdeki anlamıyla metafizik sözcüğüne evrilmiştir. Üstelik, metafizik sözcüğü Aristoteles'in eserlerinin tasnifine gelinceye dek bu son manasına hiç sahip olmamıştır. Yani felsefenin başlangıcından beri olan bir sözcük değildir, buna karşın çoğu filozof onu felsefeyle eş değer manada kullanmıştır. İkinci olarak metafizik sözcüğünün içerisindeki *phusis* yani doğa sözcüğü "bir bütün olarak varolanların hüküm süren kendi-biçimlenmesi/kendi-oluşumu" manasına gelir (Heidegger, 1995: 25). Dolayısıyla, bunun sonrası anlamındaki meta eki, son derece anlamsız görünmektedir. Bütün olarak varolanların kendi-oluşumu Kâinatın bütünüdür; Doğadır. Onun sonrasıysa Kâinatın sonu, bilinen zamanın sonrası anlamına gelecektir. Öyleyse felsefe, Kâinatın sonu ve sonrası mı demek? Böyle olamayacağına göre *phusis*'in ikinci anlamına bakmak gereklidir. Bu ikinci anlam Aristoteles'in düşüncesinde ortaya çıkar: varolanların bütünü olarak o (*phusis*) Kâinatın kendisidir ve bu manada tanrısal olandır (*deion*) (Heidegger, 1995: 33). Dolayısıyla, tanrısal olmak bakımından aynı zamanda var olanların özüdür. Heidegger'in *ek-sistenz* tanımını bu noktada tekrar anımsayın: varoluş özü kendi içerisinde taşımaktaydı. İşte tam olarak Aristoteles'in dediği de Heidegger'e göre budur. Yani *phusis, ousia*'dır (özdür). İkinci anlama göre metafiziğin öyleyse özün sonrası olduğunu düşünebiliriz. Felsefe özün sonrası olabilir mi? Pek mantıklı gelmiyor zira özün sonrası diye bir şey olamaz.

Aristoteles hakiki felsefenin (ya da metafiziğin) tanımını *phusis*'e dair (bu iki anlamı birleştirerek) başka bir sözcükle yapar: *Prote philosophia* yani *İlk Felsefe*. İşte aslında metafiziğe verilmesi gereken ad budur. Daha doğrusu eğer Aristoteles şu an yaşıyor olsaydı, bizim metafizik adını verdiğimiz şeye İlk Felsefe, diyor olacaktı. Felsefenin ilk düzendeki 'felsefe yapma' biçimi olarak İlk Felsefe (Heidegger, 1995: 33) esasında bir karışıklık ya da rastlantı sonucunda Metafizik adını almıştır. Aristoteles'in eserlerinin bugün elimizde bulunan biçimi İÖ 1. yüzyılda yaşamış ve Aristoteles'in okulunun (*Lukeion*) onikinci ve son rektörü olan Rodoslu Andronikos tarafından verilmiş olmalıdır. Andronikos'un yaptığı tasnife göre *Mantık* ve *Fizik* kitaplarından sonra gelen metne (büyük ihtimalle başlığı bulunmadığından) *Metafizik* adı verilmiştir. Bundan dolayı günümüzde İlk Felsefe denmesi gereken metne ve onun gibi olan diğer filozoflara ait tüm metinlere (ve düşünme biçimine yani ilk düzendeki 'felsefe yapma'ya) Metafizik denmektedir. Oysa metafizik, esasında yalnızca *Fizik* kitabının sonrasında gelen kitap anlamını taşımaktaydı. İşte "transhümanizm bir metahümanizm midir?" diye sorarken tam bu meseleyi kastetmekteyim. *Meta* ön-eki Grekçede sonrası veya ötesi anlamındadır. Bu eki Latinceye çevirdiğimizde *trans* ön-ekiyle karşılaşırız. Üzerinden, ötesinde, boyunca, vasıtası ile, sonrasında ya da öteki tarafında anlamlarını barındıran *trans* ile Doğa (*natura*)

sözcüklerini birleştirdiğimizde "bir şeyin doğasını dönüştürmek" anlamına ulaşıyoruz. Öyleyse trans-hüman-izm ifadesine baktığımızda ya insanın doğasını dönüştürmeyi isteyenleri ya da hümanizmin doğasını değiştirmek isteyenleri anlayabiliriz. Bu ikili anlamı More da ifade ediyor (More, Vita-More, 2013: 4). Ancak insanın doğasını değiştirmeye çalışmak aslında bir metahümanizmden başka bir şey olmayacaktır. Yani insanın sonrasına geçmek, insandan sonra gelene (ki bu anlaşılacağı üzere insan olmayacaktır) ulaşmaya çalışmak hümanizmin doğasını değiştirmeyi istemeyle çelişir. Zira hümanizmin doğasını değiştirmeyi istemek, esasında insan varsayımının (*humanus*'un) içerisinde kalmak demektir. Bu nedenle More'un bu iki taraflı tanımının sorunlu olduğunu, transhümanizmin hakiki manada felsefi bir temele oturtulabilmesi için bu iki yoldan birini seçmesi gerektiğini söylemek mümkündür.

Metafizik terimi, yukarıda izah ettiğimiz üzere icat edilmiş bir terimdir. Transhümanizmin de aynı şekilde bir icat olmaması için (yani bir metahümanizm olabilmesi için) kendisini bütün insanlık tarihini kapsayan, tüm felsefeyi, özellikle de Rönesansı ve Aydınlanma'yı içine alan muazzam kapsamlı ve adeta tanrısal bir düşünüm gibi sunmak yerine insanın ve kurucu öznelliğin, insanmerkezciliğin, logosmerkezciliğin ve tüm canlı ve cansız var olanları sömürmekte olan insan yapısı düzenlerin eleştirisini (yani bir öz-eleştiriyi) içerebiliyor olması gerekir (posthümanizmde olduğu gibi). Bu aşamada henüz böylesi bir öz-eleştiriyi taşımıyor olmasından dolayı transhümanizmin, More'un iddia ettiği gibi entelektüel ve kültürel bir hareket olmadığı görüşündeyim. More'un iddiasının (ya da hedefinin) aksine transhümanizm, şimdilik tekno-kültürel bir hareket olmaya daha yakındır. Ancak entelektüel açılımlarının olup olamayacağı da elbette zaman içerisinde anlaşılacaktır. Teknolojiye ve bilime dayalı bir ideolojinin yansıması biçimindeki bir entelektüelliği içerdiği söylenebilirse de bunun felsefi bir konumlanma olduğu şüpheli görünmektedir. Öte yandan felsefi bir temele dayanmıyor oluşu onun pratik ilerleyişini ve bilimsel hedeflere ulaşmasını kolaylaştırabilir (More, Vita-More, 2013: 3).

Makalemizin temel sorusu açısından baktığımızda insanın-ötesine-geçiş ideali biçimindeki bir transhümanizmin doğabilmesi onun bir metahümanizme, Nietzsche'deki biçimiyle *üstinsana* ulaşan, Doğu ve Batı düşüncelerini birleştiren ve onların sentezinde hakikatin dile gelişini duyabilen kulaklara sahip olabilecek olan (ince kulaklı olan) bir bilinç ya da tefekkür düzeyine sahip bireylere (yani bireyleşmeye; *individuation*) doğru ilerliyor olması gerekir. Bedensel yetilerin yükseltilmesi, anımsama ya da bilgi işleme (*işlemci*) kapasitelerinin arttırılması tek başına düşünebilen, felsefe yapabilen (yani İlk Felsefe yapabilen), dahası düşünme faaliyetinin sonucu

olarak mana üretebilen, üstün afektiviteye (duygulanımsallığa) sahip varolanlar ortaya çıkarmaya (Heidegger'in *Dasein* tam olarak buydu) yeterli değildir. Bunun elde edebilmek için felsefi bir *anamnesis* ve *uyanış* (Dick'in düşlediği gibi) gerekecektir.

Bu bir uyanıştır zira Brahman rahibi uyanmaktadır. Kâinatla uyum içinde olabileceği bir varoluş biçimine uyanmaktadır. Daha önce rüya görmekteydi oysa şimdi "uyanıyor veya uyanıktı uykuya dalıyor." (Dick, 2015: 54) O, Dick'e göre uyanmaktadır ve bu manada insanın-ötesine-geçiş idealini, Kâinatla, Doğa'yla ya da Tanrı'yla bir olan bir varoluşun idealini yaşamaktadır; onu *realitas* olarak kabul etmektedir. Zira "Yunan filozofların evren organizması uyanır ve görür" (Dick, 2015: 54).

> Hücreler, bir Büyük Beyin oluşturan. Bir kovandaki arılar. Şimdi farkındalığa yükseliyor. Neyin? Kendisinin mi? Cevaplar yok sadece gizemler var. Sorular değil, sırlar. Kutsal sırlar, bize açıklanmayan. Kim tarafından? Uyandığımda, o beş gün, *değişim* gerçekti: bir süreç. Kozmogenesis (evrenin oluşumu, Teilhard). İleri. Omega (Dick, 2015: 54).

Başka Felsefi Kökenler Üzerine

Birinci meydan okuma ekseni hümanist anlatının ve öğretinin dışına çıkılmasıydı. Yirminci yüzyılın başında hümanizm fikri, Avrupa'da henüz aşılmış değildi. Hâkim ideolojiler hümanizmi destekliyordu ve Nietzsche'nin yazdıkları çok sınırlı bir çevre tarafından anlaşılabilmişti. Üstelik, İkinci Dünya Savaşı'nın yol açmış olduğu yıkım sonrasında hümanizm daha da yükselme eğilimine girecekti. En başta İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında özellikle Hegel, Husserl ve Heidegger külliyatının yeniden okunması, yorumlanması ve fenomenoloji denen özel felsefe alanının Fransız düşüncesi içerisine dahil edilmesi[3] hareketinin yani Jean Hyppolite'in, Maurice Merleau-Ponty'nin, J.-P. Sartre'ın, Simone de Beauvoir'ın, Nikolai Hartmann'ın, Gabriel Marcel'in ve hatta Emmanuel Levinas'ın çalışmalarının gölgesinde ilerlemekteydi. Demek istediğim, genel olarak varoluşçuluk adıyla anılacak olan bu hareketin içerisinden bir şeyler aldıkları ve öğrendikleri düşünülebilir. Öte yandan varoluşçuluğun hümanist yanı bu geçiş çağının sorgulanması gereken bölümünü oluşturuyordu.

İkinci meydan okuma ekseniyse bilimlere ve mantığa karşı olandır. Bilimlerin ve ilerlemenin bizatihi kendisine değil, bilimin doğru (*correct*) kabul ettiği ya da olgu (*fact*) olarak gördüğü şeylerin sınırına karşı bir meydan okumadır bu. En ihtiyatlı ve en katı bilim bakışıyla ele alınacak olursa Asi-

[3] Fransızlaştırılması da denebilir.

mov'un, Dick'in, Lem'in ve onlar gibilerin yazdıkları şeyler düşünülemez olmalıdır. Zira bunlar tam olarak kanıtlanamayan ya da sınır ihlâli yapmakta olan düşünümlerdir. Dolayısıyla, onlara bilim gözüyle değil, bütünüyle kurgu gözüyle bakmak daha doğru olacaktır. Oysa bilimsel nosyonları kullanarak ve standart mantığın ötesinde düşünerek (puslu bir mantıkla belki) oluşturulmuş bu eserlerin ve ifadelerin birçoğu, tam da bu "sınır ihlâlleri" sayesinde henüz bilimsel olarak kanıtlanamamış, ancak günün birinde kanıtlanabilir olan doğruların ve olguların peşindedir. Onları şimdiden doğru veya olgusal olarak kabul etmekle insanın kurguya doğru ilk adımını gerçekleştirmiş olurlar.

Bilimlere ve mantığa karşı olan meydan okumayı Heidegger'de de buluruz. Heidegger felsefenin bilime de mantığa da indirgenmesinin karşısındadır (bkz. Heidegger, 2002: 39; *Sofistlerle ve Platon'la başlayan "Mantık"...*). Heidegger'in pozisyonu Sartre'ın karşısında olmakla birlikte Camus ile belli noktalarda uyuşabilecek niteliklere sahiptir. Yazının en başında değinmiş olduğum André Robinet'ye geri dönecek olursak onun yaptığı da bilimlere ve modern mantığa bir meydan okumaydı. Bunu sanırım iki yoldan yapmayı denediği iddia edilebilir: Birincisi 17. yüzyıla ait bir filozofun *organon*undan (mantığından) hareketle ve bu mantık içerisinde şimdide düşünmeye çalışmak; ikincisiyse 1960'lı yıllarda gelişmekte olan bilgisayarların yardımıyla yeni arşiv tarama ve araştırma teknikleri icat ederek ve bu icatları felsefenin hizmetine sunmaktı.[4]

L'automate et la pensée'nin benim açımdan en dikkat çekici özelliğini belirtmeliyim. Bu Pascal, Descartes, Malebranche ve Leibniz dörtlüsünde yapaylığı ve *automaton*'u ele aldıktan sonra mitolojiler yoluyla (örneğin Golem) hayvanın ve insanın taklidinden (*mimesis*), bu ikisinin ayrılamazlık bölgesinde (Robinet, 1973: 117-8), bu dörtlü robotikleşmeyi de devreye alarak göstergeyi (*signe*), izi (*trace*), dili (*langage*) ve yaşamı (*vie*) ele alıyor oluşudur. Bu dört hareket, bizi mümkün olanlar evrenine (ya da çoklu evrenlere), ardından Leibnizci bir simülasyona ve sonunda otomatın uyum düşüncesine götürecektir (Robinet, 1973: 217). Düşünücünün mantığına doğru bir ilerleyiş olarak bu, esasında Dick'inki kadar dikkate değer bir meydan okumadır. Ona "meydan okuma 2" adını vereceğim. Ancak yine bu yazının sınırlılığı nedeniyle ele alınışını ileriki başka çalışmaya bırakıyorum. Burada şimdi yalnızca "meydan okuma 1" adını verdiğim, Dick'in 1972 yılında Vancouver Bilim Kurgu Kongresi'nde yaptığı ünlü konuşmayı ("Android ve İnsan") ele alacağım.

[4] Örneğin Descartes'ın eserleri üzerinde bilgisayar yardımıyla ilk felsefi-metinsel araştırmayı yapmıştır.

Meydan Okuma 1: *Android ve İnsan*[5]

Hakikati, hakikat denilen şeyi, içe yansıtma (*introjection*) yoluyla biz canlandırırız. Dick'e göre onu var eden biziz (Dick, 1972: 1). Bu görüş Kuantum teorisine de uymaktadır zira kuantum fiziğine göre evrenin tek bir tarihi ve geçmişi yoktur. Birden fazla geçmiş aynı anda varolur ve canlılar (varolanlar) bu geçmişler toplamında hareket eder. Bu hareket, kuantum düzeyindeki parçacıklar açısından Heisenberg'in belirlenemezlik ilkesiyle ve Çift Yarık Deneyi'nin (1927) sonuçlarıyla uyumludur (Hawking-Mlodinow, 2012: 58-70).

İlkel olarak adlandırılan eski insanın zihni, çevresindeki dünyayı canlandırabilmekteydi (Dick, 1972: 1). Yani başka bir deyişle, modern öncesi insan, Doğa ile ve onun içerisindeki tüm ruhlulukla bütün hâlde varolabilmekteydi. Bu büyük güç, Dick'e göre modern psikoloji tarafından reddedilmiş ve bunun sonucu olarak insan, dünyasını kaybetmiştir. Oysa bu onun kendisini kaybedişidir: Kendi içe doğru sonsuzluğunu, hakiki bireysel olgunluğunu bulacağı yeri kaybetmiştir. Bu yitirilmiş hakikati geri verecek yani yeni bir insanın ortaya çıkışını, insan-ötesi bir insanın ortaya çıkışını müjdeleyecek olan Dick'e göre etrafımızı giderek daha da fazla sarmakta olan makinelerin, yapay aletlerin ve bilgisayarların varlığıdır (Dick, 1972: 2). Bunlar âdeta yeni bir göçebe-insanın (ya da modern-öncesi insanın) doğuşunu müjdeleyen yani modern insanın ötesine geçebilmemize imkân verecek olan ruhlardır. Bu ruhlar ya da yarı-yaşayan varlıklar bizi yeniden ve yeni bir dünyaya (dünyamıza) bağlayarak bizi insan-ötesi (*post-human*) yapmaktadır.

Bu yüzden bir siborgların zihnini bir insanınkine (modern insanınkine) tercih etmelidir. Tam olarak bu yüzden bir yapay varoluşun ya da sentetik bir zihnin ruhu olabileceğine inanmak gerekir. Zira bu ruhların her biri bizim zihnimizi içe yansıtmayla Doğa'ya bağlayacaktır. Başka bir deyişle, biz ya da onlar yoktur, ben ve etrafım diye bir şey yoktur. Benliğin ötesinde bir birliği bu bakış açısı vadetmektedir. Ancak buradaki zorluk, bunun ancak bireysel bir şekilde algılanabilir oluşudur. Dolayısıyla, tümüyle öznel bir deneyim içerisinde kavranmaktadır. Dick ve onun gibi düşünebilenler, zihnini bu imkâna açabilenler, ona göre etrafımızı sarmakta olan bu yapay dışsallıktan öğrenmektedir (Dick, 1972: 2). Bir makinede yanlış gitmekte olanlar esasında tıpkı yaşamın bu evrendeki rastlantısal oluşumu gibi bir gün hatadan ve bozumdan ruhluluğu doğurabilir. Ve bu olmayacak olsa

[5] Bu meydan okumalar çoğaltılabilir: Lem'in *Solyaris*'i, Robinet'nin *Otomat ve Düşünce*'si, Haraway'in *Siborg Manifestosu* ve benzer. Ancak bunu da yazımızın fiziki sınırlılığı nedeniyle bir kenara bırakıyorum.

bile bir makinenin yapaylığı bize bir şeyler öğretebilir. Hatta daha ileri gidecek olursak Dick'e göre "bize kendimiz olmayı öğretebilir."

Dick'in bu konuşmasından elli yıl sonra bugün, etrafımızı çevreleyen makinelere benzememiş olduğumuzu kim iddia edebilir? Ancak onun önerdiği sıradan insanın yapmakta olduğu gibi daha da sıradanlaşmak, yığınlaşmak değildir. Onun önerdiği, teknolojiyi ve makinelerin ürettiği atmosferi kullanarak yeniden göçebeleşmek, yeniden eski insan gibi Doğa'ya bağlanmaktır. Mesele teknolojinin bizim bir uzantımız hâline gelmesi ya da hayatımızı kolaylaştırması değildir. Asıl mesele, Deleuze ve Guattari'nin söyleyeceği gibi makine-oluşu da içeren bir oluşlar çokluğuna dönüşmektir (Deleuze-Guattari, 1980: 285). Bu, kademeli bir dönüşüm (*gradual merging*) olmalıdır. Söz konusu *atmosfer* (ya da Walter Benjamin'deki *aura*) bizi içine çekmektedir (Dick, 1972: 2). Yani makinelerin simülakrı aslında Deleuze'ün, Platon'un yaptığı üçlü ayrımı (idea, kopya-imge ve simülakr) ikiye indirişine karşı simülakrlar çokluğunu savunuşundaki simülakr olabilir (Deleuze, 1968: 295-298). Bu manada simülakra (bir çokluk olarak), yaratımın imkânı anlamına gelecektir. Dick'e göre androidler ve siborglar bizi taklit etmekte değildir. Onlar biz olmakta, biz ise onlar olmaktayızdır. Bu bir süreçtir; insanın robotlaşması, robotun ise insanlaşması süreci. Bu süreç insan zihnindedir ve kendisini bir taştan ya da bir böcekten üstün görüşünü kıracak olan bir yolu açmaktadır. Böylelikle belki de Spinoza'nın düşüncesinde (ve ayrıca Hallac-ı Mansur'da ve Giordano Bruno'da) olduğu gibi Doğa'nın ve Tanrı'nın ta kendisi olduğumuzu hissedebiliriz. (Dick, 1972: 3-4)

İnsanın salt kullanıma indirgenmesi (ruhunun ve bedeninin) onu makineleştirirken ne olmaktadır? Yani ruhunu tümüyle ortadan kaldırırken ve bedenini de (başka insanların ya da yapıların hizmetindeki) bir iş otomatına indirgerken aslında olan belki de bir ontolojik eşitlenmedir: Robotu anlamak, robot-oluşu anlamak, tıpkı hayvan ruhluluğunu kavramak gibi göçebe düşünceye giden bir patika olabilir (bkz. Deleuze-Guattari, 1980: 437-8 ve 509-11).

Sonuç Yerine: Transhümanizmin Tarihsel süreci, Philip K. Dick ve Heidegger

Francis Fukuyama, "Transhumanism" başlıklı makalesinde insanın özünü modifiye etmenin tehlikelerinden bahsetmişti. Ona göre insanlığın özünü hızlı bir şekilde dönüştürmeye çalışmak ve bunu bir yarış hâline getirmek yeni hastalıklar, deformasyonlar ve şimdiden tahmin edemeyeceğimiz yeni sorunlara yol açabilir. Bu nedenle arttırılmış bir insanı ve ölümsüzlüğü aramak ona göre insan varolanın bedensel ve ruhsal bütünlüğünü bozacaktır. Bunun da ötesinde yaratacağı eşitsizlikler ahlaki açıdan pek çok yeni soru-

nu doğuracak niteliktedir (yeni insan türlerinin ortaya çıkışı, beden özellikleri arttırılmış insanlar, zihin özellikleri arttırılmış insanlar ve siborglar ve benzeri). Yani artık "tüm insanlar eşit yaratılmış olmayacak"tır (Fukuyama, 2004: 42). Fukuyama'nın "kutsal insan" argümanı etrafında gezindiği bu yazısı elbette hümanizmi savunmakta olduğundan insanın aşılmasına şüpheyle yaklaşmaktadır. Ancak diğer tarafta da tüm bir Hümanizm tarihini, Rönesans'ı ve Aydınlanma'yı kendi safına katmaya çalışan bir görüşün (More, Bostrom ve diğerleri) inandırıcılığı şimdilik zayıf görünmektedir.

Eğer insanın özü, transhümanizmin hedefindeyse bu Nietzscheci görüş noktasından iyi bir şeydir. Modern insanın özü yıkılmalıdır, bozulmalı ve ortadan kaldırılmalıdır. Öte yandan bu yıkımın sonrasında ne elde edileceği belirsiz ve tanımsız olabilir. Tanımlanamaz olana doğru bir ilerleme... Özellikle ahlaki açıdan "iyi" ya da "uslu" insanı yaratabileceğini iddia etmek teknolojinin ve bilimin yapabileceği bir şey değil. Geleceğin (sıradan insan, arttırılmış insan, siborglar, ölümsüz insan, robotik insan ve yapay zekâdan meydana gelen) hibrid toplumları öngörülemez bir yeni ilişkiler ağını kaçınılmaz olarak üretecektir. Dolayısıyla, bunu transhümanistlerin bugünden tasarlayabilmesi akla uygun görünmüyor.

Doğa karşısında tevazu sahibi olunmalıdır (Fukuyama, 2004: 43). Bu, Fukuyama'ya katıldığım bir nokta. Doğa, insan doğasını içerir mi yoksa insan artık kendisini tümüyle doğal olandan ayırmış mıdır? Buysa hâlen felsefi bir sorudur. Doğa'nın tekniğe itaat etmesi mi gerekir? (örneğin nükleer santral) Doğa, insanın bulduğu bu ileri tekniklere yenilmekte mi? Transhümanizm de bunu mu istemektedir? Yoksa tersine transhümanizm, insanın değillenmesi yoluyla Doğa'nın özgür bırakılması anlamını mı taşıyacaktır? Heidegger'in *Gestell*'i (*machin qui encadre*) –çerçeveleme bu noktada yeniden düşünülmeye değerdir. Messkirch'li düşünür şunu bilmekteydi: "Tekniğin özü teknik değil metafiziktir." Dolayısıyla, tekniğin özüne ulaşmak, bizi metafiziğe (fiziğin sonrası olarak değil, *Prote Philosophia* olarak) ulaştıracak olmalıdır. Ancak bu öz, teknolojide ve bilimde değildir. İşte More ve Bostrom'un düşmekte olduğu yanılgı buradan gelir. Ray Kurzweil'in ise bu meseleyi felsefi bir düzeyde ele alabildiği görüşündeyim. Şimdiye dek yapmış olduğum sınırlı okumalar buna işaret ediyor. Kurzweil'in meseleyi ele alış biçimi robotizme daha yakın ve insan bedeni ve zihninin tekilliğinin robotlarla yakınlaşması ve hibritleşmesi şeklinde olacağı yönündedir (Kurzweil, 2005: 130-4). More ve Bostrom'un, Kurzweil'in, Aubrey de Grey ve gerontoloji çalışmalarının (ölümsüzlük arayışı), Cryonics enstitülerinin ayrı ayrı sekmelerde ilerlediği transhümanizm yolunda Doğa'nın ya da Kâinatın hacklenmesi beklentisi giderek artmakta. Ancak bu hacklemenin insanlığa bir tanrısallık getirip getirmeyeceğini henüz bilmiyoruz.

Tekniğin özünü elde etmek (bilebilmek), bir bakıma tanrısallığa ulaşmak anlamına gelecektir: Evreni hacklemek. Transhümanizm açısından bunun anlamı biyoiktidardır. Yani biyoekonominin maksimizasyonu, prokreasyonun başarılması (yoktan/hücre öncesinden canlı var etme), beynin yapısını çözülmesi (Connectome), robotlar ve yapay zekânın geliştirilmesi (insansı robotların ve insanı aşan robotların ortaya çıkışı: siborglar), merkezi bir yapay zekânın ortaya çıkışı (krş. Folscheid, Lécu, de Malherbe, 2018: 12). Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi yalnızca teknoloji ve bilimle tekniğin özünü elde edebileceğimizi sanmak bir yanılsamadan ibaret. Teknolojik nesnelerin birer alet değil, bizim uzantılarımız (protezler) olduğunu düşünmeye başladığımız andan itibaren protez-bedenlerimizde ve protez-zihinlerimizde (örneğin ek-hafıza yüklenmiş, yeni yetenekler ya da ek-işlemci eklenmiş) insan-sonrasılaşmaya hatta bazı durumlarda sentetik bir varoluşa dönüşmeye başlayacağız. Bazılarımızın DNA yerine XNA taşıyor olduğu bir geleceğe çok da uzak değiliz. Bu mümkün olduğunda zaten şüphesiz, sentetik varolanların ve hibrid varolanların (robot-insan ya da insan-robotların) ruhluluğundan söz ediyor olacağız.

Sonuç olarak Heidegger'e göre teknoloji bir dünya görüşüdür. Modern teknolojinin altında onun düzenlemeleri (*stellen, aufstellen, dispositif*) ve çerçevelemesi (*Ge-stell*) vardır. Öyleyse teknolojinin özü bu çerçevelemedir oysa tekniğin özü metafiziktir. Aradaki bu kökensel farktan dolayı teknoloji hiçbir zaman metafiziğe (hakiki manadaki, *İlk Felsefe* manasındaki metafiziğe) erişemeyecektir. Onun yerine araçsal akla (*instrumental reason*) teslim olması ve hem Doğa'yı hem de insanoğlunu yıkıma götürmesi daha olasıdır. Bu nedenle transhümanizmin özünün teknolojiye dayandırılması, robot ile insan arasındaki ontolojik fark meselesinin kavranamamasına ve insan-sonrası bir konuma ulaşmak suretiyle aşılamamasına neden olacaktır. Bu durum, transhümanizmin özünde bir metahümanizm olamayışına, dolayısıyla da insanın sonunu ya da sonlarını felsefi bir izlekte takip edemeyişine yol açacaktır. Oysa transhümanizmin özü "felsefe yapma"ya ya da düşünmeye (*Denken*) dayandırılabilirse -ki buna Dick de ilkel denilen insanın yeniden anımsanması ve etrafımızdaki dünyanın yeniden canlandırılması diyecektir (Dick, 1972: 1) — bu onun insan-sonrası belirsizlikleri ortadan kaldırabilmesine (daha doğrusu belirsizliğin içerisinde belirlilikler üretebilmesine) ve Kâinatın *Logos*'una bir ek (*supplément*) hâline gelebilmesine[6] imkân verebilir.

[6] Etrafımızı giderek daha da fazla sarmakta olan makinelerin, yapaylığın ve bilgisayarların varlığıyla (Dick, 1972: 2) ve hatta bize katılmasıyla.

Kaynakça

Batukan, Can. (2022). "Heidegger'de Teknik Sorusu ve Felsefi Arka Planı;" İçinde: Ertuğrul, Tacettin. (ed.) (2022). *Çağdaş Felsefe ve Teknik*, İstanbul: Pinhan.

———. (2015). *Question de l'animal chez Martin Heidegger et Gilles Deleuze*, Doktora Tezi, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi.

Deleuze, Gilles. (1968). *Logique du sens*, Paris: Minuit. (Türkçesi *Anlamın Mantığı*, çev. H. Yücefer, İstanbul: Norgunk, 2015.)

Deleuze, Gilles & Guattari, Félix. (1980). *Capitalisme et Schizophrénie II: Mille Plateaux*, Paris: Minuit.

Dick, Philip K. (2015). *Tefsir*, çev. R. Arslan, D. Cansever, Ş. Erdoğan, İstanbul: Altıkırkbeş.

———. (1991). *Ubik*, New York: Vintage Books.

———. (1972). "The Android and The Human", in *SF Commentary*, vol. 31, December 1972, Melbourne. (Türkçede *Android ve İnsan*, çev. M. Karlıdağ, İstanbul: Altıkırkbeş, 2013.)

Folscheid, Dominique & Lécu, Anne - de Malherbe, Brice. (2018). *Le transhumanisme c'est quoi?* Paris: CERF.

Hawking, Stephen & Mlodinow, Leonard. (2012). *Büyük Tasarım*, çev. S. Öğünç, İstanbul: Doğan.

Heidegger, Martin. (2002). "Hümanizm Üzerine Mektup", Heidegger, Sartre, Elliot, Babbit, *Hümanizmin Özü* içerisinde, çev. A. Aydoğan, İstanbul: İz: 37-95.

Heidegger, Martin. (1995). *The Fundamental Concepts of Metaphysics: World, Finitude, Solitude*, çev. W. McNeill, N. Walker, IN: Indiana University Press.

Kurzweil, Ray. (2005). *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*, New York: Viking.

More, Max - Vita-More, Natasha. (ed.) (2013). *The Transhuman Reader*, London: Wiley-Blackwell.

Nietzsche, Friedrich Wilhelm. (2012). *Böyle Dedi Zerdüşt*, çev. G. Sert, Ankara: Doğu Batı.

Robinet, André. (1973). *Le Défi cybernétique: L'automate et la pensée*, Paris: Gallimard.

Sartre, Jean-Paul. (2015). *Varoluşçuluk*, çev. A. Bezirci, İstanbul: Say.

Kara Ayna, She-Hulk ve Karanlık İkiz Meselesi: Posthümanizm / Transhümanizm*

Başak Ağın**

Özet

Posthümanizm, 1980'lerin sonu ve 1990'ların başından itibaren kuramsal temelleri atılan ve bugün geldiği aşama itibarıyla pek çok alt dala ayrılan bir akımdır. Başlangıçta Katherine Hayles, Neil Badmington, Andy Miah ve Cary Wolfe gibi isimlerin çalışmalarıyla şekillenen alan daha sonra özellikle yeni materyalist kuramlarla birleşerek Rosi Braidotti ve Francesca Ferrando gibi Kıta Avrupası felsefecilerinin, Stacy Alaimo, Susan Hekman, Nancy Tuana ve Vicki Kirby gibi materyal feministlerin ve Karen Barad gibi alan dışı gözüken ancak kuramsal çerçeveye katkı sağlayan akademisyenlerin çalışmalarıyla şekillenmiştir. Transhü-

* Bu makalede kör hakemlik süreci uygulanmıştır. **Geliş Tarihi:** 12/01/2022, **Kabul Tarihi:** 25/03/2022. Aksi belirtilmedikçe makalede alıntılanan ve orijinal dili Türkçe olmayan eserlerin çevirileri yazara aittir.

** Doç. Dr., TED Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, bashak@gmail.com.

manizm ise benzer yollardan geçerek posthümanizmle kimi zaman çakışan kimi zaman zıtlaşan bir akım hâline dönüşmüş, Julian Huxley'nin ortaya atmasından sonra Nick Bostrom, Max More, Zoltan Istvan, Robert Ranisch ve Stefan Lorenz Sorgner gibi isimlerin çalışmalarıyla gelişip büyümüştür. Bu birbiri içerisine geçmiş iki kuramlar bütününü birlikte incelemenin hem bu konulara ilgi duymaya yeni başlayan hem de bu konularda araştırmalarını sürdüren akademisyenler açısından faydası olacaktır. İlk basımı 2020 sonbaharında yayımlanan *Posthümanizm: Kavram, Kuram, Bilim-Kurgu* başlıklı kitabımda, transhümanizmi "posthümanizmin karanlık ikizi" olarak tanımlamıştım. Bu tanımın ardında yatan nedenleri kitapta detaylarıyla irdelemiş ve birçok çevrimiçi seminer ve konferansta bu konu üzerindeki tartışmalara açıklık getirmeye çalışmış olsam da aradan geçen zamanda üretilen çalışmalara bakıldığında akademik anlamda sağlam çalışmalar bulunmakla birlikte, hâlen posthümanizmi, transhümanizmin bir uzantısı olarak görmeye meyilli akımlar olduğunu izlemekteyiz. Bu makale, popüler kültürde örnekleri görülen iki temel metafor üzerinden transhümanizm ve posthümanizmin ayrımlarını ve transhümanizmin neden "karanlık" olarak nitelendiğini tartışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Posthümanizm, Transhümanizm, Karanlık İkiz, Ayna, Beden, Kehanet, *She-Hulk*

Giriş

POSTHÜMANİZM ve transhümanizm gittikçe artan ölçüde popülerlik kazanan hem akademik camiada hem de genel okuyucu düzeyinde ilgi gören iki ayrı çalışma alanıdır. Birlikte incelenmelerinin ve sıklıkla birbirleriyle karşılaştırılıp kıyaslanmalarının nedeni her ikisinin de insan-teknoloji ilişkileri diye basitçe özetleyebileceğimiz, daha derininde ise insanın teknolojiyle birlikte evrimleşip değişmesi (teknojenez) diye niteleyebileceğimiz bir konudan hareket etmeleridir. Kültürel, felsefi, eleştirel ve popüler posthümanizm gibi pek çok alt dalda ele alınan posthümanizm, 1980'lerin sonundan itibaren kuramsallaşmaya başlamıştır. İlk aşamalarda daha çok siborglaşma, askeri teknolojilerin gündelik hayata entegrasyonu, dijitalleşme ve bunların sonuçları üzerine yoğunlaşan bu alan, 1990'ların sonundan itibaren Rosi Braidotti'nin "göçebe özne" kavramıyla değişip dönüşmeye başlamış, her ne kadar kendisini posthümanist olarak nitelemese de Donna Haraway'in siborg metaforuyla kaynaşmış, materyal feminist ve siberfeminist akımlarla beslenmiştir. Spinozacı monizmin Deleuze ve Guattari tarafından yeniden okunması üzerinden de çoklu seslere açılmaya başla-

yan posthümanizm son dönemlerde tamamıyla yeni materyalist bir yöne evrilmiştir. Ancak gerek başlangıçta teknolojik bir felsefe olarak konumlandırılması nedeniyle gerek isminin yarattığı "insanın ötesine geçme" ve "insanın sonu" çağrışımlarından dolayı gerekse de transhümanizmin de "posthuman" kavramını kullanması nedeniyle oldukça yanlış anlaşılmıştır. 2010'lardan bu yana tüm dünyada, 2015 sonrasında ise Türkiye'de de gördüğümüz üzere, alan sayısız akademik çalışmaya olanak tanımıştır. Ancak yine de transhümanizmle ne kavgası bitmiştir ne sevdası.

Transhümanizm ise daha önce *Posthümanizm: Kavram, Kuram, Bilim-Kurgu* başlıklı kitabımda belirttiğim üzere, "posthümanizmin karanlık ikizi"-dir. Bunun öncelikli nedeni, transhümanizmin, posthümanizmin aksine Aydınlanma Çağı'nın merkezi olarak konumlandırılan insan figürünü kendine baş tacı etmesi ve onu yüceltmeye devam etmesidir. Bu makalenin amacı iki metafor üzerinden post ve transhümanizmi ele almak (ve benim açımdan bunu son bir kez yaparak) alanda çalışan kişilerin aklında kalan soru işaretlerini (varsa) gidermektir.

Öncelikle her iki akımın da neliğini tartışmak, üzerinde duracağımız iki metaforu (yani ayna ve beden metaforlarını) açıklamak bakımından yararlı olacaktır.

Posthümanizmin Neliği Üzerine

Temel anlamıyla posthümanizm, "insanın doğal düzen içerisinde diğer varlıklardan üstün olduğu fikrine eleştirel bir yaklaşım getirir" (Miah, 2008: 77). Bu nedenle yeni materyalist düşünce ile çok yakın özellikler sergilemektedir. Andy Miah'nın da açıkladığı üzere, "posthümanizmdeki 'post' ön eki biyolojik veya evrimsel anlamda insan olmanın ötesine geçmeyi imlemek zorunda değildir. Daha ziyade, başlangıç noktası antroposantrik dünya görüşünün dışında bırakılan şeyin ne olduğunu anlamak olmalıdır" (2008: 77). Bu dünya görüşünün dışında bırakılan şey, benim anlayışıma göre insanın merkezde tutulduğu ve diğer varlıkların insana göre konumlandırıldığı hiyerarşik bir yaşam algısını (mümkün olduğunca) geride bırakıp yaşam döngüsü içerisindeki tüm varlıkların birer eyleyici olduklarını kabul etmektir. Bunu çoğu zaman çıplak gözle (veya sınırlı insan algısıyla) içselleştiremediğimiz için benliğimizi her şeyin üstünde tutarız. İnsanın özel ve eşsiz bir varlık olduğu düşüncesiyle diğer varlıkların içkin değerini yok sayar veya görmezden geliriz. Posthümanizm, bu görmezden geldiğimiz çoklu ve iç içe geçmiş eyleyicilikleri bize yeniden hatırlatma amacını taşır. Dolayısıyla, posthümanist kuramların öncelikli hedefi insan kavramının içeriğine nelerin sığdığını yeniden değerlendirmektir.

Posthümanizmin diğer bir önemli özelliği, postmodernitenin getirdiği yaşam biçimiyle ortaya çıkan bireyselciliğin bir adım ötesine geçerek ve bu durumu açıklayacak postmodern ve postyapısalcı akımların vurguladığı "farklılık," "çeşitlilik" ve "merkezden uzaklaşma" gibi kavramların alt anlamlarını irdeleyerek, bu kuramlara rağmen eksik kalan hayatı anlamlandırma çabasını bütünselci biçimde yeniden ele almaktır. Rosi Braidotti'nin deyişiyle, "postmodernite kötü şöhretli bir çağdır ve bu çağ çoğalan farklılıkların çağıdır. Modern öznenin ayna yansımalarını oluşturan, 'değersizleştirilmiş' ötekiler -kadın, etnik veya ırksal ötekiler, doğa veya 'dünyadaki tüm ötekiler'- intikam almak üzere geri dönerler" (2002: 174). Bu intikam meselesi aslında bir nevi yeniden varoluş gayreti veya varlığını ispat etme çabasıdır. Feminist akımlar, postkolonyal hareket ve tüm çevre aktivizmleri (ya da kuramları) bu çabanın birer parçası olarak ayrı ayrı kendilerini göstermişlerdir. Buradaki farklı seslerin her biri postmodernite çağını takiben posthümanist çatı altında bir araya gelirler ve modern özne olarak konumlanmış, tüm bu ayna yansımalarını ötekileştiren, yekpare tanımlı insan figürünü eleştirmek üzere güçlerini birleştirirler. Francesca Ferrando'nun sözleriyle bu güç birleşimi şöyle ifade edilebilir: "Böyle bir 'intikam' gereksinimi doyuma ulaştıktan ve tarih boyunca 'ötekiler' diyarına hapsedilerek indirgenmiş özneliklerin sesleri duyulup kabul edildikten sonra posthümanizm ortaya çıkabilir" (2019: 24).

Kısaca geleneksel Batı felsefesinde nötr, yansız ve dünyanın diğer gerçeklerinden soyutlanabilen bir varlıkmış gibi inşa edilen insan, posthümanizmde bu özelliklerinden sıyrılır. İşgal ettiği sosyal statü ve konumdan bağımsız olmadığı, eğitimsel arka planı ve ailevi geçmişinin onun bir parçası olduğu gösterilen insan böylelikle Aydınlanma'daki tanımından ayrılır. Biyolojik bir tür olarak *Homo sapiens*'in tanımlanması bilimsel inceleme açısından anlamlıdır ancak bu tanımı sosyal hayatın içerisinde uygulamaya kalkıştığımızda biyolojik özelliklerin her kişide aynı biçimde tezahür etmeyebileceğini biliriz. Dolayısıyla, posthümanizmin öncü dayanak noktalarından biri postyapısalcı metodoloji olarak yapısökümdür. Bahsi geçen modern öznenin yapısökümden geriye kalan parçaları yani doğa/kültür, insan/insan-dışı, söylem/madde gibi diğer ikili karşıtlıklar da posthümanizm ile sorgulanır.

Transhümanizmin Neliği Üzerine

Transhümanizm de tıpkı posthümanizm gibi 1980'lerin sonu, 1990'ların başı itibarıyla ortaya çıkmış ve insan-teknoloji ilişkilerini merkeze alan bir anlayışla şekillenmiştir. Transhümanizm, insanın geçmiş veya mevcut hâl-

lerinden ziyade biyolojik evriminde izlediği yolun taşıdığı potansiyel yükselişlere odaklı bir anlayıştır. Hem fiziksel hem de bilişsel gelişim bakımından insanı güçlendirmeyi ve buradan hareketle Friedrich Nietzsche'nin öngördüğü üstinsan (*Übermensch*) kavramını (belki de özünde kastedilenden farklı bir okumayla) yorumlayarak bir çeşit üst basamağa, süper-insana ulaşmayı hedefler. Bu bakımdan Batı felsefesindeki sekülerleşmenin ve bilimci yordamın bir uzantısı olarak düşünülmelidir; pozitivist paradigmanın 20. ve 21. yüzyıllardaki sirayetidir. Rönesans'ta düşüncenin sekülerleşmesini takiben Aydınlanma Çağı'nda ortaya konulan merkezdeki insan fikrinin siborglaşan, teknolojikleşen biçimi olarak transhümanizm, insanı diğer varlık ve şeylerden ayrı konumlandırmaya, onu cam bir fanusta hayal etmeye devam eder.

Francesca Ferrando, post ve transhümanizm arasındaki benzer ve farklı yönleri irdelerken bu akımların aynı kök veya bakış açılarından beslenmediğini vurgulamıştır (2019: 28). Ona göre her ikisi arasındaki ortak noktalardan biri, insanı "sabit olmayan" ve "dönüşebilir" bir "durum" olarak görmektir (Ferrando, 2019: 28). Bu ifadenin yanlış yorumlara elvermemesi açısından açımlanması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü posthümanizm, bu "sabit olmayan" ve "dönüşebilir" duruma (*posthuman condition*) dikkat çekerken transhümanizmle aynı şeyi kastetmez. Ferrando'nun ifadesiyle transhümanizm, "insan kabiliyetlerini büyük ölçüde artırmak için" fazladan bir çabaya girer ve var olan, ortaya henüz çıkmakta olan veya şu an spekülatif durumda olan teknolojilerden faydalanarak insanın var oluş biçimlerinin radikal bir dönüşümüne onay verir" (2019: 28). Bu teknolojiler arasında "rejeneratif tıp, radikal biçimde ömrün uzatılması, zihnin bilgisayara veya insan bedeni dışındaki bir araca yüklenmesi ve beden dondurma" gibi imkânlar bulunmaktadır. Bu anlamda aslında transhümanizmin "sabit olmayan" ve "dönüşebilir" durumdan kastettiği, insanın biyolojik bedeni üzerindeki teknolojik müdahalelerle elde edilecek ve onu süper-insan konumuna yücelterek yeniden şekillendirecek bir anlayıştır.

Posthümanizm ise bu "sabit olmayan" ve "dönüşebilir" duruma işaret ederken transhümanistler gibi aşırı değişiklikleri kastetmez. Bu durumun yani sabit olmayışın ve dönüşebilirliğin, insanın varoluşundan beri hep böyle olduğunu, her an değişen hücre yapımızla, her saniye etkileşim içerisinde bulunduğumuz çevre ve soluduğumuz havayla, biyolojik bir tür olarak aynı olsak da her birimizin bedensel tepkilerindeki farklılıklarla zaten sabit olmadığımızı ve sürekli dönüştüğümüzü söyler. Bu nedenle posthümanist kuramcılar için zaten tek bir sabit insan figürü yoktur. Bu sabit olmayan ve dönüşüme açık insan figürü, Rönesans ve Aydınlanma'da konumlandırıldığı gibi her şeyin üstünde var olan ve her şeyin ölçütü kabul edilen tekil bir

insan olmadığımızı, liberal hümanist düşünceye ait insanın zaten hiç o hayal edilen hâliyle varolmadığını göstermektedir. Donna Haraway'in deyişiyle, "zaten hiçbir zaman insan olmadık" (2004). Bu ifade sıklıkla yanlış anlaşılsa da aslında Aydınlanma Çağı içerisinde öngörülen kusursuz insanın hiç var olmadığını söyler; evrimsel olarak çok çeşitli aşamalardan geçerek bugünkü yaşantısına erişen insanın zaten sürekli dönüşen bir varlık olarak hep posthuman olduğuna işaret eder. Bir diğer deyişle, posthümanist düşünce, farklılıkların irdelenmesi ve bu farklar içerisinde bütünselliğin korunmasıdır. Bu ayrım hem kökleri hem bakış açıları bakımından bu iki kuramın birbirinden ayrılmasında büyük önem arz etmektedir.

Bu sebeplerden dolayı benim anlayışıma göre transhümanizm, posthümanizm gibi felsefi bir duruştan ziyade, dünyevi pratiklere has bir akımdır. En basit hâliyle "insanı geliştirmek, bilişsel kapasitesini artırmak, insanın sağlığını olumsuz yönde etkileyen hastalıkları elimine etmek ve insan ömrünü uzatmak için bilim ve teknolojiden yararlanılması gerektiğini" savunmaktadır (Bektaş ve Ceylan, 2022). Sözcük, ilk kez Julian Huxley tarafından kullanılmıştır ve bu kullanım biçimi göz önüne alındığında görülmektedir ki transhümanizm en temelinde kendi içerisinde bir paradoksu barındırır. "İnsanın dönüşümüne rağmen insanın hâlâ insan kaldığı iddiası"nı içeren bu paradoks (Dağ, 2020: 130), Ahmet Dağ tarafından şu biçimde ifade edilmiştir: "Aristoteles'in Theseus'un gemisi paradoksu yani 'Tüm parçalarını değiştirdikten sonra geriye kalan aynı gemi midir?' sorusu transhümanizmin özüdür" (Dağ, 2020: 130). İnsanın tüm gelişimine, evrimsel olarak değişimine, bilişsel kapasitesindeki artışa; yenilmez, bükülmez, yaralanmaz bir bedene sahip oluşuna veya ölümsüzlüğe kavuşmasına rağmen yine de insan kaldığını veya aynı insan olacağını savunmak, aslında insanın değişmez bir özü olduğuna inanmaktır ki bu da en kaba tabirle transhümanizmin özcü yanına işaret eder. Bu nokta, posthümanizm ile transhümanizmi birbirinden ayırt eden en can alıcı husustur.

Bir diğer konu ise Max More gibi transhümanistlerin bu paradoksun farkında olup konuya açıklık getirme çabalarıdır. More, "dikkatlice, düşünerek ancak cesurca hareket ederek teknolojiyi bedenlerimize uygularsak artık insan olarak tanımlanması doğru olmayacak ve posthüman denilecek bir şeye dönüşebiliriz" demiştir (2013: 4). Buradan bizlere açılacak iki kapı bulunmaktadır. Birincisi, sabit olmayan ve dönüşüme açık insanın transhümanist algıya göre radikal değişimleri benimseyen bir varlık olduğudur ki bunu yukarıda tartışmıştık. İkincisi ise transhümanistlerin posthuman algısının ulaşılması gereken bir üst mertebe olarak nitelendirildiği oysa yukarıda da ifade ettiğim üzere posthümanistlerin posthuman algısının bir sonuç değil, süreğenlik ya da süreç olduğu yönünde bir kapıdır.

Kara Aynaya Bakarken: Transhümanizm Neden Karanlıktır?

Francesca Ferrando'nun yeni başlayanlara hitaben hazırladığı "Hızlandırılmış Posthüman Kursu" adlı video serisinin üçüncüsünde de belirttiği ve yukarıda kısaca tartıştığımız üzere, post ve transhümanizmin kökenleri birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle birbirleriyle dirsek temasında olmalarına rağmen aynı görüntünün farklı yansımalarını sunan iki ayna gibi davranmalarına neden olmaktadır. Bu makalenin temelini oluşturan iki metafordan biri ayna olduğu için bu benzetmeyi yerinde buluyorum. Ancak önce bahsi geçen videonun Ferrando'nun izniyle PENTACLE (thepentacle.org) için Bulut Yavuz tarafından çevrilen ve Başak Almaz tarafından redakte edilen önemli ifadelerine bakmakta yarar var. Ferrando'nun sözleriyle, post ve transhümanizm arasındaki kalın çizgi buradan temellenmektedir ki bu da bizlere bir "kara ayna" olarak transhümanizmin insan-teknoloji spektrumunu ne kadar ileri götürebileceği hakkında önemli fikirler vermektedir:

> Posthümanizm ve transhümanizm aynı felsefi kökleri paylaşmazlar. Bir yanda, transhuman hareketi vardır ve bu hareket kendi köklerini Aydınlanma'da konumlandırır. Aydınlanma; ilerleme, akıl ve tabii ki bilim ve teknolojiye önem vermişti. 1998'deki Tranhümanist Bildirisi'nde, transhümanizm kendisini resmi olarak Aydınlanma'nın felsefi geleneğinde köklenmiş olarak tanımlamıştır. Diğer yanda elimizde posthümanizm var. Posthümanizmin felsefi geleneği postmodernizmdir. Aslında posthümanizm terimi fiilen ilk defa 1977'de, Ihab Hassan'ın "Prometheus as Performer: Towards a Posthumanist Culture?" makalesinde kullanılmıştır. Postmodernizm, 'ilerleme' ve 'akıl' kavramlarına karşı oldukça eleştirel yaklaşan bir hareketti. Postmodernizmde insanın yapısökümüne dair bir niyet buluruz. 'İlerleme' gibi kavramlar bazı bilimsel icatların da 'ilerleme' olarak tanımlanabilir olmasından ötürü eleştirilmektedir. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'nı, atom bombasını ve onun Nagazaki ve Hiroşima'da yarattığı yıkımı düşünelim. Bu ilerleme midir? Ya da bu bir gerileme midir? İlerleme kavramı artık hafife alınabilir bir şey değildir. Dahası, akıl ve onun tarihsel olarak bazı insanları diğerlerinden daha az insan olarak tanımlamış olması da sorgulanmalıdır. Akıl; erkek, batılı ve medeni olmak ile bağlantılıdır. Dolayısıyla, bu kategorilerin kapsamında olmayan herkesi akıl sahibi olmayan, rasyonel varlık olarak tanımlanabilecek insanlar kadar insan olmayan kişiler olarak gördüler (Yavuz ve Almaz, 2022).

Posthümanizmin bilimin ilerlemeci görünen ancak bir o kadar da kötüye kullanıma açık yanma yaptığı vurgu, transhümanizm tarafından göklere

çıkarılacak seviyede bir övgü niteliği taşımaktadır. Burada kara ayna metaforuna iki şekilde dönmek istiyorum. Birincisi, hepimizin bildiği Grimm Kardeşler (1812) imzalı o ünlü masaldaki "Ayna, ayna, söyle bana, benden güzeli var mı bu dünyada?" (Southgate, 2005: 8) diye soran kötü kalpli kraliçenin baktığı aynanın aslında bir kehanet aracı olarak kullanılan kara ayna oluşuyla ilgili. Aslında bu aynayı bildiğimiz ev eşyası olan ve camdan yapılma beyaz bir ayna olarak düşünsek dahi, kraliçenin kendi benliğiyle konuştuğu ve egosundan, kibrinden beslenerek en güzel, en iyi, en merkezde ve yegâne kişi olarak kendini gördüğünü söylemek zor değil. Diğer yandan ise aynanın kraliçeye cevap vermesi ve arada bir ona duymak istediklerini, bazen ise masalın dönüm noktasını oluşturacak şekilde görmeye henüz hazır olmadığı o karanlık geleceği göstermesi onun gerçekte bir kara ayna olduğuna işaret ediyor.

Buradan hareketle transhümanizm, aslında bir kara aynadır ve tıpkı ismini paylaştığı dizi *Black Mirror* (2011) gibi her şey yolundaymış gibi görünen bir senaryonun önümüze bir felaketi, distopik bir geleceği sunuşuyla eşdeğerdir. Kehanet için kullanılan kara aynalara benzer şekilde, dizinin de ima ettiği üzere yeni nesil kara aynalar olarak görebileceğimiz telefon, televizyon ya da bilgisayar ekranlarının (cihaz kapalıyken) görüntüyü nasıl bozarak sunduğuna dikkat edelim. Bir süre kapalı konumdayken telefon, televizyon veya bilgisayar ekranınıza bakmayı ve oradan kendi geleceğinize dair bir şeyler görmeyi, sezmeyi deneyin. Eğer deneyimli veya usta bir kâhin değilseniz – ki muhtemelen değilsiniz – oradaki görüntünün sizi nasıl yutarcasına çektiğini ve nasıl oradan kaçmak istediğinizi fark edeceksiniz.

İşte tam burada transhümanizmin önümüze parlak bir gelecek gibi sunduğu şeyin pek de öyle parlak olmadığını anlayacağız. Yani bir anlamda, cihazlar açıkken önümüze konulan renkli dünyaların, cihazlar kapalıyken dönüşüp değiştiğini ve ütopyadan distopyaya sürüklendiğimizi göreceğiz. Transhümanistlerin hayalindeki yükseltilmiş insan formunun aslında teknolojinin kötüye kullanımından başka bir şey olmadığını, artırılmış gerçekliklerin, bilinç ve fiziksel kabiliyetleri süper-insan konumuna getirilen insanın da posthümanistlerin anladığı biçimiyle bir posthuman beden olmaktan çok uzak olduğunu idrak edeceğiz.

İnsan Bedeni Dokunulmaz mıdır?

Buraya kadar tartışılanlara bakılarak posthümanizmin özellikle takip ettiğim yeni materyalist kanadının bir çeşit biyokonservatizm yanlısı olduğu düşünülebilir. Oysa durum bundan çok başkadır. Transhümanizmin özellikle ekstropyanist kolunu oldukça sakıncalı bulmakla beraber, liberteryen

ve demokratik transhümanizm gibi diğer ekolleri de sorunlu görüyorum. Bu nedenle, yukarıdaki iki soruya net birer yanıt vermem gerekirse 1) transhümanizm, hangi ekolünden bahsettiğimizden bağımsız olarak her daim karanlıktır; 2) insan bedeninin dokunulmaz olabilmesi için hiç varolmaması gerekir. Bunlara açıklık getireyim.

Öncelikle transhümanizmin tüm kollarının ana amacı *human enhancement* yani insanın "bir üst sürüme" yükseltilmesidir; bir diğer deyişle, NBIC (nano-biyo-info-kogno) teknolojileriyle insanın kapasitesini artırmaktır. Bu amaca giden yolda, aralarında örneğin Zoltan Istvan'ın da öncü isim olarak bulunduğu liberteryen transhümanistler serbest piyasanın öncül bir koşul olduğunu savunur. James Hughes'a göre demokratik transhümanizm, bu ileri düzey teknolojilerin herkese eşit koşullarda sunulmasını öngörmektedir (2009). Oysa mevcut düzendeki temel teknolojik gelişmelerin bile hiç kimseye eşit veya adil şartlarda dağıtılmadığı gözlemlendiğine göre serbest piyasa ekonomisini sürdürmeyi hedefleyen ileri kapitalist bir dünyada öne sürülen *human enhancement* teknolojilerinin de herkese eşit ve adil biçimde sunulmayacağı, bunun yeni ve korkutucu hiyerarşiler yaratacağı açıktır. Demokratik transhümanizm, tıpkı liberteryen transhümanizm gibi Aydınlanma geleneğinin devamı niteliğinde ortaya çıkan kapitalist toplumların bilim ve teknolojiyi ilahlaştırarak kendilerini sürdürme çabalarından öteye gidemez. Max More'un da aralarında bulunduğu ekstropyanistler ise kendilerini rasyonel düşünce, açık bilgi ve demokrasi toplumu, akıllı teknolojiler ve bilimsel ilerlemeye dair sonsuz inanç ekseninde konumlandırdıkları ve Aydınlanma'dan bu çağa doğrudan bir hat çektikleri için sorunlu bir bakış açısı sunmaktadırlar.[1]

COVID-19 salgınının da yakın tarihte gösterdiği üzere insan bedeni cam bir fanusla çevrili değildir; aksine geçirgendir ve diğer canlı-cansız maddelerle, bedenlerle, akışkan bir dinamik içerisinde yer alır; etrafındaki gözle görülen ve görülmeyen her şeyle sürekli etkileşim hâlindedir. Şu durumda modern bilimin sunduğu imkânlardan faydalanmaya gözü-kulağı kapatmak anlamsızdır; ancak var olanı tamamıyla dönüştürüp başka bir şey hâline getirmeye çalışmak da insanı merkeze koymanın bir başka biçimidir. Posthümanizm, bu açıdan biyokonservatif olmamakla birlikte transhümanizmdeki gibi insan-merkezci bir bakış açısından hareket etmez; egosantrik değil, ekosantriktir. Yani insanın benliğini merkeze almak yerine dünyanın nüfusunu oluşturan tüm bedenleri merkezine alır.

[1] Detayı için bkz: Nick Bostrom, "A History of Transhumanist Thought" (2005). Francesca Ferrando'nun *Philosophical Posthumanism* (2019) adlı kitabında Bailey (2005) de önemli bir kaynak olarak gösterilmektedir. Diğer olası kaynaklar için bkz: Max More (2013) ve LaGrandeur ve Hughes (2017).

Zihin / Beden Formülasyonuna Karşı Zihin-Beden: Hulk mı, She-Hulk mı?

Madem posthümanistlere göre her daim geçirgen ve aslında hibrit bedenlere sahibiz (çünkü bedenimiz zaten bakteriler, virüsler ve akarlar gibi sayısız insan-dışı varlığa ev sahipliği yapıyor) ve madem transhümanistlere göre gözümüze taktığımız lensten işitme cihazlarına, dişlerimizdeki dolgulardan ekilmiş veya perukla desteklenmiş saçlarımıza, her türlü yaşlanma karşıtı kozmetik ürüne ve hatta protez kol ve bacaklarımıza kadar hayatı "daha iyi yaşanabilir" kılan eklentiler kabul edilebilirken daha fazlasını da istemek mümkün; o hâlde bu ikizlerin birbirinden farklı ele alınma nedeni nedir? Bu soruyu Disney+'ta yayına giren dizi *She-Hulk*'taki betimlemeler üzerinden yanıtlamayı seçiyorum. Bu noktada, diziyi henüz izlememiş olan okuyucular için sürpriz kaçıran uyarısında bulunmalıyım. Ayrıca, bunun detaylı bir dizi analizi olmadığını, dizinin henüz yalnızca ilk sezonunun yayınlandığını hatırlatmalı ve bu makalede de ilk sezonun tamamını kapsayan Jen/She-Hulk arasındaki bedensel farklılıklar üzerinden bir tartışma yürütmeyeceğimi de eklemeliyim. Burada yalnızca dizinin açılıştaki birkaç sahnesinden hareketle bir metafor olarak She-Hulk'ı kullanıyorum.

Otuzlu yaşlarında kuvvetli bir avukat olan Jennifer Walters, kuzeni ile çıktığı bir araba yolculuğunda bir kaza geçirir ve yaralı kuzenini kurtarırken kanı ellerine bulaşır. Bu kontaminasyon/bulaşma sonucunda Jen'in vücudunda genetik bir dönüşüm meydana gelir ve kendini She-Hulk olarak bulur çünkü Jen'in kuzeni de Hulk'ın ta kendisidir. Jen'in yeni vücudu ile eski vücudu arasındaki geçişlere uyum gösterebilmesi için önemli bir süreye ihtiyacı vardır, bunu da kuzeni Meksika açıklarında yer alan bir sahil evinde kurduğu mini laboratuvardaki deneylerle ve kendi yaşadıklarından yola çıkarak verdiği tavsiyelerle sağlayacaktır. Ancak burada önemli bir şey fark ederler. Hulk, asıl kimliği olan Bruce Banner'a dönüşürken ve tekrar Hulk'a dönüşürken geçirdiği zamanlarda iki ayrı beden ve iki ayrı zihni işgal etmekte, bu ikisi arasındaki geçişleri kontrol etmekte zorlanmaktadır. Oysa Jen'in bedensel dönüşümü onu zihinsel bir dönüşüme de zorlamaz, tek bir Jen kimliği ile tüm bu süreci deneyimlerken iki beden arasındaki geçişlerle bu deneyimi yaşamaktadır.

Bu makale, yukarıda da belirttiğim üzere bir dizi incelemesi olmadığı için buradaki detayı transhümanizm / posthümanizm tartışması odağında ele alarak sonuç bölümüne ilerleyeceğim. Orijinal Hulk'ın kimliğinde zihni ve bedeni tamamen dönüşerek bambaşka bir yaratık kimliğine bürünen bir varlık görmekteyiz. Bu varlığı transhümanist ideallerin Aydın-

lanma geleneğindeki yansıması olarak ve tam da bu nedenle Kartezyen düşüncedeki zihin / beden ikili karşıtlığı olarak değerlendirmemiz mümkün. Bruce Banner, sosyal açıdan içine kapanık ve bedensel olarak zayıf bir bilim insanı olduğu için onun bedensel kuvvetlerinin zayıf olması ve aydınlanma düşüncesindeki rasyonalite ile eşdeğer görülmesi son derece kolaydır. Bu kolaylığa ek olarak Hulk'a dönüştüğünde kimliğinin tamamen erozyona uğraması ve mantık çerçevesinde değil, dürtüsel olarak hareket eden; öfke ve korku gibi güdüsel duyulardan beslenen yeşil bir yaratık hâline gelmektedir ki bu da onun Aydınlanma Çağı boyunca zihinden aşağıda görülerek kontrol altında tutulması gerektiği düşünülen bedensel yanına işaret etmektedir. Yani Bruce Banner / Hulk ikilisi, bir kişinin benliği ve alter-egosu olarak Kartezyen düalizmin net bir örneğini teşkil eder. Gamma ışınlarına maruz kalması sonucunda ve kendi iradesi dışında bu Hulk benliğinin ortaya çıkışı, Bruce'un Dr. Banner olarak temsil ettiği her şeye (bilim, rasyonel düşünce, özgür irade, kontrol, ilerleme, aydınlanma vb.) bir tehdit oluşturmaktadır. Bu da transhümanizmin insanın ölümlü yanı olan bedeni kontrol altında tutarak veya onu değiştirerek veya hiçbiri olmuyorsa ondan tümüyle kurtulup onu salt zihne dönüştürerek ölümsüzlüğü yakalama arzusunun kimi zaman sinsi kimi zaman bariz bir emaresidir.

Posthümanist açıdan bakacak olursak ve ilk okuyuşumuzda göreceklerimize odaklanırsak insan genomu üzerindeki araştırmaların olası kötü etkilerini ele alan uyarı niteliğinde bir ders çıkarabiliriz Hulk'ın öyküsünden. Yani Gamma ışınlarına maruz bırakılarak (veya Bruce Banner'ın durumundaki gibi bilimsel çalışmalar sırasında kazara maruz kalarak) süper-insan güçleri elde etmenin ağır bir bedeli vardır: Bir canavara dönüşmek, toplumca bir süper-kahraman olarak kabul edilinceye dek dışlanmak, öteki olmak gibi. Bir başka posthümanist okuma ise bize şunu söyleyebilir: Bruce Banner ve Hulk aslında aynı kişi olduklarına ve malum kaza zaten gerçekleştiğine göre geçmişe dönüp ah vah etmenin anlamı yoktur hatta belki de canavarlık o kadar da korkunç bir şey olmayabilir. Zaten her an değişip dönüşen hücrelerimizle sürekli mutasyonda olduğumuzu düşünürsek her birimizin hâlihazırda birer canavar olmadığımız ne malum? Burada, Timothy Morton'ın Frankenstein'ın canavarı üzerine söylediklerini anımsamakta yarar vardır:

> Frankenstein'ın yaratığı, *garip bir biçimde*, bugün varoluştan bir sapma biçiminde değil de bir yaşam formu olarak tanımlayacağımız bir şeyin tipik örneğidir. Ya da daha ziyade, tüm yaşam formları baştan sona bir sapmadır zaten, başka yaşam formlarının parçalarının bir araya getirilmiş toplamıdır. Akciğerlerimiz balıkların yüzme keselerinden evril-

> miştir; ancak, yüzme kesesi 'akciğer olmayı bekleyen bir şey' olarak tanımlanamaz, böyle bir şeyle uzaktan bile ilgisi yoktur. Yüzme keseleri 'eksaptasyona' uğramışlar, başka bir işlevden adapte edilmişlerdir. Varyasyon [çeşitlenme] ve türleşme, evrimin çalışmasının sebebidir. Canavarlık *işlevsel*dir (Morton, 2016: 153).

Daha önce de kitabımda Frankenstein'ın yaratığı üzerinden tartıştığım gibi "canavarın insandan pek de farklı olmadığını söylemek hatta Morton'ın ifadesine bir kez daha dönecek olursak, insanlar da dâhil olmak üzere, tüm türlerin zaten canavar olduklarını öne sürmek mümkündür" (Ağın, 2020: 116). Oysa transhümanist açıdan canavarlık öyle hemen kabul edilebilecek bir şey olmasa gerek. Zira transhümanist idealistler hâlâ insanın dokunulmaz, yaralanmaz, bükülmez bir varlık oluşunu hayal etmekle meşguller. Şu durumda Hulk'ın transhümanistlerce şöyle görüleceğini varsaymak yanlış olmaz: "Evet, süper-insanı elde etme yolunda her türlü deneysellik mubahtır ancak bu yolda bir kaza olur da yeşil bir deve dönüşürsek onu derhâl imha etmeliyiz çünkü ileri kapitalizmin önümüze sunduğu kozmetik standartlara bir tehdit oluşturuyor!"

Hulk'taki bu zihin/beden ikiliğinin Jen'de sadece fiziksel görünüm ve bedensel kapasite açısından tezahür etmesi oysa benliğinde pek de büyük bir değişime yol açmaması ise başka bir transhümanist paradoksun göstergesidir.[2] Fiziksel kabiliyet olarak kimi açılardan Hulk'tan daha da kuvvetli bir She-Hulk figürünün zihinsel kontrolünü de elinde tutabiliyor olması bazı transhümanist idealistlerin hayalini kurduğu şey olsa da Jen'in benliğinde büyük bir transformasyona uğramayışını yeni materyalist posthümanizm açısından da ele alabiliriz. Nasıl mı?

Richard Lewontin ve Richard Levins, *Biology Under the Influence* adlı ünlü eserlerinde şöyle söylerler: "Görünen odur ki bedeniniz hangi sınıfsal konuma ait olduğunuzu bilir, size bunu inkâr etmeniz ne kadar iyi öğretilirse öğretilsin" (2007: 306). Bu ne demektir? Posthümanist düşüncede madde ile söylemin iç içe geçmiş oluşunu özetleyebilecek bu cümle, aslında hastalıklarınızın, yeme-içme ve eğlenme gibi kültürel alışkanlıklarını-

[2] Dizinin ilerleyen bölümlerinde bu ikiliği daha fazla gözlemliyoruz. Örneğin Jen'in ufak tefek ve pek de öyle gösterişli olmayan bir kadın oluşuna, She-Hulk'a dönüştüğünde ise cazibesinin yükseldiğine dair sürekli bir vurgu bulunmakta. Bir anlamda, sosyal açıdan içine kapanık bilim insanı figürü Dr. Banner'a benzer biçimde, tuttuğunu koparan ancak kılık kıyafetine pek de özen göstermediği için o kadar da çekici olmayan 30 yaş üstü akıllı kadın klişesini izliyoruz. Elbette burada da ikili karşıtlıklar, güzellik ve kapitalist toplum tartışmasını yürütmek mümkündür ancak bu başka bir çalışmanın konusudur.

zın, uyku ve çalışma saatlerinizin, eğitim geçmişinizin ve hayatınıza dair her şeyin hem bedeninizle hem de çevrenizi oluşturan sosyal etmenlerle dolanık olduğunu ifade eder. Net bir örnek vermek gerekirse asbeste maruz kalmış bir demiryolu işçisiyseniz, seneler sonra akciğerleriniz bu çalışma geçmişinizi size mezotelyoma (akciğer zarı kanseri) biçiminde hatırlatabilir. Üniversite yıllarında basketbolla veya Amerikan futboluyla ilgilenmişseniz yıllar sonra basit bir yaralanma ayağınızda bir çatlakla sonuçlanabilir çünkü geçmişinizde aslında sizin bile farkında olmadığınız birden fazla başka hasarla karşılaşmış olabilir bu ayak. Örnekleri kendi hayatınıza uyarlamanız mümkünse de sözü uzatmadan Jen'e dönelim.

Dizinin açılış sahnesinde Jen, bir duruşmada söyleyeceği etkili sözleri prova etmektedir. Konumu, ses tonu, duruşu ve yaşam tarzı itibarıyla ne kadar kendinden emin ve ifade gücü yüksek bir kadın olduğu her hâlinden bellidir. Klişe bir bilim insanı tiplemesi olarak resmedilen kuzeni Bruce'un aksine içine kapanık değildir, fiziksel olarak da zayıf olmadığı görülmektedir. İşte bu nedenle, posthümanist açıdan bakıldığında Jen'in She-Hulk'a dönüştüğünde fiziksel kabiliyetleri artsa da zihinsel açıdan veya benlik açısından değişmemesi şaşırtıcı değildir. Bir başka deyişle, Bruce Banner, dönüştüğü Hulk karakteri ile etkileşimde bulunamayacak kadar ayrı dünyalardandır. Oysa Jen, masaya yumruğunu vuran ve baskın bir karakter olarak dönüştüğü She-Hulk'ın kimliğinden o kadar da uzak değildir. Dönüştüğü yeşil dev bedene de o kadar yabancılık çekmeyip fiziksel güç gerektiren aktivite denemelerinde kuzeni Hulk'tan daha iyi performans gösterme nedeni belki de budur. Her ne kadar iki ayrı bedende var olsa da Jen'i zihin/beden karşıtlığı yerine zihin-beden birliği biçiminde okumak (en azından benim incelediğim sahne içerisinde sınırlı olmak kaydıyla ve belli bir ölçeğe kadar) imkân dâhilindedir.

Sonuç

Posthümanizmi transhümanizmden ayırt eden temel şey, teknolojiyi ne biçimde ele aldığı ve nasıl algıladığıdır. Posthümanizm, Aydınlanma'nın merkezinde konumlanmış olan yekpare insan figürünü sorunsallaştırırken, transhümanizm bu figürün inşasından memnun bir biçimde hareket eder ve onu daha da iyiye, mükemmelliğe ulaştırma çabasına girer. Bu nedenle posthümanizm daha felsefi bir harekettir oysa transhümanizm var olan geleneksel felsefi düşüncenin üzerine oturtulmuş bilimsel düşünceyi, pozitivist paradigmayı ve ileri kapitalizmin ürünü olan teknolojileri kendine elbise edinerek pratikte değişimler oluşturmayı hedefler. Bu değişimlerin merkezinde ise yine insan vardır.

Posthümanizmi transhümanizme tercih etmemin sebeplerinden en önemlisini ise bu sonuç bölümünde en sona sakladığımı belirtmeliyim. *Bodily Natures* (2010) kitabında Stacy Alaimo, yukarıdaki Lewontin ve Levins alıntısını kullanarak şu yorumlarda bulunur:

> "Bedenin," kişinin sınıf sistemindeki yeri gibi görünürde soyut bir şeyi "bilmesi" ne demektir? "Bilmek" belki de bunu ifade edecek en iyi sözcük olmayabilir, zira "bedeni" rasyonel insan öznenin bir fotokopisiymiş gibi konumlandırıyor. Böyle bir epistemolojiyi biraz daha karmaşık düşünmek gerekir, özellikle de insan bedenini bilmenin en geçerli sayılan biçimlerinin bilim ve tıbbın – ki bunlardan ikisi de ideolojiden bağımsız değildir – araç ve ideolojilerini bilmeyi gerektirdiğini düşünürsek. Yine de Lewontin ve Levins'in önermesi işçinin bedeninin neleri görünür kılabileceğini ve bu görünür kılan şeyleri söylemeye kimin sosyal konumunun yeteceğini sorgulamaya itiyor bizleri (2010: 27).

Alaimo'nun Lewontin ve Levins'ten alıntılayarak devam ettiği tartışma, şöyle özetlenebilir: "İnsan sosyalliği edinilmiş biyolojimizin bir sonucuyken insan biyolojisi sosyalleştirilmiş bir biyolojidir" (Lewontin ve Levins, 2007: 36). Tıpkı yukarıda verdiğim mesleki hastalık veya spor yaralanması örneğindeki gibi bir durumdur bu anlatılan. Bizi biyolojik bir tür olarak diğer türlerden ayırmanın yolu *Homo sapiens* olarak konumlanmamız olabilir. Bu türü besin zincirinin en üst halkası, türlerin en şahanesi ve eşsizi, varlıkların en biriciği olarak görmek mümkündür ki bugüne dek kültürel arka planımız bize böyle görmeyi öğretti. Oysa insan dünyasında hangi bileşenlerle etkileşimde olduğumuz (ki bu bileşenlere yiyecek, su, hava, başka canlılar, cansız madde, abiyotik faktör veya şahsiyet atanmamış varlıklar olarak düşündüğümüz minerallerden elektriğe, radyoaktiviteden kömür tozuna kadar her şey dahildir), kim olduğumuza, neyi, nasıl yaşadığımıza kadar hayatımızdaki her detayın belirleyenleri olarak etken ve eyleyicidir. Posthümanizm bu nedenle insanı dünyanın diğer tüm bileşenlerinden biri olarak görür. Transhümanizm ise eski anlatıların üzerine teknolojik dünyalar inşa ederek aynı renkli kehanetini sürdürmeye heves eder, o kehanetin diğer yüzü karanlık bir aynaya ve kendi kontrolsüzlüğünden nefret eden yeşil bir deve benzese bile.

Kaynakça

Ağın, Başak. (2020). *Posthümanizm: Kavram Kuram Bilim-Kurgu.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Alaimo, Stacy. (2010). *Bodily Natures: Science, Environment, and the Material Self.*

Bloomington: Indiana University Press.
Bailey, Ronald. (2005). *Liberation Biology: The Scientific and Moral Case for the Biotech Revolution.* New York: Prometheus.
Bektaş, Billur ve Cansu Ceylan. (2022). PENTACLE Kavram Kartları 5: Transhümanizm / Posthümanizm. Yayın tarihi: 29 Mayıs 2022. Erişim tarihi: 15 Eylül 2022. https://thepentacle.org/2022/05/29/pentacle-kavram-kartlari-5-transhumanizm-posthumanizm/
Black Mirror. (2011). Netflix.
Bostrom, Nick. (2005). A History of Transhumanist Thought. *Journal of Evolution and Technology* içinde, C. 14, S. 1, Nisan 2005, 1–25.
Braidotti, Rosi. (2002). *Metamorphoses: Towards a Materialist Theory of Becoming.* Cambridge: Polity Press.
Dağ, Ahmet. (2020). *Transhümanizm: İnsanın ve Dünyanın Dönüşümü.* Ankara: Elis Yayınları. İkinci Baskı.
Ferrando, Francesca. (2019). *Philosophical Posthumanism.* Londra: Bloomsbury.
Haraway, Donna. (2004). We Have Never Been Human. Erişim tarihi: 15 Eylül 2022. https://dspace.library.uvic.ca/handle/1828/6848
Hughes, James. (2009). On Democratic Transhumanism. *IEET, Institute for Ethics and Emerging Technologies* içinde. Yayın tarihi: 24 Haziran 2009. Erişim tarihi: 15 Eylül 2022. https://archive.ieet.org/articles/hughes20090623.html
LaGrandeur, Kevin ve James Hughes. (ed.) (2017). *Surviving the Machine Age: Intelligent Technology and the Transformation of Human Work.* New York: Palgrave Macmillan.
Lewontin, Richard ve Richard Levins. (2007). *Biology Under the Influence: Dialectical Essays on Ecology, Agriculture, and Health.* New York: Monthly Review Press.
Miah, Andy. (2008). A Critical History of Posthumanism. *Medical Enhancement and Posthumanity* (2009) içinde, 71-94. Ed. Ruth Chadwick ve Bert Gordijn. Berlin: Springer.
More, Max. (2013). The Philosophy of Transhumanism, *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future* içinde, 3-17. Ed. Max More ve Natasha Vita-More. West Sussex: Wiley-Blackwell.
Morton, Timothy. (2016). *Frankenstein* and Ecocriticism. *The Cambridge Companion to Frankenstein* içinde, 143-157. Ed. Andrew Smith. Cambridge: Cambridge University Press.
She-Hulk: Attorney-at-Law. (2022). Disney+.
Southgate, Vera, yeniden anlatan. (2005). *Snow White and the Seven Dwarfs.* Londra: Penguin Books.
Yavuz, Bulut ve Başak Almaz. (2022). Çeviri ve redaksiyon. PENTACLE 101:

Ferrando ile Kavram 3 – Posthümanizm ve Transhümanizmin Felsefi Kökleri Nelerdir? Yayın tarihi: 13 Şubat 2022. Erişim tarihi: 15 Eylül 2022. https://thepentacle.org/2022/02/13/pentacle-101-kavram-3-posthumanizm-ve-transhumanizmin-felsefi-kokleri-nelerdir/

Transhümanizm*

JULIAN HUXLEY

ÇEVİREN: MURAT ÖZNANECİ

MİLYARLARCA yıllık evrim sonunda evren kendi bilincine varıyor, geçmiş tarihi ve olası geleceği hakkında bir şeyleri anlamaya başlamaktadır. Bu kozmik öz-farkındalık evrenin küçük bir parçasında, biz insanların birkaçında gerçekleşmektedir. Belki başka bir yerde, diğer yıldızların oluşturduğu güneş sistemlerindeki bilinçli canlıların evrimi yoluyla da gerçekleşmiştir. Ancak bizim bu gezegenimizde, böyle bir şey daha önce hiç olmamıştır.

Bu gezegendeki evrim, yaşamın; güç, hız ve farkmdalığın; kuşların uçuşunun ve arılarla karıncaların toplumsal yönetim biçimlerinin, daha insanın hayal bile edilemediği zamanlarda rengin, güzelliğin, iletişimin, anne bakımının vücut bulmasıyla aklm ortaya çıkışının, zekâ ve sezginin baş göstermesinde olduğu gibi beliren her tür olasılığın yeryüzünü (ve evrenin geri kalanını) oluşturan madde tarafından gerçekleştirilmesinin tarihidir. Nihayetinde ise kavramsal düşünce ve dil, bilinçli farkındalık ve ereklilik, bilinç deneyimlerini biriktirip bir araya getirme yeteneğiyle kozmik saatin son birkaç saniyesinde beliren tamamen yeni ve devrim niteliğindeki bir şeyin yani insanın tarihidir. Nitekim insan türünü bir

---

* **Orijinal Kaynak:** Huxley, Julian. (1957). "Transhumanism," İçinde *New Bottles for New Wine*, London: Chatto & Windus, 13-7.

milyar yıl önce yaşamış mikroskobik tek hücreli canlılardan, bunların da bir taş veya metal parçasından köklü biçimde farklı olduğunu unutmayalım.

Evrene dair yeni anlayış, son yüzyıllar içinde psikolog, biyolog ve diğer bilim insanlarının, arkeologların, antropologların ve tarihçilerin bir araya getirdiği yeni bilgilerle hasıl olmuştur. Bu anlayış insanın sorumluluklarını ve yazgısını dünyanın geri kalanında yatan içkin gizilgücü mümkün mertebe gerçekleştirme ediminin faili olma kaderini tanımlamıştır.

Herhangi bir hazırlık imkânı tanınmadan veya bir uyarı verilmeden, isteyip istemediği dahi sorulmadan, insanlık bir anda kendini en büyük vazifenin içinde; evrimin yöneticisi olarak görevlendirilmiş hâlde bulmuş gibidir. Dahası, verilen görevi reddetmesi de mümkün değildir. İstesin ya da istemesin, ne yapmakta olduğunu bilsin ya da bilmesin, bu dünya üzerindeki evrimin gelecekteki yönünü aslında o tayin etmektedir. Bu onun kaçınılmaz yazgısıdır ve durumu ne kadar erken idrak edip inanmaya başlarsa tüm taraflar için o kadar iyi olacaktır.

Vazifenin özü de esasen budur; zamanın dehlizlerinde cümleten tecrübe edilen serüvende insanın olasılıklarının ister birey ister topluluk ister tür hâlinde bütünüyle idrak edilebilmesidir. Her birimiz yalnızca bir gizilgüç zerresi olarak yuvarlak ve mikroskobik bir yumurta hücresi şeklinde vücut buluruz. Ardından, doğumdan önceki dokuz ay boyunca kendiliğinden bir dizi gerçek mucizevi olay vuku bulur; doğumdan sonra da kendiliğinden gerçekleşen sürekli büyüme ve gelişime ek olarak birey kişilik geliştirerek, özel yetenekler edinerek, farklı türde bilgi ve beceriler kazanarak, toplumun ilerleyişindeki üstüne düşen vazifeyi yerine getirerek kendi zihinsel olasılıklarını idrak etmeye başlar. Doğumdan sonraki bu evre kendiliğinden gerçekleşen veya önceden belirlenmiş bir evre değildir.

İnsan türünün kendini tayin edilmiş bulduğu kozmik vazifeye hazırlanmak üzere yerine getirmek zorunda olduğu ilk iş insan doğasını keşfetmek, hangi olasılıkların hazır bulunduğunu (ve tabii ki dış dünyadan kaynaklanan veya insana özgü hangi kısıtlılıkların mevcut olduğunu) bulmaktır. Dünyanın coğrafi keşfini neredeyse tamamen nihayete erdirdik; canlı ve cansız doğanın bilimsel keşfinde ana hatları açıkça belli olacak seviyeye kadar ilerledik ancak insan doğasının ve olasılıklarının keşfi daha yeni başlamıştır. Uçsuz bucaksız bu Yeni Dünya'nın henüz keşfedilmemiş olasılıkları, kâşif Kolomb'unu beklemektedir.

Geçmişte yaşamış büyük insanlar sayesinde kişilik alanında, zihinsel algıda, ruhsal kazanımda ve sanatsal yaratımdaki olasılıklara dair bazı gö-

rüleri edinmiş bulunuyoruz. Yine de bunlar, Pisga Dağı'ndan* bakarcasına zar zor edindiğimiz, hayli uzak görülerdir. Tıpkı fiziki coğrafyanın keşfedilip haritalandırılması gibi insanın olasılıklarına dair tüm âlemi keşfetmek ve haritalandırmamız gerekmektedir. Sıradan canlılar için nasıl yeni olanaklar yaratabiliriz? Sıradan erkek ve kadınların anlayış ve istifadeyle ilgili saklı yeteneklerini ortaya çıkarmak; insanlara ruhsal deneyime erişme tekniklerini (neticede insan dans veya tenis tekniğini öğrenebiliyorsa mistik coşku veya ruhsal huzur neden öğrenilemesin?) öğretmek; büyüyen çocukları yanlış yöne saptırmak veya düş kırıklığına uğratmak yerine, onların doğuştan gelen yeteneklerini ve zekâlarını geliştirmek için neler yapılabilir? Çocuklardaki potansiyeli ortaya çıkarmak için doğru yöntemlerin benimsenmesi hâlinde resim yapma ve düşünmenin, müzik ve matematiğin, rol yapma ve bilimin gayet sıradan erkek ve kız çocukları için gerçekten anlam taşıyabileceğini zaten biliyoruz. En talihli insanların dahi kapasitelerinin çok altında yaşadığını, çoğu insanın ulaşabileceği zihinsel ve ruhsal üretkenliğin çok küçük bir kısmını hayata geçirebildiğini fark etmeye başlıyoruz. Nitekim insan ırkı keşif ruhunu kamçılayan, hayata geçirilememiş büyük olasılıklarla çevrelenmiştir.

Bilimsel ve teknik keşifler, dünya genelinde tüm sıradan insanların fiziki olasılıklarla ilgili belli bir anlayışa sahip olmalarını sağlamıştır. Kısıtlı imkânlarla yaşayanlar bilim sayesinde, yetersiz beslenmeden veya kronik hastalıklardan mustarip veya bilimin teknik ve pratik uygulamalarının nimetlerinden mahrum kalmadan yaşamanın mümkün olduğuna inanmaya başlamıştır.

Dünyanın huzursuzluğu çoğunlukla, yeni hasıl olan bu inanca dayanmaktadır. Bilimin beden sağlığı ve fiziki yaşam standartlarını arttırma olasılığı belirgin hâle geldiğinden insanlar normalin altında bir standartta yaşamaya sabredemez olmuşlardır. Bu huzursuzluk tümden dağılmadan önce bazı nahoş neticelere sebep olacaktır; yine de özü itibarıyla faydalı olan bu huzursuzluk, insan kaderinin fizyolojik temellerini atmadan sakinleşmeyecek dinamik bir kuvvettir.

Bilinç ve kişiliğin önündeki olasılıkları keşfetmemizden, bunlarla ilgili bilgilerin ortak mülkiyete geçmesinin ardından yeni bir huzursuzluk kaynağı ortaya belirecektir. Doğru tedbirlerle kimsenin gerçek tatminden mahrum kalmasına veya standardın altında bir tatmine mahkûm edilmesi-

* *Pisgah glimpses;* "uzak görüntü, manzara - kolay erişilemeyecek, çok uzaklardaki belli belirsiz görüntüler" anlamında kullanılır. Filistin'de yer alan ve Nebo Dağı olarak da bilinen Pisga Dağı'na Tevrat'ın Beşinci Kitabında (Yasanın Tekrarı; 34: 1-5) atıfta bulunulmakta, Vaadedilmiş Toprakların Musa'ya bu dağ üzerinden gösterildiği anlatılmaktadır. – Ç.N.

ne gerek olmadığı görülecektir. Bu süreç de nahoş başlayacak ama faydayla sonuçlanacaktır. Olasılıklarımızı gerçekleştirmemizin önünde duran (hatta gerçekleştirilebilecek olasılıkların varlığını tümden inkâr eden) düşünce ve kurumların yok edilmesiyle başlayacak, en azından insanlığın hakiki kaderinin inşasına girişilmesiyle devam edecektir.

İnsan hayatı genelde şimdiye kadar Hobbes'un ifade ettiği hâliyle "çirkin, vahşice ve kısa"* olmuştur. İnsanlığın büyük kısmı (genç yaşta ölmedikçe) bir şekilde sefaletten; yoksulluk, hastalık, maraz, fazla çalışma, baskı ve zulümden muzdarip olmuştur. Çektikleri sefaleti umut ve ülküyle hafifletmeye çalışmışlardır. İşin kötüsü ya umutları genelde bir dayanaktan yoksundur ya da ülküleri genel olarak gerçeklerle örtüşmemektedir.

Olasılıkların ve bu olasılıkları hayata geçirmek için gereken tekniklerin şevkle ve bilim yoluyla keşfedilmesi, aslında bunlardan ne kadarının gerçekleştirilebileceğini ortaya koyarak umutlarımızı rasyonelleştirecek, ülkülerimizi gerçeklikle bağdaştırmayı mümkün kılacaktır.

Bu olasılıklar alanının mevcudiyetine ve varlığımızın önündeki mevcut kısıtlamalarla birlikte sefil hayal kırıklıklarının üstesinden gelebileceğimize inanmak artık pekâlâ mümkündür. Tarihten bildiğimiz kadarıyla insan yaşamının cehalete dayalı, perişan bir iğretilikte olduğuna, atalarımızın hurafelerden ve meslek sırlarından kaynaklanan deneyimsel beceriksizliklerini fiziki doğayı bilime dayalı modern denetimle aştığımız gibi bu iğretiliğin de bilgi birikimi ve idrakin ışığındaki varoluş durumuyla aşılabileceğine dair kanaatimizde hâlihazırda haklı çıkmış bulunuyoruz.

Bunu gerçekleştirmek üzere fiziki çevre konusunda büyük oranda yaptığımız şekilde, daha elverişli bir toplumsal çevre yaratma olasılıklarını araştırmamız gerekmektedir. İşe yeni öncüller benimseyerek başlamalıyız. Mesela güzelliğin (keyfine varılacak, gurur duyulacak şeylerin) gereklilik olduğunu ve dolayısıyla çirkin veyahut iç karartıcı kasabaların ahlaka aykırı olduğunu; insanlarda salt nicelik yerine niteliği hedeflememiz gerektiğini, bu nedenle mevcut nüfus artışının daha iyi bir dünya umudunu yerle bir

* Hobbes, Thomas. (2007). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin içeriği, Biçimi ve Kudreti*, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, 94. "Dolayısıyla, herkesin herkese düşman olduğu bir savaş zamanı nelere yol açıyorsa; insanların, kendi güçlerinden ve yaratıcılıklarıyla sağladıkları şeylerden başka güvenceleri olmadan yaşadıkları bir dönem de aynı şeylere yol açar. Böyle bir ortamda, çalışmaya yer yoktur; çünkü çalışmanın karşılığı belirsizdir: ve dolayısıyla toprağın işlenmesine de yer yoktur ne denizcilik ne deniz yoluyla ithal edilebilecek malların kullanılması ne rahat yapılar ne fazla güç gerektiren şeyleri kaldırmak ve taşımak için gereken şeyler ne yeryüzü hakkında bilgi ne zaman hesabı ne sanat ne yazı ne de toplum vardır. Hepsinden kötüsü, hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır ve insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer." – Ç.N.

etmesini önleyecek uyumlu politikalara ihtiyaç duyulduğunu; hakiki anlayış ve hazzın bir işin hem araç gereci hem de istirahat vasıtası olmasının yanı sıra kendi içinde bir amaç olduğunu, bu nedenle eğitim ve öz-eğitim tekniklerini keşfederek tümüyle erişilebilir kılmamız gerektiğini; ulaşılabilecek en nihai tatminin insanın içinden ve iç yaşamın bütünlüğünden kaynaklandığını, bu nedenle ruhsal gelişim tekniklerini keşfederek tümüyle erişilebilir kılmamız gerektiğini; özellikle de kozmik vazifemizin – öncelikle kapasitemizi gerçekleştirip ondan istifade etmemizi öngören kendimize karşı bir sorumluluk, gelecek nesillerin refahını artırmayı ve türümüzü topyekûn ilerletmeyi öngören başkalarına karşı ikinci bir sorumluluk olmak üzere birbirini tamamlayan iki kısmının olduğunu benimsemeliyiz.

İnsan türü isterse bir yerde bir bireyin bir şekilde, öbür tarafta başka bir bireyin başka bir şekilde aşkınlığa erişmesi şeklinde değil de bir bütün olarak tüm insanlık hâlinde kendini aşabilir. Bu yeni inanç için bir isme ihtiyacımız var. İnsanın insan kalması ama kendi insani doğasının bilinen ve bilinmeyen olasılıklarını gerçekleştirerek kendini aşması anlamında *transhümanizm* kullanılabilir.

"Transhümanizme inanıyorum:" Bunu içtenlikle söyleyebilecek yeterli sayıda insan bulunduğunda insan türü yeni bir varoluşun eşiğinde duruyor olacaktır, şu anda bizler Pekin Adamından* ne kadar farklıysak o da bizlerden o kadar farklı olacaktır. Ve nihayet gerçek kaderini bilinçli bir şekilde yerine getiriyor olacaktır.

* "Pekin Adamı," Çin'in Pekin kenti yakınlarındaki Zhoukoudian'da bulunan ve yaklaşık 750 bin ila 500 bin yıl öncesine uzanan *Homo erectus* fosillerini ifade eder. Kafatasları, çene kemikleri, dişler ve kemikler de dahil olmak üzere bu önemli bulgular, insan evrimi, alet kullanımı ve ateş kullanımına ilişkin bilgiler sağlamaktadır. – Ed.N.

Sekülerist Bir İnanç Olarak Transhümanizm*

HAVA TIROSH-SAMUELSON**

ÇEVİREN: TALHA DERECİ

Özet

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, birkaç yüzyıl boyunca Batı düşüncesinin temelini oluşturmuş bir dünya görüşü olarak hümanizm, teorik ve etik sınırlılıklarının altını çizen filozoflar tarafından ciddi bir biçimde eleştirilmiştir. Sibernetiğin ve robotik, protez, iletişim, yapay zekâ, genetik mühendisliği ve nanoteknoloji gibi yeni teknolojilerin ortaya çıkmasından esinlenerek posthuman duruma uyacak yeni bir dünya görüşünü ifade etme arzusu doğmuştur. Posthümanizm, insan ile doğa ve insan ile makine arasındaki sınırların bulanıklaştığı yeni bir insan varoluş biçiminin betimlemekle birlikte insan biyolojisinin sınırlarının aşılıp yerini makinelere bıraktığı ideal durumun öngörüsüdür. İnsanlık

* **Orijinal Kaynak:** Tirosh-Samuelson, Hava. (2012). "Transhumanism as a Secularist Faith," *Zygon: Journal of Religion and Science*, Vol: 47, Issue: 4, pp. 710-34. DOI: 10.1111/j.1467-9744.2012.01288.x. **Redaksiyon:** Murat Öznaneci

** Prof. Dr., Arizona Eyalet Üniversitesi, Yahudi Çalışmaları Direktörü; Irving ve Miriam Lowe Modern Yahudilik Profesörü; Hava.Samuelson@asu.edu.

durumundan posthuman durumuna geçiş, nihayetinde insan türünün insandan posthumana dönüşümünü sağlayacak insan geliştirme projesi olan transhümanizm tarafından kolaylaştırılacaktır. Entelektüel bir hareket olarak transhümanizm henüz çok yeni olmakla birlikte transhümanist fikirler çağdaş kültür ve toplum üzerinde derin ve geniş bir etkiye sahiptir. Bu makale transhümanizmin dini boyutunu vurgulamakta ve onun sekülerist bir inanç olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır; transhümanizm, geleneksel dini temaları, kaygıları ve hedefleri sekülerleştirirken teknolojiye dini bir önem atfetmektedir. Transhümanizmin kültürel önemini keşfetmek için en uygun bağlam, Bilim-Din Çalışmaları'dır.

Anahtar Kelimeler: Apokaliptik Yapay Zekâ, Sibernetik, Aydınlanma Projesi, Eskatoloji, Yeni Dini Hareketler; Felsefi/Kültürel Posthümanizm, Posthümanizm, Postseküler An, Teknolojik Posthümanizm, Transhümanizm

Posthümanizm ve Transhümanizm[1]

Teknoloji her zaman insan toplumunu ve kültürünü şekillendirmiştir ancak günümüzde nanoteknoloji, biyoteknoloji, robotik, bilişim ve iletişim teknolojisi ile uygulamalı bilişsel bilimlerin kesişmesi yeni bir durum ortaya çıkarmaktadır; insanlar, yaşam koşullarını iyileştirmek için yalnızca dış çevreyi şekillendirmekle kalmamakta, aynı zamanda kendi biyolojik varlıklarını da değiştirmeye çalışmaktadır. Bugün yeni tür bilişsel araçlar yapay zekâyı arayüz teknolojisi, moleküler biyoloji ve nanoteknoloji ile birleştiriyor; genetik manipülasyon insanın zihinsel ve fiziksel kapasitelerini geliştiriyor; hastalıklara başarılı bir biçimde mücadele ediliyor, yaşlanma süreci yavaşlatılıyor; arzular, ruh hâlleri ve zihinsel durumlar kimyasallarla kontrol ediliyor.

Teknolojideki bu hızlı gelişmeler, insanların daha uzun, daha sağlıklı ve daha mutlu bir yaşam sürecekleri umudunu doğurmaktadır zira geliştirilen teknoloji biyolojik kusurları ve bunların neden olduğu toplumsal sorunları ortadan kaldıracaktır.

"Nano-kogno-roboinfo" teknolojilerin (NBIC) sinerjik birlikteliğinden heyecan duyanlar biyolojik, fiziksel, psikolojik ve toplumsal unsurları bir araya getirecek büyük bir dönüşüm öngörüyor. Önde gelen iki vizyonerin

[1] Posthümanizm ve transhümanizm arasındaki ilişkiyi şurada daha uzun bir şekilde açıklıyorum: Tirosh-Samuelson, Hava. (2014). "Religion," *Post- and Transhumanism: An Introduction*, ed. Robert Ranisch ve Stefan Lorenz Sorgner, Frankfurt: Peter Lang Edition, 49-71.

öngördüğü gibi "sanatçı-mühendis"lerin çalışmaları yeni bir "altın çağ," "dünya barışı, evrensel refah ve daha yüksek bir merhamet ve başarı seviyesine evrim" getirecek yeni bir Rönesans başlatacaktır (Bainbridge ve Mihail, 2002: 6). Yeni "altın çağ"da yaşam, bize söylendiğine göre sağlık durumumuz hakkında bizi bilgilendirecek giyilebilir sensörler ve bilgisayarlar da dahil olmak üzere insan beyni ve makineler arasındaki bir arayüzden oluşacaktır. Robotlar ve yazılım araçları insanlığa hizmet edecek; insan vücudu daha dayanıklı, daha sağlıklı ve enerjik olacak, onarımı kolay olacak ve birçok stres türüne, biyolojik tehdide ve yaşlanma sürecine karşı dirençli olacak; zihinsel engellerin üstesinden gelinecek veya ortadan kaldırılacak; insanların, hayvanların ve tarımsal bitkilerin genetiği üzerindeki insan kontrolü insan refahına fayda sağlayacak; uzay keşfedilecek; tarım ve gıda endüstrisi, verimi artıracak ve bozulmayı azaltacak; örgün eğitim, nano ölçekten kozmik ölçeğe kadar tüm fiziksel dünyayı anlamak için bütünleşik bir müfredatla dönüştürülecektir (Bainbridge ve Mihail 2002: 4-6). Posthuman çağa hoş geldiniz!

"Posthümanizm" terimi ilk olarak Josiah Macy Vakfının New York'ta düzenlediği sibernetik konferanslarında (1946-1953) ortaya atılmış ve önde gelen bilim insanları (örneğin Norbert Wiener, Heinz von Foerster, John von Neuman, Warren McCulloch, Gregory Bateson, Julian Bieglow ve Arthuro Rosenblueth) "biyolojik, mekanik ve iletişimsel süreçler için insanı ve *Homo sapiens*'i madde, anlam, bilgi ve biliş bakımından özellikle ayrıcalıklı konumundan çıkaran yeni bir teorik model" aramaya başlamıştır (Wolfe, 2010: xii). "Posthümanizm" terimi, insan gelişiminin yalnızca genetiği değil, aynı zamanda "kültürel ve teknolojik varoluşun tüm gereçlerini" de içerecek "postbiyolojik" "Darwin sonrası" bir aşamanın hayal edilmesine yardımcı olmayı amaçlıyordu (Pepperrell, 2003: 171). Sonraki on yıllarda sibernetik, çağdaş yaşamı şekillendiren diğer disiplinlere ve araştırma alanlarına (örneğin bilgisayar bilimi, elektrik mühendisliği, sistem mühendisliği ve biyo-geribildirime) evrilecektir, ancak felsefi önemi hâlâ tartışmalıdır. Heidegger sibernetiği "Kartezyen hümanizmin yüceltilmesi" olarak görürken Jean Pierre Dupuy sibernetiğin hümanizm gizeminin çözülmesinde ve hatta yapısökümünde çok önemli bir anı temsil ettiğini ileri sürmüştür. Dupuy: "sibernetik, antihümanizmin yükselişinde belirleyici bir adımdan ibaretti" (Dupuy, 2011: 228) der ve bununla (Hannah Arendt'in izinden giderek) "insan varoluşuna karşı isyan"ı kasteder. Eğer insan olmak özgürlüğü ve ölümlülüğü deneyimlemek anlamına geliyorsa sibernetik hareketinin yücelttiği biyoloji ve teknolojinin yakınlaşması, bu iki deneyime de meydan okuyarak insan olmanın anlamı için yeni bir kuramlaştırmayı gerekli kılmıştır. Geçtiğimiz altmış yıl boyunca bilimsel ilerlemelerin ve

teknolojik yeniliklerin hızlanmasıyla, insan olmanın anlamının yeniden düşünülmesine ve tartışılmasına tanık olduk.

Postmodernizm -yani hümanizmin ilkelerine karşı şüpheci bir tutum benimseyen kültürel hareket- insan olmanın anlamını yeniden düşünmenin yaygın bir türünü temsil eder. Postmodernist düşünürler, Aydınlanma Projesi'nin ilerlemeci niteliğine olan inancı ve şu temel felsefi varsayımı hedef almışlardır: "İnsan" her şeyin ölçüsüdür; bireysel özne, amacı kendini gerçekleştirmek olan eşsiz bir öze ("insan doğasına") sahip bir varlıktır; insan dili hakikati doğru bir biçimde temsil eder; insan öznesi, siyasal temsili gerekli kılan içkin politik hakların temelidir; insan türü, insan olmayanlardan üstündür ve doğal kaynakları yalnızca kendi yararı için kullanabilir.

Michel Foucault ve Jacques Derrida gibi postmodern düşünürler "insan merkezli evrenin" ve "insan gücünün yanılmazlığına, üstünlüğümüze ve eşsizliğimize olan kibirli inancın" sonunu ilan etti (Pepperrell, 2003: 100). "İnsanın sonu," "Posthuman Çağ"ın ortaya çıkmasının yolunu açmıştır.

Postmodernizm, hümanizmin eksikliklerini ve kadınlar, azınlıklar, işgal altındaki ve baskı gören sosyal gruplar ile insan olmayan canlılar üzerindeki zararlı etkilerini açığa vuran feminizm, post-sömürgecilik, queer teori ve çevrecilik gibi eleştirel söylemler tarafından desteklenmiştir. Bu eleştirel söylemler, Aydınlanma'nın varsayımlarını naif ya da kendi içinde çelişkili görerek, temel metafiziğini ise felsefi açıdan kusurlu bularak reddetmiştir. Foucault'nun "kendimize dair sürekli eleştiri" çağrısını onaylayan edebiyat eleştirmenleri (Badmington, 2000; Graham, 2002), *Homo sapiens* hakkında kabul edilenleri yeniden gözden geçirmiş ve insanları yalnızca evrimsel tarihin bir parçası değil, aynı zamanda tabiatı gereği "çeşitli teknik ve maddesellik biçimleriyle evrimleşmiş protez bir yaratık, temelde 'insan olmayan' ama yine de insanı insan yapan suret" (Wolfe, 2010: xxv) niteliği taşıyan varlıklar olarak değerlendirmeye başlamışlardır. Cary Wolfe'un veciz bir şekilde ifade ettiği üzere bu edebi/felsefi/kültürel söylemde posthümanizm;

> insanın teknik, tıbbi, enformatik ve ekonomik ağlarla iç içe geçerek merkezsizleşmesinin görmezden gelinmesinin giderek imkânsızlaştığı tarihsel bir anı, yeni teorik paradigmaların gerekliliğine işaret eden (ama aynı zamanda onları zorlayan) bir gelişmeyi, tarihsel açıdan özgül bir fenomen olarak insanın kültürel baskı ve fantezilerinin, felsefi protokol ve kaçışlarının ardından gelen yeni bir düşünce tarzını ilan eder (Wolfe, 2010: xv-xvi).

Derrida'nın ifadesiyle "İnsanın sonu insanın dilinde yazılmak zorunda olduğundan" (Derrida, 1982), kültürel posthümanizm söylemi yalnızca postmodern durumun paradokslarını ortaya koymakla kalmadı,

aynı zamanda insanların daha az kontrol sahibi olduğu, insan bilgisinin yanlışlanabilirliğinin kabul edildiği ve baskılayıcı kültürel sınırların ortadan kaldırıldığı daha kapsayıcı, adil ve eşitlikçi bir dünya çağrısında bulunuyordu. Posthümanizmi baskıdan kurtulmanın bir biçimi olarak gören teknofeminist Donna Haraway'in (1985) *Siborg Manifestosu* kültürel posthümanizm için önemli bir ilham kaynağı olmuştur. İlk olarak araştırmacı uzay bilimci Manfred Clynes tarafından dile getirilen Siborg, yarı insan yarı makine olan melez bir varlığı tanımlamak için kullanılan "sibernetik ve organizma" kelimelerinin birleşiminden oluşuyordu. Siborglar 1920'lerden bu yana bilim kurgu dünyasının imgeleminde yer alırken 1980'lerde *Terminatör* (1984) gibi kült filmlerin vazgeçilmezi hâline geldiler ve Siborg figürü duygusuz ve yok edilemez bir makine olarak karşımıza çıktı. Haraway'in feminist yorumuna göre Siborg, doğa ile kültür, organik ile inorganik, insan ile hayvan arasındaki sınırların ortadan kalkması ve yeni bir insan tecessümü yönündeki anlayışa işaret ediyordu.

"İnsan" öldüyse insan bedeninin yeniden kavranması gerekir. Edebiyat eleştirmenleri ve sanatçılar, posthuman bedenlerin ortaya çıkışını kuramlaştırmaya başladılar:

> [posthuman bedenler] postmodern güç ve haz ilişkilerinin, sanallık ve gerçekliğin, seks ve sonuçlarının nedenleri ile etkilerini yansıtır. Posthuman beden bir teknoloji, bir ekran, yansıtılmış bir imgedir; AIDS işareti altındaki bir bedendir, kirlenmiş bir bedendir, ölümcül bir bedendir, tekno-bedendir; ... queer bir bedendir. İnsan bedeninin kendisi artık "insan ailesinin" değil, posthuman bilimlerin hayvanat bahçesinin bir parçasıdır (Halberstam ve Livingston, 1995: 3).

Artık ruhun mahzeni (*repository*) olarak görülmeyen insan bedeni "zihin ve deneyim arasındaki arayüz olarak görülmekte ... ve elektronik temelli postmodern deneyimle arayüzün yazıldığı bir keşif ve başkalaşım alanı olarak anlatılmaktadır" (Buktaman, 2000: 98). Kültürel posthümanistlerin çalışmalarında hayvanlar, insanlar ve makineler arasındaki sınırlar bulanıklaşmıştır; üreme artık biyolojik değildir ve "bedenler, üremeleri ... aseksüel sistemlerce; kapitalizm, kültür, meslekler ve kurumlar ve aslında cinselliğin ta kendisi tarafından belirlenip işletilmektedir" (Halberstam ve Livingstone, 1995: 17). Aile artık bir sosyal araştırma nesnesi olarak varlığını yitirmiştir. Kültürel posthümanizm böylece geleneksel sınırların, hiyerarşilerin ve ikiliklerin yıkılmasını ve insanlar ile makineler arasında olduğu kadar insanlar ile hayvanlar arasında da yeni bir ilişkinin tasavvur edilmesini gerektirmiştir.

Transhümanist kültürel söylem kendini edebiyat, film, bilim kurgu, performans ve enstalasyon sanatı, korku türü ve video oyunları gibi çeşitli kültürel alanlarda ifade etmiş, bunların hepsi de insan bedenini biyolojik doğasından koparark elektronik uzam ve sibernetik varoluş içinde eritmiştir. Posthuman varoluş üzerine en keskin düşünceler bilim kurgu türünde dile getirilmiştir. Ünlü *How We Became Posthuman: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics* (1999) kitabında N. Katherine Hayles, posthuman durumun niteliklerini şu şekilde özetlemektedir: bilgi örüntüleri, varlık durumu bakımından herhangi bir maddi örnekten daha elzemdir; biyolojik bir alt tabakada tecessüm etmek, yaşamın kaçınılmazlığından ziyade tarihin bir kazası olarak görülmektedir; maddi olmayan bir ruh yoktur ve bilinç bir epifenomendir; beden bir protezden başka bir şey değildir ve bu protezi başka bir protezle değiştirmek yalnızca bu ilişkinin bir uzantısıdır; ve bir insan, görünüşte akıllı makinelerle eklemlenebilmektedir. Posthuman varoluş, bedensel varoluş ile bilgisayar simülasyonu, sibernetik mekanizma ile biyolojik organizma, robot teknolojisi ile insan hedefleri arasında bir sınır olmadığı anlamına geliyordu. Posthuman durumda insan ve çevresi, "düşünen şey ve düşünülen şey" (Pepperrell, 2013: 33) ile "zihin ve madde arasındaki içsel ikilik" (Pepperrell, 2013: 34) arasında hiçbir ayrım yoktur.

Kültürel posthümanistler postmodern anlayışları ifade ederken, bilgisayar mühendisleri ile robotik ve yapay zekâ uzmanları posthuman geleceği öngörerek sibernetik hareketin ayak izlerini daha yakından takip etmişlerdir. Bu yapay zekâ mühendisleri (örneğin De Garis, 2005, 2010; Kurzweil, 1999, 2005; Minsky, 1986, 2006; Moravec, 1988, 1999), insanlarla makinelerin kaynaşmasının, insan türünün evriminde, makinelerin (özellikle de süper zeki makinelerin) yalnızca insanın fiziksel ve zihinsel kapasitesini artırmakla kalmayıp aslında kendilerini tasarlayan insanların yerine geçecekleri spekülasyonunda bulunmuşlardır. Bu vizyonerlere göre posthuman Mekanik Çağ, teknolojik ilerlemenin üstel ve hızlandırılmış sürecinin bir sonucu olarak geri dönüşü olmayan bir dönüm noktasından -Tekilliğin başlamasından- sonra ortaya çıkacaktır. Geraci'nin özlü bir biçimde açıkladığı üzere Tekillik, makineler "kendi kendilerine öğretmeye başlayacak kadar akıllı hâle geldiklerinde" "ilerleme grafiğinde göz açıp kapayıncaya kadar gerçekleşen ani büyümenin görüldüğü bir noktadır" (Geraci, 2008:149). Bu gerçekleştiğinde, "dünya geri dönülmez bir biçimde biyolojik olandan mekanik olana kayacak" ve Mekanik Çağ, Yeni Krallık olan Sanal Krallık'ın tahtına oturacaktır. Teknofütüristik senaryoda mekanik yaratıcılığın kendisi, biyolojik olarak, evrimleşmiş insan bedeninin en sorunlu yönlerini yok ederek insanlığın kurtuluşunu vadetmektedir.

İnsanlardan karar verici, süper zeki makinelere dönüşüm aşamalı olacaktır. İlk başta insanlar zihinlerini (kişiliklerinin en belirgin yönünü) insanlığın maddi ihtiyaçlarına hizmet edecek süper bilgisayarlara yükleyecektir. Sonunda makineler "insanlığa bakmaktan yorulacak ve kozmosun tüm sırlarını keşfetmek için evrene yayılmaya karar verecektir" (Geraci, 2008). Hans Moravec'in hayal ettiği gibi makineler tüm evreni "genişletilmiş düşünen bir varlığa" dönüştürecektir (Moravec 1988, 116). "Robotlar Çağı"nın yerini "Zihin Çağı" alırken makineler yalnızca hesaplamaların kaldığı "daha derinlikli (*subtler*) bir dünya" (Moravec, 1999: 163) için alan yaratacaktır. Sanal Krallık'ta "Zihin Ateşi" dünyevi yaşamı anlamsız hâle getirecek, nihayetinde siberuzay tarafından yutulacaktır (Moravec, 1999: 167). Bu, insanın posthumana dönüşümünün ve başkalaşımının nihai *telo*sudur. Teknoloji sayesinde insanlar geleneksel dinlerin binlerce yıldır aradığı şeye yani ölümsüzlüğe ulaşabilecektir.

Posthümanizm söyleminin felsefi-kültürel posthümanizm ile teknobilimsel posthümanizm olmak üzere en az iki farklı damarı bulunduğundan konuyla ilgili tartışmalarda önemli bir kafa karışıklığı söz konusudur. Bu karışıklığı açıklığa kavuşturmak için iki posthümanizm tipinin ortak noktalarını ve ayrıştıkları yönleri belirtmek faydalı olacaktır. Her iki posthümanizm tipi de istikrarlı, sabit bir insan özü (yani "insan doğası") bulunmadığı, insan türünün "inşası devam eden işler"den fazlası olmadığı ve insanların biyolojik sınırların üstesinden gelmek için kendilerini yeniden tasarlayabileceği fikrini paylaşmaktadır. Bu iki söylem aynı zamanda insanlar ve makineler ya da insanlar ve hayvanlar arasındaki sınırların bulanıklaşacağı bir geleceği memnuniyetle karşılamakta ve siborglaşmayı el üstünde tutmaktadır. En önemlisi, her iki posthümanizm tipi de cinsiyet ve üremeyi birbirinden ayırma olasılığını değerlendirmekte ve bedenlenmiş insanın kendi öz yıkımını gözetmektedir. Sonuç olarak her ikisi de *insan türünün nihai olarak eskiyeceğini* öngörmektedir. Aslında, kültürel posthümanistlerin edebi ve sanatsal eserlerinde hayal ettikleri ideal gelecek olan posthuman, bilim insanları ve mühendislerin teknolojik icatları ile yenilikleri sayesinde gerçekleşmektedir. Ancak bu iki posthümanizm tipi felsefi açıdan taban tabana zıttır; teknolojik posthümanistler kendilerini Aydınlanma Projesi'nin bir devamı ve hatta yoğunlaştırılmış hâli olarak görüp insan aklını ve onun dünyayı iyileştirme yeteneğini yüceltirken felsefi/kültürel posthümanistler Aydınlanma Projesi'ni kusurlu metafiziği ve zararlı toplumsal sonuçları nedeniyle eleştirmektedir. Dahası, kültürel posthümanizmin seküler eğilimlerinin aksine teknobilimsel posthümanizm dinî motiflerle doludur. Zira bilim insanları teknolojiye kurtarıcı bir güç bahşederek bilim ve teknoloji aracılığıyla insanlığa aşkınlık sunmaktadır.

Beklendiği üzere, Posthuman Çağ üzerine tahminlerde bulunan iki topluluk arasında çok az diyalog vardır.

İnsanlık Posthuman Çağ'a nasıl ulaşacak? Cevap transhümanizmde yatıyor. Bu terim 1957 yılında Julian Huxley tarafından "insanın yeni durumuna uygun yeni fikirler sistemi"ni ifade etmek amacıyla ortaya atılmıştır. Huxley'in aklında *Evolution, the Modern Synthesis* (1942) kitabında özetlediği ekoloji, genetik, paleontoloji, coğrafi dağılım, embriyoloji, sistematik ve karşılaştırmalı anatomi alanlarındaki gelişmeler vardı (Tirosh-Samuelson, 2012: 59). Günümüzde "transhümanizm" terimi, "özellikle yaşlanmayı ortadan kaldıracak ve insanın entelektüel, fiziksel ve psikolojik kapasitelerini büyük ölçüde artıracak teknolojiler geliştirerek ve yaygın olarak kullanılabilir hâle getirerek insanlığın durumunu uygulamalı akıl yoluyla temelden iyileştirme olasılığını ve arzulanabilirliğini olumlayan entelektüel ve kültürel hareket" anlamına gelmektedir (Bostrom, *Transhumanism FAQ 2.1*: 5). O hâlde transhümanizm, insandan posthuman varoluşa geçişi ve bunun yanı sıra ideal, posthuman *geleceği* meydana getirmek için teşvik edilmesi beklenen faaliyet ve tutumları ifade etmektedir. Transhümanizm kendisini posthuman varoluşla sonuçlanacak bir süreç olarak gördüğünden, bu iki terim sıklıkla birbirinin yerine kullanılmakta ve terminolojik karmaşayı daha da arttırmaktadır. Dahası, transhümanist söylem içinde en az iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Biri *günümüzde* insan gelişimine odaklanırken diğeri *gelecekte* siber-ölümsüzlüğe odaklanmaktadır. İlki doğrudan sekülerdir, aslında on dokuzuncu yüzyıl hümanist natüralizminin ve faydacılığının bir devamı niteliğindedir. İkincisi ise dini temalarla doludur: zihniyeti apokaliptik ve yönelimi eskatolojiktir.

İnsan türünü biyolojik sınırlamalarından kurtarmak amacıyla geliştirmeye odaklanan transhümanist gündem, insanları teknolojik uzmanlık yoluyla evrimsel sürecin sorumluluğunu üstlenmeye çağırmaktadır (Young, 2005). Kök hücre tedavisi, gen manipülasyonu, embriyo seçimi, ilaçlar, makineler ve diğer mekanik güçlendirmeler, genetik mühendisliği, psikofarmakoloji, yaşlanma karşıtı tedaviler, sinirsel arayüzler, gelişmiş bilgi yönetimi araçları, hafıza güçlendirici ilaçlar, giyilebilir bilgisayarlar ve bilişsel teknoloji gibi teknikler sayesinde insanlar zihinsel ve fiziksel kapasitelerini geliştirebilecek, hastalıklarla mücadele edebilecek, yaşlanma sürecini yavaşlatabilecek ve arzular, ruh hâlleri ve zihinsel durumlar üzerinde kontrol sahibi olabileceklerdir. Bu gelişmeler, yaşam süresinin radikal bir biçimde uzatılmasını ve ölümün ertelenmesini beraberinde getirebilir (De Grey, 2007, 2011). Teknoloji yalnızca geliştirilecek bedenleri değil, aynı zamanda genetik yapıları transhümanist idealler ve anlayışlar doğrultusunda yeni-

den tasarlanacak olan gelecek nesilleri de etkileyecektir (Stock, 2002). Evrim sürecine yaptıkları bilinçli müdahaleyle insanlar "gelişmeci evrimini" meydana getirecektir (Harris, 2007: 11).

Transhümanizmin gelecek yönelimli kanadı, hâlâ insan görünümünü koruyacak güçlendirilmiş insanların (ya da transhumanların) gönüllü olarak zihinlerini makinelere yükleyecekleri bir senaryo öngörmektedir. Önde gelen transhümanist vizyoner Ray Kurzweil, "insan beyninin taranmasını ve tüm belirgin ayrıntılarının aktarılmasını" içerecek bir "beyin taşıma senaryosu" hayal ediyor. Bu, beynin durumunun farklı, çok daha güçlü bir sayısal alt katmanda yeniden kurulmasını gerektirecektir. İnsanlar "yine insan bedenine sahip olmaya devam edecek, ancak zekâmızın şekil değiştirebilen izdüşümleri hâline gelecektir" (Kurzweil, 2005: 138). Kurzweil'in öngörüsüne göre bu tür "yazılım tabanlı insanlar, bugün bildiğimiz anlamda insanın maruz kaldığı ciddi sınırlamaların çok ötesine geçecektir. Ağ üzerinde yaşayacak, sanal gerçekliğin muhtelif alanlarındaki sanal bedenler, holografik olarak yansıtılan bedenler, foglet-projekte edilmiş bedenler* ve nanobot sürüleri ile nanoteknolojinin diğer biçimlerini içeren fiziksel bedenler de dahil olmak üzere ihtiyaç duyduklarında ya da istediklerinde bedenlerini yansıtacaklar." (Kurzweil, 2005: 235). Kurzweil'e göre kendimizi insan yapımı bir makineye yüklemek transhümanizmin ruhsal hedefidir çünkü aşkınlık ve hatta ölümsüzlük vadetmektedir. İnsan bilgisayarının donanımı olan beden ölecek olsa da hayatlarımızın yazılımı, kişisel "zihin dosyamız," holografik avatarların diğer bedensiz posthuman varlıklarla etkileşime gireceği posthuman gelecekte Ağ üzerinde yaşamaya devam edecektir.

Bugün transhümanizm hâlâ küçük bir harekettir (dünya çapında yaklaşık 5.000 kişi),** ancak fikirleri internet gibi gelişmiş iletişim teknolojileri sayesinde yaygınlaşmıştır. Transhümanist söylem, bilimsel ve teknolojik topluluğun, özellikle de nanoteknoloji, biyoteknoloji, bilgi teknolojisi ve bilişsel bilimin yakınlaşmasını destekleyenlerin dürtü ve duygularını ifade

* *Foglet-projected bodies*; nanobotlardan veya nanomakinelerden oluşan fiziksel bir bedenin gelecekteki potansiyel bir formunu tanımlamak için kullanılan tabir. Nanobotlar, belirli görevleri yerine getirmek üzere programlanabilen son derece küçük makinelerdir. Özellikle fogletler, sayıca oldukça fazla olup birbirlerine bağlanarak karmaşık yapılar oluşturmak için kullanılabilen varsayımsal bir nanobot türüdür. Bu bağlamda, foglet-projekte edilmiş bedenler, insanın fiziksel bedeninin bir nanobot kümesinden oluştuğu ve daha sonra sanal ve artırılmış gerçeklik de dahil olmak üzere farklı ortamlarda fiziksel bir görünüm veya varlık yansıtabilen gelecekteki bir senaryoya atıf olarak değerlendirilebilir. — Ç.N.

** Makalenin yayımlanma tarihi 2012'dir. Günümüzde bu konuda bir rakam söylemek mümkün olmasa da verilen rakamın fazlasıyla üstüne çıkıldığı aşikârdır. — Ç.N.

etmektedir. William Sims Bainbridge ve Mihail Roco gibi bazı teknoloji tutkunları da Ulusal Bilim Vakfı gibi devlet kurumlarında güç ve etki sahibi pozisyonlarda bulunmakta ve insanın teknolojik olarak güçlendirilmesi projesine mali kaynak yatırımını kolaylaştırmaktadır. Gerçekten de birçok teknolojik ve bilişsel gelişme özellikle ordunun ilgisini çekmekte ve ABD Savunma Bakanlığının araştırma tesisi olan DARPA'da kendine yer bulmaktadır (Garreau, 2004). Daha hızlı, daha güçlü ve daha akıllı insanlar yaratma projesi boş bir hayal değil, insanlık durumunun iyileştirilmesi için diğer projelerden değerli kaynakları çeken pahalı bir programdır. En önemlisi, transhümanist temalar kültür, toplum ve siyasetin birçok yönüne nüfuz etmekte ve onları şekillendirmektedir. Transhümanizmin kültürel önemi, kendini transhümanist ilan eden insanların sayısının çok ötesine geçmektedir.

Transhümanizmle ilgilenmenin birçok yolu vardır. Örneğin transhümanizm teknoloji ve bilim çalışmaları bağlamında incelenebilir ve bireysel ve toplumsal düzeyde insan performansını artıracak müdahaleleri kolaylaştıran politikalara odaklanılabilir (Barben, 2012). Farklı bir yaklaşım ise transhümanizmi insanlık durumu ve biyolojik sınırlamaları aşmayı amaçlayan insan doğası, teknoloji ve kültür ilişkisine yönelik etik ve sosyal bir teori olarak ele alabilir. Bu bağlamda, transhümanizmin insan gelişimiyle meşgul olması, eşitlik, sınırlı kaynaklara erişim ve adaletle ilgili bir dizi etik ve sosyal kaygının yanı sıra (Mehlman, 2003, 2009, 2012) ekonomik ve siyasi sonuçları da gündeme getirmektedir (Fukuyama, 2002; Sandel, 2007). Transhümanizm evrim teorisi bağlamında da ele alınabilir ve transhümanizmin Darwinci evrim teorisini nasıl sürdürdüğü ve aynı zamanda "tasarlanmış evrim" çağrısıyla bu teorinin altını nasıl oyduğu üzerine düşünülebilir. Dördüncü bir yaklaşım ise transhümanizmi kültürel bir ürün olarak araştırabilir ve transhümanist hayal gücünü ifade eden kültürel formlarla ilgilenebilir. Tam da transhümanizmin pek çok yönü olduğu için, yalnızca çok disiplinli bir inceleme ilgili konuların hakkını verebilir —editörlüğünü yaptığım kitapta yapmaya çalıştığım gibi (Tirosh-Samuelson ve Mossman 2012).

Zygon'un bu cildinde* yer alan makaleler, transhümanizmin çok önemli ancak yeterince takdir edilmeyen bir boyutuna, dinselliğine ışık tutmaktadır. Transhümanist söylemin dini temalar içerdiği iddiası transhümanizm uygulayıcılarına garip gelebilir zira transhümanizm savunucuları bunu "seküler hümanizmin bir uzantısı" olarak görmektedir (Bostrom, 2005: 19).

* Yazarın çalışması, *Zygon: Journal of Religion and Science*'da (Cilt: 47, Sayı: 4) yayımlanmış olup ilgili sayıdaki diğer makalelere atıfta bulunmaktadır. – Ç.N.

Gerçekten de Dünya Transhümanist Derneğinin[5] pek çok üyesi kendilerini ateist olarak tanımlamakta ve geleneksel dinleri (özellikle Hıristiyanlığı) küçümsemektedir çünkü dinin uygulayıcıları çağdaş bilim ve teknolojiyi görmezden gelme eğilimindedir (Campbell ve Walker, 2005: ii-iv). Dahası, bazı Hıristiyan teologlar kibirli olduğu ve insanın varoluşunu yanlış anladığı ya da aşkınlığa üstünkörü baktığı için transhümanist yaklaşımı eleştirmiştir (Cole-Turner, 2011; Hertzfeld, 2011; Peters, 2003, 2005; Waters, 2006). Buna karşılık, transhümanizm savunucuları onu geleneksel dinlere doğrudan bir rakip olarak sunarak (Bainbridge, 2005) transhümanizmin doğası gereği seküler olduğu algısına daha fazla katkıda bulunmuştur. *Zygon*'daki makaleler, transhümanizmi salt seküler bir olgu olarak ele almanın fazlasıyla basitleştirici olduğunu ve transhümanizmin dini ve seküler motiflerin kendine özgü bir karışımı, çağdaş postseküler sürece uyumlu dünyevi bir inanç olarak anlaşılması gerektiğini göstermektedir.

Bir din ve popüler kültür sosyoloğu olan Robert M. Geraci, "transhümanizmin hem örtük hem de açık bir şekilde çok çeşitli kültürel alanlarda faaliyet gösteren, modern yaşamda yaygın bir dini sistem olduğunu" söyleyecek kadar ileri gitmektedir (Geraci, *Zygon*). Geraci, video oyunları ve sanal dünyalar üzerine yaptığı detaylı analizle, transhümanist temaların çağdaş popüler kültüre nüfuz edişine ışık tutmaktadır. Transhümanizm üzerine kapsamlı yazılar kaleme almış bir sosyolog olan James J. Hughes, daha ihtiyatlı bir yaklaşımla "transhümanizm ve Tekillikçilik (*Singularitarianizm*) ile dini binyılcılığın"**

---

* Günümüzde Humanity+ olarak bilinen dernek, insan yeteneklerini geliştirmek ve insanlık durumunun sınırlamalarının üstesinden gelmek için teknolojinin etik kullanımını savunan kar amacı gütmeyen bir kuruluştur. 1998 yılında, teknolojik gelişmelerin insanların yaşam kalitesini artırmak ve daha adil ve sürdürülebilir bir gelecek yaratmak için kullanılabileceğine inanan bir grup tarafından kurulmuştur. Derneğin temel amacı, yaşam süresinin uzatılması, yapay zekâ, bilişsel gelişim ve insan yeteneklerini potansiyel olarak dönüştürebilecek diğer alanlar gibi alanlarda araştırma ve geliştirmeyi teşvik etmek ve kolaylaştırmaktır. Kuruluş aynı zamanda halkı yeni teknolojilerin yararları ve riskleri konusunda eğitmeyi ve transhümanizmin etik sonuçları konusunda açık tartışma ve müzakereleri teşvik etmeyi amaçlamaktadır. — Ç.N.

** *Millenarianism*; büyük bir yenilenme ve dönüşüm zamanı olan yaklaşmakta olan bir "binyıl" fikri etrafında şekillenen bir inanç sistemidir. Bu terim genellikle dini veya ruhani bağlamda kullanılır ve büyük bir kargaşa ve değişim döneminin yakın olduğu ve bunu yeni bir barış ve refah çağının izleyeceği inancını ifade eder. Binyılcılık fikri tarih boyunca Hıristiyanlık, Yahudilik, İslam, Budizm ve Hinduizm dahil olmak üzere birçok farklı kültür ve dini gelenekte bulunabilir. Her durumda, inancın özellikleri farklı olabilir ancak temelde yatan fikir genellikle aynıdır; yeni bir aydınlanma ve yenilenme çağı geliyor ve inananlar bu dönüştürücü olaya tanıklık edebilecek ve katılabilecektir. — Ç.N.

senkretizminin* başarılı bir şekilde tezahür ettiğini" ortaya koymakta ve transhümanizmin ayırt edici bir kolu olarak "dini transhümanizmi" tanımlamaktadır. Hughes ayrıca, transhümanist hareket hakkında genelleme yapmanın neden zor olduğunu açıklayan transhümanist hareket içindeki iç tartışmaları da gözler önüne sermektedir. Tam da transhümanizm sekülerleştirilmiş bir dille de olsa dini temalar barındırdığı için transhümanist fikirler yerleşik dinleri etkilemektedir. Biyoteknolojiyi Hıristiyan perspektifinden ele alan bir teolog olan Ronald Cole-Turner, karizmatik Evanjelik Hıristiyanlar Hal Lindsey, C. C. Carlson, Rick Warren ve Rob Bell'i tartışarak bir yandan transhümanist temaların Hıristiyan Evanjelik söylemine ne ölçüde nüfuz ettiğini, diğer yandan da transhümanist literatürün aslında geleneksel Hıristiyan temalarını nasıl yeniden işlediğini göstermektedir. Benim çalışmam transhümanizmi sekülerist bir inanç, seküler ve dini motiflerin bir melezi olarak sunmaktadır: transhümanizm bir yandan geleneksel dini motifleri sekülerleştirirken diğer yandan teknolojiye kurtarıcı bir anlam yüklemektedir.

"Vahiysiz Din" Olarak Transhümanizm

Transhümanizmin dini boyutunu anlamak için 1957'de "transhümanizm" terimini ortaya atan Julian Huxley'e (1887-1975) dönmemiz gerekir (Huxley, 1957: 17). Huxley transhümanizmi "vahiysiz din" olarak tasavvur etmiştir ve bu, 1927'de yayınladığı kısa bir risalenin başlığıdır, ancak o zamanlar "transhümanizm" ifadesini kullanmamıştır (Huxley, 1927). Huxley kendisini, dünyaya "yeni bir ideoloji" getirecek bir "ebe" olarak görüyordu. Başlangıçta "evrimsel hümanizm" olarak adlandırdığı bu "yeni ideolojiyi" bilim ile sanat arasında köprü kurarak ve bilimi daha iyi bir dünya inşa etmek için kullanarak insanlığın krizini ele alacak "bir zihinsel tutum" olarak görmüştür. Huxley'in evrimsel hümanizmine göre insanlığın kaderi, insan-doğasını anlamak ve onda içkin olan gelişim olanaklarını hayata geçirmektir. İnsan aklı doğadaki ilerleme yolculuğuna ilham verir ve "tüm hakikatin, güzelliğin, ahlakın ve gayenin kaynağı insan doğasında bulunur" (Huxley, 1934: 7). İnsanın evrimleşen doğasını vurgulayan Huxley, okurlarını "insan gelişiminin devam eden serüvenine rehberlik ve teşvik etmek

* *Syncretism*, yeni, genellikle melez bir sistem yaratmak için farklı inançların, uygulamaların veya geleneklerin harmanlanması veya kaynaştırılması, özgün özelliklerden kimilerini koruyarak yeni bir şey yaratmak için farklı kaynaklardan unsurların birleştirilmesi sürecini ifade eder. Terim genellikle dini veya kültürel bağlamda farklı geleneklerin birleştirilmesini ifade eder. Örneğin dünyanın bazı bölgelerinde Afrika geleneksel dinleri ile Hıristiyanlığın senkretizmi, Haiti'de Vudu ve Brezilya'da Candomblé gibi yeni dini hareketlerin gelişmesine yol açmıştır. – Ç.N.

için mevcut bilgiyi kullanmaya" çağırmıştır. Bu doktrin, bugün transhümanist programın temel inancıdır ve Huxley'in çalışması transhümanist hareketin temel metni olarak kabul görülebilir.

Huxley, insan idealine bu yaşamda ulaşmak için tüm insanları evrim sürecinin kontrolünü ele almaya teşvik etti. İronik bir şekilde, insan kontrolündeki bu evrim, teistik olmaktan ziyade, panteistik de olsa misyonunu ve vizyonunu dini terimlerle algılayan bir kişi tarafından dile getirilmiştir. Huxley'in evrimsel hümanizmi, evrimin gerçekleriyle yüzleşmek zorunda olan bir dünya için sekülerist bir inancın ifadesiydi ve kesinlikle etik ve estetik terimlerle ifade edilmişti. Huxley doğaüstü açıklamalara karşı çıkarken varoluşun gizemini derinden takdir ediyor ve insanlık vizyonunu ifade etmek için "kader" ve "kutsal" gibi etik ve dini kavramları kullanmaktan çekinmiyordu. Huxley'in insan zihnine ayrıcalık tanıyan birleşik kozmik vizyonu, Cizvit paleontolog Pierre Teilhard de Chardin'in ilerleyen evrimin "noösfer"e (yani biyosfer ya da yaşam küresine karşıt ya da daha ziyade, onun üzerine bindirilmiş bir zihin küresi) ve daha sonra Omega Noktası'nın kolektif bilincine yol açtığına dair vizyonuna oldukça benzemektedir (Steinhart, 2008; bkz. Burdett, 2011: 29-33). Huxley'e göre insanlığın görevi, insan zihninin muazzam potansiyelini hayata geçirip evrimsel sürecin kontrolünü ele almaktır. Bu nedenle, Huxley, öjeni hareketinin itibarının sarsılmasından çok sonra bile onun ateşli bir destekçisi olmaya devam etmiştir. 1930'lar ve 1940'lar boyunca öjeni konularında üretken bir biçimde yazmış ve 1959'dan 1964'e kadar Öjeni Derneğinin başkanlığını yürütmüştür. Bir kez daha, transhümanistler isteseler de istemeseler de insan geliştirme projelerinin geçmişteki öjeni hareketiyle ve onun belirli önyargılarıyla pek çok ortak noktası vardır (Gratton, 2012). James Hughes'un *Zygon*'da gösterdiği üzere insanlığı biyolojik sınırlamalarından kurtarmaya yönelik seküler bir proje olduğu için öjeni hareketinin kendisi de ütopyacılıkla doluydu.

Huxley'in "vahiysiz dini" bir başka modern, ütopik programla; komünizm ile pek çok ortak noktaya sahipti. Gerçekten de transhümanist hareketin ana ilham kaynağı Julian Huxley'in iki dostu -J. S. B. Haldane (1892-1964) ve J. D. Bernal (1901-1971)- Büyük Britanya Komünist Partisi üyesiydi (Tirosh-Samuelson, 2012: 64-78). Haldane, bilim ve teknolojiyi kullanarak insan yaşamını iyileştirmekle derinden ilgileniyordu çünkü insan ilerlemesi türü biyolojik sınırlamalarını aşmaya sevk ediyordu. Her ne kadar Haldane, Viktorya dönemi İngiltere'sindeki geleneksel âdetlere karşı çıkmış olsa da biyolojik mühendisliğe olan inancı ve insan-makine arayüzü hakkındaki fütüristik spekülasyonları yarı-dinsel bir nitelik taşıyordu. 1950'lerin ortalarında komünizm ile ilgili hayal kırıklığının ardından

Hinduizm'e yönelmiş ve kendini uluslararası barış girişimlerine adamıştır. Hayatının sonuna kadar komünist kalan Bernal'in bilime olan inancı sekülerleştirilmiş dini bağlılık olarak tanımlanabilir; insanlık rasyonel ruhun düşmanlarının ancak bilim (yeni sekülerleştirilmiş din) aracılığıyla üstesinden gelebilir. Bernal, insan türünün uzun vadeli perspektifleriyle ilgilenmiş ve insan formunun gelecekteki dönüşümünü düşünmüştür. O da öjenik hareketini desteklemiş ve mekanik insanın ortaya çıkışını "organik evrimde bir kırılma" olarak öngörmüştür. Huxley gibi Bernal de "yeni insanı" insan beyninin henüz büyük ölçüde gerçekleşmemiş muazzam olanaklarının mantıksal sonucu olarak görüyordu ve gençliğinin bilimsel fantezisi yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki teknolojik gelişmelerin çoğunu; bilgisayarları, bilgi teknolojisini ve yapay zekâyı öngörüyordu.

İşler Bir Din Olarak Transhümanizm

Transhümanizmin dinî yönleri olup olmadığının "dini" nasıl tanımladığınıza bağlı olduğunu söylemeye gerek yok. Dinî çalışmalar yürüten akademisyenler dünya dinlerinin en azından doğaüstü varlıklara inanç; kutsal ve profan ritüeller arasında bir ayrım; ahlaki bir kod, dini duygular ve deneyimler; dua ve Tanrılarla iletişim ve kapsamlı bir dünya görüşü, bu dünya görüşüne dayalı bir yaşam tarzı ve bu yaşam tarzını destekleyen bir sosyal grup gibi özelliklerinden bazılarını paylaştığı konusunda hemfikirdir (Alles, 2005). Transhümanizme yüzeysel bir bakış bile mükemmellik arayışı ve insan gelişimine odaklanma; yoksulluk, hastalık ve acı gibi sosyal hastalıkları ortadan kaldırarak toplumu iyileştirme kaygısı; geleceği mutlaka geçmişten daha iyi gören ilerlemeci insanlık tarihi anlayışı ve aşkınlıkla meşgul olma gibi geleneksel dinlerle bazı ortak özellikleri paylaştığını göstermektedir. Dahası, transhümanizm dünyanın eskatolojik sonu hakkında ilahi müdahaleden ziyade, yalnızca insan çabalarıyla gerçekleştirilebilecek bir hedef olarak spekülasyon yapsa da transhümanizm Batılı tek tanrılı dinlerle güçlü bir *eskatolojik dürtüyü* paylaşmaktadır. Gerçekten de geleneksel dinler ve transhümanizm arasındaki temel fark "aşkınlık yöntemleri" (Hopkins, 2005: 22) ile ilgilidir; geleneksel inanç sahipleri dua, ritüel, meditasyon ve ahlaki disipline başvururken transhümanizm savunucuları teknolojiyi harekete geçirmektedir. Hopkins, "transhümanizmin bir *din* değilse bile *dinsel* olarak görülebileceği"ni öne sürmektedir.

Ancak yirmi birinci yüzyılın şafağında sayıları artan geleneksel dinler değil, geleneksel dinlere eleştirel yaklaşan ve takipçilerine farklı türde bir dindarlık sunan Yeni Dini Hareketlerdir. Yeni Dini Hareketler geleneksel dinlerin kimi özelliklerini paylaşmakla birlikte onlardan ayrılmaktadır.

Amarasingam'a (2008) göre, Yeni Dini Hareketler "münferit olarak mensuplarının ihtiyaçlarını karşılamakla ilgilenir, ... kaybolmuş, bastırılmış ya da yeni keşfedilmiş bazı ezoterik bilgiler üzerinde hak iddia eder, ... inananlarına geleneksel dini yaşam biçimlerinin sağladıklarından ziyade, daha doğrudan olan bir tür vecd ya da dönüşüm deneyimi sunar, ... daha geniş bir topluma sistematik bir yönelim göstermez ve genellikle gevşek bir şekilde örgütlenirler, ... ve neredeyse her zaman karizmatik bir lideri merkeze alırlar ve lider öldüğünde ya da gözden düştüğünde dağılma ile karşı karşıya kalırlar" (Amarasingam, 2008: 2). Transhümanizmin Posthuman Çağ'ın baskın özelliği olarak siber-ölümsüzlük hakkında spekülasyon yapan daha fütüristik yönü başta olmak üzere bu özellikler transhümanist hareket tarafından da sergilenmektedir. Amarasingam aslında fütürolojinin "karizmatik liderlere, otoriter metinlere, gizeme ve oldukça bütünlüklü bir kurtuluş vizyonu"na sahip olduğu için Yeni Dini Hareketler olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadır (Amarasingam, 2008: 13). Tekilliğin peygamberi Ray Kurzweil, yalnızca teknoloji yoluyla aşkınlık hakkında spekülasyon yapmakla kalmayan, aynı zamanda diğer dini veya ruhani guruların kültünden farklı olmayan kişisel bir kült geliştiren karizmatik bir liderdir. Kurzweil'in fikirleri hakkında aşağıda daha fazla şey söyleyeceğiz ancak şimdilik günümüz fikir pazarında siber ölümsüzlükle ilgili fütüristik transhümanizm senaryosunun diğer Yeni Dini Hareketlerle rekabet etmek zorunda olduğunu not edelim. İronik bir şekilde, fütürolojinin başarısı (muhtemelen seküler) bilimin çağdaş kültürde kutsal bir auraya sahip olmasında yatmaktadır.

Kendini transhümanist olarak tanımlayan birkaç kişi gündemlerinin dini boyutunu kabul etmekte ve hatta transhümanist dostlarını dini geleneklerin temsilcileriyle iletişime girmeye teşvik etmektedir. James J. Hughes, "transhümanistlerin çoğu kendilerini Aydınlanmacı hümanist geleneğin bir parçası olarak görse de çoğunun ateist olduğunu ve birçoğunun teist bir transhümanist olunamayacağını düşündüğünü" kabul etmektedir (Hughes, 2007: 5). Dünya Transhümanist Derneğinin bazı üyeleri kendilerini dindar olarak tanımlamakta ya da geleneksel dini cemaatlere üye olmaktadır. Dahası, Hughes yerleşik dinler ve transhümanizm arasındaki uyumluluğu göstermiş ve hatta transhümanist topluluğa transhümanizmi bir din olarak görmeleri ve sembolik dili ve ritüelleriyle dinî transhümanizmi geliştirmeleri çağrısında bulunmuştur. Hughes aslında transhümanist dostlarından inanç topluluklarının üyeleriyle diyaloğa girmelerini talep etmiştir zira "güvenli insan gelişimini evrensel olarak erişilebilir kılan gelecekteki bir dünya topluluğunun peşinde koşmak hem seküler hümanistleri hem de transhümanizme sempati duyan inançlı insanları içeren geniş ve

çeşitli bir koalisyon gerektirmektedir" (Hughes, 2007: 7). Bu diyalogdan, "geliştirme teknolojilerinin tüm dinî geleneklerdeki gruplar tarafından titizlikle seçildiği" yeni, senkretistik bir "trans-spritualite" ortaya çıkacaktır. Böyle bir trans-spiritüelliğin neye benzeyebileceğini Michael LaTorra (2005), din ve bilimsel rasyonalitenin yirmi birinci yüzyılın teknolojik zihniyetine uygun biçimde füzyonu olarak önermektedir.

Dünya dinleri çok karmaşık tarihsel olgular olduğu için "din" hakkında genelleme yapmak zordur. Hughes, Hıristiyan düşünürlerin transhümanizme yönelik karmaşık tutumlarını kabul etmekte ve Budizm ve Şintoizm gibi Doğu dini geleneklerinin hem insani gelişim hem de düalist olmayan metafizik açısından transhümanist projeye çok daha açık olduğunu belirtmektedir. Bu gözlemin delilleri hem Budizm hem de Şintoizm'in "robotlara kutsallık atfettiğine: robotların kutsanmış olduğuna, kozmik kurtuluş tarihinde yer aldığına ve dolayısıyla Japon toplumunda hoş karşılandığına" işaret eden Robert M. Geraci tarafından ortaya konduğu üzere Japonya'daki robot endüstrisinde bulunabilir (Geraci, 2006: 7). En azından robot üretiminin ilk aşamalarında, robotlar Şinto rahipleri tarafından kutsanmıştır; bu da Japon robot endüstrisinin Japon toplumundaki dinî fikirlerin yaygınlığından büyük ölçüde faydalandığını göstermektedir. Nihayetinde, robot endüstrisi daha başarılı hâle geldikçe bu uygulamalardan vazgeçilmiştir ancak Japonya'da "robotbilimin ve robotların kendileri kutsalla yakından bağlantılı kalmaya devam etmektedir" (Geraci, 2006: 8). İnsan bedenini aşmaya çalıştığı için robotlara insan formu vermekten kaçınan Amerika Birleşik Devletleri'ndeki robotik endüstrisinin aksine Japon robot mühendisleri, tam da Japon ruhaniliğinde zihin ve beden arasında ayrım yapmanın ya da zihnin veya ruhun kurtuluşuna ulaşmak için bedeni bir kenara atmanın pek bir anlamı olmadığını düşündüklerinden, insanın bedenleşmesini övmüşlerdir.

Transhümanizmin din ile ne derece uyumlu olduğu, bunu pratiğe dönüştüren transhümanistler arasında tartışılmaya devam edecektir. En açık şekilde Gregory Jordan (2006) transhümanist dostlarını transhümanizmi bir din olarak tanımlamaya ve transhümanist bir dindarlık geliştirmeye çağırmıştır. Jordan'a göre "Transhümanizm, bir yön ve amaç duygusu sağlama ve mevcut durumdan daha büyük bir şey sunma açısından dinin kimi 'işlevlerine' hizmet etmektedir" (Jordan, 2006: 58). Transhümanist söylem teistik Tanrı kavramını kullanmasa da "insanların şu anda yapabildiklerinin çok ötesinde, doğada mümkün olan hayal edilebilecek en geniş güçlere ulaşma anlamında 'doğaüstü' olan 'tanrısal' varlıkların olasılığını ima etmektedir." Jordan ayrıca transhümanizme "semboller, kelime dağarcığı, imgeler, şarkılar, filmler ve bilim kurgu edebiyatını içeren

transhümanist sanat biçiminde ortak anlamın sembolik temsilini" atfetmektedir (2006: 61). Transhümanizm ayrıca "bilimsel dünya görüşü ve doğanın tefekkürü ile ilişkili bir huşu duygusu" sergiler ve "her şeyi kapsayan bilimsel epistemolojisi, yeterli muvakkat açıklama gücüne sahip teorilerle birleştiğinde yakında kapsamlı bir dünya görüşüne yol açabilir". Jordan, transhümanizm ve geleneksel dinler arasındaki benzerliklerin "temel insan hırsları, arzuları ve özlemlerindeki ortaklıklar" ile açıklanabileceğini savunmaktadır (2006: 62). Ancak Jordan'a göre transhümanist dindarlık geleneksel dinlerden farklı olacaktır çünkü herhangi bir dogmatizmden yoksun olacaktır ve transhümanistlerin "insanlık durumunu iyileştirmek için" ileri teknolojiler geliştirmenin "mümkün ve arzu edilebilir" olduğuna dair inancı fideistik kesinlikten oldukça farklıdır. Jordan, "bir din olarak algılanmasa bile transhümanizmin kolaylıkla bir din olarak analiz edilebileceği" sonucuna varmaktadır (2006: 63). Dahası, transhümanizmin bir din olarak görülmesi faydalı olacaktır çünkü dinler anlam, değer ve amacın değerlendirilmesi için bir bağlam sunmaktadır. Tekillik gerçekleşirse ve gerçekleştiğinde transhümanist din henüz emekleme aşamasında olacaktır, ancak transhümanist din geleneksel dinlerin yerini alarak "bildiğimiz şey" ve "nasıl yaşadığımız" hâlini alacaktır (2006: 68).

Transhümanist Eskatoloji

Transhümanizm, çağdaş New Age'de fikirler pazarında başarılı olabilmek için kendisini gayretle destekleyecek insanlara ihtiyaç duymaktadır. William Sims Bainbridge yalnızca transhümanist gündemin ulusal bir bilim politikasına dönüştürülmesinden değil, aynı zamanda transhümanizmin geleneksel dinlerle zorunlu olarak çatıştığı algısından da sorumludur. Sosyal bilim araştırmacısı olarak Bainbridge, geleneksel dinî inançlara sahip olanların transhümanist insan geliştirme projesine karşı daha eleştirel olma eğiliminde oldukları iddiasını ortaya koymaya çalışmıştır (Bainbridge, 2005). Ayrıca, dindar olmayanlara kıyasla dindar insanların teknolojik aşkınlığın çeşitli biçimlerini reddetme olasılığının daha yüksek olabileceğini ileri sürmüş ve dinler ile transhümanizm arasındaki potansiyel çatışmayı vurgulamıştır zira bunları deyim yerindeyse ebedi yaşam pazarında birbirlerine rakip olarak görmektedir. Bainbridge'e göre geleneksel dinler transhümanizm tarafından tehdit edilmektedir ve bu nedenle transhümanizmi bastırmaya çalışacakları tahmin edilebilir. Bainbridge teknolojik temelli ölümsüzlüğü desteklediği ve teşvik ettiği için bunun "dinleri büyük ölçüde tasfiye edeceğini ve [bu nedenle] köktendincilerin bu yöndeki faaliyetleri kınayacağını" öngörmektedir (Bainbridge, 2007: 3). Transhümanist

siber-ölümsüzlük kavramına karşı özellikle korumacı yaklaşan Bainbridge, "fanatiklerden oluşan bir güruhun, içeriklerini ortadan kaldırmak için kişilik arşivlerine sızacağı" (2007: 3) ahlak dışı senaryo hakkında spekülasyon yapmaktadır. Bunu bir cinayet biçimi, bir "infosit"* olarak görür, "çünkü insanları en saf biçimleriyle öldürür" ve bu tür karanlık güçlere karşı *galaktik uygarlık*** için bir din olarak sunar (Bainbridge, 1982) ve bizi hayal gücümüzü kullanmaya çağırır, böylece mevcut sanal dünya "posthuman varlıklar için güneş sisteminin ötesinde (*extrasolar*) evlere dönüşebilir" (Bainbridge, 2007: 5). Bainbridge'in ahlaki statüyü bilgi parçacıklarına (yani yüklenmiş zihin dosyalarına) genişletme isteği, transhümanistler ile dindar karşıtları arasındaki tartışmanın merkezinde yer almaktadır ve transhümanizmi galaktik uygarlığın dini olarak görmesi LaTorra'nın görüşleriyle örtüşmektedir.

Transhümanizm ve geleneksel dinler arasındaki rekabet nerede gerçekleşir? James Hughes'un *Zygon'un bu cildinde* yer alan makalesi, transhümanist söylemin politik boyutuna ışık tutsa da bu rekabet siyasal arenada değil, Robert M. Geraci'nin belirttiği gibi siber uzay ve video oyunları dünyasında gerçekleşir. Geraci'ye göre transhümanizmin dini boyutu tartışılmazdır. "Her zaman transhümanist olmayan tasarımcıların transhümanist özelliklere sahip oyunları nasıl ürettiklerini ve transhümanistlerin kendilerinin de video oyunlarını Evanjelik bağlamlarda kullanmayı aktif olarak arzuladıklarını" görmek için video oyunlarının kültürel alanını incelemek yeterlidir (Geraci, *Zygon*). Geraci, transhümanist temaların, inançların ve retorik duruşların, amacı "tasarım gereği aşkın" olan oyun dünyasına ne

---

* *Infocide*; bilgi, birikim veya kültürün kasıtlı olarak yok edilmesini tanımlamak için kullanılır. Bu; kitaplar, el yazmaları veya sanat eserleri gibi fiziksel eserlerin yok edilmesi veya bilgisayar dosyaları veya web siteleri gibi dijital bilgilerin yok edilmesi de dahil olmak üzere birçok farklı şekilde olabilir. İnfosit, siyasi, ideolojik veya dini motivasyonlar da dahil olmak üzere çeşitli nedenlerle gerçekleştirilebilir. Bazı durumlarda, infosit bir savaş aracı olarak kullanılabilir; işgalci bir ordu, fethedilen halkın kültürel kimliğini silmenin bir yolu olarak önemli kültürel ve tarihi alanları yok edebilir veya bunlara zarar verebilir. Diğer durumlarda ise infosit, bir hükümet ya da başka bir grup tarafından, kendi güç ya da otoritelerine tehdit olarak gördükleri bilgileri bastırmak ya da kontrol etmek amacıyla gerçekleştirilebilir. – Ç.N.

** Galaktik uygarlık, birden fazla yıldız sistemini kapsayacak ve potansiyel olarak bir galaksideki birçok gezegeni ve diğer gök cisimlerini kolonileştirecek teknolojiyi, kaynakları ve siyasi organizasyonu geliştirmiş varsayımsal ileri bir toplum veya kültürdür. Galaktik uygarlık kavramı çeşitli bilim kurgu eserlerinde incelenmiştir, ancak aynı zamanda astronomi ve astrofizik alanlarında ciddi bir çalışma ve spekülasyon konusudur. Son yıllarda çok sayıda ötegezegenin (*exoplanet*) keşfedilmesiyle birlikte birçok bilim insanı ve teorisyen galaksimizin başka yerlerinde akıllı yaşamın var olabileceği ve bu tür uygarlıkların galaktik ölçekli toplumlara dönüşme potansiyeline sahip olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmaya başlamıştır. – Ç.N.

derece nüfuz ettiğini zekice ortaya koymaktadır. Oyun tasarımcıları "transhümanist öngörülerin olasılığı konusunda neredeyse evrensel olarak şüpheciliklerini" ifade etseler de oyunlar "olduğumuzdan daha fazlası hâline dönüştüğümüz bir reform yeridir." Transhümanizmin en önemli destekçilerinden biri olan William Bainbridge'in aynı zamanda Kozmik Mühendisler Cemiyetinin kurucuları arasında yer alması ve transhümanistler için son derece popüler bir video oyunu olan *World of Warcraft*'ın tasarımcısı ve yapımcısı olması son derece anlamlıdır. Bainbridge'e göre bu oyun işlevsel ölümsüzlüğü beraberinde getirmektedir zira karakterler siber uzayda sonsuza kadar yaşamaktadır. Bainbridge'in transhümanizmin galaktik uygarlık için bir din hâline dönüşeceği öngörüsü, bu durumda sanal bir gerçeklik olsa da kendi aşkınlık reçetesinin gerçeğe dönüştüğü yeni bir dünya inşa etmek isteyen bir evanjelistin hüsnükuruntusudur.

Ronald Cole-Turner'ın da belirttiği üzere ironik bir şekilde, transhümanist motiflerin yaygınlaşmasına, bu motiflerin önde gelen Evanjelik Hıristiyanların etkili makalelerinde yer alması ve kabul görmesi yardımcı olmaktadır. Evanjelik Hıristiyan söylemi teknolojik açıdan iyimserdir, insanı "inşası devam eden bir eser" olarak görür, "kendinden geçme" anına odaklanır ve insanlara bedensiz bir hâlde sonsuz yaşam vadeder. Buna karşılık, transhümanist fütürist spekülasyonlar, özellikle de teknolojik Tekillik üzerine olanlar, geleneksel Hıristiyanlığın kıyamet mecazlarını; biyolojik insan bedenini aşırı küçümsemeyi, mevcut dünyadan güçlü bir yabancılaşma duygusunu, tüm ihtiyaçların karşılanacağı ideal iyi yaşama dair ütopik spekülasyonları ve ölümsüzlük deneyimini sekülerleştirmektedir. Hem Evanjelikler hem de transhümanist fütüristler doğanın kendisinin teknoloji tarafından radikal bir şekilde dönüştürüleceğine ve yeni bir gerçeklik düzeyinin ortaya çıkacağına inanmakta, ancak insanın süreci kontrol etme becerisinin derecesi konusunda ters düşmektedirler. Farklılıklar ne olursa olsun, Evanjelikler ve transhümanist vizyonerler "teknolojideki hızlı ilerlemelerle birlikte geleceğin radikal dönüşümlerinin çoktan başladığını" vurgulamaktadırlar (Cole-Turner, *Zygon*).

Geraci (2008, 2010) daha önce yayımlanan çalışmalarında Kurzweil ve diğer yapay zekâ destekçilerinin "Batı kültürünün apokaliptik geleneklerinden asla uzaklaşmayan bilimsel bir harekete öncülük ettiklerini" göstermiştir (Geraci, 2008: 140). Eski Yahudi ve Hıristiyan kıyametçiler gibi Kurzweil ve yandaşları da insanların kusurlu durumuna karşı güçlü bir yabancılaşma ve ondan radikal bir şekilde kopma ve New Age'i başlatma arzusuna sahiptir. Kurzweil'in eskatolojik gelecek senaryosunda, anlamlı yaşam yalnızca siber uzayda gerçekleşecek, insan bedenleri dünyeviliklerinden arındırılacak ve geleceğin zihinleri yalnızca sanal bedenlere sahip

olacaktır. Bu sonuç gerekli görülmektedir çünkü "evrimsel doğal seleksiyon yapay zekâyı insan zekâsına tercih edecektir" ve bilişimsel yapay zekânın yayılması "amansız" ilan edilmektedir. Bu süreç insanoğluna büyük fayda sağlayacaktır çünkü bilgisayarlar insan sorunlarını çözecek ve insanlar zihinlerini makinelere yüklediklerinde yalnızca daha uzun ve daha mutlu bir yaşam sürmekle kalmayacak, aynı zamanda geleneksel dinlerin takipçilerine vadettiği son olan ölümsüzlüğe de kavuşacaklardır. Kurtuluş nihayet siber uzayın "bedensiz cennet"inde elde edileceğinden, Geraci "Apokaliptik yapay zekânın kitleler için tekno-din olduğu"nu iddia etmekte haklıdır (Geraci, 2007: 56). Elbette Kurzweil gibi çağdaş vizyonerler ile antik kıyametçiler arasında da farklar vardır: Antik kıyametçilikte Tanrı kötülük güçlerine karşı nihai zaferi kazanırken Apokaliptik yapay zekâda Tanrı'nın yerini evrim alır. Aşkın Tanrı yerine, insanlar kendilerini süper zeki makinelerde ölümsüzleştirir ve böylece tanrı olurlar.

Kurzweil'in sekülerist inancının nasıl geliştiği ayrı bir çalışma gerektirse de Michael Zimmerman'ın görüşleri oldukça faydalıdır. Zimmerman, Ray Kurzweil'in teknobilimsel vizyonunun Hegel'in Hıristiyanlığı sekülerleştirmesine büyük ölçüde borçlu olduğunu savunmaktadır. Lutherci bir ilahiyat fakültesinde öğrenci olan Hegel, Aydınlanma tarafından vaaz edilen insan rasyonalitesinin aşkınlığına saygı duymuş ancak gerçek, somut varoluşun heterojenliğini ve özgünlüğünü inkâr etmemiştir. Onun felsefi çözümü, tarihsel varoluşu Mutlak İdea'nın gerçekleşmesi olarak görmekti; aşkın Mutlak, hem ardışık olumsuzlamalar (ya da yabancılaşmalar) yoluyla kendini gerçekleştirme sürecinin öznesi hem de kendi nesnesidir. Ruhun Kendini Gerçekleştirmesi, Hıristiyan Enkarnasyon teolojisinin sekülerleştirilmiş bir versiyonudur ve tarih, *Geist*'ın (ruh, zihin, Tanrı) tamamen özgür, öz bilinçli ve özdeş hâle gelerek orijinal potansiyelini gerçekleştirdiği süreçtir. Dünya tarihinin gerçek öznesi insanoğlu değil, insanoğlunun içinde ve onun aracılığıyla iş gören *Geist*'tır. Zimmerman'ın açıkladığı üzere, "Hegel insanoğlunu mutlak *Geist*'ın (ruh) tam özbilince ulaştığı araç olarak tasvir etmiştir. İsa Mesih, insan olan Tanrı kadar Tanrı olan insandı." Benzer şekilde Ray Kurzweil "geleneksel Tanrı anlayışını, insanların, geleneksel teizme göre posthuman varlıkların genellikle Tanrı'ya atfedilenlere eşdeğer güçlere ulaşacağı bir süreçte yer alma olasılığını barındıracak şekilde revize eder" (Zimmerman, 2008: 348). Kurzweil'e göre insanlar aracılığıyla işleyen (sekülerleşmiş) ilahi ruh (yani evrim) kendi kaderinin sorumluluğunu üstlenecek ve madde ile enerji de dahil olmak üzere evrendeki her şeyi "ruhsallaştıracaktır." Aralarındaki farklılıklara rağmen Hegel için olduğu kadar Kurzweil için de kozmos yalnızca insanoğlu aracılığıyla kendini bilince çıkarmakla kalmamış, eninde sonunda insanlar kozmik

bir kendini gerçekleştirmeyi mümkün kılacak bilinç ve teknoloji biçimleri üreterek kendilerinin ötesine evrilecektir. Zimmerman, "Tanrı benzeri posthuman, ilahi hâle gelmiş ve böylece kozmik Logos statüsüne erişmiş bir yaratık anlamına gelir" (2008: 363) sonucuna varır ki bu, geleneksel Hıristiyan inançlarıyla uzlaştırılamayacak bir düşüncedir. Bu nedenle, belki de Bainbridge transhümanizmden bir "sapkınlık" olarak bahsetmekte haklıdır (Bainbridge, 2005).

Günümüzde en hızlı büyüyen dinin -kimi Hıristiyanların "sapkınlık" olarak gördüğü Son Zaman Azizler Kilisesi'nin-* aynı zamanda transhümanizme karşı en olumlu tutumu sergileyen gelenek olması bir tesadüf olmayabilir. Mormon Transhümanist Derneği (2007) "zaman geçtikçe evrimleşecek bir neohuman gelecek" vizyonunu desteklemektedir ve Dünya Transhümanist Derneğinin ilk dini üyesidir. Mormon Transhümanist Derneğine göre "neohuman gelecek" son derece gelişmiş entelektüel yetenekler, hastalıklara ve yaşlanmaya karşı bağışık bir fiziksel beden, karmaşık düşünce ve duyguları anında iletebilme yeteneğiyle, uzak çevrelerin bile daha yüksek farkındalığını sağlayan genişletilmiş duyusal girdilerle, insanüstü güç ve çeviklikle; bireysel arzuların, ruh hâllerinin ve zihinsel durumların mükemmel kontrolüyle ve artırılmış neşe, sevgi, zevk ve diğer duyguları deneyimleme kapasitesiyle oluşacaktır. Fiziksel gelişimin ötesine geçen Mormonlar, *teosis*** ilkesine, insanların ebedi ilerlemesi kavramına ve ilerleyen bir Tanrı kavramına inandıkları için transhümanist projeyi teolojik temellerde desteklemektedirler. Mormonlar ölümlü varoluşu ölümden sonra devam edecek olan iş için bir hazırlık olarak görmekte ve bireylerin dünyevi yaşamları boyunca

* Mormon Kilisesi olarak da bilinen on dokuzuncu yüzyılın başlarında Joseph Smith tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulmuş bir Hıristiyan mezhebidir. Kilise, günümüz peygamberlerine olan inanç, ölüler için vaftiz uygulaması ve aile değerleri ile soyağacına yapılan vurgu gibi kendine özgü inanç ve uygulamalarıyla tanınır ve aynı zamanda meslekten olmayan bir ruhban sınıfına sahiptir yani kilise üyeleri ücretli profesyonel din adamları olmak yerine liderlik rollerinde hizmet etmeye gönüllüdür. – Ç.N.

** Doğu Ortodoks teolojisinde kullanılan ve Tanrı'ya daha çok benzeme sürecini ifade eden bir terimdir. Yunanca "Tanrı" anlamına gelen "*theos*" kelimesinden gelmektedir. Teosis kimi zaman "tanrılaşma," "ilahlaşma" ya da "tanrıya benzeme" olarak da tercüme edilir. Doğu Ortodoks teolojisine göre Tanrı, insanların Tanrı gibi olabilmesi için İsa Mesih'in şahsında insan olmuştur. Teosis, insanların yavaş yavaş Tanrı'nın suretine büründüğü bir dönüşüm süreci olarak görülür. Bu süreç, insanlarla Tanrı arasında, insanların erdem ve sevgi dolu bir yaşam sürmeye çabaladığı, Tanrı'nın da dönüşüm için gerekli lütuf ve gücü sağladığı müşterek bir çabayı içerir. Teosis bir tür panteizm ya da insanların Tanrı'nın içinde özümlendiği düşüncesi değil, insanların bireyselliklerini koruyarak Tanrı'ya daha çok benzeme sürecidir. Teosisin nihai hedefi Tanrı'yla birliğe ulaşmak ve ilahi yaşama tam olarak katılmaktır. – Ç.N.

edindikleri bilgi ve zekâyı bir sonraki yaşama taşıyacaklarına inanmaktadırlar. Mormon Transhümanist Derneğinin başkanı Lincoln Canon'a göre Mormonluk aslında "en transhümanist dindir" (Cannon, 2011) zira Mormon inançları "transhümanistlerin bir gün zekâ ve dünyalar tasarlayabileceğimiz yönündeki ortak beklentisiyle paraleldir." Bununla birlikte Mormonların sonsuz yaşam için gerekli gördükleri bu dünyadaki iyi işler, başkalarına hizmet ve eğitime yapılan büyük yatırımlardan oluşmaktadır; transhümanistler teknolojinin insanlığa faydalarından bahsederken ideolojilerini henüz sosyal eyleme veya eğitime dönüştürmemiştirler.

Kurzweil'in yalnızca Hegel ve Mormonizm ile değil, aynı zamanda "en büyük insani sorunları -savaş, ölüm ve doğal afeti- çözmek için İnkarnasyon ve diriliş hakkındaki Ortodoks öğretisini zamanının modern materyalist bilimiyle sentezlemeye çalışan," radikal bir münzevi olan Yunan düşünür Nikolai Fedorovich Fedorov (1829-1903) ile de pek çok ortak noktası vardır (Clay, 2012: 167; bkz. Burdett 2011: 25-8). Fedorov'a göre eskatolojik gelecekte tüm insanlar ölüleri diriltmek ve evreni bilimsel yollarla düzenlemek için ortak bir amaçta birleşmelidir. Fedorov, insan bedeninin yüzyıl öncesinden transhümanist projeyi öngörerek birçok yönden geliştirilmesi için çağrıda bulunmuştur. Transhümanistler gibi Fedorov da insanların kendi kaderlerinden büyük ölçüde sorumlu olduklarına ve Tanrı'nın kendilerine biçtiği rolü yerine getirebileceklerine inanıyordu: "tek bir ailenin parçası olmak ... ölüme karşı zafer kazanmak, ... [ve] evrenin yöneticileri olmak" (Clay, 2012: 169-70). Fedorov, Rus uzay araştırmalarının kontrolünü elinde tutan birçok önde gelen Rus bilim insanına ilham vermiştir (Clay, 2012: 160) ve (şaşırtıcı olmayan bir şekilde) 2003 yılında kurulan Rus Transhümanist Derneğinin bildirisi Fedorov'un görüşünü benimsemiştir (Clay, 2012: 157). Kurzweil, Fedorov'un teolojisinin ayrıntılarına belki aşina değildi, ancak onun kurtuluşun nihai sonu olan tanrılaşma (*teosis*) inancını ve ölülerin evrensel dirilişi vizyonunu paylaşıyordu. Bu, haham Yahudiliğinin (ve Kurzweil doğuştan Yahudi'dir) yanı sıra Hıristiyanlığın da temel bir ilkesidir. *Rolling Stone* dergisine verdiği bir röportajda Kurzweil, teknolojinin kendi ölmüş babasını diriltmek için nasıl kullanılabileceği konusunda spekülasyon yapmıştır (Clay, 2012: 173). Çok uzak bir gelecek için dinî bir umut olan şey şimdi teknoloji tarafından gerçekleştirilecektir.

Postseküler Anda Transhümanizm

Transhümanizme ilişkin yukarıdaki tartışma, transhümanizmin kültürel öneminin Dünya Transhümanist Derneğinin sayısal gücünün çok ötesinde olduğunu savunmaktadır. Transhümanizm, yalnızca bilimsel ve teknolojik

değişimleri değil, aynı zamanda ölümle ilgili daha derin insan korkularını ve ölümsüzlüğe duyulan derin insan özlemini ele alan inanç, norm, edebiyat ve sosyal uygulamalardan oluşan çok yönlü bir kültürel olgudur. Transhümanizmin kökleri Aydınlanma'nın seküler ilerleme ideolojisine dayanır ve insanlığın ilerlemesinin motoru olarak teknolojik değişimi teşvik eder. Aslında transhümanizm, insanları biyolojik, ölümlü bedenin sınırlamalarından kurtarması beklenen aşırı bir ilerleme ideolojisi olarak görülebilir. Teknolojik değişimin yaşamı iyileştirme ve ilerlemeye yol açma gücü hakkındaki düşüncelerden daha fazlası olan transhümanizm, teknoloji güdümlü dünya dönüşümü ile ilişkili olarak benliğin ve toplumun doğru ahlaki düzenine dair bir vizyon sunmaktadır. Transhümanist normatif vizyonda teknoloji, dinî ve ahlaki anlayışlardaki değişimler de dahil olmak üzere kültürel değişimin itici gücü olarak hizmet eder. Dahası, transhümanizm, insan türünün hem kendini aşacağı hem de kendi planlı tükenişini gerçekleştireceği eskatolojik bir geleceği dile getirmektedir.

Huxley ile çağdaş transhümanistler arasında önemli farklar olmasına rağmen transhümanizmi başlangıçta Julian Huxley'in adlandırdığı gibi "vahiysiz din" olarak görmek yerinde olacaktır. Çağdaş transhümanizm insan türünü nihai terimlerle teorize eder: teknoloji aracılığıyla aşkınlığı arar; normatif inanç ve değerlerin yanı sıra otoriter doktrinlere, metinlere ve liderlere sahiptir; teknolojik değişim yörüngelerine tarihsel tutarlılık ve yönlülük anlatısı veren eskatolojik bir vizyonu dile getirerek teknolojik yeniliğin temel insan başarısı olduğu ve böylece özgünlük, özgürlük ve adalete ulaşmak için bir araç hâlini aldığı etik bir vizyon sunar. Transhümanizm hâlihazırda kendine özgü bir retoriğe ve sanatsal tercihlere sahiptir ve eninde sonunda kendi ritüellerini geliştirecektir. O hâlde tüm ölçütlere göre transhümanizm, sekülerleşmiş de olsa bir anlam sunan ve yeni taraftarlar edinmeye çalışan bir din işlevi görmektedir.

Transhümanizm neden Dünya Transhümanist Derneğinin sayısal rakamlarının çok ötesinde bu kadar etkili olmuştur? Bunun cevabı yalnızca çağdaş iletişim teknolojisinin gücünde değil, aynı zamanda dinî ve seküler unsurların kendine has melezliğinde yatmaktadır. Transhümanizm bir yandan derin dinî dürtüleri, daha önce dine karşıt olarak kabul edilen sekülerleştirilmiş bir bilim ve teknoloji diliyle ifade ederken, diğer yandan teknolojiye yönelik yaygın kültürel eğilimleri yansıtarak açıkça teleolojik bir gelecek vizyonunda -bir eskatolojide- kristalize etmektedir. dinî ve seküler olanın bu melezleşmesi, Jurgen Habermas ve diğer sosyal teorisyenlerin "postseküler an" olarak tanımladığı dünyadaki duruma uymaktadır (Gorski *vd.*, 2012). Bu terim, bir yandan kendilerini seküler olarak gören toplumların (örneğin çoğu Avrupa ülkesi, Kanada, Avustralya ve Yeni Ze-

landa) dinin mahrem alana indirgendiği uzun bir dönemin ardından dinin kamusal söyleme geri dönüşüne tanık olduğu, diğer yandan da dindar toplumların (örneğin Amerika Birleşik Devletleri) ateizmin çok agresif bir biçiminin yeniden canlanmasına tanık olduğu paradoksal durumu ifade etmektedir (Dawkins, 2007; Harris, 2004; Hitchens, 2007). Modernleşme sürecinde dinin dünya çapında yok olacağına dair sekülerist kesinlik zemin kaybetmiş, bunun yerine dinin kamuoyu üzerindeki etkisi ve önemi artmıştır. Postsekülerist anlayış, "bir yandan seküler eleştirel düşünce alışkanlığını korurken, diğer yandan ruh ile ilgili sorulara yenilenmiş bir açıklıkta olma" anlamına gelmektedir (King, 2009: 45).

Sosyal bilimlerdeki akademik çalışmalar, modernleşmenin din için sorun teşkil ettiği "sekülerleşme tezi" etrafında kümelenen kapsamlı sekülerizm açıklamaları üretmiştir. Steve Bruce'un (2002) analizine göre sekülerleşmenin temel özellikleri, dinî kurumların kamusal yaşamdaki öneminin azalması, dinin toplumsal konumunun gerilemesi ve insanların dindarlık derecesinin azalması olmuştur. Bruce'a göre sekülerleşme süreci kaçınılmaz olarak Metodizm ve Anglikanizm gibi temel (Hıristiyan) dinî geleneklerin ortadan kalkmasına yol açacaktır. Sekülerleşme sürecinin bir diğer teorisyeni Martin (2005) sekülerleşme yolculuğunun yönü konusunda daha az emindir ve tam da ateistlerce reddedilen "dinî dilin kendine has" olduğunu kabul etmektedir, ancak ana akım kültürel üretimin seküler değerleri ne derece desteklediğini göstermektedir. Charles Taylor (2007) ise ortak kurumlar ve uygulamalar, uygulamaların kendileri ve "inanç koşulları" olmak üzere sekülerliğin üç yönünü açıklamaktadır. Taylor seküler çağı, "insanın gelişmesinin ötesindeki tüm hedeflerin tutulmasının düşünülebilir hâle geldiği" (2007: 19) ve yalnızca içkin, maddi dünyada insanın gelişmesine odaklanılan bir çağ olarak tanımlar. Buna karşın, Taylor'a göre postseküler an, "sekülerleşmenin ana akım üstanlatısının hegemonyasına giderek daha fazla meydan okunacağı" ve "sonucunu artık kimsenin öngöremediği" "yeni bir dinî arayış çağı"nın başlayacağı bir zaman"dır (2007: 534).

Habermas'ın postseküler çağ üzerine düşünceleri, teknolojik değişimle ilgili olarak sekülerizm ve postsekülerizm arasındaki farkı anlamamıza yardımcı olabilir. Habermas, genetik manipülasyonun "türün kendini anlamasının" özüne indiğini doğru bir biçimde anlamıştır. "Liberal öjenik" olarak adlandırdığı biyoteknoloji ve iyileştirme güdüsünü, liberal demokrasinin temelini oluşturan derin normatif mantığı tehdit ettikleri için epey eleştirmiştir.

Teknoloji, Aydınlanma'nın en büyük başarısını tehdit eder ve özgürlük arzusunu vurgular çünkü "yapılmış" (ya da "programlanmış") olanı "yetiştirilmiş" olan üzerinde güçlendirir (Habermas, 2003: 44-53). Habermas "tür

etiği"ni ifade etmeye çalışırken liberalizm ve biyoteknoloji arasındaki ilişkiyi yeni bir çerçeveye oturtmuştur: tüm yurttaşlar kendi yaşamlarını özerk bir şekilde yönlendirmek için eşit fırsat hakkına sahiptir. Habermas, genetik manipülasyonun türlerin öz anlayışını öylesine temelden değiştirebileceğini savunmuştur ki modern hukuk ve ahlak kavramlarına yapılan saldırı aynı zamanda toplumsal bütünleşmenin devredilemez normatif temellerini etkileyebilir. Habermas'ın durum analizini farklı ve bu tartışmayla ilgili kılan şey, "liberal öjenik"in sınırlarını tanımlamaya çalışması ve dinî düşünürlerle diyaloga izin verirken felsefi, din dışı temellerde normalleşmesini engellemeye çalışmasıdır. İnsan ve makinenin kaynaşması, gelecekteki robotların otonom hâle gelerek etten kemikten insanları farklılığa mahkûm bir model hâline getireceğine dair öngörü ve öznel ile nesnel arasındaki ayrımın bulanıklaşması nedeniyle çağdaş biyoteknoloji, insan türü için yeni bir engel teşkil etmektedir ve anayasal devleti korumak istiyorsak bunların hepsi ciddi bir kuramlaştırma gerektirmektedir. Ancak böyle bir kuramlaştırma, din olmadan gerçekleşemez. Habermas, Papa 16. Benedict ve diğer bazı Katolik teologlarla yaptığı görüşmelerde, dinin küresel meselelerde öne çıkmasının sekülerleşmenin sanıldığı kadar tamamlanmamış olduğuna işaret ettiğini öne sürmüştür (Habermas *vd.*, 2008; Ratzinger ve Habermas, 2007). Bu nedenle Habermas, dinî düşüncenin önemini göz ardı etmeden biyoteknolojinin zorluklarına felsefi, seküler bir yanıt ifade etme girişiminde dinî düşünürleri devreye sokmuştur. Dinî geleneklerin, onurlu bir insan yaşamının toplumsal biçimlerine ilişkin ahlaki sezgileri ifade etme gücünü, ilgili siyasi meselelere yönelik dinî sunumların, belirli bir dinî topluluğun kelime dağarcığından genel olarak erişilebilir bir dile aktarılabilecek olası hakikat içerikleri için ciddi bir aday olduğunu kabul etmektedir.

Postseküler anın bu anlayışında din, bizzat kamusal aklın soy kütüğünün bir parçasıdır. Kamusal akıl fikrini dinden koparmak, ona hayat ve içerik vermeye devam eden bir gelenekten koparmak demektir. Bu nedenle, kamusal alan zorunlu olarak akıldaki ilerlemelere indirgenemeyen ve yine de karşılıklı anlayış kapasiteleri için çok önemli olabilecek kültür yaratma süreçlerini içerir. Bu çerçevede, din artık yalnızca mahrem alana indirgenemez; dinin kamusal etkileri vardır. Postseküler düşünce bu nedenle dinin sürekliliğine ve kamusal alanla ilgisine daha fazla dikkat etmektedir ve transhümanizmde gördüğümüz de tam olarak budur. Transhümanizm, istikrar bozucu teknolojik değişim anına tutarlılık ve anlam kazandıran (dini) bir anlatı inşa ettiği için postseküler anlamlandırmayı ifade etmektedir. Transhümanizm postseküler anı yansıtmaktadır zira dinî olanla seküler olanı melezleştirmekte, seküler olanı "yeniden büyülerken" aynı zamanda dinî inanç yerine aydınlanma rasyonalitesiyle uyum sağlamaktadır.

Bu ciltte yer alan transhümanizm üzerine makaleler, transhümanizmin sekülerleştirilmiş bir dindarlık olarak gücünü takdir etmemize olanak sağlıyor ve bizi entelektüel, toplumsal, siyasal, ahlaki ve felsefi temellerde transhümanizmle uğraşmaya davet ediyor. Transhümanist hayal gücünün bizi götürdüğü yeri beğenmeyebiliriz ancak içinde yaşadığımız dünyayı anlamak istiyorsak transhümanizmi görmezden gelemeyiz. Aksine; gerilimler, çelişkiler ve paradokslar dahil olmak üzere karmaşıklığını anlamalı ve insanın biyolojik varoluşunu aşmaya yönelik derin özlemini anlamalıyız. Transhümanizmin göze çarpan paradokslarından biri özgürlük olasılığı ile ilgilidir. Transhümanizm bir yandan insanları biyolojik evrimin sınırlarından kurtarmak için idealize edilmiş seküler bir son adına evrimin kontrolünü ele almaya çağırırken diğer yandan hayallerdeki gelecek aslında insan yapımı teknoloji tarafından dayatılmaktadır. Bir başka paradoks da büyülenme diyalektiğiyle ilgilidir: Aydınlanma rasyonalizminin bir çocuğu olarak transhümanizm, seküler rasyonalizmi dini inançtan üstün tutarak dünyayı büyünün etkisinden kurtarıyor gibi görünmektedir, ancak transhümanizm, insan yapımı teknolojiye kurtarıcı bir anlam yükleyerek seküler olanı "yeniden büyülüyor." En dokunaklısı da transhümanist eskatolojinin, teknolojinin tarihsel değişimdeki yerini ve rolünü yeniden tasavvur etmesidir çünkü teknoloji kültürel değişimin itici gücü olarak görülmektedir. Fakat teknoloji üstel bir yörüngede işlediğinden, tarihin "sezgisel boyuttaki" görüşünü yalanlar. Kısacası, mevcut postseküler anın karmaşıklığını anlamak istiyorsak, transhümanizmi incelememiz iyi olacaktır.

Kaynakça

Allenby, Braden, and Daniel Sarewitz. 2011. *The Techno-Human Condition.* Cambridge, MA: MIT Press.

Alles, G. D. 2005. "Religion [Further Considerations]." İçinde: *Encyclopedia of Religion,* 2nd ed., ed. Lindsay Jones. Detroit, MI: Macmillan Reference.

Amarasingam, Amarnath. 2008. "Transcending Technology: Looking at Futurology as a New Religious Movement." *Journal of Contemporary Religion, 23*(1):1–16.

Badmington, Neil, ed. 2000. *Posthumanism.* New York: Palgrave.

Bainbridge, William Sims. 1982. "Religion for a Galactic Civilization." İçinde: *Science Fiction and Space Futures,* ed. Eugene M. Emme, 187–201. San Diego: American Astronautical Society.

——. 2005. "The Transhumanist Heresy." *Journal of Evolution and Technology, 14*(2):1–10.

——, ed. 2006. *Progress in Convergence: Technologies for Human Wellbeing.* Boston, MA: Blackwell.

——.2007. "Trajectories to theHeavens." *The Journal of Personal Cyberconsciousness*, 2(3):1–6.

Bainbridge, William Sims, and Roco C. Mihail, eds. 2002. *Managing Nano-Bio-Info-Cogno Innovations: Converging Technologies in Society.* Dordrecht: Springer.

Bruce, Steve. 2002. *God Is Dead: Secularization in the West.* Oxford: Blackwell.

Bukatman, Scott. 2000. "Postcard from the Posthuman Solar System." İçinde: *Posthumanism*, ed. Neil Badminigton, 98–111. New York: Palgrave.

Burdett,Michael. 2011. "Contextualizing a Christian Perspective on Transcendence and Human Enhancement: Francis Bacon, N.F. Fedorov, and Pierre Teilhard de Chardin." İçinde: *Transhumanism and Transcendence: Christian Hope in an Age of Technological Enhancement*, ed. Ronald Cole-Turner, 19–36. Washington, DC: Georgetown University Press.

Campbell, Heidi, and Mark Walker. 2005. "Religion and Transhumanism: Introducing a Conversation." *Journal of Evolution and Technology, 14*(2): i–xv.

Cannon, Lincoln. 2011. "Mormonism: The Most Transhumanist Religion?" hplusmagazine.com/wp-content/uploads.

Clay, Eugene. 2012. "Transhumanism and the Orthodox Christian Tradition." İçinde: *Building Better Humans? Refocusing the Debate on Transhumanism*, eds. Hava Tirosh-Samuelson and Kenneth L. Mossman, 157–80. Frankfurt: Peter Lang GmbH.

Cole-Turner, Ronald, ed. 2011. *Transhumanism and Transcendence: Christian Hope in an Age of Technological Enhancement.* Washington, DC: Georgetown University Press.

Dawkins, Richard. 2007. *The God Delusion.* London: Black Swan.

De Garis, Hugo. 2005. *The Artilect War: Cosmists vs. Terrans: A Bitter Controversy Concerning Whether Humanity Should Build Godlike Massively Intelligent Machines.* Palm Springs, CA: ETC Publication.

——. 2010. *Artificial Brains: An Evolved Neural Net Module Approach.* Singapore: World Scientific.

De Grey, Aubrey D.N. J. 2007. *Ending Aging: The Rejuvenation Breakthroughs that Could Reverse Human Aging in Our Lifetime.* New York: St. Martin's Press.

——. 2011. "Prospects for the Biomedical Postponement of Aging: Technical Context for a Theological Debate." İçinde: *The Routledge Companion to Religion and Science*, eds. James W. Haag, Gregory R. Peterson, and Michael L. Spezio, 531–58. London and New York: Routledge.

Derrida, Jacques. 1982. "The Ends of Man." İçinde: *Margins of Philosophy*, translated by Alan Bass. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Dupuy, Jean Pierre. "Cybernetics Is Antihumanism: Advanced Technologies and the Rebellion against the Human Condition." İçinde: *H+: Transhumanism and Its Critics*, eds. Gregory R. Hansell and William Grassie, 215–26. Philadelphia, PA: Metanexus.

Fukuyama, Francis. 2002. *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution*. New York: Picador.

Garreau, Joel. 2004. *Radical Evolution: The Promise and Peril of Enhancing Our Minds, Our Bodies –And What It Means to Be Human*. New York: Doubleday.

Geraci, Robert M. 2006. "Spiritual Robots: Religion and Our Scientific View of the Natural World." *Theology and Science*, Center for Theology and the Natural Sciences. Erişim Adresi: journlasonline.tandf.co.uk.

——. 2007. "Cultural Prestige: Popular Science Robotics as Religion-Science Hybrid." In *Reconfigurations: Interdisciplinary Perspectives on Religion in a Post-Secular Society*, eds. Stefanie Knauss and Alexander D. Ornella, 43–58. *Berlin-Münster-Wien-Zürich-London* LIT Verlag.

——. 2008. "Apocalyptic AI: Religion and the Promise of Artificial Intelligence." *Journal of American Academy of Religion* 76(1):138–66.

——. 2010. *Apocalyptic AI: Visions of Heaven in Robotics, Artificial Intelligence, and Virtual Reality*. New York: Oxford University Press.

——. 2012. "Video Games and the Transhuman Inclination." *Zygon: Journal of Religion and Science* 47(4):735–756.

Gorski Philip S., David Kyuman Kim, John Ropey, and Jonathan Van Antwerpen. 2012. *The Post-Secular in Question: Religion in Contemporary Society*. New York and London: New York University Press.

Graham, Elaine L. 2002. *Representations of the Post/Human:Monsters, Aliens and Others in Popular Culture*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Habermas, Jürgen. 2003. *The Future of Human Nature*. Cambridge: Polity.

Habermas, Jürgen *et al.* 2008. *An Awareness of What IsMissing: Faith and Reason in a Post Secular Age*. çev. Ciaran Cronin. Cambridge: Polity.

Halberstam, Judith, and Ira Livingston. 1995. *Posthuman Bodies*. Bloomington: Indiana University Press.

Haraway, Donna. 1985. "A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist Feminism in the Late Twentieth Century." *Socialist Review 80*: 65–108.

Harris, John. 2007. *Enhancing Evolution: The Ethical Case for Making Better People*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Harris, Sam. 2004. *The End of Faith: Religion, Terror, and the Future of Reason*. New York: W.E. Norton.

Herzfeld, Noreen. 2011. "Human-Directed Evolution: A Christian Perspective. In *The Routledge Companion of Religion and Science*, eds. JamesW.Haag,Gregory

R. Peterson, and Michael L. Spezio, 591–601. London and New York: Routledge.

Hitchens, Christopher, ed. 2007. *The Portable Atheist: Essential Readings for the Nonbeliever*. Philadelphia, PA: De Capo Press.

Hopkins, Patrick D. 2005. Transcending the Animal: How Transhumanism and Religion Are and Are Not Alike." *Journal of Evolution and Technology, 14*(2): 13–28.

Hughes, James J. 2004. *Citizen Cyborg: Why Democratic Societies Must Respond to the Redesigned Human of the Future*. Boulder, CO: Westview.

——. 2007. "The Compatibility of Religious and Transhumanist Views of Metaphysics, Suffering, Virtue and Transcendence in an Enhanced Future." *The Global Spiral, 8*(2).

Huxley, Julian. 1992 [1964]. *Evolutionary Humanism*. Buffalo, NY: Prometheus Books.

Jordan, Gregory. 2006. "Apologia for Transhumanist Religion." *Journal of Evolution and Technology* 15(1):55–72.

King, Mike. 2009. *Postsecularism: The Hidden Challenge to Extremism*. Cambridge: James Clark and Co.

Kurzweil, Ray. 1999. *The Age of SpiritualMachines: When Computers Exceed Human Intelligence*. New York: Viking.

——. 2005. *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology*. New York: Penguin Books.

LaTorra, Michael. 2005. "Trans-Spirit: Religion, Spirituality and Transhumanism." *Journal of Evolution and Technology, 14*(2): 41–55.

Martin, David. 2002. *On Secularization in the West*. Oxford: Blackwell.

Mehlman, Maxwell. 2003. *Wondergenes: Genetic Enhancement and the Future of Society*. Bloomington: Indiana University Press.

——. 2009. *The Price of Perfection: Individualism and Society in the Era of Biomedical Enhancement*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University.

——. 2012. *Tranhumanist Dreams and Dystopian Nightmares: The Promise and Peril of Genetic Engineering*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

Moravec, Hans. 1988. *Mind Children: The Future of Robot and Human Intelligence*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

——. 1999. *Robot: Mere Machine to Transcendent Mind*. New York: Oxford University Press.

Mormon Transhumanist Association. 2007. transfigurism.org.

Pepperell, Robert. 2003 [1995]. *The Post-Human Condition*. Bristol, UK and Portland, OR: Intellect.

Peters, Ted. 2003. *Science, Theology, and Ethics*. Aldershot, Hants, England; Burlington, VT: Ashgate.

——. 2005. "The Soul of Trans-humanism." *Dialog: A Journal of Theology*, 44(4): 381–95.

Ratzinger, Joseph, and Jürgen Habermas. 2007. *The Dialectics of Secularization: On Reason and Religion*. San Francisco, CA: Ignatius Press.

Roco, Mihail C., and William Sims Bainbridge, eds. 2002. *Converging Technologies for Improvement of Human Performance: Nanotechnology, Biotechnology, Information Technology and Cognitive Science*. Dordrecht and Boston, MA: Kluwer Academic Publishers.

Sandel, Michael. 2007. *The Case against Perfection: Ethics in the Age of Genetic Engineering*. Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.

Steinhart, Eric. 2008. "Teilhard de Chardin and Transhumanism." *Journal of Evolution and Technology, 20*: 1–22.

Stock, Gregory. 2002. *Redesigning Humans: Our Inevitable Genetic Future*. Boston: Houghton Mifflin.

Taylor, Charles. 2007. *A Secular Age*. Cambridge, MA, and London: The Belknap Press of Harvard University Press.

Tirosh-Samuelson, Hava. 2011. "Engaging Transhumanism." İçinde: *H+: Transhumanism and Its Critics*, eds. Gregory R. Hansell and William Grassie. Philadelphia, PA: Metanexus.

——. 2012. "Science and Human Betterment: Three British Prophets of Transhumanism." İçinde: *Building Better Humans? Refocusing the Debate on Transhumanism*, eds. Hava Tirosh-Samuelson and Kenneth L. Mossman, 55–82. Frankfurt, Germany: Peter Lang.

Tirosh-Samuelson, Hava, and Kenneth L. Mossman, eds. 2012. *Building Better Humans? Refocusing the Debate on Transhumanism*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Waters, Brent. 2006. *From Human to Posthuman: Christian Theology and Technology in a Postmodern World*. Williston, VT: Ashgate.

Wolfe, Cary. 2010. *What Is Posthumanism?* Minneapolis and London: University of Minnesota Press.

Young, Simon. 2005. *Designer Evolution: A Transhumanist Manifesto*. Amherst, NY: Prometheus Books.

Zimmerman, Michael. 2008. "The Singularity: A Crucial Phase in Divine Self-Actualization?" *Cosmos and History: Journal of Natural and Social Philosophy*, 4(1–2): 347–70.

İnsanın Sınırları: Hümanizmden Transhümanizme*

José Cordeiro**

Çeviren: Talha Dereci

Özet

Büyük Patlama'dan bu yana evren kesintisiz bir evrim ve dönüşüm içinde olmuştur. Önce fiziksel etkileşimler, ardından kimyasal reaksiyonlar, sonra biyolojik süreçler ve nihayet şimdi de teknolojik evrim söz konusudur. Günümüzde, biyolojik evrim devam ediyor olsa da teknolojik evrim nedeniyle mevcut olanakları elde etmek açısından oldukça geri kalmış durumdadır. Deneme yanılma yöntemiyle doğal seçilime artık teknolojik tasarım yoluyla teknik seçilim de eklenebilir. İnsanlığın ge-

* **Orijinal Kaynak:** Cordeiro, José. (2014). "The Boundaries of the Human: From Humanism to Transhumanism," *World Future Review*, *6*(3), 231-9, DOI: 10.1177/1946756714555916. **Redaksiyon:** Murat Öznaneci.

** The Millennium Project, Caracas, Venezuela; Singularity University, NASA Research Park, CA, USA; World Future Society, Caracas, Venezuela. jose_cordeiro@yahoo.com.

zegendeki tek gelişmiş bilinçli yaşam formu olma tekeli teknolojik tekilliğe ulaştıkça gelişmiş insanlar, transhumanlar, robotlar ve siborglar da dahil olmak üzere bir dizi posthuman enkarnasyonla desteklenerek nihayete ermektedir. Hız kazanan teknolojik değişim sonucunda insanlar biyolojik kısıtlılıkların ötesine geçmekte ve insan olmanın geleneksel anlamını aşmaktadır. Bu tür radikal değişimlerin, insan olmanın ne anlama geldiği ve insanların giderek daha fazla değişime uğrayan bir çevreyle etkileşimleri üzerinde derin felsefi anlamları vardır. Doğal olan ve olmayan, transhümanizmde yeni bir anlama sahiptir zira yalnızca biyolojik olarak değil, teknolojik olarak da her şey değişmeye ve gelişmeye devam etmektedir. Gerçeklik durağan değildir zira insanlar ve doğanın geri kalanı dinamiktir ve her ikisi de sürekli değişmektedir. Transhümanizm, hümanizmin kimi sabit fikirlerinin ötesine geçmektedir çünkü insanların kendileri de hızlanan bir oranda evrimleşmektedir.
Anahtar Kelimeler: Hümanizm, Transhümanizm, Evrim, Bilim, Teknoloji, Ekstropi, Tekillik

Giriş

ÜNLÜ gökbilimci ve astrobiyolog Carl Sagan yaklaşık otuz yıl önce* Kozmik Takvim kavramını gündeme getirdi. 1977 tarihli *The Dragons of Eden* [Cennetin Ejderleri] adlı kitabında Sagan, evren için yaklaşık 15 milyar yıl önceki Büyük Patlama ile başlayan bir zaman çizelgesi hazırladı. Bugün, her şeyin yaklaşık 13,7 milyar yıl önce başladığını düşünüyor; yaşam, evren ve diğer tüm şeyler hakkındaki bilgilerimizi güncellemeye ve geliştirmeye devam ediyoruz. Her ayın 1 milyar yıldan biraz daha uzun bir süreyi temsil ettiği Kozmik Takvim'de Sagan, kozmik yılın ilk on bir ayındaki önemli olayları tarihlendirmiştir (Bkz. Tablo-1).

Büyük Patlama	1 Ocak
Samanyolu galaksisinin kökeni	1 Mayıs
Güneş sisteminin kökeni	9 Eylül
Dünya'nın oluşumu	14 Eylül
Dünya'da yaşamın kökeni	~ 25 Eylül
Dünya üzerinde bilinen en eski kayaçların oluşumu	2 Ekim

* Makalenin yayımlandığı tarih 2014'tür. – Ç.N.

En eski fosillerin (bakteriler ve mavi-yeşil algler) tarihi	9 Ekim
Cinsiyetin (mikroorganizmalar tarafından) icadı	~ 1 Kasım
En eski fotosentetik bitki fosilleri	12 Kasım
Ökaryotların (çekirdekli ilk hücreler) gelişimi	15 Kasım

Tablo-1: Kozmik Takvim (Ocak-Kasım) [Kaynak: Sagan'dan (1977) aktaran Cordeiro]

İlginçtir ki biyolojik evrimde incelediğimiz hususların çoğu yalnızca son ay içinde gerçekleşmiştir. Aslında Sagan ilk solucanların Aralık ayının 16'sında ortaya çıktığını, omurgasızların 17'sinde gelişmeye başladığını, trilobitlerin 18'inde çoğaldığını, ilk balıkların ve omurgalıların 19'unda belirdiğini, bitkilerin 20'sinde, hayvanlarınsa 21'inde karada kolonileştiğini, ilk amfibilerin ve kanatlı böceklerin 22'sinde ortaya çıktığını, ilk ağaçlar ve ilk sürüngenlerin 23'ünde evrimleştiğini, ilk dinozorların 24'ündünde ortaya çıktığını, ilk memelilerin 26'sında evrimleştiğini, ilk kuşların 27'sinde ortaya çıktığını, dinozorların soyunun 28'inde tükendiğini, ilk primatların 29'unda; primatların beyinlerindeki ön lobların evrimleşmesiyle ilk hominidlerin ise 30'unda ortaya çıktığını yazmıştır. Temel olarak insanlar bu dünyanın yeni sakinleridir ve yalnızca bu Kozmik Takvim'in son gününde, gece geç saatlerde evrimleşmiştir (Bkz. Tablo-2).

Maymunların ve insanların muhtemel ataları *Proconsul* ve Ramapithecus'un ortaya çıkışı	~13.30
İlk insanlar	~22.30
Taş aletlerin yaygın kullanımı	23.00
Ateşin Pekin insanı tarafından evcilleştirilmesi	23.46
En son buzul döneminin başlangıcı	23.56
Denizcilerin Avustralya'ya yerleşmesi	23.58
Avrupa'da geniş kapsamlı mağara resimleri	23.59
Tarımın icadı	23.59.20
Neolitik uygarlık, ilk şehirler	23.59.35
Sümer, Ebla ve Mısır'da ilk hanedanlıklar; astronominin gelişimi	23.59.50
Alfabenin icadı, Akad İmparatorluğu	23.59.51

Babil'de Hammurabi kanunları, Mısır'da Orta Krallık	23.59.52
Bronz metalurjisi, Miken kültürü, Truva Savaşı, Olmek kültürü, pusulanın icadı	23.59.53
Demir metalürjisi, İlk Asur İmparatorluğu, İsrail Krallığı, Fenike tarafından Kartaca'nın kurulması	23.59.54
Asokan Hindistan'ı, Ch'in Hanedanlığı'nın Çin'i, Perikles Atina'sı, Buddha'nın doğumu	23.59.55
Öklid geometrisi, Arşimet fiziği, Batlamyus astronomisi, Roma İmparatorluğu, İsa'nın doğumu	23.59.56
Hint aritmetiğinde sıfır ve ondalık sayıların icadı, Roma'nın düşüşü, Müslüman fetihleri	11.59.57
Maya uygarlığı, Sung Hanedanlığı'nın Çin'i, Bizans İmparatorluğu, Moğol istilası, Haçlı Seferleri	11.59.58
Avrupa'da Rönesans, Avrupa'dan ve Ming'den keşif yolculukları, Çin Hanedanlığı, bilimde deneysel yöntemin ortaya çıkışı	11.59.59
Bilim ve teknolojinin yaygın gelişimi, küresel kültürün ortaya çıkışı, insan türünün kendi kendini yok etme araçlarını edinmesi, uzay araçlarıyla gezegen keşiflerinde ve dünya dışı zekâ arayışında ilk adımlar	Şimdi, Yılbaşı'nın ilk saniyesi

Tablo-2: Kozmik Takvim (31 Aralık) [Kaynak: Sagan'ı (1977) referansla Cordeiro]

Bu son Kozmik Takvim, değişimin hızlanmasını ve evrenin kesintisiz evrimini görselleştirmenin mükemmel bir yoludur. Diğer yazarlar da doğadaki karmaşıklığın yükselişini göstermek için benzer fikirler geliştirmiştir. Örneğin 2005 yılında astrofizikçi Eric Chaisson *Epic of Evolution: Seven Ages of the Cosmos* [Evrimin Destanı] başlıklı son kitabını yayımladı. Chaisson bu kitabında evrenin oluşumunu parçacıklar, galaksiler, yıldızlar, gezegenler, kimya, biyoloji ve kültür olmak üzere yedi çağın gelişimi üzerinden anlatır. Chaisson, bu alanların değerli bir incelemesini sunarak daha basit sistemlerin kombinasyonlarının nasıl daha karmaşık sistemlere dönüştüğünü gösterir ve böylece geleceğin neler getirebileceğine dair bir fikir verir.

Hem Sagan hem de Chaisson, kozmik kökenlerinden başlayıp insanların ve teknolojinin yakın zamanda ortaya çıkışına kadar evrim hakkında kapsamlı değerlendirmeler kaleme almıştır. Ancak, mühendis ve mucit Ray Kurzweil'in 2005 tarihli kitabı *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology* [Tekillik Yakında] daha fütüristik bir bakış açısı sunmak-

tadır. Kurzweil, artan karmaşıklık ve bilgi yığınlarını işleme süreciyle birlikte altı çağdan bahsetmiştir (Bkz. Tablo-3).

1. Çağ	Fizik ve kimya (Atomik yapılardaki bilgiler)
2. Çağ	Biyoloji (DNA'daki bilgi)
3. Çağ	Beyinler (Nöral örüntülerdeki bilgi)
4. Çağ	Teknoloji (Donanım ve yazılım tasarımlarında bilgi)
5. Çağ	Teknoloji ve insan zekâsının birleşimi (insan zekâsı da dahil olmak üzere biyoloji yöntemleri, katlanarak büyüyen insan teknolojisi tabanına entegre edilmiştir)
6. Çağ	Evrenin uyanışı (Evrendeki madde ve enerji örüntüleri akıllı süreçler ve bilgi ile doygunlaşır)

Tablo-3: Kurzweil'e Göre Evrenin Altı Çağı [Kaynak: Kurzweil'i (2005) referansla Cordeiro]

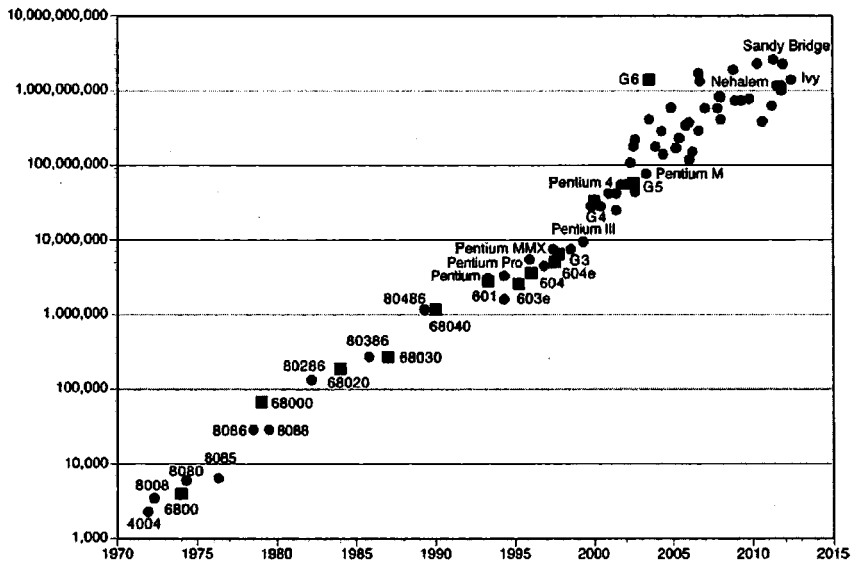
Kurzweil'e göre insanlık, değişim hızının arttığı beşinci çağa girmektedir. Teknoloji ve insan zekâsının bu birleşiminin en önemli olayı "teknolojik tekilliğin" ortaya çıkması olacaktır. Kurzweil, çeyrek yüzyıl içinde biyolojik olmayan zekânın insan zekâsının kapsamı ve incelikleriyle eşdeğer hâle geleceğine inanmaktadır. Ardından, bilgiye dayalı teknolojilerin hızlanmaya devam etmesi ve makinelerin edindikleri bilgileri anında paylaşabilmeleri sayesinde bu zekâ, insan zekâsını geçecektir. Sonunda, akıllı nanorobotlar bedenlerimize, beyinlerimize ve çevremize derinlemesine entegre olacak; kirlilik ve yoksulluğun üstesinden gelecek, büyük ölçüde artırılmış yaşam süresi, tüm duyuları içeren derinlemesine sanal gerçeklik ve büyük ölçüde geliştirilmiş insan zekâsı sağlayacaktır. Sonuç: Teknolojiyi yaratan tür ile onun ortaya çıkardığı teknolojik evrim süreci arasında sıkı bir bütünleşme olacaktır.

Bilgisayar bilimci ve bilim kurgu yazarı Vernor Vinge bu teknolojik tekillik fikrini ilk olarak artık klasikleşmiş olan 1993 tarihli bir makalesinde tartışmış ve şu öngörüde bulunmuştur:

> Otuz yıl içinde, insanüstü zekâ yaratacak teknolojik araçlara sahip olacağız. Kısa bir süre sonra da insanlık çağı sona erecek.

Başka yazarlar da bu teknolojik tekillikten, yapay zekânın insan zekâsını geçeceği an olarak bahsetmektedir. Kurzweil ayrıca teknolojik ilerlemenin üstel büyümesini tanımlamak için Moore yasasının bir genellemesi olarak

Hızlanan Geri Dönüşler Yasası'nı [*Law of Accelerating Returns*] önermiştir. Moore Yasası, bütünleşik yarı iletken devrelerin karmaşıklığındaki üstel bir büyüme modeliyle ilgilidir (Bkz. Şekil-1).

Şekil-1: Moore Yasası. Dikey eksen transistörleri, yatay eksen tarihi göstermektedir. Mavi noktalar yeni Intel bilgisayar çiplerinin, kırmızı kareler ise rakip teknolojilerin ilk tanıtımını işaret etmektedir. [Kaynak: Intel]

Kurzweil, Moore Yasası'nı, bütünleşik devrenin çok öncesinden gelecekteki hesaplama biçimlerine kadar uzanan teknolojileri kapsayacak şekilde genişletir. Ne zaman teknoloji bir tür engele yaklaşsa o engeli aşmamızı sağlayacak yeni bir teknolojinin icat edileceğini yazar. Bu tür paradigma değişimlerinin giderek yaygınlaşacağını ve "insanlık tarihinin dokusunda bir kopuşu temsil edecek kadar hızlı ve derin bir teknolojik değişime" yol açacağını öngörür. *Hızlanan Geri Dönüşler Yasası*'nın yaklaşık 2045 yılı dolaylarında gerçekleşecek bir teknolojik tekilliğe işaret ettiğine inanmaktadır:

> Teknoloji tarihinin analizi, yaygın "sezgisel doğrusallık" görüşünün aksine teknolojik değişimin üstel olduğunu göstermektedir. Yani 21. yüzyılda yüz yıllık bir ilerleme yaşamayacağız -daha çok yirmi bin yıllık (bugünkü hızda) bir ilerleme olacak. Çip hızı ve maliyet etkinliği gibi "getiriler" de katlanarak artıyor. Hatta üstel büyüme oranında bile üstel büyüme var. Birkaç on yıl içinde, makine zekâsı insan zekâsını geçerek

Tekilliğe yol açacaktır- teknolojik değişim o kadar hızlı ve derindir ki insanlık tarihinin dokusunda bir kırılmayı simgeleyecektir. Bunun sonuçları arasında biyolojik ve biyolojik olmayan zekânın birleşmesi, ölümsüz yazılım tabanlı insanlar ve ışık hızıyla evrene yayılan ultra yüksek zekâ seviyeleri yer almaktadır.

Teknolojik Yakınsama

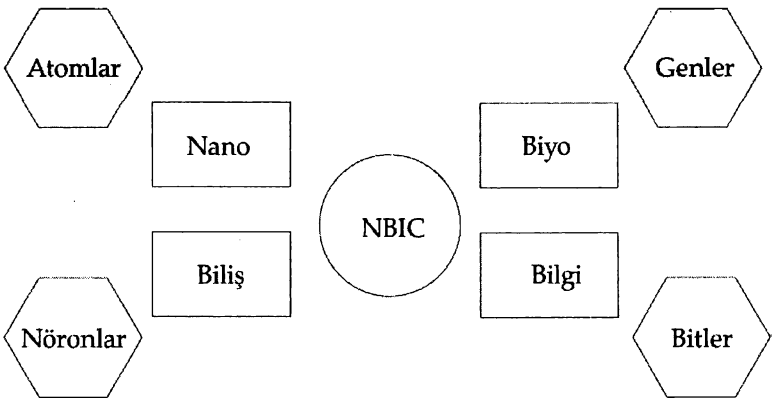
Günümüz fütüristleri tekillik hakkında farklı görüşlere sahiptir: Bazıları bunu oldukça muhtemel bir senaryo olarak görürken diğerleri de yapay zekâdaki gelişmeler nedeniyle herhangi bir ani ve dramatik değişimin yaşanmamasının daha olası olduğuna inanmaktadır. Ancak çoğu fütürist ve bilim insanı, teknolojik değişim hızının giderek arttığı konusunda hemfikirdir. Aslında, yeni teknolojilerin hızla ortaya çıkması, daha önce hayal bile edilemeyen bilimsel gelişmelere yol açmıştır.

"Gelişmekte olan teknolojiler" ifadesi genetik mühendisliği, yapay zekâ ve nanoteknoloji gibi yeni ve potansiyel olarak güçlü teknolojileri kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Bu ifadenin tam olarak ne anlama geldiği belirsiz olsa da çeşitli yazarlar insanlığın geleceği için kritik olduğunu düşündükleri bu tür teknoloji kümelerini tanımlamıştır. Önerilen bu teknoloji kümeleri tipik olarak Nanoteknoloji, Biyoteknoloji, Bilgi Teknolojisi ve Bilişsel Bilim anlamına gelen *NBIC* gibi harf kombinasyonlarıyla kısaltılmaktadır. Kurzweil tarafından kullanılan *GNR* (Genetik, Nanoteknoloji ve Robotik) gibi esasen aynı kavram için başka çeşitli kısaltmalar önerilirken diğerleri "enerji" ile benzer olduğu için *NRG*'yi tercih etmektedir. Gazeteci Joel Garreau (2005) *Radical Evolution* [Radikal Evrim] adlı kitabında Genetik, Robotik, Bilgi ve Nano süreçler için *GRIN*'i kullanırken yazar Douglas Mulhall (2002) *Our Molecular Future* [Moleküler Geleceğimiz] kitabında Genetik, Robotik, Yapay Zekâ ve Nanoteknoloji için *GRAIN*'i kullanmaktadır. Bir başka kısaltma da Bitler, Atomlar, Nöronlar ve Genler anlamında kullanılan *BANG*'dir.

İnsan Performansının Geliştirilmesi için ilk NBIC Konferansı 2003 yılında NSF (Ulusal Bilim Vakfı) ve DOC (Ticaret Bakanlığı) tarafından düzenlenmiştir. O tarihten bu yana Amerika Birleşik Devletleri'nde ve denizaşırı ülkelerde birçok benzer toplantı düzenlenmiştir. Avrupa Birliği benzer teknolojilere yönelik kendi stratejisi üzerinde çalışmaktadır ve Japonya başta olmak üzere Asya'daki ülkeler de bu yönde çalışmalar yürütmektedir.

Teknolojik yakınsama fikri, tüm NBIC alanlarındaki değişimin hızlanması sayesinde farklı bilimsel disiplinlerin birleşmesine dayanmaktadır. Nanoteknoloji atomlar ve moleküllerle, biyoteknoloji genler ve hücrelerle,

infoteknoloji bitler ve baytlarla, bilişsel bilim ise nöronlar ve beyinlerle ilgilenmektedir. Her zamankinden daha güçlü bilgisayarların daha büyük ve daha hızlı bilgi işlemesi sayesinde bu dört alan birbirine yaklaşmaktadır (Bkz. Şekil-2).

Şekil-2: Teknolojik Yakınsama *NBIC* [Kaynak: Roco ve Bainbridge'den (2003) aktaran Cordeiro (2010)]

NBIC'nin dört alanından uzmanlar, teknolojik evrimin sonuç itibarıyla biyolojik evrimi geride bırakma ve onu yönlendirme üzerine inanılması güç bir potansiyel taşıdığı konusunda hemfikirdir. Microsoft'tan Bill Gates şunları ifade etmiştir:

> Önümüzdeki yirmi yıl içinde tıp alanında nefes kesici ilerlemeler görmeyi bekliyorum ve biyoteknoloji alanında çalışan araştırmacılar ve şirketler bu ilerlemenin merkezinde yer alacaklardır. Ben bilgi teknolojilerine inanan biriyim (...) ancak biyoteknoloji endüstrisinin öncülük ettiği yeni tıp devriminin insanlığın geleceği için daha az önemli olduğunu iddia etmek zor. O da insanları güçlendirip yaşam standartlarını yükseltecektir.

Gates'in yazılım sektöründeki rakibi Oracle'dan Larry Ellison da aynı fikirdedir: "Eğer yirmi bir yaşında olsaydım, muhtemelen bilgisayar işine girmezdim. Bilgisayar sektörü sıkıcı hâle gelmek üzere." Bunun yerine "Genetik mühendisliğine girerdim" diyor.

Biyolog Craig Venter (2013) insan genomunu okumak için on yılını harcadığını ve şimdi yeni genomlar yazmayı planladığını söylemiştir. Sıfır-

dan, tamamen yeni yaşam formları yaratmak istemektedir. Nitekim Venter ve ekibi 2010 yılında ilk sentetik bakteriyi yaratmış ve ona *Synthia* adını vermiştir. Bilim insanı Gregory Stock (2002) da biyoteknolojide temel bir adım olsa da klonlamanın çok basit ve heyecansız olduğuna inanmaktadır: "Artık yeni yaşam formları yaratabilecekken neden eski yaşam formlarını kopyalayalım?"

Biyolojik evrim, deneme yanılmaya dayalı milyonlarca yıllık doğal seçilim yoluyla insanoğlunun ve diğer pek çok türün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Artık biyolojik evrimi kontrol edebilir, yönlendirebilir ve onun ötesine geçebiliriz. Aslına bakarsanız karbon bazlı yaşam formlarıyla neden evrimi durduralım ki? Diğer pek çok olasılığın yanı sıra neden silikon bazlı yaşama geçmeyelim? Robotik ve yapay zekâ tam da bunu yapmamıza olanak tanıyacaktır.

1994 yılında, MIT'de yapay zekânın öncülerinden biri olan bilim insanı Marvin Minsky, *Scientific American* için "Will Robots Inherit the Earth?" [Dünyayı Robotlar mı Devralacak?] başlıklı oldukça meşhur bir makale kaleme almıştır. Bu makalede şu sonuca varmıştır:

> Evet ama onlar bizim çocuklarımız olacak. Zihnimizi, Evrim denen mücadeleye katılmış olan tüm canlıların ölümlerine ve yaşamlarına borçluyuz. Bizim görevimiz, tüm bu çalışmaların anlamsız bir israfla sonuçlanmamasını sağlamaktır.

Robotik uzmanı Hans Moravec 1988'de *Mind Children* [Zihin Çocukları] ve 1998'de *Robot* [Robot] olmak üzere robotlar ve geleceğimiz (gelecekleri) hakkında iki kitap yazmıştır. Moravec, robotların bizim gerçek torunlarımız olacağını savunur ve bir insan zihnini bir robota "yükleme"nin çeşitli yollarını açıklar.

İngiltere'de sibernetik profesörü Kevin Warwick kendi vücuduna çeşitli mikroçipler yerleştirmektedir. 2003 yılında *I, Cyborg* [Ben, Siborg] başlığıyla, deneylerini açıklayan bir kitap yayımlamıştır. Warwick, sibernetiğin öncülerinden biri olduğunu iddia etmektedir:

> Ben insan olarak doğdum. Ancak bu kaderin bir cilvesiydi, sadece zaman ve mekâna bağlı bir durumdu. Bunu değiştirme gücüne sahip olduğumuza inanıyorum. Gelecek orada bir yerde ve onun neler getireceğini görmek için sabırsızlanıyorum. Hayatımla ilgili bir şeyler yapmak istiyorum: Bir siborg olmak istiyorum.

Bu yazar ve düşünürlerin önerdiği gibi robotik ve yapay zekâ da dahil olmak üzere teknolojik yakınsamanın giderek yaklaşan *NBIC* gerçeklerine kendimizi hazırlamaya başlamamız gerekmektedir. Teknolojik evrim sayesinde insanlar biyolojik sınırlarımızı aşarak transhuman ve nihayetinde

posthuman olacaklardır. Posthuman duruma geçişi kolaylaştırmak için kendimizi Dünya'nın ve diğer gezegenlerin sadece bir değil, birkaç yüksek zekâlı ve bilinçli yaşam biçimi tarafından devralınacağı ihtimaline hazırlamalıyız. Dolayısıyla, gelecekteki yaşam formlarının evrimleşmeye devam edeceği bir dünya ve evren için hümanizm felsefesi yeterli değildir.

Hümanizmden Transhümanizme

UNESCO'nun ilk kurucu direktörü ve Dünya Doğayı Koruma Vakfının kurucusu olan İngiliz evrimsel biyolog ve hümanist Julian Huxley şöyle yazmıştır:

> İnsan türü isterse bir yerde bir bireyin, bir şekilde, öbür tarafta başka bir bireyin başka bir şekilde aşkınlığa ermesi şeklinde değil de bir bütün olarak tüm insanlık hâlinde kendini aşabilir. (...) "Transhümanizme inanıyorum": Bunu içtenlikle söyleyebilecek yeterli sayıda insan bulunduğunda insan türü yeni bir varoluşun eşiğinde duruyor olacaktır, şu anda bizler Pekin İnsanından ne kadar farklıysak o da bizlerden o kadar farklı olacaktır. Ve nihayet gerçek kaderini bilinçli bir şekilde yerine getiriyor olacaktır.

Huxley bu sözleri ilk olarak *Religion without Revelation* [Vahiysiz Din] (1927) adlı denemesinde yayımlamış, bu deneme daha sonra *New Bottles for New Wine* [Yeni Şarap için Yeni Şişeler] (Huxley [1927]1957) adlı kitabında yeniden basılmıştır. Yirminci yüzyılın ilk yarısında diğer bilim insanları ve filozoflar da benzer fikirleri tartışmış ve bu fikirler yavaş yavaş doğayı ve insanlığı sürekli bir akış ve evrim hâlinde gören yeni felsefi akımların yaratılmasına vesile olmuştur. İngiliz bilim insanı John Burdon Sanderson Haldane (1924) ve Fransız filozof Pierre Teilhard de Chardin (1964) insanlığın gelecekteki evriminde yeni eğilimler belirlemeye katkıda bulunmuşlardır. Onlar ve diğerleri sayesinde transhümanizm felsefesi, Huxley'in bu terimi ilk kez kullanmasından bu yana büyük ilerleme kaydetmiştir. İnsanlık olası bir teknolojik tekilliğe yaklaşırken Ekstropi (bkz. EK-A) ve Transhümanizm (bkz. EK-B) felsefeleri, gelecek nesiller için sınırsız olasılıkları araştırmaktadır.

"İnsanlar" artık sabit bir kategori olarak görülemez hatta insan olmayan kategorisi altında toplanan tüm şeylere kıyasla ayrıcalıklı bir konuma sahip bir kategori olarak bile görülemez. Aksine insanlar hayvanlarla, "doğal" olanla ve ayrıca diğer insanlarla ilişkili zayıf bir varlık olarak anlaşılmalıdır. İnsanlar, yeni ilişkisel dinamikler ve değişen epistemolojik paradigmalar karşısında yeniden sınıflandırılan diğer doğal türler gibi bir kavşak nokta-

sındadır. Dahası, bu tür dinamikler ve yeniden tanımlamalar insanın sınırlarını bedensel, bilişsel ve eylemlilik yüklü bir yapı olarak ortaya çıkarmaya hizmet eder. Bu sınırlar keşfedildiğinde insanın nerede sona erdiğine, insanlığın nerede sorgulanmaya başlandığına ve insanın nerede kendisini güçlendirip insandan daha fazlası olabileceğine dair bir anlam çıkarmak mümkün olabilir.

Kendimiz ve çevremizdeki doğa ile ilişkilerimize dair anlayışımız, bilim ve teknolojideki sürekli ilerlemeler sayesinde önemli ölçüde artmıştır. Gerçeklik durağan değildir zira insanlar ve doğanın geri kalanı dinamiktir ve her ikisi de sürekli değişmektedir. Transhümanizm, hümanizmin kimi sabit fikirlerinin ötesine geçmektedir çünkü insanların kendileri de hızlanan bir oranda evrimleşmektedir. Yirmi birinci yüzyılın başında, insanlığın evrimin son halkası olmadığı, aksine bilinçli ve teknolojik bir evrimin başlangıcı olduğu artık açıktır.

İnsan Tohumu

İngiliz doğa bilimci Charles Darwin'in evrim hakkındaki fikirlerini 1859 yılında *On The Origin of Species* [Türlerin Kökeni Üzerine] adlı kitabında ilk kez yayımlamasından bu yana, türlerin kendi aralarında ve çevreleriyle etkileşimleri doğrultusunda evrimleştiği bilim camiası için netlik kazanmıştır (Darwin [1859] 2003). Türler durağan varlıklar değil, sürekli evrim hâlinde olan dinamik biyolojik sistemlerdir. İnsanlar hiçbir şekilde evrimin son noktası değil, aksine daha iyi, bilinçli ve teknolojik bir evrimin başlangıcıdır. İnsan vücudu iyi bir başlangıç noktasıdır ancak onu kesinlikle geliştirebilir, yükseltebilir ve aşabiliriz. Doğal seçilim yoluyla biyolojik evrim yavaş ilerlerken teknolojik evrim hızla ilerlemektedir. Birkaç yıl önce biyolojik süreçler üzerinde hâkimiyet kurmaya başlayan teknoloji, nihayet yeni yaşam biçimleri yaratmak için biyolojiyi geride bırakmaktadır.

Bulanık mantık teorisyeni Bart Kosko'nun dediği gibi: "Biyoloji kader değildir. Hiçbir zaman eğilimden fazlası olmamıştır. Sadece doğanın et ile yaptığı hesaplamanın hızlı ve kirli ilk yoluydu. Çip kaderdir." (Kosko 1999: 256) Kuantum hesaplama da standart dijital hesaplamadan sonra gelebilir ancak bu bile evrendeki artırılmış akıllı yaşam için yalnızca bir ara adımdır.

Homo sapiens gezegenimizde kendi evriminin ve sınırlarının bilincine varan ilk türdür ve insanlar eninde sonunda bu kısıtlamaları aşarak gelişmiş insanlar, transhumanlar ve posthumanlar hâline gelecektir. Bu, apelerden insanlara doğru yavaş bir evrimsel geçişin aksine tırtılların kelebeklere dönüşmesi gibi hızlı bir süreç olabilir. Gelecekteki akıllı yaşam formları insana hiç benzemeyebilir ve karbon bazlı organizmalar büyük

olasılıkla çok sayıda başka organizma ile karışacaktır. Bu posthumanlar yalnızca karbon bazlı sistemlere değil, aynı zamanda uzayda seyahat gibi farklı ortamlara daha uygun olabilecek silikona ve diğer "platformlara" da bağlı olacaktır.

Sonunda, tüm bu yeni bilinçli yaşam formları birbirlerine bağlanarak evrensel bir beyin, gezegenler arası büyük bir beyin ve hatta galaksiler arası bir beyin hâline bile gelebilir. Nihai bilimsel ve felsefi sorular bu posthuman yaşam formları tarafından ele alınmaya devam edecektir. Zekâ gelişmeye devam edecek ve yaşam, evren ve diğer tüm şeylerle ilgili eski çağlardan kalma soruları yanıtlamaya çalışacaktır. Bilim kurgu yazarı David Zindell'in (1994) önerdiği gibi etik ve bilgelikle insanlar posthuman hâline gelecektir:

"O hâlde insan nedir?"

"Bir tohumdur."

"Bir (...) tohum mu?"

"Bir ağaca dönüşürken kendini yok etmekten korkmayan bir meşe palamududur."

EK-A
Ekstropi İlkeleri (More, 2003)

Sürekli İlerleme: Ekstropi, daha fazla zekâ, bilgelik ve etkinlik arayışı, açık uçlu bir yaşam süresi ve sürekli gelişimin önündeki siyasi, kültürel, biyolojik ve psikolojik sınırların kaldırılması anlamına gelir. Birey, örgüt ve bir tür olarak ilerlememiz ve olanaklarımız üzerindeki kısıtlamaları sürekli olarak aşmaktır. Sınırlar olmadan sağlıklı yönlerde büyümektir.

Kendini Dönüştürme: Ekstropi, eleştirel ve yaratıcı düşünme, sürekli öğrenme, kişisel sorumluluk, proaktif olma ve deneyim yoluyla sürekli etik, zihinsel ve bedensel, kişisel gelişimin onaylanması anlamına gelir. Teknolojiyi en geniş anlamda kullanarak duygusal ve psikolojik büyümenin yanı sıra fizyolojik ve nörolojik gelişme arayışıdır.

Pratik İyimserlik: Ekstropi eylemin olumlu beklentilerle beslenmesi, bireylerin ve örgütlerin yorulmak bilmeden proaktif davranması anlamına gelir. Hem kör inanç hem de sönük bir kötümserlik yerine rasyonel, eyleme dayalı bir iyimserlik veya "proaksiyon" benimsemektir.

Akıllı Teknoloji: Ekstropi, teknolojilerin kendi başlarına amaçlar olarak değil, yaşamı iyileştirmek için etkili araçlar olarak tasarlanması ve yönetilmesi anlamına gelir. Biyolojik mirasımızdan, kültürümüzden ve çevremizden kaynaklanan "doğal" ancak zararlı, sınırlayıcı nitelikleri aşmak için bilim ve teknolojiyi yaratıcı ve cesur bir şekilde uygulamaktır.

Açık Toplum-Bilgi ve Demokrasi: Ekstropi iletişim özgürlüğünü, eylem özgürlüğünü, deneyselliği, yeniliği, sorgulamayı ve öğrenmeyi teşvik eden toplumsal düzenleri desteklemek anlamına gelir. Otoriter toplumsal kontrole ve gereksiz hiyerarşiye karşı çıkarak hukukun üstünlüğünü, güç ve sorumluluğun âdem-i merkeziyetçiliğini savunmaktır. Savaşmak yerine müzakereyi, gasp yerine takası ve zorlama yerine iletişimi tercih etmektir. Durağan bir ütopya yerine gelişime açıklıktır. Ütopya ("yer yok") değil, Ekstropya'dır ("toplum için sürekli uzayan hedefler").

Öz-Yönelim: Dışadönüklük; bağımsız düşünceye, bireysel özgürlüğe, kişisel sorumluluğa, öz yönetime, öz saygıya ve buna paralel olarak başkalarına saygıya değer vermek anlamına gelir.

Rasyonel Düşünme: Ekstropi kör inanç yerine aklı, dogma yerine sorgulamayı tercih etmek demektir. Eski inançlara bağlı kalmak yerine anlamak, denemek, öğrenmek, meydan okumak ve yenilik yapmak anlamına gelir.

EK-B
Transhümanist Bildirge
[Dünya Transhümanist Derneği (Humanity+), 2002]

1. İnsanlık gelecekte bilim ve teknolojiden derinlemesine etkilenecektir. Yaşlanmanın, bilişsel yetersizliklerin, istemsiz acıların ve Dünya gezegenine hapsolmuşluğumuzun üstesinden gelerek insan potansiyelini genişletme olasılığını öngörüyoruz.
2. İnsanlığın potansiyelinin hâlâ büyük ölçüde gerçekleşmemiş olduğuna inanıyoruz. Olağanüstü ve son derece değerli gelişmiş insani koşullara yol açacak olası senaryolar mevcuttur.
3. İnsanlığın, özellikle yeni teknolojilerin yanlış kullanımından kaynaklanan ciddi risklerle karşı karşıya olduğunun farkındayız. Kıymet verdiklerimizin çoğunu hatta tamamını kaybetmemize yol açabilecek olası gerçekçi senaryolar vardır. Bu senaryolardan bazıları şiddetli, bazıları ise hafiftir. Tüm ilerlemeler değişim olsa da tüm değişimler ilerleme değildir.
4. Bu olasılıkları anlamak için araştırma çabalarına yatırım yapılmalıdır. Riskleri en iyi nasıl azaltabileceğimizi ve faydalı uygulamaları nasıl hızlandırabileceğimizi dikkatlice düşünmemiz gerekmektedir. Ayrıca insanların ne yapılması gerektiğini yapıcı bir şekilde tartışabilecekleri forumlara ve sorumlu kararların uygulanabileceği bir toplumsal düzene ihtiyacımız vardır.
5. Varoluşsal risklerin azaltılması, yaşamın ve sağlığın korunması için gerekli imkânların geliştirilmesi, büyük acıların hafifletilmesi ve

insan öngörüsü ile bilgeliğinin geliştirilmesi acil öncelikler olarak takip edilmeli ve yoğun bir şekilde finanse edilmelidir.

6. Hem fırsatları hem de riskleri ciddiye alarak özerkliğe ve bireysel haklara saygı göstererek ve dünyadaki tüm insanların çıkarları, hayasiyetleri için dayanışma ve endişe sergileyerek oluşturulacak politikalarda sorumlu, kapsayıcı bir ahlaki vizyonu rehber edinmelidir.
7. İnsanlar, insan dışı hayvanlar ve gelecekte ortaya çıkabilecek yapay zekâlar, değiştirilmiş yaşam formları veya teknolojik ve bilimsel ilerlemenin ortaya çıkarabileceği diğer zekâlar da dahil olmak üzere tüm duyarlı varlıkların refahını savunuyoruz.
8. Yaşamlarını nasıl sürdürecekleri konusunda bireylere kapsamlı kişisel seçim hakkı tanınmasından yanayız. Bu; hafıza, konsantrasyon ve zihinsel enerjiyi desteklemek üzere geliştirilebilecek tekniklerin kullanımını; yaşamı uzatma terapilerini, üreme tercihi teknolojilerini; kriyojenik beden dondurma prosedürleri ve diğer birçok olası insan modifikasyonu ve geliştirme teknolojilerini içerir.

Kaynakça

Bostrom, Nick. 2005. "A History of Transhumanist Thought." *Journal of Evolution and Technology* 14 (1). www.nickbostrom.com/papers/history.pdf.

British Telecom. 2005. *Technology Timeline*. London: British Telecom.

Chaisson, Eric. 2005. *Epic of Evolution: Seven Ages of the Cosmos*. New York: Columbia University Press. Crossref.

Cordeiro, José Luis. 2010. *Telephones and Economic Development: A Worldwide Long-Term Comparison*. Saarbrücken, Germany: Lambert Academic.

Darwin, Charles. (1859) 2003. *The Origin of the Species*. New York: Fine Creative Media.

Garreau, Joel. 2005. *Radical Evolution: The Promise and Peril of Enhancing Our Minds, Our Bodies–And What It Means to Be Human*. New York: Doubleday.

Haldane, John Burdon Sanderson. 1924. *Daedalus; or, Science and the Future*. London: K. Paul, Trench, Trubner.

Huxley, Julian. (1927) 1957. "Transhumanism." In *New Bottles for New Wine*, 13–17. London: Chatto & Windus.

Joy, Bill. 2000. "Why the Future Doesn't Need Us." *Wired*, April. www.wired.com/wired/archive/8.04/joy.html.

Kurzweil, Ray. 2005. *The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology*. New York: Viking. www.singularity.com.

Kosko, Bart. 1999. *The Fuzzy Future: From Society and Science to Heaven in a Chip*. New York: Harmony.

Minsky, Marvin. 1994. "Will Robots Inherit the Earth?" *Scientific American*, October. http://www.csail.mit.edu/.

Moravec, Hans. 1988. *Mind Children*. Boston: Harvard University Press.

Moravec, Hans. 1998. *Robot: Mere Machine to Transcendent Mind*. Oxford, UK: Oxford University Press. www.frc.ri.cmu.edu/~hpm/book97.

More, Max. 2003. *The Principles of Extropy*. The Extropy Institute. http://lifeboat.com/ex/the.principles.of.extropy.

Mulhall, Douglas. 2002. *Our Molecular Future*. New York: Prometheus Books.

Roco, Mihail C., Bainbridge William Sims, eds. 2003. *Converging Technologies for Improving Human Performance*. Dordrecht: Kluwer. Crossref.

Sagan, Carl. 1977. *The Dragons of Eden: Speculations on the Evolution of Human Intelligence*. New York: Random House.

Stock, Gregory. 2002. *Redesigning Humans: Our Inevitable Genetic Future*. New York: Houghton Mifflin.

Teilhard de Chardin, Pierre. 1964. *The Future of Man*. New York: Harper & Row.

Venter, J. Craig. 2013. *Life at the Speed of Light: From the Double Helix to the Dawn of Digital Life*. New York: Viking Adult.

Vinge, Vernor. 1993. "The Coming Technological Singularity." *Whole Earth Review* Winter. http://mindstalk.net/vinge/vinge-sing.html.

Warwick, Kevin. 2003. *I, Cyborg*. London: Garnder's.

World Transhumanist Association (Humanity+). 2002. *The Transhumanist Declaration*. World Transhumanist Association. http://humanityplus.org/philosophy/transhumanist-declaration/.

Zindell, David. 1994. *The Broken God*. New York: Acacia Press.

Yanlış Kurulan Bir İlgi: Nietzsche'nin Transhümanizm ile (Olmayan) İlişkisi Üzerine*

Ali Han Babuççu**

Özet

Nietzsche felsefesi, filozofun ölümünden geçen uzun süreye rağmen hâlâ güncelliğini korumakta ve çeşitli düşünce akımlarına ilham vermektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve teknolojideki baş döndürücü gelişmeler neticesinde gittikçe artan bir ilgiye mazhar olan transhümanist hareket içinden kimi transhümanistler de Nietzsche'yi transhümanizmi müjdeleyen bir düşünür olarak yorumlamakta ve kendi düşüncelerinin kökenlerinin Nietzsche felsefesinde bulunabileceğini öne sürmektedirler. Buna göre, tıpkı bilim ve teknoloji yoluyla insanın aşılması ve post-insana ulaşılmasını arzulayan transhümanist filozoflar gibi Nietzsche de üstinsan kavramıyla insanı aşmak istemiştir. Bu düşünürler, her ne kadar Nietzsche'nin döneminde teknolojik imkânlar

* Bu makalede kör hakemlik süreci uygulanmıştır. **Geliş Tarihi:** 05/01/2022, **Kabul Tarihi:** 18/04/2022.

** Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, Felsefe Bölümü, keremalihann@gmail.com.

çok kısıtlı olsa da Nietzsche'nin insan bedenine yapılacak teknolojik müdahalelere olumlu bakabileceğini öne sürerler. Bununla beraber Nietzsche'nin metinlerinin dikkatli bir okuması, onun felsefesinin transhümanist felsefenin tam karşısında yer aldığını gösterir. Gerek transhümanistlerin büyük önem verdiği Aydınlanma idealleri ve ilerleme inancı karşısında gösterdiği şüphe gerekse de modern bilim karşısında gösterdiği eleştirel tavır bu durumun bir örneğidir. O itibarla, bu çalışmada da gösterilmeye çalışacağı üzere transhümanist *post-insan* kavrayışı, Nietzsche'nin üstinsan kavramından ziyade felsefesinde son derece olumsuz bir yere sahip olan *son insan* kavramını çağrıştırır.
Anahtar Kelimeler: Nietzsche, Transhümanizm, Post-İnsan, Son İnsan, Üst İnsan

Giriş

BİR düşünce akımının yahut ideolojinin Nietzsche'yi kendi öncüsü olarak belirlemesi, oldukça yaygın bir tavırdır. Belirli toplumsal ve düşünsel hareketlerin temeli yahut fikir babası olarak Nietzsche imgesi onun ölümünden bu yana sıklıkla kullanılmış, birbirinden çok farklı hatta birbirine zıt hareketler Nietzsche'yi kendi düşüncelerinin müjdeleyicisi olarak ilan etmiştir. Bu tavır filozofun ölümünün üzerinden geçen yüz yıldan fazla bir zamana rağmen hâlâ devam etmektedir. Üzerinden kaldırılamayan sis perdesi nedeniyle Nietzsche, nazizimle, modernizmle, postmodernizmle, liberalizm ve benzerleri ile özdeşleştirilmiş, bu birbirinden farklı akımlara mensup düşünür ve politikacılar tarafından düşüncelerinin zemini / kurucusu olarak belirlenmiştir. Nispeten yakın zamanda ortaya çıkan ve gittikçe artan bir ilgiye mazhar olan bir hareket olarak transhümanizme mensup bazı düşünürler de kendi düşüncelerinin kökenini Nietzsche'de bulmuş ve öne sürdüğü kimi kavramlar doğrultusunda Nietzsche'nin esasında transhümanist düşünceyi müjdelediğini iddia etmiştir. Transhümanistler, her ne kadar doğrudan yaşamakta olduğumuz zaman denli baş döndürücü teknolojik gelişmelerin ortaya çıktığı bir zaman diliminde yaşamış olmasa da Nietzsche'nin, eğer hayatta olsaydı, teknolojik müdahaleler yoluyla insanın ötesinde ve üstünde daha yüksek yeni bir tür yaratmayı hedefleyen transhümanist hareketi destekleyeceğini öne sürer.

Oysa bu son derece tartışmalı bir iddiadır. Bu makalede de öne sürüleceği üzere, her ne kadar Nietzsche'nin kullandığı kimi kavramlar ilk bakışta transhümanist düşünürlerin ortaya attıkları kavramlara yakın gibi gözükse de esasında bu kavramların içerik ve mahiyetleri birbirlerinden

tamamen farklıdır. Öyle ki dikkatli bir okuma Nietzsche'nin bir tür proto-transhümanist olmak şöyle dursun, transhümanizmin ideallerinin tam karşısında yer aldığını fark edebilir. Bu metinde de Nietzsche'nin transhümanist hareketle hiçbir ortaklığı ve yakınlığı olmadığı, dahası onun felsefî ufkunun bütün kavramları ve iddialarıyla bu hareketin karşısında yer aldığı gösterilmeye çalışılacaktır. Bu amaçla ilk olarak transhümanizmin ideal ve temel kavramları kısaca ele alınarak, Nietzsche'yi transhümanizmin temeli olarak gören düşünürlerin iddiaları incelenecek ve Nietzsche'nin hangi bakımlardan onların karşısında yer aldığı tartışılacaktır.

Transhümanist İdeal: Trans-İnsan

En genel anlamıyla transhümanizm, teknoloji vasıtasıyla insanın koşullarını ve genel olarak insanı daha üstün bir seviyeye yükseltmeyi amaçlayan bir harekettir. İnsanın daha üstün bir canlıya dönüştürülmesini amaçlayan transhümanist düşünürler hem genetik mühendisliği ve bilgi teknolojisi gibi mevcut teknolojilere hem de moleküler nanoteknoloji ve yapay zekâ gibi hızla gelişen teknolojilere önem vermektedir. Ünlü transhümanist felsefeci Bostrom'un dile getirdiği üzere transhümanizmin iyileştirmek istediği seçenekler arasında insan ömrünün olabildiğince uzatılması, hastalıkların ve insanın çektiği acıların ortadan kaldırılması, insanın entelektüel, fiziksel ve duygusal kapasitelerinin artırılması gibi durumlar mevcuttur. Bunun yanında uzayı kolonize etmek, süper akıllı makineler yaratmak suretiyle insanın hâlihazırdaki durumunu derinden değiştirmek de amaçlar arasındadır (Bostrom, 2003: 3-4). Her ne kadar Bostrom'un işaret ettiği türden uzayı kolonize etmek gibi ikinci türden amaçlar mevcutsa da esas ilgi insanın değiştirilmesine/geliştirilmesine yöneliktir. Temel amaç insanî koşulların dönüştürülmesi, insan ömrünün uzatılması hatta mümkünse ölümsüzlüğe ulaşılması, çeşitli zayıflıklara sahip insan bedeninin iyileştirilmesi yahut bedene bağımlılığın tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Nitekim bir başka ünlü transhümanist Natasha Vita-More tarafından yazılan *Transhümanist Manifesto*'da, transhümanizmin en temelde, üç ana argümanı savunmak suretiyle yaşlanma ve ölüme karşı bir meydan okuma olduğu dile getirilir. Buna göre, ilk olarak transhümanistler açısından yaşlılık insanın kaçamadığı kaderinden ziyade bir tür hastalıktır. İkinci olarak insan bedeni ve beyninin takviyesi (*augmentation*) ve geliştirilmesi (*enchancement*) çok daha uzun bir yaşam açısından hayatî önemdedir ve son olarak insan hayatı asla -beden de dahil olmak üzere- bir form yahut çevre ile sınırlandırılamaz. Vita-More'a göre bu koşulları anlamak esasında transhümanizmin özünü anlamaktır. Zira trans-

hümanistler, teknolojik ve bilimsel müdahaleler yardımıyla yaşlanmayı yavaşlatmayı yahut durdurmayı, genetik müdahaleler neticesinde genetik kusurları ortadan kaldırmayı amaçlar. Gerçekleştirilmek istenen bu radikal devrimde temel yardımcı yahut araç hiç şüphesiz bilim ve teknolojidir. Bunun yanında insan yaşamının herhangi bir ortamla sınırlandırılamayacağını düşünen söz konusu düşünürler açısından insanın yaşadığı ortam ne olursa olsun, önemli olan yaşamın güvenli bir şekilde sürdürülebilmesidir. İster yeryüzünde, biyosferde olsun ister siber uzayın (*cyberspace*) dijital dünyasında yahut sanal gerçekliğin yapay simülasyonlarında isterse de uzayda yaşam destek sistemleri içerisinde olsun, önemli olan tehditleri ortadan kaldıran güvenli ve sağlıklı altyapılar sağlamaktır. Bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkacak olan trans-insan, insanın ötesinde ve üstünde, onun daha gelişmiş, daha yetkin bir formu olacaktır. İnsandan farklı olarak biyo-teknolojik bir canlı olarak trans-insan, teknoloji yardımıyla evrimine devam edecek olan bir üst-türdür. Burada evrim, biyolojik evrim kavrayışından daha farklı bir anlam içeriğine sahiptir. Söz konusu yeni kavrayışta evrim, gelişen yeni teknolojilere bağlı olarak insan-bilgisayar etkileşimine, giyilebilir teknolojik aletlere, bilgisayar temelli iletişim altyapılarına bağlıdır (Vita-More, 2020).

Teknolojik yeniliklerin kullanılmasıyla insan, daha gelişmiş bir türe evirilecek ve bu anlamda geleceğinin yani kendi kaderinin sahibi olabilecektir. Artık evrimin son aşaması olarak telâkki edilmeyen insan ayrıcalıklı konumunu kaybederek evrim çizgisinde aşılması gereken bir nokta hâlini almıştır. Nitekim Max More (1990), transhümanizmin insana bakışını şu şekilde dile getirir:

> "İnsanlık, evrim yolunda geçici bir aşamadır. Bizler doğanın gelişimin zirvesi değiliz. Bilinçli bir şekilde kendi sorumluluğumuzu üstlenmenin ve ilerlememizi hızlandırmamamızın zamanı geldi. Artık tanrılar yok, inanç yok, çekingen durmak yok. Eski formlarımızı, cehaletimizi, zayıflığımızı, faniliğimizi bir kenara atalım. Gelecek bizimdir."

İnsanın eski formları, zayıflıkları, hastalıkları, zihinsel sınırlılıkları bilim ve teknolojinin yardımları vasıtasıyla eninde sonunda aşılacak; insan mevcut durumundan çok daha büyük kapasite ve yeteneklere sahip yeni bir tür olan post-insana evirilecektir (Bostrom, 2003: 4). Transhümanist düşünürler insanın gideceği istikametten o denli eminlerdir ki insan zekâsı ile makine zekâsının birleştiği yeni bir çağa girdiğimizi düşünen ve bu çağa tekillik (*singularity*) adını veren Ray Kurzweil, tekillik dışında insanı bekleyen başka bir gelecek olmadığını, bu yeni durumun evrimin en yüksek noktası olacağını öne sürer (Kurzweil, 2014: 169). Bu varsayı-

ma göre, söz konusu özellikleri itibarıyla trans-insan yahut post-insan[1], günümüzde insanın bulunduğu konumun fersah fersah ötesine geçecek ve insanın asla kavrayamayacağı, anlayamayacağı, zihinsel sınırlılıkları nedeniyle ulaşamayacağı duygu, düşünce ve durumları anlamaya muktedir olacaktır. Nasıl ki hayvanlar insan olmanın ne demek olduğunu tam olarak idrak edemezlerse, insanın vücuda getirdiği karmaşık sistemleri tahlil edip yorumlayamazlarsa insan da aynı şekilde trans-insanın tecrübe edeceği zihinsel durumları ve elde edeceği kazanımları anlamaya yetili olmayacaktır. Bostrom'un verdiği örnekle tıpkı yetişkinlerin yaşadığı deneyimlerin farkında olmayan, o deneyimlerin zenginlik ve genişliğinin bilincine varamayan bir çocuğun durumunda olduğu gibi insan da post-insanın deneyimleyeceği duygular, tutkular ve zihinsel durumlar göz önüne alındığında bir çocuktan farklı değildir. Ona göre post-insanın yaşayabileceği deneyimler düşünüldüğünde neler kaçırdığımız konusunda hiçbir fikrimiz yoktur (Bostrom, 2013: 38).

Sözgelimi gelecekten bir trans-insanın ağzından yazdığı "Letter from Utopia" adlı kurgusal mektubunda Bostrom, trans-insanın bulunduğu zihinsel durumun insan tarafından kavranamayacağını, insanın bilişsel yetilerinin bunun için yeterli olmadığını ancak fiziksel bir dönüşüm geçirmeyi başardığı takdirde, trans-insanın bulunduğu zihinsel duruma ulaşabileceğini dile getirir. İnsan varolmaya devam etmek ve daha üstün bir varlık formuna ulaşmak istiyorsa radikal bir fiziksel dönüşüm geçirmek durumundadır. Bu amaçla insan, yaşamını emniyet altında almalı, bilişselliğini geliştirmeli (*upgrade cognition*) ve mutluluğunu/esenliğini yükseltmelidir (*elevate well-being*). Buna ulaşmak için yapılması gereken ilkin ölüm tuzaklarıyla dolu olan vücudun biyokimyasal süreçlerinin ele geçirilmesi yoluyla yaşamın emniyet altına alınması ve yaşam süresinin uzatılmasıdır. İkinci olarak kişiyi sınırlı bir ufuk çerçevesine hapseden idrak kapasitesi artırılmalı, insanlık tarihinde ortaya çıkan bütün dehaların ötesine geçilmeli ve böylelikle insanın mevcut durumunda kavramaya yetili olmadığı başka zihinsel durum ve kapasiteleri kavrama imkânına erişilmelidir. Nihayet insan, mevcut hâlinde sadece belirli durumlarda kısacık anlarda yaşadığı mutluluk tecrübelerini genele yaymak zorundadır. Bunlar gerçekleştirilip de transhümanizme geçildiği takdirde, çekilen acılar kademeli olarak ortadan kalkacak yahut ciddi biçimde azalacak ve (bazı) insanların ara sıra

[1] Her ne kadar bu iki kavram arasında belirli anlam ve nüans farkları bulunsa da kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılırlar. En kaba anlamıyla transhümanistler; trans-insanı, post-insana giden yolda bir ara aşama olarak değerlendirmektedirler. Biz de bu metinde iki kavramı, aradaki farkın farkında olarak eş anlamlı olarak kullandık.

tecrübe ettikleri mutluluk anları genele ve çok daha uzun sürelere yayılacaktır (Bostrom, 2008: 3-5).

Transhümanist bakış açısından, insanın bu türden bir üst konuma yükselmesi söz konusu olduğunda daha evvel de değinmiş olduğumuz gibi bedene yapılacak teknolojik müdahaleler sadece zorunlu değil, aynı zamanda arzu edilen durumlardır. İnsana yapılacak bütün teknolojik müdahaleler onu fiziksel ve ahlaki[2] olarak geliştirdiği sürece, son derece yararlı olarak değerlendirilir. Öyle ki transhümanist düşünürler, bugün üzerinde ciddi etik tartışmalar yapılan kimi teknolojik müdahale biçimlerini de savunmaktadırlar. Örneğin gelecek nesilleri genetik olarak belirleme ihtimali söz konusu düşünürlerin arzuladığı imkânlardan birisidir. Sözgelimi ünlü transhümanistlerden Stefan L. Sorgner, henüz doğmamış bebeklere yapılacak genetik müdahalenin olumlu olacağı kanaatindedir. Ona göre bebeklerin genetik olarak değiştirilmeleri ile geleneksel olarak eğitilmeleri arasında yapısal bir benzerlik vardır. Bir ailenin çocuğunu eğitmek hususunda hak sahibi olması gibi doğmamış bebeklerini genetik olarak değiştirecek/geliştirecek müdahalelere karar vermeye de hakkı vardır. Bir ailenin çocuklarını yetiştirirken kullandığı eğitim yöntemi için geçerli olan ahlaki standartlar ne ise genetik müdahale konusunda geçerli olacak ahlaki standartlar da bunlar olmak durumundadır (Sorgner, 2022: 8-9). Bu bakış açısına göre ebeveynler çocuklarının ahlak ve karakterlerini biçimlendirmekte söz sahibi olabiliyorlarsa onların genetiğini değiştirebilme konusunda da söz sahibi olmalıdır. Çünkü insan vücuduna yapılacak teknolojik müdahaleler, insanı daha iyi bir hâle getirmek maksadıyla yapıldığında korkulacak bir husus yoktur. Hatta bilim-kurgu filmlerinde sıklıkla işlenen bir tema olarak insanın siborga dönüşmesi de korkulacak bir şey değildir. Öyle ki kimi düşünürler açısından, daima yönlendirilen bir varlık olarak Homo sapiens esasında en başından bu yana bir tür siborgtur. Aklı da bir tür teknoloji olarak gören bu düşünürlere göre insan, bu zamana kadar ki bütün gelişimini ve ilerlemesini akla borçludur ve tıpkı aklın varoluşumuzun bir parçası olması gibi teknolojiler de gelecekte bedenimizin / varoluşumuzun bir parçası olacaktır (Sorgner, 2022: 13).

Ancak burada transhümansitler açısından tek ihtimalin bedenin teknolojik aletler vasıtasıyla desteklenmesi/geliştirilmesi olduğu fikrine kapılmamak gerekir. Onlar, insanın / insan zihninin bir şekilde bedenden "kurtulduğu" senaryoları da değerlendirmektedir. Zira bu isimlere göre

[2] Transhümanist geliştirme sadece fiziksel boyutta tartışılmamaktadır. Sözgelimi ahlaki biyo-geliştirmenin (*moral bioenhancement*) imkân ve ihtimalleri de transhümanistlerin gündemindedir (bkz. Sorgner, 2022: 8).

insanın aşılması ve bir trans-insana dönüşmesi hususundaki en önemli ve umut verici gelişme zihin yükleme yahut zihnin taranarak dijital ortama aktarılması ihtimâlidir. Birçok transhümanistin arzu ettiği bu senaryoda, zihin bütün yönleriyle bilgisayar ortamına aktarılacak ve bir kez bütün yönleriyle aktarıldığında artık bir simülasyon olmaktan çıkıp mutlak bir kopya hâline gelecek ve zihnin bütün işlevlerini yerine getirebilir bir konuma yükselecektir. Böylelikle beden ile bağını tamamen koparan insan çeşitli bedenler ve sanal dünyalar arasında istediği gibi seyahat edebilecektir (Häggström, 2021: 3-4). Bu kavrayışta, zihin taraması sayesinde insan karbon temelli kişiliğinden kurtulabilir ve kişiliğini dijitalleştirmek suretiyle bedenin sahip olduğu hastalık benzeri dezavantajları aşarak ölümsüzlük yolunda önemli bir adım atabilir.

Bu noktada, çeşitli teknolojik müdahaleler sonucunda insan türünün tamamıyla başka bir türe dönüşmesi neticesinde insanın ortadan kalkması yahut dijital ortama yüklenilen zihnin bedene sahip insan (trans-insan) ile aynı kişi olup olmayacağı, arada kişisel bir süreklilik bulunup bulunmayacağı soruları akla gelebilir. Fakat insanın yerini trans-insana bırakarak uzun vadede tamamen ortadan kalkması veya kimliğin devamlılığı (*personal identity*) türünden meseleler transhümanistlere göre önemli olsa da son tahlilde yersizdir zira kimlik devamlılığı yahut insanın ortadan kalkması her şey demek değildir. Bu bakış açısına göre daha gelişkin bir canlı olacaksak kimlik devamlılığı feda edilebilir ve eğer trans-insan, mevcut durumdaki insandan daha iyi bir hayat sürecekse insanın ortadan kalkmasının herhangi bir mahsuru yoktur (Bostrom, 2003: 9).

Transhümanist Başlangıçlar

Transhümanizm tabiri ilk kez 1957 yılında Julian Huxley'in *New Bottles for New Wine* eserinde günümüzdeki anlamına yakın şekilde kullanılmıştır. Ancak transhümanistler özellikle ölümsüzlüğe ulaşma ve insanın mevcut koşullarını aşma hususundaki fikirlerin insanlığın kendisi kadar eski olduğuna işaret eder. Onlara göre insanoğlu sürekli çevresindeki koşulları değiştirme ve dönüştürme tutkusundan yola çıkarak, varoluşunun başlangıcından bu yana mevcut koşulları aşmaya çalışmıştır ve kendilerinin gerçekleştirmek istediği şey de bundan farklı değildir. Bostrom, transhümanizm ile alakalı en ünlü metinlerden birisi olan "A History of Transhumanist Thought" adlı çalışmasında, insanın yaşamı uzatma ve ölümsüzlük arzularının tarihine değinirken İÖ 1700 yılına tarihlenen Gılgamış'a ve kimi diğer kadim metinlere göndermede bulunur (Bostrom, 2005: 1).

Bununla beraber transhümanistler esas olarak kendilerini hümanizme ve Aydınlanma geleneğine bağlayarak esasında bu geleneğin bir devamı olduklarını iddia eder. İnanç, ibadet ve doğaüstü türünden kavramları reddederek bunun yerine akıl, bilim ve ilerleme gibi kavramları yerleştiren bu düşünürler için transhümanizm, isminin içinde yer alan "hümanizm" kelimesinin de işaret ettiği üzere aydınlanmacı ve hümanistik köklere sahiptir. Transhümanizm ilerlemeye yoğun bir tutku duyarak, daha iyi gelecekler konusunda insana sorumluluk yüklerken bu konuda akla, bilimsel yönteme ve teknolojiye dayanır (More, 2013: 4). Gerçi, her ne kadar hümanizmin bir devamı olduklarını savunsalar da iki düşünce hareketi arasında ciddi farklar vardır. Hümanistlerin insanın doğasını iyileştirmeye yaptıkları vurgu en temelde eğitim ve kültür ile ilgiliyken ve insanın yüceltilmesi yalnızca bu alanlarda yapılacak dönüşümlerle mümkünken transhümanistler insanın biyolojik ve genetik koşullarını bir engel olarak algılarlar ve özellikle teknolojik araçlar vasıtasıyla bu insani özelliklerin aşılması fikrini savunur. Dahası hümanist gelenek her şeyden önce insana ve insan doğasına bir değer atfederken insan doğasına herhangi özel bir önem atfetmeyen transhümanistlere göre -daha önce de dile getirdiğimiz üzere- insan nihai bir nokta olmak şöyle dursun evrimsel süreçte geçici bir duraktan ibarettir ve teknolojinin doğru şekilde kullanımıyla artık kendisini 'insan' olarak adlandırmayan bir türe dönüşebilir / dönüşmelidir (More 2013: 4). Aydınlanma ve hümanizmde insan varlığı büyük bir kıymeti haizken ve gerçekleştireceği bütün başarıları mevcut hâliyle yani insan olarak gerçekleştirmesi beklenirken burada amaç kendisini insandan farklı tanımlayacak olan post-insan hâline gelmektir. Post-insan kavramı, tam da insanlık durumlarının, özellikle insana sıkıntı ve acı veren durumların üstesinden gelinmiş bir varoluş biçimine matuftur. Post-insanlar hastalık, yaşlanma ve nihayet insanın kaçınılmaz kaderi olan ölümden mustarip olmayacak ve insana göre daha üstün bir bilinç düzeyine, daha rafine duygulara sahip olacaklır.

Söz konusu düşünürlerin kendilerini Nietzsche'ye bağladıkları yahut Nietzsche felsefesini transhümanizmin öncüsü olarak gördükleri nokta en temelde burasıdır. Zira bazı transhümanistler Nietzsche'nin üstinsan (*übermensch*) kavramını, kendi post-insan kavramlarının atası olarak görür ve onun üstinsan ile kastettiği şeyin kendi post-insanlarma son derece yakın olduğunu iddia eder. İlk kez Sorgner tarafından gündeme getirilen ve ciddi taraftar bulan bu yakınlık iddiası gittikçe popüler hâle gelmiştir. Tartışma özellikle *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te yer alan 'insanın aşılması' ve 'üstinsan' kavramları üzerinden cereyan eder. Kendileri de insanı aşmayı ve post-insana ulaşmayı arzulayan transhümanist düşünürlerden bazıları,

bu kavramlara sıklıkla atıfta bulunur ve "Size üstinsanı öğretiyorum. İnsan aşılması gereken bir şeydir. Onu aşmak için ne yaptınız (KSA 4: 14, Z, Vorrede, 3)?" diye soran Zerdüşt'ten hareketle hedeflerinin Nietzsche ile aynı olduğunu öne sürerler.

Nietzsche'nin *"übermensch"* kavramını İngilizceye *"overhuman"* olarak tercüme eden ve bu kavramın "post-human" ile ciddi yakınlıklar ihtiva ettiğini öne süren Sorgner'e göre bu yakınlık sadece *üstinsan* kavramıyla sınırlı değildir çünkü transhümanistlerin insan doğasının sürekli oluşum hâlinde olmasına yaptıkları vurgu da Nietzsche'de mevcuttur. Ona göre bütün insanlar için geçerli olan bir güç istenci metafiziğine sahip olan Nietzsche felsefesi, dünyayı Hıristiyanlık dışı bir perspektiften kavrama konusunda da Transhümanizmle ortaklıklar içerir (Sorgner, 2009: 30-2). Her ne kadar Nietzsche buna dair hiçbir şey yazmamış olsa da Nietzsche'nin üstinsana ulaşmak adına genetik mühendisliğinin bedene yapacağı müdahalelere olumlu bakacağını öne süren Sorgner, onun üstinsana giden yolda eğitime önem verdiğine işaret eder ve genetik mühendisliği ile liberal öjeninin bu bağlamda söz konusu eğitimin bir parçası olarak yorumlanabileceği iddia eder (Sorgner, 2009: 34-5).

Sorgner'in tartışma yaratan makalesinin ardından kimi transhümanistler Nietzsche'nin transhümanizmle olan ilişkisini çeşitli düzeylerde vurgulayan metinler yazarlar. Örneğin Max More, Nietzsche'nin fikirlerinin söz konusu harekete etki ettiğini dile getirir ve bizatihi kendi tecrübelerinden örnek vererek transhümanist felsefeyi oluştururken bazı Nietzscheci düşüncelerden etkilendiğini belirtir (More, 2010: 2). Transhümanizmin, hümanistik ve aydınlanmacı kökenine vurgu yapan ve rasyonalitenin transhümanizm için çok önemli olduğunu dile getiren More, bu özelliği hasebiyle bu hareketin, eleştirel düşünmeye büyük önem veren Nietzsche düşüncesinin bir devamı olduğunu söyler. Ona göre Nietzsche'nin insanın kendisini dönüştürmesi gerektiğini vurgulayan düşüncesi de transhümanizmle yakınlıklar arz eder ve her ne kadar Nietzsche bu kendini aşmanın teknolojik tarafına çok fazla vurgu yapmasa da bunu dışlamamıştır. Dahası gelmekte olan çağın bilimsel karakterini sezdiği için, Nietzscheci kendini aşma düşüncesinin teknolojik boyutu da mevcuttur. Bununla beraber More, Nietzsche düşüncesinde ebedi dönüş temasını reddettiğini, söz konusu kavrayışın makul olmadığını, akla yatkın olmayışı ve ilerleme karşıtlığı nedeniyle transhümanizme aykırı olduğunu dile getirir (More, 2010: 2-4).

Bu örnekten hareketle denilebilir ki transhümanist düşünürler, Nietzsche felsefesinde bazı kavramları reddetmek, başka bazı kavramları alıp kendi düşünceleri doğrultusunda yorumlamak suretiyle Nietzsche'yi kendi

düşüncelerini müjdeleyen bir filozof olarak sunar. Bununla beraber Nietzsche söz konusu olduğunda yalnızca transhümanist filozofların reddettikleri ebedi dönüş gibi temalar değil, onların kendi görüşlerini müjdelediğini iddia ettikleri kavramlar da esasında transhümanist ideallerin karşısında yer almaktadır. Öyle ki transhümanist ideal, Nietzsche'nin üstinsanından ziyade, *Zerdüşt*'te dile getirdiği ve kendi felsefî ideallerinin tam karşıtı olarak gördüğü son insana (der letzte Mensch) yakındır.

Transhümanist İdeallerin Karşıtı Olarak Nietzsche Felsefesi ve Nietzsche'nin Son İnsanı Olarak Trans-İnsan

Her ne kadar bazı transhümanist düşünürler Nietzsche'yi kendi düşüncelerinin öncüsü, müjdeleyicisi olarak görmek isteseler de onun felsefesi esasında her anında transhümanist ideallere karşıt bir ufka işaret eder. Her şeyden evvel Nietzsche transhümanistler açısından son derece önemli bir kavram olan ilerleme karşısında oldukça şüpheci ve negatif bir tavra sahiptir. Dahası transhümanistlerin insanlığın kurtuluşunun onun geleceğinde yattığını düşündükleri modern bilimi[3] de ciddi biçimde eleştirir.

Transhümanistler, hümanistik ideallere bağlı kalarak insanlığın sürekli ilerlediği yönündeki inancı devam ettirirken Nietzsche bu konuda tam tersi bir fikre sahiptir. Örneğin *Deccal*'de kendi zamanında da hâkim olan insanlığın sürekli ileri doğru gittiği fikrini şiddetle eleştirir:

> İnsanlık, bugün inanıldığı gibi daha iyiye, daha güçlüye ya da daha yükseğe doğru bir gelişimi temsil etmemektedir. İlerleme yalnızca modern bir fikirdir yani yanlış bir fikirdir. Günümüz Avrupalısı, değeri bakımından Rönesans Avrupalısının çok altında kalmaktadır; daha fazla gelişme hiçbir şekilde zorunlu olarak bir artış, bir yükseliş, bir güçlenme değildir (Nietzsche, KSA 6: 171, AC 4).

Benzer şekilde bir *Nachlass* fragmanında şöyle der:

> "Kendimizi kandırmayalım! Zaman ilerliyor; biz de onunla birlikte zaman içindeki her şeyin ilerlediğine; gelişmenin hep ileri doğru gelişmek olduğuna inanmak istiyoruz. En ihtiyatlılar dahi bu görünüşe aldandılar. Oysa 19. yüzyıl 18. yüzyıla nazaran bir ilerleme değildir. Ve

[3] Çalışmamızın sınırları dışında bir konu olmasına rağmen burada bir dipnot ile Nietzsche'nin eleştirilerinin bilime değil, modern bilime yöneldiğine işaret etmekte fayda görüyoruz. Nietzsche, doğrudan bir bilim karşıtı değildir ve her ne kadar günümüzde bilim ile sadece tek bir şey anlaşılsa da farklı bilim yapma olanaklarına inanır. Onun karşı çıktığı bilim türü, çileci ideallerin gölgesinde yetişen ve bugün bilim dediğimizde aklımıza gelen modern bilimdir. Bu konuda detaylı bir tartışma için bkz. (Babich, 2014).

1888'deki Alman tini, 1788'deki Alman tini karşısında bir gerilemedir. İnsanlık ilerlemez hatta öyle bir şey mevcut dahi değildir (KSA 13: 408, NF-1888, 15[8])."

Nietzsche'nin böyle düşünmesinin sebebi, onun nazarında insanlığın en yüksek türlerinin zorunlu olarak ilerleme sonucunda ortaya çıkmaması hatta çoğu zaman ilerleme olarak addedilen şeylerin esasında bir gerileme olmasıdır. Bir fragmanda da dile getirdiği üzere: "Bir tür olarak insan ilerlemez. Belki yüksek tipler [*Höhere Typen*] elde edilebilir ama bunlar da kalıcı olmaz. Türlerin seviyesi yükselmemiştir (Nietzsche, KSA 13: 316, NF-1888, 14[133])." Bu nedenle Nietzsche'ye göre insanlığın ereği tarihsel olarak bir sonraki aşamaya ulaşmaya çabalamakta değil, insanoğlunun en yüce örneklerine benzemekte yatar. Günümüz insanı, sırf sınırsız teknolojik aletlere sahip diye yahut geçmişin büyük dehalarının hayal dahi edemeyeceği bir malumat deryasında yüzüyor diye onlardan daha üstün değildir. Dahası bu türden bir -sözde- üstünlüğün ve ilerlemenin transhümanist ajandada, modern bilim vasıtasıyla gerçekleştirilecek olması transhümanist düşünürleri Nietzsche'nin tam karşısına yerleştirir. Zira Nietzsche modern bilimde, felsefesinde son derece olumsuz bir yere sahip olan çileci ideallerin devamını görmektedir.

Nietzsche'nin çileci ideallere dair yaptığı eleştiri, muhtemelen bu ideallerin en yüksek taşıyıcısı olarak çileci rahip figürünü belirlemesinden ötürü çoğunlukla salt dinî boyutuyla yorumlanır. Oysa Nietzsche'de asla yalnızca dinî bir figür olmayan çileci rahip her toplumda, her yerde, her zamanda ortaya çıkabilir. Çileci rahip figürünün dinî bir muhteva içerisinde yorumlanması, modern bilimin çileci ideallerin karşısında olduğu sanrısını doğurmuştur. Öyle ki kendi döneminde çileci ideale karşıt hiçbir idealin bulunmadığını düşünen Nietzsche, başarıları devamlı kutlanan modern bilimin tanrısız, tarafsız, nesnel bir yapıya sahip olduğunun öne sürüldüğüne ve bu nedenle çileci idealin karşıtı olarak sunulduğuna dikkat çeker (Nietzsche, KSA 5: 395-396, GM III, 23). Bu anlatıya göre, özgürleştirici karakteriyle modern bilim sahip olduğu ve kendi yaratımı olan ideallerle insanlığı özgürlüğe kavuşturacak, ona daha önce tecrübe etme fırsatı bulamadığı yeni ufuklar sunacaktır.

Nietzsche açısından hakikat, modern bilimin sözde özgürleştirici karakterini gündeme getirenlerin iddia ettiğinin tam aksidir. Ona göre her şeyden evvel modern bilim ne kendi üstünde bir ideale sahiptir ne de kendisine dair bir inancı vardır. Bu itibarla modern bilim, çileci ideallerin karşıtı değildir, bilakis onun en yeni ve en üst formunu oluşturmaktadır (Nietzsche, KSA 5: 396, GM III, 23). Böylece modern bilimin ideallerinin

uzandığı temel, kendisini sunduğu formun tam aksi bir istikamette yatar. Hıristiyanlık gibi, lineer bir tarih anlayışına sahip olan modern bilimin idealleri, tıpkı transhümanistlerin öne sürdükleri gibi, bilim ve teknolojideki gelişmelerle insanlığın hep daha iyiye, daha güzele, daha sağlıklıya doğru yol aldığını ve gelecekte yaşamın daima bugünkünden iyi olacağını öngörür. Bu özelliği çerçevesinde modern bilim, Hıristiyanlığın kurtuluşu öte dünyada gören anlayışını değiştirmiş ve "öte dünyayı," "gelecek" olarak yeniden tasarlamıştır. Kurtuluş, insanın yaşayacağı daha iyi hayat, mutluluk artık öte dünyada değil, gelecektedir. Hakikat de öte dünyada değil, gelecekte ele geçirilecek, elde edilecektir. Nietzsche'ye göre Sokratik aklın ideali olan şey, Hıristiyanlık ile ilişkisi içerisinde, modern bilime ve ona eşlik eden ilerlemeyle birlikte "gelecekte kurtuluş" idealine dönüşmüştür (Babich, 2014: 134). Bu özelliği itibarıyla modern bilim, Nietzscheci muhayyilede insanlığın kurtarıcısı olmak bir yana, onu zehirleyen çileci ideallerin en yeni temsilcisidir. Burada sadece Hıristiyanlığın kavramları değiştirilmiş, belki çağın zevkine göre biraz süslenmiştir. Şöyle der Nietzsche:

> Hayır! Ben çileci idealin doğal karşıtını aradığımda, 'bu karşıt idealin kendini ifade ettiği karşıt istenç nerede' diye sorduğumda bana bilimle gelmeyin. Çünkü bilim uzun süre kendi başına ayakta duramaz. O her değerlendirmesinde hizmetinde olabileceği, ona inanabileceği bir değer idealine ve değer yaratıcı güce ihtiyaç duyar; kendisi asla değer yaratıcı değildir. Çileci idealle olan ilişkisi hiç de antagonistik değildir. Hatta esasen içsel gelişimindeki itici gücü temsil eder (KSA 5: 402, GM III, 25).

Buradan hareketle denilebilir ki modern bilim, yaratıcılık ekseninde değerleri yeniden değerlendirmeyi, yeni değerler yaratmayı amaç edinen Nietzsche felsefesi açısından, çileci idealleri alt etme yönündeki projenin bir parçası olamaz. Çünkü görüldüğü gibi Nietzsche açısından bilim çileci ideallerin toprağında yetişmiştir. Dahası Nietzsche bilimin çileci idealleri devralmasıyla birlikte söz konusu ideallerin daha da güçlenip kuvvetlendiğini, çileci ideallere karşı durma potansiyeli olan bütün yapıların yıkıldığını ve böylelikle çileci idealin daha soyut, kavranması daha zor, daha tinsel, daha tehlikeli bir hâle büründüğünü düşünür (Nietzsche, KSA 5, 403-404, GM III, 25). Bu açıdan, transhümanistler açısından vazgeçilmez bir konumda bulunan ve post-insanın ortaya çıkışında olmazsa olmaz bir rol oynayan modern bilim ve teknoloji Nietzsche'nin kendi üstinsanı düşlerken onun karşısında konumlandırdığı bir rolü haizdir.

Üstelik Nietzsche ve transhümanistler arasındaki karşıtlık bununla sınırlı değildir. Zira Nietzsche'nin perspektifinden modern bilim pozitif

bir anlama sahip olsaydı, dahi, bedeni ve yaşamı bilim vasıtasıyla dönüştürme, ıslah etme çabası Nietzsche felsefesinin geneline bakıldığında olumlanabilecek bir amaç değildir. Zira Nietzsche'nin düşüncesinde beden ve yaşam ne teknoloji ne bilim ne de başka bir vasıta yoluyla kurtarılması gereken, kurtarılabilecek olan şeyler değildirler. Bedeni, büyük akıl (*grosse Vernunft*) olarak adlandıran Nietzsche ondan kaçmaya, kurtulmaya, onu aşmaya yönelik her çabanın karşısında durur; dahası bunların beyhude olduğunu düşünür. Bedenden kurtaracağımız, ondan ayrı bir benimiz, ondan ayrı bir özümüz yahut varlığımız yoktur. Şöyle der Nietzsche: "Senin düşüncelerinin ve duygularının arkasında kardeşim, büyük bir hükümdar, bilinmeyen bir bilge yatar – adı 'ben'dir (*Selbst*) onun. Senin bedeninde yaşar o, senin bedenindir o (Nietzsche, KSA 4: 40, Z I, Von den Verächtern des Leibes)." Şu hâlde bir tür zihin taraması yoluyla insanı bedeninden "özgürleştirmeyi" amaçlayan ve sanal ortamlar da dahil olmak üzere, yeryüzünün dışındaki dünyaların imkânlarını sorgulayan ve arzulayan transhümanistler, bu yaklaşımlarıyla da Nietzsche felsefesinin karşısında konumlanır.

Zira Nietzsche'nin yaşama değer kazandırma, hayatı olumlama projesi ve arzusu, yaşamı ve bedeni küçük görmeyi, olumsuzlamayı içeren her türlü çabayı dışlar. Ross'un da işaret ettiği üzere, Zerdüşt bedeni alt ederek değil; bilâkis Platonculuktan, Hıristiyanlıktan yahut şimdi de transhümanizmden kaynaklanan bir öte dünya-bu dünya arasındaki bölünmeyi, ikiliği kaldırarak, onu aşarak varoluşa yeniden değer kazandırır. Burada 'post-insan' kavramıyla ortaya çıkan şey, verili olan yaşam ile şu anda mevcut bulunmayan ve insanınkinden daha büyük deneyimlerle karakterize edilen öte yaşam arasındaki başka bir bölünmedir (Ross, 2020: 132-3). Bu türden bir bölünmeyi şiddetle reddeden Nietzsche'ye göre yaşam; bütün anlarıyla hatta içerdiği acı, hastalık, ölüm, ıstırap gibi bütün unsurlarıyla olumlanmalıdır. Dahası acı çekmek, duruma göre Nietzsche düşüncesinde önemli bir kavram olan insan yaratıcılığını artırabilir. Bu bakımdan Nietzsche, insanın doğrudan acıdan azade bir varlık hâline gelmesini istemez. Onun için önemli olan acıdan ve ıstıraptan kurtulmak değil, insanların bireysel ve kolektif acılarıyla ne yaptıklarıdır (Tuncel, 2014: 92). Nietzsche'de esas karşıtlık acıyı ortadan kaldırmak ya da kaldırmamakta değil, yaşamı ve bedeni olumlayan ve onları değersizleştiren uçlar arasında yatmaktadır. Bir tarafta hayatı yadsıyan, onu yok sayan, değersizleştiren bir içgüdü varken diğer tarafta "dolulukta ve bolluktan doğan en yüksek olumlama formülü, acının kendisine, suçluluğun kendisine, varoluşla ilgili bütün şüpheli ve yabancı şeylerin kendisine dair kendini sakınmayan bir olumlama (Nietzsche, KSA 6: 311, EH, GT,2)" vardır.

Gerçi transhümanistler, hayattan yahut bedenden nefret ettikleri yönündeki iddiayı reddeder. Örneğin kendilerini bedenden nefret ettiği gerekçesiyle eleştirilenlere yanıt veren More, bu eleştiriyi hatalı bulur ve transhümanizmin yanlış anlaşılması olarak görür. Ona göre transhümansitlerin hastalıkları sonlandırmak, acıyı ortadan kaldırmak ve uzun vadede ölümsüzlüğe ulaşmak türünden fikirleri, bedenden nefret ettikleri anlamına gelmez. Onların bedeni daha dirençli hâle getirme istekleri olsa olsa bedenden duyulan bir hoşnutsuzluğun göstergesidir ki eleştirmenler bu hoşnutsuzluğu nefret olarak algılamışlardır. Özetle transhümanistler bedeni iğrenç bulmazlar fakat onlara göre beden fevkalade fakat kusurlu bir mühendislik yapısıdır (More, 2013: 15).

Her ne kadar transhümanistler, bedenden nefret etmediklerini, bedeni değiştirmeye yönelik taleplerinin yalnızca bedenden duyulan bir hoşnutsuzluğa işaret ettiğini dile getirseler de bu konum dahi Nietzsche'yi transhümanist olarak yorumlamalarını gayri mümkün kılar. Zira Nietzsche açısından sadece bedenden nefret etmek değil, ondan hoşnutsuzluk duymak, onu kusurlu bulmak da çileci ideallerin uzantısıdır. Hastalıkları sonlandırmak, acıyı ortadan kaldırmak, bedeni kusursuz bir hâle getirmek tarzındaki bütün idealler tam da çileci ideallere ve bu ideallerin cisimleşmiş hâli olan *son insan*a ait hedeflerdir. Tüm bunlar, yaşamı kolaylaştırmaya, daha konforlu bir hâle getirmeye matuf çabalardır ve konformizme yönelik bu çabalar, Nietzsche felsefesinde *son insanı* karakterize eden özellikler olarak karşımıza çıkar. Hastalıktan kurtulma çabası da bunun bir uzantısıdır. "Hastalık ve güvensizlik günahtır onlara göre. İnsan dikkatli olmalıdır. Bir aptaldır hâlâ taşlara ve insanlara takılıp tökezleyen (Nietzsche, KSA 4: 20, Vorrede I)." Fakat yaşamı bütününde, her yönüyle olumlayan Nietzsche'nin zaviyesinden hastalığın dahi insana sunacağı olanaklar vardır. Öyle ki kendisi de uzun süren hastalıklardan mustarip olan ve ömrü boyunca hastalıklarla mücadele eden Nietzsche, bu hastalıklarına çok şey borçlu olduğunu, hastalığın kendisini *Ressentiment* [hınç] duygusundan kurtardığını söyler (Nietzsche, KSA 6: 272, EH, Weise, 6).

İnsanın bedenine ve kendi dünyasına bu türden bir sırt çevirişini kabul edilmez bulan Nietzsche bununla yetinmeyerek insanın hesaplanabilirliğine, tahmin edilebilirliğine, bu denli öngörülebilirlik isteğine karşı çıkar. 1886 yılından kalan bir fragmanda dünyanın hesaplanabilirliği arzusuna karşı şöyle sorar: "Dünyanın hesaplanabilirliği, tüm olayların formüllerle ifade edilebilirliği- bu gerçekten "kavramak" mıdır (Nietzsche, KSA 12: 314, NF-1886,7[56])?" Çileci idealin arzu ve hedefi tam da bu türden varlığın ortaya çıkışıdır; belirli, tekdüze, düzenli ve sonuç olarak hesaplanabilir bir varlık olarak (Nietzsche, KSA 5: 293, GM-II-2) insan. Schma-

us, transhümanizmin ütopik hedefinin, insanın kendi yaşam koşulları ve hedefleri üzerinde kapsamlı bir kontrole sahip olması, olumlu yönlerinin iyileştirilmesi ve son olarak da insanın ebedi sınırı olarak görülen ölümün üstesinden gelmek yoluyla acı ve ıstırabın olmadığı, özgürlük ve güvenlik içinde hoşnut biçimde yaşamak olduğuna dikkat çeker. Üstelik Schmaus, günümüzde biyoteknolojilerin bu denli gelişmesinin ve itibar görmesinin transhümanizm sürecinin hâlihazırda başlaması olarak yorumlar. Hemen her yerde insan ömrünün uzaması, daha rahat, daha konforlu hâle gelmesine dair arzu ve istekler dile getirilmektedir. Bu belirli, verimli ve sağlıklı yaşam sloganlarının ardında vülger bir transhümanizm hüküm sürmektedir (Schmaus, 2016: 210).

Schmaus, -hiç değilse transhümanizm sürecinin başlaması konusundahaklı görünmektedir zira insanın farklı yetilerini artıracak çipler, teknoloji yardımıyla artacak idrak ve algı kapasitesi, çeşitli insanî özelliklerin teknolojik müdahale yoluyla geliştirilmesine dair tartışmalar her geçen gün büyümekte, yayılmaktadır. Henüz ciddi sağlık sorunları dışında insanlara yaygın olarak uygulanmayan teknolojik müdahalelerin uygulanabilirliği tartışılmaları yürütülmektedir. Örneğin teknolojideki gelişmelerin eninde sonunda insanın bir parçası olacağını düşünen Kurzweil, mevcut durumda ciddi sağlık sorunları olan insanlara yapılan müdahalelerin bir gün bütün insanlara uygulanacağını vurgular. Ona göre çok da uzak olmayan bir gelecekte, cerrahi müdahale dahi olmadan, beyindeki kılcal damarların içinden geçebilen nano-mühendislik makineleri kan dolaşımımız yoluyla vücudumuzda dolaşabilecek ve kan hücresi boyutundaki akıllı nano-robotlar doğrudan beynimize ulaşarak biyolojik sinir hücreleri ile etkileşime geçecektir (Kurzweil 2014: 174). İnsan, parçaları değişebilen, dönüştürülebilen bir bedene sahip olacak hatta gerekirse ondan kurtulacaktır. Teknolojik takviyelerle desteklenmiş bir yaşam, günümüzde insanların da arzu ettikleri bir yaşam gibi görünmektedir. Babich, insanların konformist arzularının zirve noktası olan transhümanist rüyayı son derece rafine biçimde tanımlar:

> Trans-insana ihtiyacımız var çünkü trans-insanın değiştirilebilir, yükseltilebilir (*up-gradeable*) parçaları olacağını hayal ediyoruz. (...) İnsan dışında her şey olmak istiyoruz. (...) 'Prometeusçu utancımızın' üstesinden gelmek; tüm hassasiyetleri, tüm devamlılıkları, tüm değiştirilebilirlikleri ile dikkatlice üretilmiş nesnelerimize benzemek istiyoruz. Bilim kurgu hikâyelerinin çoktandır işlediği üzere, değiştirilebilir parçaları olan, sonsuzca yükseltilebilir (*infinitely upgradable*) nesneler olmak istiyoruz. Kalbiniz kötü mü? Değiştirin. Kötü gözleri optik sensörlerle değiştirin, Robocop'un gördüğü gibi görün (...) Esasında istediğimiz yahut istediğimizi düşündüğümüz şey, sonsuza dek yaşamak (Babich, 2017: 122).

Buna karşın Nietzsche, henüz 19. yüzyılda, hiç sorgulanmadan, üzerinde düşünülmeden alkışlanan, övülen, yüceltilen bilimsel ve teknolojik gelişmeler karşısında insanın takındığı tavrı sert bir şekilde eleştirir. Onun nazarında kıvanç duyduğumuz tüm iyi şeyler, bütün modern varoluşumuz esasında bir tür kibirdir.

> Dediğim gibi gurur duyduğumuz tüm iyi şeylerde de durum pek farklı değil, (...) Bugün, kibirdir [*Hybris*] doğaya karşı bütün tutumumuz, makinelerin ve o çok zararsız teknisyen ve mühendislerin yardımıyla doğaya tecavüzümüz (...) Kibirdir kendimize karşı tutumumuz çünkü hiçbir hayvana uygulanmasına izin vermeyeceğimiz deneyleri kendimize uyguluyoruz (Nietzsche, KSA 5: 357, GM, III, 9).

Onda dünya, kesinliklerin değil, tehlikeli belkilerin dünyasıdır yahut öyle olmalıdır. Transhümanizmde belirliliğin ve kesinliğin arzulandığı, acının ve ıstırabın ortadan kaldırılmak istendiği, hayatın bütün sıkıntılarıyla kabul edilmediği, Babich'in tabiriyle kişinin bir tür video oyunu yahut televizyon yaşamı gibi bir yaşam istediği (Babich, 2017: 123) yerde Nietzsche'nin nazarında kişi yaşamı olduğu gibi kabul etmeli ve onaylamalıdır. Nietzsche'nin modern bilime -ve dolayısıyla kendisini onun mirasçısı olarak gören transhümanizme- dair getirdiği eleştiriler de bu kavrayış üzerine inşa olunur. Bu türden bir belirlilik ve kesinlik isteği, hayatın akışının, geçiciliğinin, rastlantısallığının, hafifliğinin, ıstıraplarının inkâr edilmesi dolayısıyla da yaşama karşı hınç duyulmasının bir neticesidir. Zira Nietzsche'ye göre yaşam, *Tragedya'nın Doğuşu*'nun önsözünde belirttiği gibi sanat, aldatma, hata, bakış açılarının ve perspektiflerin gerekliliği üzerine kuruludur (Nietzsche, KSA 1: 18, GT, Selbstkritik, 5). İnsanın emin olabileceği hiçbir şey yoktur. Onun ifadesiyle, insanın emin olabileceği ve en sağlam olarak görebileceği şey, içinde yaşadığımız dünyanın yanlışlığıdır (KSA 5: 52, JGB 34).

Şu hâlde Nietzscheci üstinsan, onun felsefesi bütünüyle düşünüldüğünde transhümanizmin trans-insanı yahut post-insanı ile hiçbir ilişkisi olmayan hatta temelde ona karşı olan bir kavramdır. Hiç şüphesiz, felsefe tarihinin en tartışmalı kavramlarından birisi olan üstinsanın Nietzsche açısından tam olarak ne anlama geldiğini söylemek oldukça zordur. Ancak bir şeyi söylemek mümkündür. Her noktasında, sabit anlamlara, belirli sınırlara, metafiziksel özlere karşı çıkışla karakterize olan Nietzsche felsefesi açısından üstinsan, her ne kadar ulaşılmak istenen bir hedef olsa da metafiziksel bir son erek, değişmez bir öz, sabit bir son nokta değildir. Stegmaier'in de işaret ettiği üzere metaforik karakteriyle üstinsan kavramı, eğer sabit ve değişmez bir kavram olarak yorumlanırsa bir tür "son"

olur ve bir anlamda Nietzscheci *son insan*a yakın bir anlama gelme gibi bir tuhaflık ortaya çıkar. Bir kavram olarak üstinsan kavramı, esasında tüm zamanlar için değişmez ve sabit olarak tasarlanan insan kavramının aksine; değişken, hareketli, ele avuca sığmaz bir kavramdır ve bu özellikleri hasebiyle insan kavramının tüm sabit anlamlarını aşma amacını taşır (Stegmaier 2011: 142-3). Ancak bu aşma, daha sağlıklı, daha kesin, daha acısız bir hayat uğruna bedeni değiştirmek hatta son tahlilde bedenden kurtulmak isteyen transhümanistlerin arzuladıkları gibi teknoloji yardımıyla olacak bir aşma değildir. Bu, insanın hayatını sanatsallaştırmasını, tehlikeli belkilerin engin denizlerine açılarak bu belkilere uygun yeni değerler yaratmasını talep eden bir aşmadır. Burada esas rol, Nietzsche'nin anladığı anlamda sanatın egemen olması ve kişinin hayatına sanatsal bir hüviyet kazandırmasıdır.

Sonuç

Toparlayarak söylemek gerekirse her ne kadar bazı transhümanist düşünürler Nietzsche'nin düşüncelerini transhümanizmin öncüsü olarak görme ve onun üstinsan kavramını kendi post-insan kavramları ile eşitlemeye çabalasalar da esas itibarıyla Nietzsche felsefesi söz konusu hareketin müttefiki olmak şöyle dursun onun tam karşısında yer alır. Onun felsefesi hiç de Sorgner başta olmak üzere kimi transhümanistlerin öne sürdüğü gibi bedene yapılacak teknolojik müdahalelerin, insanın modern bilim ve teknoloji yardımıyla "geliştirilmesi"nin, daha rahat ve konforlu, daha acısız bir hayata ulaşma arzusunun onaylanacağı bir felsefe değildir. Tam tersine Nietzsche felsefesi bu türden rahatlığa, kesinliğe, belirlilik arzusuna meydan okuyan bir felsefedir. Bu bakımdan, yapılacak alabildiğine yüzeysel okumalar dışında hiçbir okuma bu türden bir ilişki kurulmasına izin vermez.

Transhümanist düşünürlerin amaçları, mutluluğu insanın mevcut formunda değil de teknolojik birtakım yeniliklerle desteklenmiş yeni bir türde bulmaları, bütün insanların bilişsel ve fiziki kapasitelerinin artırılması vasıtasıyla üst bir türde eşitlenmeleri Nietzsche'nin son derece olumsuz bir anlam atfettiği *"son insan"* kavramını anımsatır. Daha rahat ve emniyetli bir yaşam uğruna yaşamın kendisinden yüz çevirmek onun asla onaylamayacağı, kabul edemeyeceği bir kavrayıştır. Bu hususlar göz önünde tutularak denilebilir ki transhümanistler eğer kendi felsefeleri için bir öncü arıyorlarsa bunun için bakışlarını Nietzsche'den farklı bir yere çevirmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

Babich, Babette. (2014). Nietzsche's Antichrist: The Birth of Modern Science out of the Spirit of Religion. M. Enders, & H. Zaborowski içinde, *Jahrbuch für Religionsphilosophie* (s. 134-154). Freiburg i. Briesgau: Alber.

———. (2017). Nietzsche's Post-Human Imperative: On the "All-too-Human" Dream of Transhumanism. Y. Tuncel içinde, *Nietzsche and Transhumanism: Precursor or Enemy?* (s. 101-132). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Bostrom, Nick. (2003). Transhumanist Values. F. Adams içinde, *Ethical Issues for the 21st Century,* (s. 3-14). Charlottesville: Philosophical Documentation Center Press.

———. (2005). A History of Transhumanist Thought. *Journal of Evolution and Technology*, 1-25.

———. (2008). Letter From Utopia. *Studies in Ethics, Law, and Technology*, 1-7.

———. (2013). Why I Want to be a Posthuman When I Grow Up - The Transhumanist Reader. M. More, & N. Vita-More içinde, *The Transhumanist Reader* (s. 28-54). West Sussex: Wiley-Blackwell.

Häggström, Olle. (2021). Aspects of Mind Uploading. W. Hofkirchner, & H.-J. Kreowski içinde, *Transhumanism: The Proper Guide to a Posthuman Condition or a Dangerous Idea?* (s. 3-21). Cham: Springer.

Kurzweil, Ray. (2014). Tekillik. J. Brockman içinde, *Yeni Hümanistler* (çev. S. N. Büyükkantarcıoğlu, & A. Kumcu, s. 169-184). Ankara: Tübitak Yayınları.

More, Max. (2010). The Overhuman in Transhuman. *Journal of Evolution and Technology*, 1-4.

———. (2013). The Philosophy of Transhumanism. M. More, & N. Vita-More içinde, *The Transhumanist Reader* (s. 3-17). West Sussex: Wiley-Blackwell.

———. (1990). *Transhumanism: Towards a Futurist Philosophy* . https://www.ildodopensiero.it/wp-content/uploads/2019/03/max-more-transhumanism-towards-a-futurist-philosophy.pdf adresinden alındı.

Nietzsche, Friedrich. (1980). *KSA 1: Die Geburt der Tragödie, Unzeitgemäße Betrachtungen I-IV, Nachgelassene Schriften 1870-1873.* Berlin: DTV.

———. (1980). *KSA 12: Nachgelassene Fragmente 1885-1887.* Berlin: DTV.

———. (1980). *KSA 13: Nachgelassene Fragmente 1888.* Berlin: DTV.

———. (1980). *KSA 4: Also sprach Zarathustra I-IV.* Berlin: DTV.

———. (1980). *KSA 5: Jenseits von Gut und Böse, Zur Genealogie der Moral.* Berlin: DTV.

Nietzsche, Friedrich. (1980). *KSA 6: Der Fall Wagner, Götzen-Dämmerung, Der Anti-Christ, Ecce Homo, Dionysos- Dithyramben, Nietzsche Contra Wagner.* Berlin: DTV.

Ross, Benjamin (2020). *The Philosophy of Transhumanism: A Critical Analysis.*

Bingley: Emerald Publishing.

Schmaus, Thomas. (2016). Nietzsches letzter Mensch als transhumanistische Dystopie. H. Heit, & S. Thorgeirsdottir içinde, *Nietzsche als Kritiker und Denker der Transformation* (s. 206-221). Berlin: De Gruyter.

Sorgner, Stefan. L. (2009). Nietzsche, the Overhuman, and Transhumanism. *Journal of Evolution and Technology*, 29-42.

———. (2022). *We Have Always Been Cyborgs.* Bristol: Bristol University Press.

Stegmaier, Werner. (2011). Das Meer des Übermenschen Zarathustras Lehre im Fluss der Metaphern. *Nietzscheforschung*, 139-153.

Tuncel, Yunus. (2014). Nietzsche. S. L. Sorgner, & R. R. / içinde, *Post- and Transhumanism* (s. 83-100). Frankfurt am Main: Peter Land.

Vita-More, Natasha. (2022, 07/03). *Transhumanist Manifesto.* https://natashavita-more.com/: https://natashavita-more.com/transhumanist-manifesto/ adresinden alındı.

"Transhümanizm:" Yeni Bir Küresel Siyasi Akım mı?*

ROLAND BENEDIKTER VE KATJA SIEPMANN**

ÇEVİREN: TALHA DERECİ

KULAĞA bilim kurgu gibi gelebilir ama transhümanist siyasi partiler giderek yaygınlaşıyor. Teknolojinin hayatı iyileştirmedeki faydalarını vurguluyor ve savunuyorlar. "Transhümanizm," insanı mevcut bedeninin ve zihninin ötesinde bir şeye dönüştürme çabasıdır (*"trans,"* "ötesinde" anlamına gelir). Sağlık sektöründeki yenilikler, gelişen makine zekâsı ve ordunun güdümünde yön bulmaktadır. Ekonomi, insanları bilgisayar ve makinelerle birleştirme eğiliminden etkilenecektir. Transhümanist partiler önümüzdeki yılların kilit politika kararlarında rol oynayacaktır. Ayrıntılarını aşağıda bulabilirsiniz.

Teknolojinin insan bedeniyle birleşmesindeki hızlı gelişmeler bağlamında, önümüzdeki yıllarda insan olmanın ne anlama geleceğini ve gelmesi gerektiğini tanımlamaya yönelik ideolojik mücadele başlamıştır. Batı uygarlığı tarihini tanımlayan geleneksel *hümanizm* ile yeni, radikal biçimde teknofil

---

* **Orijinal Kaynak:** Benedikter, Roland & Siepmann, Katja. (2016). "'Transhumanism:' A New Global Political Trend?" *Challenge*, *59*(1), 47-59. DOI: 10.1080/05775132.2015.1123574. **Redaksiyon:** Murat Öznaneci.

sosyopolitik bir eğilim olan *transhümanizm* arasındaki yeni diyalektik, ilk kez 2014 ve 2015 yıllarında küresel politika alanına ulaşmıştır. Yeni transhümanist siyasi partiler ABD'den dünyanın dört bir yanına yayılmakta ve "Transhümanist Parti Küresel Ağı" [*Transhumanist Party Global*] adı verilen bir ağla birbirlerine çok katı olmayan bir bağla bağlanmaktadır. Bu partilerin ortak amacı, Mart 2013'te düzenlenen ikinci Küresel Gelecek 2045 Kongresi'nde belirtildiği üzere, insanları siborglaştırılmış "neohuman"lara "yükseltmek" için bedene müdahale eden teknolojileri kullanmaktır. Diğer geleneksel partilerin çoğu gibi özgürlükçü ve solcu fraksiyonlara bölünmüş olsalar da transhümanist partiler genel olarak sol ve sağın alışılagelmiş siyasi kalıplarını teknoloji merkezli "post" veya "meta" siyasete doğru aşmayı hedefleyen, siyasi olarak örgütlenmiş teknofilinin ilk küresel siyasi ideolojisini öngörmektedir. On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda ideolojik solun (komünist "enternasyonallerin") başarısız hayali olan insanlığın ilk birleşik ulusötesi siyasi partisi, önümüzdeki yıllarda ironik bir şekilde radikal-pragmatik bir tekno-parti olarak hayata mı geçirilecek? Beyin-bilgisayar arayüzleri (BBA'lar) ve beyin-makine arayüzlerinin (BMA'lar) kültürel yayılımı ve bunların "nesnelerin internetiyle" ve dünya çapında "Yeni Sosyal Medya" bağlantısıyla etkileşiminin öngörüldüğü çağda, teknoloji odaklı siyasi partilere doğru küresel bir eğilim pek şaşırtıcı olmayacaktır ve ne ölçüde gerçekleşeceği tartışmalı olsa da böyle bir eğilim mevcut ulusal ve uluslararası politikaların neredeyse tüm parametrelerini etkileyebilecektir.

İnsanlık Durumunu "Yükseltmek" İçin Siyasi Bir Hareket

Yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, Birleşik Krallık ve Almanya gibi diğer Batı ülkelerinde de kuruluş süreçlerinde insan ve teknoloji arasındaki değişen ilişki konusunda farkındalık yaratmaya adanmış partiler bulunmaktadır. Bu partilerin politikaları, geleneksel sol ve sağın siyasal anlaşmazlıklarının dışına odaklanmaya çalışmaktadır. *Transhümanizm* ismi başlı başına programa dayalı bir niyet beyanıdır: Transhümanist partilerin temsilcileri insanlığın bedensel, bilişsel ve hatta belki de "ruhsal" sınırlarını genişletmeyi veya ortadan kaldırmayı arzulamaktadır.

Avrupa'da ilk kurulan ve şu ana kadar en fazla kurumsallaşan transhümanist siyasi parti, Ocak 2015'ten bu yana transhümanist bir siyasi manifesto üzerinde çalışan İngiliz UKTP'dir (Birleşik Krallık Transhümanist Partisi).[1] Almanya'da, Facebook gibi sosyal ağlarda yayılan mesajla "Transhumane Partei Deutschland"ın (Almanya Transhümanist Partisi) tescil edilmesi için adımlar atılmış olup partinin 2016'dan itibaren somut siyasi eyleme geçmesi planlanmaktadır.[2]

ABD, Birleşik Krallık ve Almanya'daki transhümanist partilerin — ve ayrıca Fransa, İtalya, İskandinavya gibi diğer ülkelerde ve Margaret Thatcher'ın "Anglo-Sakson halkların büyük ailesi" olarak adlandırdığı ülkelerde kurulacak diğer partilerin siyasal gündemi, pozitif sosyal değişim için "evrensel" itici güç olarak teknolojiyi teşvik etmek amacıyla kabul görmeyi ve böylece sözde "Üçüncü Yol" siyaseti de dahil olmak üzere "post-geleneksel" siyaseti oluşturmayı amaçlamaktadır.[3] Bu partiler için teknoloji; sağlık ve yaşlanma, eşitsizlik, iklim değişikliği, kaynak nedenli çatışmalar, kültürel ve sosyal farklılıklar ve demografik değişimler ve bunların sonucunda ortaya çıkan entegrasyon sorunları gibi insanlığın başına bela olan pek çok sorunu çözebilecek niteliktedir. Bu doğrultuda, transhümanist teknolojilerin yelpazesi, beyin-bilgisayar arayüzlerinin (BBA) yalnızca tıbbi amaçlarla değil, makinelerin ve cihazların uzak mesafelerden bile düşünce yoluyla kontrol edilmesi; bilişsel becerileri geliştirmek için uygulanacak implantlar; insan farkındalığını genişletecek nöral mühendislik, esnekliği ve dayanıklılığı artırmak için sağlıklı vücut dokusunun siborglaştırılması gibi amaçlarla günlük yaşamda kullanımı içerecek şekilde oldukça kapsamlıdır.[4] Amaç, her zamankinden daha sofistike ve çeşitli teknolojiler kullanarak biyoteknolojik olarak insanın hem bedeninin hem de zihninin "sürümünün yükseltilmesidir."

Küresel Hedeflere Sahip Uluslarötesi Bir Parti Ağı

Küresel transhümanist parti ağının kökeni; Google, Apple, Microsoft ve Facebook gibi teknoloji sektörünün önde gelen araştırma kurumlarına ve şirketlerine ev sahipliği yapan Kaliforniya'ya uzanmaktadır. Amerikalı felsefeci ve fütürist Zoltan Istvan, Ekim 2014'te dünyanın ilk ulusal transhümanist partisi olan Birleşik Devletler Transhümanist Partisini burada kurmuştur.[5] Istvan hâlihazırda Kasım 2016'daki başkanlık seçimleri kapsamında Birleşik Devletler başkanlığı için yarışmaktadır.[6*] Yoğun medya ilgisi ve geniş izleyici kitlesiyle elde ettiği beklenmedik ilk başarısı nedeniyle bilgisayar virüsleriyle mücadele şirketi McAfee'nin kurucusu John McAfee'nin adaylığını resmen açıklarken ifade ettiği gibi "ABD Başkanlığının teknolojik konulardaki yetersizliği nedeniyle," diğer teknoloji liderleri de başkanlık adaylığı konusunda cesaretlendiler.[7] McAfee 2015 yılında Transhümanist Parti ile benzer hedefler güden, birçok yönden ona benzerlik gösteren ve bu süreçte onunla bir koalisyon kurabilecek hatta birleşebilecek olan "ABD Siber Partisi"ni[8] kurdu.

* Federal Seçim Komisyonunun resmî sonuçlarına göre Istvan, Florida'da 19 ve New York'ta 76 oy almıştır. — Ç.N.

Ancak Istvan'ın emelleri Amerika Birleşik Devletleri'nde siyasi bir kariyerin ötesine uzanmaktadır. Istvan, 2014 yılının sonunda "UK Humanity+"[9] örgütünün kurucu ortağı ve ayrıca "Toplumsal Fütürizm Enstitüsü: Teknolojiyle Pozitif Sosyal Değişim" [Institute for Social Futurism: Positive Social Change Through Technology - ISF][10] adlı enstitünün kurucusu felsefeci Dr. Amon Twyman ile birlikte, dünyanın dört bir yanındaki tekno-ilerici halk hareketlerini, transhümanist partilerin sistematik olarak kurulmasını destekleyecek tek bir harekette birleştirmeyi amaçlayan bir girişim olan Transhümanist Parti Küresel Ağı[11] kurmuştur.[12]

Uluslararasılaşma ve kurumsallaşma yolunda ilk adımlar çoktan atılmıştır. Kuzey Amerika (TP-NA), Güney Amerika (TP-SA), Avrupa (TP-EU), Orta Doğu ve Afrika (TP-MEA), Kuzey Asya-Pasifik (TP-NAP) ve Güney Asya-Pasifik'teki (TP-SAP) transhümanist partiler gibi tüm kıtalarda, ulusal düzeyde transhümanist partilerin kurulmasını destekleyecek ve aralarında değişim ve işbirliğini teşvik edecek şemsiye sivil toplum örgütleri ortaya çıkmaktadır.[13] Kıtasal şemsiye örgütler, başlangıçta resmi olarak kayıtlı ulusal partilere doğru ilk adım olarak bölgesel tartışma forumları geliştirmeyi amaçlamaktadır. Avrupa şemsiye örgütü TP-EU hâlihazırda Almanya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Hollanda, Avusturya, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan, İspanya, İsveç ve Türkiye'de çalışma grupları başlatmıştır. Amaç, TP-EU yapıları temelinde, Avrupa Parlamentosunda transhümanistlerin çıkarlarını temsil eden bir Avrupa transhümanist partisi ve/ya küme grubu kurmaktır.[14]

Sol ve Sağ Anlayışının Ötesinde: Yeni Bir Üçüncü Yol mu?

Transhümanistlerin siyasal seferberliği, küreselleşmiş siyaset sahnesinde uzun bir kültürel ve teknolojik değişimin ilk örneği ve nispeten az görünür bir başlangıcı olabilir. Sol ve sağ eğilimli siyaset ve politikaların en iyilerini bir araya getiren ve aynı zamanda bunları aşarak "post" ya da "meta-ideolojik" olarak adlandırılabilecek bir entegrasyon oluşturan "Üçüncü Yol" fikri, 1970'lerden beri popülerdir ve örnek vermek gerekirse 1990'larda Bill Clinton ve Tony Blair tarafından kullanılmıştır.[15] Bugün* İtalya'nın genç başbakanları Matteo Renzi ve Fransa'nın genç başbakanı Manuel Valls, tartışmalı bir şekilde de olsa bir tür Üçüncü Yol'un temsilcileri olarak kabul edilmektedir.

Küresel Transhümanist Partinin mevcut kuruluş aşaması, sempati ve oy toplamak için Üçüncü Yol fikriyle belirli bir sürekliliğe işaret etmeye çalış-

* Makalenin yayımlanma tarihi Ocak 2016'dır. – Ç.N.

maktadır. Teknolojiyi siyasi, sosyal ve kültürel her şey için mutlak (ve tek) merkez hâline getirmeye çalışan 2000'lerden bu yana sivil toplum yorumlarında öncül bir "üçüncü yol" bulunmasa bile gerçekte böyle bir süreklilik varsa bu siyasi değil, en fazla ideolojiktir.

Bugün gelinen nokta itibarıyla bu partilerin gelişiminin tam olarak nereye evrileceğini kestirmek güçtür zira transhümanistler esasen farklı siyasi fikirler taşıyan oldukça heterojen bir grubu temsil etmektedir. Daha şimdiden, teknolojiye duydukları benzer yakınlığa rağmen, Transhümanist Parti Küresel Ağının iki kurucusu, Amon Twyman ve Zoltan Istvan, kimi zaman toplumun ideal geleceği konusunda farklı anlayışlara sahip olabilmektedir. Kamuoyu önündeki fikir ayrılıkları bir dereceye kadar transhümanist hareket içindeki tekno-ilerici (solcu) ve özgürlükçü (sağcı) gruplar arasındaki bölünmeyi temsil etmektedir. Bunlardan ilki genel olarak komüniter sağlık sistemiyle Birleşik Krallık'ta ve Hartford, Connecticut'daki Etik ve Gelişen Teknolojiler Enstitüsünde [Institute for Ethics and Emerging Technologies – IEET] olduğu gibi ABD hareketinin bazı kesimlerinde yer alırken ikincisi ABD Transhümanist Partisinin tek itici güç olduğu ABD transhümanist ana akımında yer almaktadır.

Transhümanist Siyasi Programın Çok Önemli Altı Noktası

Birleşik Krallık Transhümanist Partisinin kurucularından biri olan Amon Twyman, sosyal değişim[16], siyasi karışıklık[17] ve dünya barışı üzerine çok sayıda makale kaleme almıştır.[18] Toplumsal Fütürizm [*Social Futurism*] adlı girişimi, gelişmekte olan küresel transhümanist partilerin ideolojik temelini şekillendirmeyi hedeflemektedir:

> Toplumsal fütürizmin "toplumsal" kısmı, genel olarak sol-liberal pozisyonların geniş bir yelpazesine atıfta bulunmaktadır. Başka bir deyişle, kişisel ve toplumsal özgürlüklere vurgu yapan sosyalizme. Buna karşılık, "fütürizm" pasif bir fütürolojiyi değil, kendimizi ve dünyamızı geliştirmek için yeni teknolojilerle aktif bir etkileşimi ifade eder. Bu nedenle fütürizm, transhümanizm ve tekillikçilik (*singularitarianizm*) gibi daha spesifik, ancak birbiriyle bağdaşan konuları da içeren geniş bir aktivist sınıflandırmadır.[19]

Tekillikçilik, savunucularına göre insan bilincinin "gelişmiş" bir düzeyde yeniden üretilmesine de hizmet edecek ve böylece insan beyninin ve zihninin "optimizasyon"unu da etkileyecek olan insan benzeri hatta insandan daha üstün yapay zekâ arayışını ifade eder.

Twyman'a göre "toplumsal fütürizm"in en önemli köşe taşları şunlardır:

1. Bilimin, teknolojinin ve teknolojik ilerlemeyle ve yeniden biçimlendirmeyle insan beden-beyin-zihin bağının istemli optimizasyonunun teşvik edilmesi,
2. Küreselleşmiş finansal sistemin güçlerinden bağımsız, ancak ondan kopuk olmayan, açık ve maksatlı bir biçimde teknoloji merkezli ve odaklı bir toplumun yaratılması. Bu, teknolojik mantığın finans ve ekonomi mantığını yönlendirdiği bir sistem olmalı, bugün hâlâ yaygınca uygulandığı üzere bunun tam tersi yönde olmamalı, böylece mevcut güç ilişkilerini tersine çevirmeli ve finansal ve ekonomik sistemi yenileme şansı yaratmalıdır,
3. *Kimseyi Geride Bırakmamak/Kimseyi Tek Başına Bırakmamak* sloganı (geleneksel olarak tipik sol kanadın sloganı) altında tüm vatandaşların temel gereksinimlerinin karşılanması. Bunun yapılması, örneğin Zolan Istvan'ın 2015-16 başkanlık seçim kampanyasında aktif olarak savunduğu koşulsuz temel gelirin uygulamaya konulması yoluyla mümkün olabilir. Hangi yolla olursa olsun, insanların yerini makinelerin alması ve böylece makinelerin de konsepte dayalı işler için serbest bırakılması yoluyla gelecekte "herkes için ücretsiz artı değer" mümkün kılınmalıdır,
4. Yalnızca uluslararası anlaşmaların takip edilmesi yoluyla değil, temiz teknolojilerin geliştirilmesi ve iyileştirilmesine vurgu yapılarak gerçekleştirilecek akıllı ve sürdürülebilir çevrecilik,
5. Toplumun anti-otoriter ve sosyal-liberal yönelimi,
6. Tam siyasi âdem-i merkeziyetçilik ve yalnızca savunma amaçlı gönüllü bir ordu.

Yahut Twyman'ın toplumsal fütürizmi özetlemeye yönelik "altı nokta"sında birkaç kelimeyle özetlediği gibi:

1. Bilim, teknoloji ve gönüllü insan gelişiminin savunuculuğunu yapmak,
2. Büyük Para'dan ayrılmış, kanıta dayalı siyasi politika,
3. Tüm vatandaşların temel gereksinimlerinin karşılanması: kimsenin tek başına bırakılmaması,
4. Canlı yeşil çevrecilik,
5. Anti-otoriter ve sosyal olarak özgürlükçü,
6. Yalnızca savunmaya yönelik gönüllü ordu ile tam siyasi âdem-i merkeziyetçilik.[20]

"Rasyonel Bir Protesto Hareketi" mi?

Âdem-i merkeziyetçilik hedefi, transhümanist hareketin hem "tekno-ilerici" hem de özgürlükçü kesimleri tarafından paylaşılmaktadır. İdare ve devlet aygıtlarının küçülmesi, verimliliği artıran yeni teknolojilerin kullanılması ve bunun sonucunda, dünyanın en büyük otomobil üreticisi Volkswagen gibi şirketler tarafından daha önce duyurulduğu üzere, büyük ölçekte akıllı makinelerle[21] değiştirilecek olan geleneksel işgücü boyutunun küçültülmesi yoluyla gerçekleşmektedir.[22] Dolayısıyla, transhümanist harekette toplumsal fütüristlerin vadettikleri şey, yalnızca iş gücü piyasasının sorunlarının değil, aynı zamanda modernitenin diğer pek çok mekanizması ve kurumu gibi kendi vizyonlarına göre, teknolojik gelişme tarafından yeni bir komüniter özgürlük lehine büyük ölçüde ortadan kaldırılacak iş gücü piyasası sorununun da kademeli olarak çözülmesidir.

Telegraph'a verdiği röportajda Zoltan Istvan, siyasi radikalleşme zamanlarında yaşadığımızı ve partisinin birçok seçmenin geleneksel sol/sağ "düzen" partilerinden duyduğu hayal kırıklığından faydalanmaya çalıştığını söyledi. Ya da makalenin yazarı Jamie Bartlett'in Istvan'ı özetlerken ifade ettiği gibi "Avrupa ve ABD'de büyük ana akım partilerin oy oranı yıllardır düşüyor, geriye kalanlar Çay Partililer (ABD), [Avrupa karşıtı] Ukipperlar (İngiltere), Beş Yıldız Hareketi (İtalya) vb. tarafından toplanıyor."[23]

Ancak Istvan'a göre "irrasyonel" ve "rasyonel" protesto hareketleri arasında çok önemli bir fark vardır. Ona göre, günümüzün düzen karşıtı partileri büyük ölçüde irrasyonel protesto hareketleriyken teknofil Transhümanist Parti doğası gereği yeni teknolojilerin kendisi kadar rasyonel, ilerici ve katılımcıdır ve bu nedenle "doğal olarak" sol ve sağ arasındaki küçük çatışmaların ötesine geçecektir. Hem "solcu" hem de "sağcı" eğilimli transhümanist politikalar, teknoloji aracılığıyla sınırların ötesine ulaşmaya ve insan birliğini teşvik etmeye çalışarak günümüzde yeniden uluslaşmaya karşı bir güç olmayı amaçlamaktadır.

Üç Kılavuz "Yasa"

Istvan'ın ABD başkan adaylığının felsefi-ideolojik temelleri (dolaylı olarak), *New York Times* ve Amazon'un en çok satan bir numaralı kitabı *The Transhumanist Wager*'da (2013) [Transhümanist Bahis] transhümanist dünya görüşünün temeli olarak formüle ettiği "üç yasa"sında belirtildiği şekilde hazırlanmıştır:

1. Bir Transhümanist her şeyden önce kendi varlığını korumalıdır.
2. Bir Transhümanist, kendi eylemleri birinci yasa ile çatışmadığı sü-

rece, mümkün olduğunca uygun bir şekilde her şeye gücü yetme yetisine ulaşmaya çalışmalıdır.

3. Bir Transhümanist, eylemleri birinci ve ikinci yasalarla çatışmadığı sürece evrendeki değeri korumalıdır.[24]

Extremetech röportajcısı John Hewitt'in belirttiği gibi;

> Güçlü bir şekilde benimsendiği takdirde, bu aldatıcı derecede basit düsturlar nihayetinde bireyi teknolojik olarak geliştirilmiş ve uzatılmış bir yaşamın peşinden gitmeye zorlar. Zoltan ve transhümanizmin diğer destekçileri, bu ilkeleri kabul etme ya da reddetme seçimini liberal ya da muhafazakâr ilkeler arasındaki seçimden çok daha temel bir şey olarak görmeye başladılar. Başka bir deyişle, bu ilkeler, dünya görüşünüzün, motivasyonlarınızın ve eylemlerinizin mevcut herhangi bir partiden daha özlü bir belirleyicisi, daha basit bir açıklamasıdır.[25]

Kuşkusuz, bu ilkeler şematik bir insan imgesi için geçici bir temel olarak işlev görebilse de siyasi politika için bir başlangıç noktası olarak kullanılmaları kesinlikle daha zordur. Felsefi açıdan Istvan'ın "Teleological Egocentric Functionalism"inin[26] [Teleolojik Benmerkezci İşlevselcilik] (TBİ) ana fikri, en azından ABD'de, Ayn Rand'ın "yeni bir egoizm kavramı"[27] olarak görülen "bencillik erdemi"ni de içeren "nesnelciliği" gibi -Rand'ın bu felsefesi, eski öğrencisi, ABD Merkez Bankası eski başkanı Alan Greenspan (1987-2006) gibi ABD'nin önde gelen liderlerini veya genel olarak Reagan döneminin tamamını (1967-1989) önemli ölçüde etkilemiştir- benzer "üretken benmerkezci" yaklaşımların uzun bir geçmişiyle ilişkilendirilebilse de *mevcut* siyasi durumdan bakıldığında önceki örneklere kıyasla zamanın ruhuna bağlılığı daha zayıftır. Irak ve Afganistan sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan "her şeye kadir olma" iddiaları, şu anda "Tanrı'nın kendi ülkesi" içinde veya dışında bilhassa popüler değil.

Teknoloji: Dünya Barışı İçin mi, Yoksa Bir Sonraki Büyük Savaş İçin mi?

Amon Twyman, uzak mesafeler arasında gerçek zamanlı iletişimin yanı sıra âdem-i merkeziyetçilik ve doğrudan demokrasi unsurları aracılığıyla teknolojinin acı, çatışma ve şiddeti azaltma potansiyeline sahip olduğunu birçok kez vurgularken Zoltan Istvan *The Transhumanist Wager*[28] adlı eserinde Üçüncü Dünya Savaşı'nın transhümanistler ile transhümanist olmayanlar arasında başlamasını tasvir etmektedir. Her ne kadar açıkça

siyasi bir tez değil de bir roman biçimini kullanmış ve dolayısıyla siyasi programlardan ziyade, kurgusal alanda deneyler yapıyor olsa da Istvan, -ister hümanist, ister transhümanist, ister siborglaşma taraftarı, ister karşıtı, ister teknoeleştirel, ister teknofilik olsun- insan olmanın ne anlama geldiği sorusunun gelecekte birçok soru arasından yalnızca bir soru olmaktan çıkıp kaçınılmaz olarak insanlığı bölen temel soru hâline geleceğini öngörmektedir. Kendisinin de belirttiği gibi,

> Transhümanist partiyi kurmamın asıl nedeni, bir şekilde siyasi bir amaç gütmediğiniz sürece toplumda ve dünyada pek bir şey yapamayacağınız düşüncesidir. Toplumu öyle bir hâle getirdik ki... Eğer hükümetler ... bir şeye izin vermezlerse o şey ya hiç var olamıyor ya da var olsa bile yaygın hâle gelemiyor. Transhümanizm ... bilincimizi yüklemek [aktarmak] ya da robotik kalpler kullanmak gibi bazı radikal teknolojilere karşı pek çok dirençle karşılaşacaktır. Dışarıda tartışmalı olacak tonlarca teknoloji var. Buradaki fikir, toplumun transhümanizmi aynı zamanda siyasi bir zihniyete sahip bir şey olarak görmesini sağlayacak bir siyasi partidir. ... Transhümanist parti dünyada ve toplumda transhümanizm için siyasi bir çerçeve oluşturmak amacıyla kurulmuştur. ... Biz... Transhümanizmi ana akım bilince taşımak istiyoruz ... başka bir seviyeye... Gerçek anlamda yenilikçi insanlardan oluşan bir toplum yaratmaya çalışıyoruz ve buradan illâki para için yenilikçi insanları kastetmiyoruz, temelde her konuda olabilir hatta dinsellik alanında veya başka alanlarda bile olabilir...
>
> Politikacılar transhümanizmi dikkate almak zorunda kalacaklar. Transhümanizm kalıcı olacak. Önümüzdeki on yıl içinde herkes yapay zekâ ile nasıl başa çıkacağımızla ilgileniyor olacak, insanlar daha uzun yaşamaya başladıkça herkes uzun yaşam konusuyla ilgilenmek zorunda kalacak, herkes bazı biyotiklerle, bazı çip implantlarıyla veya zihin yüklemeyle başa çıkmak zorunda kalacak. Bunlar çok zor biyoetik meseleler... Ve her hükümetin bunlara yönelik politikaları olacaktır.[29]

Istvan, öngörülerinde haklı olabilir, ancak mevcut teknolojik gelişmenin bu potansiyeli henüz ana akım politika tarafından kabul edilmekten uzak ve hâlâ siyasi merkezin geleneksel halk partilerine hâkim olan hümanistlerin çoğu, genellikle bilinçaltı korkusuyla bunu bastırıyor ya da bilfiil inkâr ediyor. Eleştirmenler Istvan'a potansiyel şiddet öngörüleri nedeniyle saldırdılar, bu öngörüler belki de çok açıktı ve bazıları tarafından -hatta transhümanist hareketin bazı üyeleri tarafından bile- kışkırtma olarak yorumlandı. Gerçekten de Istvan'a göre en sert eleştiriler kendi saflarından geldi:

> Transhümanist harekette egoları olan çok sayıda yaşlı beyaz erkek var. ... Ama ben hareketin yeni bir kanadını temsil ediyorum. Genç, devrimci ve politik... Yaşlı topluluktan bazıları bana pek dostça yaklaşmıyor.[30]

Telegraph'ın Istvan'la yaptığı röportaj çerçevesinde Bartlett haklı olarak bir siyasi hareketi uç noktalardan ana akıma taşımanın genellikle bir ömür sürdüğünü yazdı. Istvan ise bunun gayet normal olduğunu, on bin yıl yaşamayı amaçladığını, dolayısıyla önce yaşam süresini iki yüz elli yıla kadar uzatma, ardından da nihayetinde ölümün kendisini fethetme hedefinin oldukça gerçekçi olduğunu düşündüğünü söyledi.[31]

"Yaşlanma Tedavi Edilebilecek Bir Hastalıktır"

Bu ifade transhümanist ideolojinin kendisi ile tutarlıdır. Transhümanistler prensip olarak, temel şiarlarından biri olarak formüle ettikleri bir gerçeği diğerlerinin üzerinde tutmaktadırlar: "Yaşlanma tedavi edilebilecek bir hastalıktır."[32]

Bu, Cambridge Üniversitesinden Aubrey de Grey ve Nevada'da telomeraz teknolojisine adanmış biyoteknoloji şirketi (mottosu: "Yaşlanmayı tedavi etmek" olan) Sierra Sciences'm[33] mevcut başkanı ve potansiyel "ölümsüzlük enzimi" olan telomerazı 1997'de ilk kez tanımlayan biyoteknoloji öncüsü Geron şirketinin eski yöneticisi William H. Andrews gibi dünyanın önde gelen üniversite ve araştırma enstitülerinden bilim insanlarınca benimsenmiş bir düşüncedir.[34] Bu iki kişi, transhümanist ölümsüzlük misyonunu ana akım izleyiciye açıkladıkları *The Immortalists*[35] (Mart 2014'te Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Hindistan'da gösterime girdi) adlı Amerikan filminde kendilerini oynamışlardır.

Transhümanist çevrelerin medyadaki ilgisi Chemnitz Teknoloji Üniversitesinden Alman sosyal psikolog Bertolt Meyer üzerinde de yoğunlaşmaktadır.[36] Doğuştan sol kolunun dirsekten alt kısmı olmadan dünyaya gelen Meyer, şimdiye kadar tasarlanmış en gelişmiş biyonik ellerden birini kullanmaktadır. Akıllı sensörlerin kullanımı sayesinde yapay eli nesneleri kavrayıp tutabiliyor ve böylece doğal bir elin işlevselliğine oldukça yaklaşmaktadır.[37] Kavradığı şeyleri *hissedebilen* ilk denek olduğu düşünülen Dennis Aabo Sorensen'in benzer vakasında olduğu gibi,[38] Meyer'in protezi, yeni bedene "bağlanma" teknolojisinin özellikle hasta veya engelli insanlar için vaat ettiği olumlu faydaların bir örneği olarak öne çıkmaktadır. Meyer aynı zamanda, bazılarının transhümanizm çağında insan bedeninin geleceği ve doğal olanın "yapaylaştırılması" olarak gördüğü, ilk tam biyonik beden olan "Biyonik Adam"ın robotik simülasyonu için bir yüz modeli olarak

da görev yaptı.[40] Milyon dolarlık robotun yüzü olarak Meyer, İngiltere de dâhil olmak üzere dünyanın dört bir yanındaki transhümanist partilerin simgesi hâline geldi.[41] İlginç bir şekilde, Meyer'in kendisi de sık sık etik nedenlerle kamuya açık konuşmalarında transhümanist politikalara karşı uyarılarda bulunmaktadır.[42] Biyonik elinin maliyeti küçük bir arabanın bedeli kadardır ve yapay bir kalbin şu anki fiyatı yaklaşık yüz bin dolardır.

Bu aşırı maliyetler doğal olarak yeni "melezleştirici" teknolojilerin erişilebilirliği hakkında sosyo-politik sorulara, -Oxford Üniversitesi, İnsanlığın Geleceği Enstitüsü direktörü Nick Bostrom'un, 2014 yazında Washington DC'de ABD başkanının BRAIN Girişiminin bir oturumunda sorduğu sorulara benzer şekilde- özellikle de eşitsizlik sorununa neden olmaktadır.[43] Gerçekten de mevcut biyoteknolojik devrimin sosyal açıdan dengeli ve barışçıl bir şekilde devam etmesinin önündeki başlıca engellerden birinin eşit koşullarda erişim olduğu söylenmektedir. Şu anda biyoteknolojik protezler sadece hasta ve engellilere hitap eden niş ürünler olarak kalmakta ve çoğunlukla sağlık sigortası tarafından karşılanmaktadır. Transhümanist teknolojiler ana akıma dâhil olabilirse yani sağlıklı insanlar için ticari olarak kullanılabilir hâle gelirse kapitalist mantığın -daha önce olduğu gibi yalnızca sosyoekonomik eşitsizlikler değil, şimdi biyoteknoloji konusunda da- yeni eşitsizlikler üretmek için daha açık bir müdahalede bulunması beklenebilir. Nick Bostrom'a inanılacak olursa bu bedensel iyileştirmeler beyin ve zekâ modifikasyonlarını içerebilir, diğer tüm ticari faaliyet alanını etkileyebilir ve en kötü ihtimalle kısmen implant ve geliştirme teknolojisi yoluyla eğitim, bilgi ve eleştirel becerilerin geliştirildiği merkezi yer olarak üniversitenin yerini alabilir.[44]

"Cesur Yeni Transhümanist Dünya"ya Doğru mu Gidiyoruz?

Tüm bunlar ne anlama geliyor? Ve transhümanizmin mevcut siyasallaşmasından gerçekçi olarak ne beklenebilir?

Bir yandan, transhümanist inançların çağdaş kültürde daha geniş bir yer edinmesi ve siyaset üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olmaya başlaması yalnızca zaman meselesi gibi görünüyor. Transhümanist siyaset ve politikaların yükselişinin, hiper-teknolojileşme zamanlarında insanın (öz) imgesinin geleceği hakkında hümanizm ve transhümanizm arasındaki tartışma (ve sistemik diyalektik) üzerinde nasıl bir etkiye sahip olabileceği meselesinde olduğu gibi bunun tam olarak nasıl gerçekleşeceği de açık bir soru olarak kalmaktadır.[45] Geniş kapsamlı bir teknolojik paradigma değişimini -toplumun diğer tüm alanlarını etkileyerek "Transhümanist parti"

sandıkta başarılı olsun ya da olmasın kaçınılmaz olarak politik hâle gelecek bir değişimi- başarmak için gereken süre aslında çoğu insanın düşündüğünden çok daha kısa olabilir.

Son birkaç yılda teknolojinin evrilme ve bunun bir yansıması ve etkisi olarak transhümanizm gibi yeni ulusötesi tekno-politik girişimlerin yayılma hızı, beklenmedik ve hâlâ büyük ölçüde göz ardı edilen seviyelere ulaştı. 14 Mart 2015'te yeni kurulan Almanya Transhümanist Partisi, "Almanya Transhümanist Partisi. Eğitim. İnovasyon. Yaşam. Gelecek." sloganıyla sosyal ağlar üzerinden partiye üye toplamaya başladı.[46] Duyuruda şu ifadeler yer almaktadır:

> Destekçilerimiz güçlü fikirlere sahip, düşünen, zeki ve bireyci insanlar. Değişim gücü her zaman bir tutkudan gelir – bizim durumumuzda, teknoloji ve inovasyonun bireyin gelişiminin ve toplumda sosyal, işbirliğine dayalı bir etkileşimin anahtarı olduğu binlerce insanın coşkusundan. Teknoloji ve inovasyon; insanlara özgürlük, güvenlik ve doğa ile uyum içinde çok uzun ve sağlıklı bir yaşamla birlikte esenlik sunmaktadır.[47]

Kuşkusuz Batı'nın küresel arenada rekabet edebilmek için özellikle çok boyutlu ve disiplinler arası eğitimde yeniliğe ihtiyacı vardır. Özgürlük, güvenlik ve esenlik şüphesiz olumlu değerlerdir; doğa ile uyum içinde uzun ve sağlıklı bir yaşam da çoğu kişi tarafından arzu edilmektedir. Ancak bu ütopik söylemin büyük bir kısmı olumsuzlukları, radikal teknolojik değişikliklerin insan bedeni ve hatta -örneğin nöroteknolojinin hızla genişleyen uygulamaları şeklinde- insan bilinci ve insan zihninin temel yapısal süreci üzerinde yarattığı potansiyel tehlikeleri göz ardı etmektedir.

Tam da insan bedeni, bilinci ve "müdahaleci" teknoloji arasındaki kesişme noktasında yer alan teknolojik gelişimin iki ucu keskin bir doğaya sahip oluşu nedeniyle teknoloji, ister geleneksel sol-sağ partiler ister hümanistler ya da transhümanistler tarafından desteklensin, tartışılsın ya da eleştirilsin, önümüzdeki yılların en önemli siyasi meselelerinden biri hâline gelecektir.[48] Ve safların bu şekilde belirlenmesinde kesin olan bir şey var ki o da geleneksel siyasi partilerin bir sonraki adıma çok da hazırlıklı olmadıklarıdır. Derinleşen hümanizm-transhümanizm ayrımı konusunda "rasyonel bir kamuoyu" henüz pek mevcut değilse de acilen oluşturulması gerekiyor.

Sonuç

Gelinen noktada ortaya çıkan manzara nasıl yorumlanmalı?

Transhümanizmin mevcut siyasi öz-örgütlenmesini yeni bir "Üçüncü Yol" hareketinin ortaya çıkışı ve geleneksel partilere bir alternatif olarak

yorumlamak şimdilik cüretkâr bir yaklaşım olacaktır. Benzer şekilde, transhümanizmin uluslararasılaşması ve siyasallaşmasının egemen devletin altını oymaya ve bireycilik, özgür irade ve hümanizm gibi demokrasi ilkelerini zayıflatmaya katkıda bulunabileceği konusunda Francis Fukuyama[49] gibi kimi tanınmış bilim insanlarının öne sürdüğü korku, ulus-devletlerin ve muhafazakârların geçmişte (çoğunlukla komünist ve yeşil) "enternasyonallerin" gelişimlerinde aktif rol almak yerine onlara karşı sergiledikleri direniş modelini tekrarlama eğilimindedir.

Genel olarak toplumun benlik algısını etkileyen, günümüz biliminin belirleyici bir halkası olan çağdaş beyin araştırmalarının örneğin istenmeyen anıları teknolojik olarak ortadan kaldırmanın ve böylece ruh sağlığını daha da iyileştirmenin bir yolu[50] ve böylece modern kişisel bakımın temel bir unsuru olarak tanıtıldığı, bu yolla güçlü transhümanist etkiler göstermeye başladığı bir dönemde yaşıyoruz.[51] Pop sanatçısı Björk[52] veya karikatür sanatçısı Moebius[53] örneklerindeki gibi transhümanist estetiğin ana akım kültüre yavaş yavaş sızdığı evrede, teknolojik transhümanizmin çağdaş ana akım düşünceye yayılışı, belirmekte olan transhümanist siyasi hareketlerin Batı'nın ve potansiyel olarak dünyanın dört bir yanındaki politika yapıcılar tarafından eskisinden çok daha fazla ciddiye alınması gerektiğine işaret etmektedir.

Dipnotlar

1. G. Volpicelli, "Transhumanists Are Writing Their Own Manifesto for the UK General Election," *Motherboard*, January 14, 2015, http://motherboard.vice.com/read/a-transhumanist-manifesto-for-the-uk-general-election.
2. Transhumanist Party Germany/Transhumane Partei Deutschland, www.transhumane-partei.de and https://www.facebook.com/tpdeutschland.
3. R. Benedikter, "Third Way Movements," in *The SAGE Encyclopaedia of Global Studies*, ed. M. Juergensmeyer and H. K. Anheimer, 4 vols. (London and Thousand Oaks: Sage, 2012), vol. 4, 1647–50.
4. R. Benedikter, K. Siepmann, and A. Macintosh, "The Age of Transhumanist Politics Has Begun: Will It Change Traditional Concepts of Left and Right?" *Institute for Ethics and Emerging Technologies*, Parts 1, 2, and 3, April 27, 2015, http://ieet.org/index.php/IEET/more/benedikter20150427 and http://ieet.org/index.php/IEET/print/10329.
5. "Transhumanist Party of the USA: Putting Science, Health and Technology at the Forefront of American Politics," http://www.transhumanistparty.org.
6. J. Bartlett, "Meet the Transhumanist Party: 'Want to Live Forever? Vote for Me,'" *Telegraph*, December 23, 2014, http://www.telegraph.co.uk/

technology/11310031/Meet-the-Transhumanist-Party-Want-to-live-forever-Vote-for-me.html.
7. N. Gass, "McAfee Announces White House Run as Part of 'Cyber Party,' Politico.com, September 9, 2015, http://www.politico.com/story/2015/09/john-mcafee-2016-presidential-run-cyber-party-213432. Cf. A. Selyukh," Software Guru McAfee Seeks White House as Cyber Party Candidate, Reuters, September 10, 2015, http://www.reuters.com/article/us-usa-election-mcafee-idUSKCN0RA1QO20150910.
8. John McAfee campaign site, Cyberparty of the USA, www.mcafee16.com.
9. Humanity+, http://humanityplus.org/.
10. Institute for Social Futurism, https://wavism.wordpress.com/tag/institute-for-social-futurism/.
11. Transhumanist Party Global, http://transhumanistpartyglobal.org/.
12. M. A. Twyman, "What Is Social Futurism?," http://transhumanistpartyglobal.org/initiatives/isf/what-is-social-futurism/dr-m-amon-twyman/.
13. "What Is TPG?," http://transhumanistpartyglobal.org.
14. "Transhumanist Parties in Europe (TP-EU)," http://transhumanistpartyglobal.org/europe/.
15. Benedikter, "Third Way Movements," op. cit.
16. M. A. Twyman, "Social Futurist Revolution & the Zero State," Institute for Ethics and Emerging Technologies, April 16, 2014, http://ieet.org/index.php/IEET/more/twyman20140416.
17. M. A. Twyman, "Liberal Democracy, the Third Way, & Social Futurism" (part 1 of 3), *Social Futurism: Positive Social Change Through Technology*, https://wavism.wordpress.com/2014/06/29/liberal-democracy-the-third-way-social-futurism-pt-1-of-3/.
18. M. A. Twyman, "World Peace Through Technology," Institute for Ethics and Emerging Technologies, November 2, 2014, http://ieet.org/index.php/IEET/print/9734.
19. M. A. Twyman, "What Is Social Futurism?," Institute for Social Futurism, http://transhumanistpartyglobal.org/initiatives/isf/what-is-social-futurism/.
20. M. A. Twyman, "SF Elevator Pitch: Social Futurism in Six Points," blog on Social Futurism: Positive Social Change Through Technology, https://wavism.wordpress.com/2014/12/28/sf-elevator-pitch-social-futurism-in-six-points/.
21. R. Foroohar, "Hard Math in the New Economy," *Time*, March 5, 2015, http://time.com/3733113/hard-math-in-the-new-economy/.
22. J. Leber, "At Volkswagen, Robots Are Coming Out of Their Cages, *Fastcoexist Magazine*, September 9, 2013, http://www.fastcoexist.com/3016848/at-

volkswagen-robots-are-coming-out-of-their-cages. Cf. "Volkswagen to Replace Germany's Retiring Baby Boomers with Robots," *Financial Times*, October 6, 2014, http://www.ft.com/cms/s/0/4337b9a0-4d6b-11e4-bf60-00144feab7de.html#axzz3vv8FppQ3.

23. Bartlett, "Meet the Transhumanist Party," op. cit.
24. J. Hewitt, "An Interview with Zoltan Istvan, Leader of the Transhumanist Party and 2016 Presidential Contender," *Extremetech*, October 31, 2014, http://www.extremetech.com/extreme/192385-an-interview-with-zoltan-istvan-leader-of-the-transhumanist-party-and-2016-presidential-contender.
25. Ibid.
26. Teleological Egocentric Functionalism (TEF), "Zoltan Istvan, *The Transhumanist Wager*, http://www.transhumanistwager.com/ThePhilosophy.html.
27. A. Rand, *The Virtue of Selfishness: A New Concept of Egoism*, New York, 1964, https://www.aynrand.org/novels/virtue-of-selfishness and http://aynrandlexicon.com/lexicon/selfishness.html.
28. Z. Istvan, *The Transhumanist Wager*, Futurity Imagine Media 2013, http://www.transhumanistwager.com/sowie http://www.amazon.de/The-Transhumanist-Wager-Zoltan-Istvan/dp/0988616114.
29D. Wood, Q&A with Zoltan Istvan, Transhumanist Party Candidate for the U.S. President, November 1, 2015, www.youtube.com/watch?V=Xk4olY4qIjg.
30. Bartlett, *Meet the Transhumanist Party*, op. cit.
31. Ibid.
32. A. de Grey, "A Roadmap to End Aging," TED, July 2005, http://www.ted.com/talks/aubrey_de_grey_says_we_can_avoid_aging. Cf. K. Kelland, "Who Wants to Live Forever? Scientist Sees Aging Cured," Reuters, July 4, 2011, http://www.reuters.com/article/2011/07/04/us-ageing-cure-idUSTRE7632ID20110704.
33. Sierra Sciences, http://www.sierrasci.com/.
34. *Bill Andrews in Telomere Basics: Curing Aging*, 2d ed. (Reno, NV: Sierra Sciences, 2014).
35. "The Immortalists," official trailer, YouTube (2014), https://www.youtube.com/watch?v=BDlVY8iLCek.
36. Social Psychologist Bertold Meyer on the Future of Prosthetics and Bionics, YouTube, March 10, 2013, https://www.youtube.com/watch?v=AuRgF9Wh_8w.
37. Bertolt Meyer Shows Us His Bionic Arm, YouTube, February 2, 2013, https://www.youtube.com/watch?v=rktMclRORBg.
38. "Bionic Hand Breakthrough: Amputee Can Now Feel Shape, Texture," ABC News, February 6, 2014, http://www.abc.net.au/news/2014-02-06/

man-with-bionic-hand-can-now-feel-shape-and-texture/5242658.

39. T. Lewis, "1st Fully Bionic Man Walks, Talks and Breathes," *Live Science*, October 18, 2013, http://www.livescience.com/40535-show-unveils-worlds-first-bionic-man.html.

A. Kaplan, "The World's First Fully Functional Bionic Man, YouTube, October 12, 2013, https://www.youtube.com/watch?v=iHhKhZQ-APc.

40. Cf. Bartlett, "Meet the Transhumanist Party," op. cit.; and *Touch Bionics*: Bertolt Meyer, http://www.touchbionics.com/patients-families/patient-stories/bertolt-meyer.

41. Meyer, see note 36.

42. "Nick Bostrom Testifies on Cognitive Enhancement for Obama BRAIN Initiative," August 22, 2014, Institute for Ethics & Emerging Technologies, http://ieet.org/index.php/IEET/more/bostrom20140822.

43. Ibid.

44. R. Benedikter, J. Giordano, and K. Fitzgeral,: "The Future of the (Self-) Image of the Human Being in the Age of Transhumanism, Neurotechnology and Global Transition," *Futures: The Journal for Policy, Planning and Futures Studies* 42, special issue "Global Mindset Change," ed. J. Gidley (Elsevier, 2010): 1102–9.

45. Transhumanist Party Germany/Transhumane Partei Deutschland, Mission, accessed May 25, 2015, https://www.facebook.com/tpdeutschland.

46. Ibid.

47. R. Benedikter and J. Giordano, *Neuroscience and Neuroethics: Impacting Human Futures* (New York: Springer, forthcoming.

48. F. Fukuyama, "Transhumanism," *Foreign Policy*, October 23, 2009, http://foreignpolicy.com/2009/10/23/transhumanism/. F. Fukuyama, *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnological Revolution* (New York: Picador 2003).

49. J. Webb, Remembering 'Wipes Similar Memories': Using Brain Scans, Neuroscientists Describe How Recalling a Particular Memory Can Cause Us to Forget a Related One," *BBC Science and Environment*, March 17, 2015, http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-31909935.

50. M. Oaklander, "Changing Your Mind: A New Initiative Wants to Make Mental Health a Priority, *Time*, March 16, 2015, 14.

51. Björk (Björk Gudmundsdottir), http://bjork.com/.

52. Moebius (Jean Giraud), http://www.moebius.fr/.

Transhümanist Manifesto*

NATASHA VITA-MORE**

ÇEVİREN: TALHA DERECİ

TRANSHÜMANİST Manifesto insanlık durumuna meydan okumaktadır. Bu durum, yaşlanmanın bir hastalık olduğunu, insan bedeninin ve beyninin geliştirilmesi ve güçlendirilmesinin varlığını sürdürmek için elzem ve refahın da güvenli ve sağlıklı ortamlarda mümkün olduğunu ileri sürmektedir.

Bu koşulların anlaşılması, transhümanizmin felsefesi ve dünya görüşünün temelini oluşturmakta ve yaşlanmaya müdahale edip etkili bir şekilde azaltmak ve "genetik özgürlüğü geliştirerek kalıtımsal sorumluluktan" uzaklaşmak için teknolojinin ve kanıta dayalı bilimin etik kullanımını savunmaktadır. Bu eylemlerin ekolojiyi koruyacak şekilde özenli ve ölçülü bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

---

* **Orijinal Kaynak:** Vita-More, Natasha. (2020). "The Transhumanist Manifesto," *Humanity+*, Erişim Linki: humanityplus.org/the-transhumanist-manifesto. (Revize 1998 v.2, 2008 v.3, 2020 v.4, Orijinal 1983). **Redaksiyon:** Murat Öznaneci.

** Dr., Humanity+ İcracı Direktörü, Transhümanist Çalışmalar Merkezi Kurucusu, natasha@natashavita-more.com.

İnsan Yaşlanması: Yaştan Azade Düşünme Seçeneği

Yaşlanma bir hastalıktır. Amaç, yaşlanmayı azaltmak ve yaşam süresini azami yaşam süresinin ötesine uzatmaktır. Kronolojik yaşı ölçme kriterleri değişmekte ve insanların yaşam gayelerini kısıtlayan ve zedeleyen yaş ayrımcılığı tavırlarının önyargılarına karşı koymaktadır.

Hastalıkları hafifleten, sağlık ve refahı yeniden tesis etmeyi amaçlayan tıbbi müdahalelerin katlanarak geliştiği bilinmektedir. Genom bilimi, hastalıkları daha hassas bir şekilde tahmin etmeyi, teşhis etmeyi ve tedavi etmeyi mümkün kılarak kişiselleştirilmiş bakıma odaklanmıştır. Tıp bilimi ilerliyor olsa da insan biyolojisi ve maksimum yaşam süresi sorununu çözmemektedir. Bu sorumluluğu hafifletmek üzere nanotıp ve diğer yenilikler yoluyla yaşlanma sorunu çözülene kadar hayatta kalmak için insan vücudunun ve beyninin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi gereklidir. Bu amaca ulaşmak için "Primo Posthuman" (1996) olarak bilinen geleceğin vücut prototipi, Metabeyin olarak adlandırılan üçüncül bir beyin kavramını önermiştir. İnsan beyninin bocaladığı yerlerde ona yardımcı olmak, hafıza için bir depolama sistemi sağlamak ve zekâyı artırmak amacıyla korteks ve limbik sistemlere YZ/AGI tarafından tasarlanmış bir protez yoluyla Metabeyne ulaşılabilir. Nanoteknolojide nano moleküller gelecekte biyoloji ile uyum içinde kullanılabilir (Drexler, 1987: v, 4, 213). Moleküler montaj unsurları, Human 2.0 Primo Posthuman's Platform Diverse Body (Vita-More, 1997; 2013) gibi yeni tip bedenlerin inşa edilmesine yardımcı olacaktır (Vita-More, 2012).

Her insan genetik özgürlük hakkına sahiptir. İnsanlar bedenlerine sahip olma, kim olduklarını belirleme ve hayatlarını yaşama konusunda temel bir hakka sahiptir. Morfolojik Özgürlük, bir kişinin büyüme ve gelişme hakkını koruyarak ve bir kişinin büyüme ve gelişmeye asla zorlanmama hakkını güvence altına alarak bu koşulu yerine getirir.

İnsan yaşamı herhangi bir formla ya da herhangi bir çevreyle sınırlandırılmamıştır. İster yeryüzündeki biyosfer ister siber uzayın dijitalliği ister sanal gerçekliğin yapay simülasyonları ister uzaydaki yaşam destek sistemleri olsun, yaşamın varlığı için yegâne faktör yaşam ortamlarıdır. Tüm ortamlar, varlıklarını sürdürebilmek için yaşamı koruyan ve yaşama yönelik tehditleri ortadan kaldıran güvenli ve sağlıklı altyapılara ihtiyaç duyar. Yaşlanmayan düşünme bizi hastalıkların esaretinden kurtararak olumlu bir düşünce yapısını sürdürmemizi sağlar.

Yaşamın ve Amacın Ortak Takdiri için Bir Vizyon

İnsanlar, yanlış varsayımlarla bir inancı diğeriyle karşı karşıya getirerek ve yaş, cinsiyet, ırk, görünüm, din, inanç, siyasi ve sosyal statü temelinde bir grubun diğerinden daha değerli ya da daha değersiz olduğunu öne sürerek anlaşmazlık ve bölücülüğe yol açabilecek kuramlar ve bunlara bağlı kanaatler oluşturur. Bu duygu biyoloji ya da insan evrimiyle ilgili değildir; insanın korku, açgözlülük ve belirsizlikle tetiklenen kontrol etme ihtiyacıyla ilgilidir. İnsanlığın bir değişime, daha insancıl olmamıza yardımcı olacak yeni bir bakış açısına ihtiyacı vardır.

Bu yeni şey transhümanizmdir (More, 1990) -sürekli ilerleme, kendini dönüştürme, pratik iyimserlik, vizyoner çözümler ve eleştirel düşünmeyi- transhumanı beraberinde getirecek yaşam kalitesinin peşindeki dünya görüşüdür.

Transhuman[1] biyolojik-teknolojik bir organizmadır, insan türünün teknoloji ile evrimleşmeye devam eden bir dönüşümüdür. Bu evrim paleontoloji, arkeoloji, evrimsel biyoloji ve antropoloji alanlarında görülmektedir. Ayrıca felsefi söylemde, sosyal ve kültürel çalışmalarda da incelenmekte ve karşılık bulmaktadır. İnsan-bilgisayar etkileşimi, giyilebilir cihazlar ve

[1] "Transhuman" ve "transhümanizm" terimlerinin tarihçesine ilişkin araştırma Natasha Vita-More ve Winifred Clark tarafından gerçekleştirilmiştir (1988-1995). "Tarihsel bir not olarak: İtalyanca 'transumanare' veya 'transumanar' fiili ilk kez Dante Alighieri (1265-1321) tarafından *İlahi Komedya*'da kullanılmıştır. 'İnsanlık durumunun ve algısının dışına çıkmak' anlamına gelir ve İngilizcede 'İnsandışılaştırmak [*to Transhumanate*]' veya 'İnsandışılaştırmak [*to Transhumanize*]' olabilir. T. S. Eliot, 'The Cocktail Party' (1949, yay. y. 1950) adlı oyununda 'insanın Transhumanize olduğu bir süreç' (1950: 147) olarak insanın aydınlanma yolculuğundaki riskleri hakkında yazmıştır. İnsanlık ve evrim hakkındaki fikirler *Evolution: The Modern Synthesis* (1942) adlı kitabında evrimsel hümanizm üzerine yazdığı yazılarda Julian Huxley tarafından incelenmiş, 'potansiyelinin farkında olan ve bilgisi sayesinde bu yönde çalışabilen üstün bir varlık' anlamında transhuman terimi önerilmiştir (Halacy 1965: 11). Pierre Teilhard de Chardin, *The Future of Man* (1964) adlı eserinde transhuman kavramına atıfta bulunmuş ve FM Esfandiary (FM-2030) New York'taki New School for Social Research'te 'New Concepts of the Human' (1966) dersini verirken evrimsel bir transhuman geleceğinin ana hatlarını çizmiştir. Abraham Maslow, *Toward a Psychology of Being* (1968) adlı kitabında, Robert Ettinger ise *Man into Superman* (1972) adlı kitabında transhuman'lardan bahsetmiştir. FM Esfandiary (FM-2030), transhuman hakkındaki özgün fikirlerini içeren *Optimism One* (1970), *Up-Wingers* (1973) ve *Telespheres* (1977) üçlemesini yazmıştır ve bu fikirlerin bir kısmına *Woman In The Year 2000* (1974) kitabının son bölümünde yer verilmiştir. Damien Broderick bilim kurgu romanı *The Judas Mandala*'da (1982) ve Natasha Vita-More 'Transhuman Statement (Manifesto)'da (1983) transhuman konusunu ele almıştır. Referanslara şunlar dahildir: Vita-More, N. (2008); More, M. ve Vita-More, N. (2013: 8, 25, 328, 433, 455); Vita-More, N. (2019)."

bilgisayarlı iletişim altyapılarını ortaya çıkaran teknolojideki ilerlemelerle bilincine varılır ve hayata geçirilir. Tıp biliminde ve genetik mutasyonu tanımlayan ve hastalığı hedef alan bilimsel atılımların yanı sıra biyolojik sistemin hücresel hasarını tersine çevirmeyi ve onarmayı amaçlayan gen terapilerinin araştırılıp geliştirilmesi süreçlerinde de ispatlanmıştır. Çevresel düzlemde ise astronotların dünya dışındaki ortamlara uyum sağlamasıyla uzay uçuşlarında deneyimlenmektedir. Etkileşimli bir düzeyde sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, video oyunları ve diğer yapay ortamların kişiselleştirilmiş avatar ve karakter kullanımında deneyimlenmektedir.

Yaşam Uzatma ve Genişletme

Yaşamın uzatılması, maksimum insan ömrünü artırmayı amaçlamaktadır. Yaşamın uzatılması, bir insanın hayatta olduğu sürenin artırılması ve bir insanın içinde bulunduğu seçeneklerin ve yeteneklerin artırıldığı ortamın zenginleştirilmesi anlamına gelmektedir. İnsan yaşamı için sürenin uzunluğu tek bir yüzyılla sınırlıdır ve bu süre biyolojiye bağlıdır.

Uzun ömürlülüğün peşinde koşmak için sağlık ve refahı bozan birbiriyle bağlantılı güçler arasındaki görünür ve görünmez sınırları ortaya çıkarmak büyük önem taşımaktadır. Morfolojik özgürlük (Wikipedia) de dahil olmak üzere insan haklarını korumak için bilim ve teknolojiyle ilgili etik kaygıları akla yatkın bir savunmayla aktif olarak ele almak da gereklidir.

Hastalıkları ortadan kaldırma ihtiyacını açıkça ilan eden ve uzun ömürlülük ile yaştan azade düşünceyi savunan ilk felsefe ve dünya görüşü transhümanizmdir. Transhümanistler bilim, teknoloji yoluyla uzun ömürlülük fikirlerine, araştırmalarına, geliştirmelerine ve eğitimlerine katkıda bulunmuş; yapay zekâ, nanoteknoloji ve genetik mühendisliği gibi teknolojilerin etik kullanımı konusunda yönetim organlarına ve topluluklara hitap etmişlerdir.

Transhümanizm, hastalık, yoksulluk ve peşin hükümlülük gibi insani durumların sağlık, refah ve zenginlik yönünde değiştirilmesi yönünde olumlu bir gelecek adına faaliyet gösteren dünyanın en güçlü savunucusu konumundadır.

Siborg Olmaktansa Transhuman Olmayı Tercih Ederim

Transhuman dönüşüm teknolojisi sibernetikten doğmuştur. Burada insan ve makine kavramları bütünleşmekte ve bilgisayar insan bedeni ve biyolojisiyle etkileşime girerek (Wiener, 1950: 163) siborg kavramını ortaya çıkarmaktadır. Siborg ve transhuman arasında sıklıkla kasıtlı olarak ve ayrıca

farkında olmadan karşılaştırmalar yapılmaktadır. Siborg insan, makine ve bilgisayarın bütünleşmesi için bir son nokta olarak konumlandırılır ancak transhuman insanın sürekli evrimidir. Bu evrim, organik insan, yapay zekâdaki teknolojik gelişmeler, nanotıp ve hastalıkları azaltan gen terapileri, biyolojiye eklemlenen cihazlar ve protezler ile biyolojiyi geliştiren ve yeni teknoloji-iletişim sistemleri aracılığıyla genişleyen dönüştürücü, telematik ve kapsamlı bir eylemlilik olarak kişisel kimlik bilincinin bir araya gelmesini içerir.

Siborg, Steven Mann (1998), Kevin Warwick (2004: 4) ve Donna Haraway (1991: 3-5, 149-81) tarafından dile getirildiği gibi fiziksel güçlendirme ya da öne sürülen teoriler dizisi ne kadar karmaşık olursa olsun, transhuman ile açıkça uyum gösteren yaşam uzatma konularını; sağlık ve refahı teşvik eden algısal, bilişsel ve fiziksel bedenler[2] için alternatif seçenekler arayan transhumanın belirgin sonuçlarından biri olarak yaşamın uzatılması konusunu henüz ele almamıştır.

Siborg ve transhuman (ya da gelecekteki posthuman) kavramlarının bulanıklaşmasındaki bir sorun, aşağıdaki gibi üçlü bir tanımlama önermektedir:

— "(...) sibernetik alanı, insan ve insan-makine güçlendirmesi arasındaki ilişki yoluyla siborgu var etmiştir (Clynes & Kline, 1960)" (Wiener, 1950: x, 58, 95, 103, 134-135, 163) [Uzay araştırmaları bağlamında söylenmiştir - biyoteknoloji, yapay zekâ ya da nanoteknolojinin uyarlanabilir, evrimsel bir insanı, transhumanı ortaya çıkaracağı öngörülmemiştir];

— "(...) felsefe alanı insan dönüşümünün ve rejeneratif süreçlerin ve seçici geliştirmenin bir geçiş aşaması olarak, daha güncel bağlamda insan geliştirme eylemcisi ve lehtarı olarak transhumanı kültüre katmıştır..." (More, 1990; Bostrom, 2005).

— "Bilim kurgu alanı posthumanı, şu anda daha çok yapay genel zekâ ve tüm beyin emülasyonu ve/ya alt tabakadan bağımsız zihinlerin "yüklendiği" yapay platformları ile uyumlaştırarak (Sandberg & Koene, 2009) sanata dönüştürmüştür (Pepperell, 1995)."

Bedenlerimize yalnızca aygıtlar eklemek bizi modern ya da evrimleşmiş yapmayacağı gibi, disiplinler ötesi bir strateji olmaksızın yeni bedenler ve

[2] "Primo Posthuman." (1996). Yapay zekâ ve nanotıp tarafından desteklenen, rejeneratif yarı-biyolojik bir beden sunan, geleceğin ufuk açıcı tüm vücut protez cihazı. Bu beden, zayıf ve işlevsiz insan bedenine bir alternatiftir. Bkz: kurzweilai.net/radical-body-design-primo-posthuman.

yaşanacak ortamlar tasarlamak da bizi evrimleştirmeyecektir. İnsan bedeni ve onun çeşitlenmesi, siborgun ötesine uzanan karmaşık meseleleri ele almak için konjonktürel, çok boyutlu süreçlerin çapraz etkileşimi gerektirir.

Transhümanist Haklar, Özgürlük ve Ekoloji

Hak ve özgürlük eşitliği için zorunlu ve ivedi olarak yürütülen mücadeleler, iki bileşenli düşüncenin dışında kalan savunuculukları meydana getirmektedir. Adalet ve eşitlik için model teşkil eden farklılıkların tarafsız bir şekilde kabul edilmesi gerekir. İnsan ve insan dışı hakların, tarafsız karar alma yoluyla bilgi hızında gelişmeye devam etmesi zorunludur. Şöyle bir adım çekilip, sağlıklı bir ekolojide insanın ve gelecekteki aklın hayranlıkla güvenç potansiyelini görüp düşünmenin tam zamanıdır.

Herhangi bir özgürlük biçiminin toplum içinde bir hak olarak işlev görebilmesi için hoşgörü ve hakkaniyete ihtiyaç vardır ve kişilik ya da eylemlilik hakkının korunması gerekir. Transhümanizm bu hedefi sunmaktadır çünkü özünde yaşamı destekleyen ilke ve değerlerce yönlendirilmektedir. Bu amaç, insanlık durumunu dönüşümsel bir süreç olarak anlamak ve değerlendirmek için disiplinlerarası yaklaşımları teşvik ederek gerçekleştirilir. Transhümanizmin evrensel bir duyarlılık sunan bir yönü de sonsuza dek değişen bir tür ve toplum olduğumuz için kapsayıcılık, çoğulculuk ve bilgimizi sürekli sorgulama ihtiyacını keşfetmeye ve aydınlatmaya çalışmasıdır. Transhümanizmin dünya görüşü, transhümanist düşünceye farklı yaklaşımlarla ortak epistemolojik ve metafizik görüşlere sahip olsa da amaç insanlık durumunu iyileştirmektir.

Daha iyi bir kavrayış kazanmak amacıyla fikirleri sorgulayarak kritiğini yapmak, bilginin ilerlemesi için gereklidir. Ancak, transhümanizmi sosyo-ekonomik bir fayda olarak siyasallaştırmak ve onu bu şekilde eleştirmek yanıltıcıdır. Transhümanizmin insanları diğer yaşam formlarına tercih etmesini öneren muhalifler, transhümanist vizyonu daha da yanlış anlamaktadır. Bu katı ve yanlış zihniyetler, insan potansiyeline ve geleceğe yönelik transhümanist bakış açısını göz ardı etmektedir. Transhümanist yaklaşım, abartılı korkulara tepki vermek yerine nitelikli önemli endişelere kayda değer, kapsamlı araştırmalarla karşılık vermiştir. En iyi savunma bilgidir; insanlığın geleceğine dair farkındalık yaratan güçlü bir saldırıdır. Pratik iyimserliğin bu özelliği, birçok transhümanistin kendi alanlarındaki bilgeliği ile birlikte, geniş ölçekli bir hareket olarak transhümanist dünya görüşüne hız kazandırmıştır.

İnsanlık durumunun, özellikle de sağlık ve refahın iyileştirilmesine yönelik transhümanist savunuculuk, tüm yaşam sistemlerinin simbiyotik

ekolojisine fayda sağlayacaktır. İnsanlar küresel bir toplum olarak ve farklı yönetim yapıları içinde nasıl, ne kadar yaşamak istediklerini ve biyomedikal yaşlanma karşıtı tedavileri tercih edip etmeyeceklerini belirleme hakkına sahip olmalıdır. Karar verme düzenlemeleri tarafsız ve hakkaniyetli olmalı, kişinin yasal olarak beden ve zihin üzerindeki sahipliğini kapsamalıdır. Bunlar uzak geleceğe yönelik sorular gibi görünse de aslında bu konular günceldir zira yapay zekâ hâlihazırda tıpta ve yaşlanmayı geciktirici tedbirlerin toplandığı veri tabanlarında kullanılmaktadır. Bu durum mahremiyetle ilgili endişeleri anında tetiklemekte ve beden üzerindeki tasarruf hakkını zorunlu ve acil bir mesele hâline getirmektedir.

Transhümanist Politika Potansiyeli ve Duyarlılığı

Transhümanist Politika ifadesi, transhümanist gündemi destekleyen ve onaylayan çeşitli siyasi görüşleri ifade etmektedir. Tek bir transhümanist politika yoktur. Amaç, değişime uyum sağlamak ve adalet ve tarafsızlık arayan makul sosyo-ekonomik yapılar sağlamak için etkili stratejiler uygulamaktır.

Transhümanist Politikanın kökleri, [Vita-More'un] Los Angeles County'de 28. Eyalet Senato Bölgesi'ni temsilen İl Meclis Üyeliği için adaylığını koyduğu 1992 yılına uzanır. Vita-More kirlilik ve iklim değişikliği gibi çevresel sorunları azaltmak için teknolojiyi destekleyen bir platformla Yeşil Parti listesinden meclis üyesi seçilmiştir.

Transhümanist Platform, kirlilik ve iklim değişikliği dâhil olmak üzere çevre sorunlarıyla mücadele etmek ve savunulabilir, sağlıklı bir ekosistemde tüm yaşam formlarını koruma amacıyla kullanılabilecek gelişmekte olan teknolojilere ilişkin farkındalığı ana akıma taşımak amacıyla kurulmuştur. Ancak bu, diplomatik politika yapımında hayata geçirilmesi gereken pek çok konudan yalnızca bir tanesidir.

2004 yılında transhümanistler, ABD Başkanı'nın Biyoetik Konseyi üyeleri tarafından kaleme alınan Beyond Therapy Raporu'na cevaben Vital Progress Zirvesi'ni düzenledi. Yaşamsal İlerleme Zirvesi, Proaksiyoner İlke olarak bilinen ilkeyle sonuçlandı. Bu ilke, ispat yükümlülüğünü tartışmanın tüm taraflarına yükleyerek risk ve fırsatlara erişim konusunda dengeli bir yaklaşım sunan vazgeçilmez, etik bir karar verme ilkesidir.

Transhümanist bir gündemi desteklemek için politik savunuculuk geliştirmeye yönelik çok sayıda yaklaşım vardır ve bu yaklaşım, politikayı siyaset adına kişisel ahlaki inançları tartışmak için kullanan siyasi gruplardan daha büyük bir amaca hizmet eder. Transhümanistlerin büyük çoğunluğu çeşitlilik arz etmekte ve politik bir pozisyona uyum sağlamaktan

ziyade, sorunların çözümüyle ilgilenmektedir ancak bunu, benimsenecek tutumların transhümanizmin hedeflerini desteklemesi ve savunması şartıyla yapmaktadır. Dünya genelinde farklı politik görüşleri ve bağımsız politik boyutları sınıflandıran politik spektruma odaklanan grupların takdir edilmesi gerekir (Vita-More, 2018).[3]

> Transhuman politikaları çeşitlidir ve birçoğumuzun solcu ([teknoprogressif], liberal, sosyalist, yeşil) [ve bazıları ortada (teknoproaktif ve diğerleri klasik liberalizm)] olmasına ve diğerlerinin sağa eğilimli (muhafazakâr, liberter) olmasına rağmen çok sayıda kişi bağımsızdır. Sol ya da sağ fark etmeksizin tüm bu politik görüşler demokratik transhümanist görüşlerdir. Transhuman veya Transhümanist siyaset şu anda ortak çalışmaya dayalı bir perspektife odaklanmıştır. Günümüzde çoğu transhümanist, Bildirge'de ana hatlarıyla ifade edildiği üzere Teknoprogressif siyasete yakındır.[4]

Transhümanistler ABD ve Avrupa'da parti listelerinde yer alırken, bağımsızlar ve medya yoluyla savunuculuk faaliyetlerinde bulunan ancak seçilemeyen diğer insanlar da bu çabalara katkıda bulunurken Transhümanist Manifesto onların yıllar boyunca gösterdikleri pozitif, bilgi odaklı ve samimi çabaları desteklemektedir.

2019 yılında, Küresel Transhümanist Savunuculuk Politik Eylem Komitesi (PAC) olarak yeni bir yaklaşım önerilmiştir. Bununla birlikte, bu fikir henüz ortaya çıkmamıştır ve yukarıda bahsedilen siyasi gruplar, savunuculuk ve dünya çapındaki siyasi yapılarda değişiklik talep eden bireylerle iş birliğine açık olmaya devam etmektedir.

Transhümanist Manifesto, yaşamı uzatma bilimleri ve teknolojileri başta olmak üzere kişinin kendi bedeni üzerinde hak sahibi olması, isteğe bağlı ölüm hakkı (kriyonik) gibi insan haklarını savunan politikaları ve yasaları değiştirmeyi amaçlayan çeşitli transhümanist siyasi sosyal yardımlar arasında işbirliğine duyulan ihtiyacı doğrulamakta ve kanıtlamaktadır.

---

[3] ABD Transhümanist Partisi, Birleşik Krallık Transhümanist Partisi, Transpolitica, Bilim Partisi, Transhuman Ulusal Komitesi, Transhumaniste France ve Transhumanist Party Global kastedilmektedir. Oluşum hâlinde yeni gruplar olabilir. Burada, şu anda var olan partilere atıfta bulunulmaktadır.

[4] 2014 yılında, TransVision Paris 2014 konferansına katılan transhümanistlerin toplantısında Teknoprogressif Deklarasyon taslağı hazırlanmıştır. 2017 yılında Brüksel'de düzenlenen TransVision 2017'de deklarasyon yayımlanmıştır. Bkz: hpluspedia.org içinde: "Technoprogressive Declaration" ve "TransVision 2017" maddeleri ile kurzweilai.net/transvision-review-the-social-angle-to-transhumanism.

Önyargıların Ötesinde / Bütünleşmeye Doğru

Transhümanizm, insanlık durumuna yeni bir felsefi yaklaşım sunarken aynı zamanda Rönesans, Aydınlanma, modernizm ve postmodernizm gibi öncülleri de genişletmektedir. Bu felsefi yaklaşım, süfrajetler ve feminizm, sivil haklar hareketi, cinsiyet ve cinsel haklar, hayvan savunuculuğu ve çevrecilik gibi toplumu şekillendiren sosyal hareketler üzerine inşa edilmiştir. Transhümanizm, toplumsal engellerin üstesinden gelmek ve herkese adalet sağlamak için insan potansiyelinin destekleyici bir şekilde onaylanmasına değer verir ancak insanı, türümüzün evrimindeki son halka olarak görmez.

Transhümanizm, insan türleri arasında belirli insani davranışların kültürleştiğini kabul eder ancak evrensel bir insan doğası kavramını desteklemez. Bu sayede transhümanizm, insanların hak ve özgürlüklerini kısıtlamayı ve azaltmayı amaçlayan ekonomik, dini veya siyasi mutlakları veya önyargıları desteklemez. Transhümanistler büyük ölçüde seküler olmakla birlikte, bazıları dini ve manevi inançlara sahiptir. Asıl mesele, yerleşik uygulamalarda, mitsel, ritüel ve deneysel olanlar içinde dini geleneğin çeşitli yönlerini anlamaktır.

Transhümanizm, uzun ömürlü araştırma ve geliştirmenin yanı sıra tıbbi, teknolojik ve bilimsel alanlarda yaşam sonu tercihleri için kişisel özgürlüklerin geliştirilmesini savunur. Bu savunuculuk, insanlığın geleceğine odaklanan ve tek bir yol ya da süreçten ziyade, farklı bir eylem biçimi olarak sağlıklı uzun ömürlülüğe karşı yüksek odaklanma arayışında olan küresel eğitim ihtiyacını da içermektedir.

Transhümanizm, insanların benzersizliğini ve yaş, ırk, cinsiyet, dış görünüş, din, ekonomik ve sosyal statü gibi önyargıların üstesinden gelme ihtiyacını kabul etmekte ve potansiyel çokluklara ilişkin farkındalığın artmasını dışlamak yerine, bunu kapsayacak şekilde çeşitliliği desteklemektedir. Bu geçiş sürecinde, transhuman yıpranmış önyargıları bir kenara bırakır ve maksimum yaşam süresini uzatmak, biyolojiyi iyileştirmek ve zihinsel keskinliği artırmak gibi uzun ömürlülük için yeni değerleri ve yöntemleri bütünleştirir.

Hastalığın Ötesi: Yaşlanma hastalığı insanları çaresiz bırakmakta, sağlık ve yaşam sisteminden ziyade, hastalık ve ölüm sistemine hapsetmektedir. Negatif koşullar yerine pozitif koşulları teşvik eden yeni teknolojiye, bilime ve sosyal yapılara ihtiyacımız var.

Kıtlığın Ötesi: Küresel yaşam kalitesini iyileştirmeliyiz. Bolluk ekonomisi temel insan ihtiyaçlarını, özgürlüğü, refahı sağlayan, fırsatları ve potansiyeli geliştiren bir yaşam kalitesinin ne kadar çok olduğuyla değil, ne kadar iyi olduğuyla ilgilidir.

Zulmün Ötesi: İnsanların cinsiyet, yaş, ırk, toplumsal cinsiyet, dış görünüş, din, inanç, siyasal ve sosyal statü gibi nedenlerle ayrımcılığa uğraması küresel, kanıtlanabilir ve yaygın bir durumdur. Yanlış algılama ve bilişsel önyargıların üstesinden gelmek için toplumun neye ihtiyacı vardır? Merhametin bol olduğu yerde ayrımcılığın ne yeri ne de amacı vardır (Goertzel ve Vita-More, 2020).

***

Transhuman Bildirisi (Manifesto), 1983

Ben transhumanım.
Yaratıcılık ve aklı bütünleştirme yolunda
öz farkındalık ve uzun ömürlülüğe erişmek amacıyla
- kararlılığımdan destek alırken
olasılıkların farkında, riskten haberdarım,
Yeni keşiflere açık, güçlükleri memnuniyetle karşılarım,
daima değişerek-
Ben olurum.

Varlığımın mimarı benim. Hayatım vizyonumu yansıtır ve değerlerimi temsil eder. Tüm sınırlara meydan okuyarak, hayal gücümü ve mantığımı birleştirerek varlığımın özünü ifade eder.

Transhümanizm, henüz keşfedilmemiş, henüz gerçekleştirilmemiş âlemlerin çokluğunu ortaya çıkarmak için yüksek bir duyarlılık çağrısında bulunmaktadır. Mevcut ve gelecekteki teknolojilerin duyularımızı, bilişimizi ve yaşamlarımızı nasıl etkilediğini araştırmaktayız. Transhümanite için en acil ve hayati konular olan yaşamı uzatmak, zekâyı ve yaratıcılığı artırmak, evreni keşfetmek gibi konulara katıldıkça bu ilişkilere olan dikkatimiz ve anlayışımız bir sanat alanı hâline gelmektedir.

Transhümanistler teknolojiyle icat ve tasarım yapıp kozmosla iş birliği içinde çalışır, çoklu gerçekliklerde performans sergiler, zihin ve bedeni otomatikleştirir, tasarlar, yenilik yapar ve keşfederler. Uzun ömürlülük memlerini silinmez bir şekilde kazımaktayız. Bizler vizyonlarımızı kaleme almak için üst düzey yaratıcılığı, mühendislik becerilerini, bilimsel verileri ve otomatik araçları kullanan neo-sibernetikçileriz.

Transhümanistler deneyselliği ve bolluk tutumlarını teşvik eder ve kendi kendimizi yaratmamız için vazgeçilmez olan yeni değerleri ararken kendini dönüştürmenin sonsuz olasılıklarını vurgularlar. Kendini yenilgiye uğratan düşüncelere ya da entropiye odaklanmakla ilgilenmeyiz. Kışkırtıcı

ileri düşünceyle ve analitik teknikler aracılığıyla ince duygular elde ederiz.

Her insan sosyal ve kültürel değişimi; nasıl yaşadığımızı, kim olduğumuzu etkiler. Her insan, özerk ancak kültürün sürekliliğine bağlı bir benlik duygusu yaratır. Niyetlerimizi nasıl gerçekleştireceğimiz ister soyut ister somut ister yapay ister form dışı olsun, seçici bir bireysel tercih meselesidir. Sanat kriterlerimiz açık kalmaya devam etmekte ve disiplinlerarası yenilikleri memnuniyetle karşılamaktayız.

Benzersiz yaratıcılığımız toplumun kılcal damarlarına kadar yayılacaktır. Bizler kendi evrimimizin aktif katılımcılarıyız. Dönüşmekte olduğumuz şeyin imgesini biz biçimlendirmekteyiz (1983 v.1; 1998 v.2.).

"İnsanların zihinlerini rahatsız eden şey olaylar değil,
olaylar hakkındaki yargılarıdır."
– Epiktetos, İÖ 500.

Kaynakça

Bostrom, N. (2005). "A History of Transhumanist Thought." İçinde: *Journal of Evolution and Technology, 14*(1), 1-25.

Drexler, E. (1987). *Engines of Creation.* Harpswell, ME: Anchor.

Goertzel, B. ve Vita-More, N. (2020). *H+ Summit 2020.* Erişim Linki: humanityplus.org/projects/humanity-conferences.

Haraway, D. (1991) *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature.* New York: Routledge.

Mann, S. (1998). *WEARABLE COMPUTING as a means for PERSONAL EMPOWERMENT.* ICWC-98 1998, Uluslararası Giyilebilir Bilgisayarlar Konferansı'nda sunulan açılış konuşması, Fairfax VA.

More, M. (1990). "Transhumanism: Toward a Futurist Philosophy." İçinde: *Extropy Magazine. 6*(1), 6-12.

More, M. ve Vita-More, N. (2013). *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology, and Philosophy of the Human Future,* Birinci Basım, Wiley-Blackwell.

Pepperell, R. (1995). *The Post-Human Condition.* Bristol, UK: Intellect.

Sandberg, A. ve Koene, R. (2009, 3 October). "Anders Sandberg and Randal Koene On Whole Brain Emulation," İçinde *H+ Magazine.* Erişim: hplusmagazine.com/2009/10/03/singularity-summit-anders-sandberg-and-randal-keone-whole-brain-emulation

Vita-More, N. (2019). "History of Transhumanism," İçinde: Lee, N. (eds) *The Transhumanism Handbook.* Springer.

Vita-More, N. (2018). *Transhumanism: What is it?* Amazon: amazon.com/

Transhumanism-What-Natasha-Vita-More/dp/0578405075.
Vita-More, N. (2013). "Body by Design," *YouTube*, Erişim Linki: youtu.be/vVG2MbpHd4o
Vita-More, N. (2012, March). *Life Expansion*. Plymouth, UK. University of Plymouth, Erişim Linki: *pearl.plymouth.ac.uk/handle/10026.1/1182*.
Vita-More, N. (2008). "Designing Human 2.0 (Transhuman) - Regenerative Existence" İçinde *Artifact*, 2(3-4), 145-52, DOI: 10.1080/17493460802028542.
Warwick, K. (2004) *I, Cyborg*. Champaign, IL: University of Illinois Press.
Wiener, N. (1950). *The Human Use of Human Beings: Cybernetics*. New York: Da Capo Press.
Wikipedia, Morphological_freedom; Erişim Linki: en.wikipedia.org/wiki/Morphological_freedom

Transhümanizm Felsefesi Mümkün müdür?*

Sinem Öndeş**

Özet

Bu çalışmada soruşturulan konu, son dönemlerde üzerinde geniş çaplı çalışmaların ve araştırmaların yapıldığı, bilim ve teknolojiden tam destek alan ve ülkemiz literatürüne yeni kazandırılan bir kavram olan transhümanizmin, felsefesinin yapılıp yapılamayacağıdır. Bacon'la başlayan "bilgi güçtür" öğretisiyle bütünleşen teknolojik gelişme, günümüzde büyük bir ilerleme kat ederek insanların hayatını kolaylaştırmaktadır. Gerçekten de bilginin güç olduğu bir devirde yaşayan insanoğlu, biyoteknolojinin yardımıyla birçok hastalığı önceden teşhis edip tedavi etme, biyolojik kusurları en aza indirme, hayatı daha yaşanılır bir hâle getirme ve en nihayetinde ölüme çare bulma çabasındadır. Bu çabanın en bariz örneği transhümanizm çalışmalarında kendini gösterir. Transhümanizm, en yalın anlamıyla insanı doğal evrimden gelen kusurlardan arındırmaya çalışan kültürel ve entelektüel bir harekettir.

* Bu makalede kör hakemlik süreci uygulanmıştır. **Geliş Tarihi:** 13/01/2022, **Kabul Tarihi:** 17/05/2022.

** Arş. Gör., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Felsefe Bölümü, sinemondes@hotmail.com.

Bu hareketin felsefe ile bağı ve transhümanizm felsefesi gibi bir kullanımın ne derece doğru olacağı bu çalışmada soruşturulmaktadır. Bu sebeple öncelikle transhümanizmin ne olduğuna, sonrasında ise transhümanizmin üç büyük hedefi bağlamında felsefe ile arasındaki ilişkiye değinilecektir.
Anahtar Kelimeler: Transhümanizm, Felsefe, Süper Uzun Ömürlülük, Süper Zekâ, Süper Esenlik

Giriş

Bu çalışmanın temel konusu literatüre yeni girmiş ve üzerinde yoğun tartışmaların yapıldığı transhümanizm hareketinin felsefesinin yapılıp yapılamayacağına dair bir soruşturmadır. Transhümanizmin son yirmi yılda kademeli olarak geliştiğini ifade eden Nick Bostrom'un konu ile ilgili makalelerini[1] yazdığı tarihin 2003 olduğu göz önünde bulundurulursa esasında çok da yeni bir hareket olmadığı açığa çıkar. Fakat ülkemizde son birkaç yılda literatüre kazandırılan transhümanizm hakkında henüz yeterli bilgi birikimine sahip olmamakla birlikte son dönemlerde yapılan çalışmalarla bu konuya rağbetin arttığını da gözlemlemekteyiz.

Milyonlarca canlı türünün yer aldığı bu evrende insan türünün en önemli görevi, burada var olan kozmik düzeni, kendi doğasının sınırlılıklarını ve kendine açık olan olanakları da hesaba katarak keşfetmektir. Bu keşifler için büyük çaba harcayan insanlık, yeryüzünün keşfi, bilimsel keşifler gibi çalışmalarla coğrafi alanda ilerlemeler kaydetmiş, böylelikle hem canlı hem de cansız doğayı ana hatlarıyla netleştirmiştir. Son zamanlarda insan doğası ve onun olanaklarının keşfedilmesi yönündeki çalışmaları, "Yeni Dünya"nın Columbus'unu beklemekte olduğu şeklinde betimleyen J. Huxley, (2015: 13) bu söylemiyle, insanın araştırılmaya muhtaç ikinci bir dünya olduğu vurgusunu yapmaktadır.

İnsan doğası üzerinde kontrolü sağlamak için bilimin verileri ve teknolojinin kolaylıklarından faydalanmak transhümanistler açısından birincil öge konumundadır. Yunancadaki "techne" (araç, yetenek ya da zanaat) ve "logia" (irfan, tanrı vergisi) sözcüklerinden türemiş olan teknolojinin, her ne kadar şu ana dek insanlar tarafından esenliği geliştirmede kullanılmış olsa da artık bizzat insan doğasını geliştirmek adına kullanımda olacağı gö-

[1] Bkz: Bostrom, Nick. (2003). "Human Genetic Enhancement: A Transhumanist Perspective", *The Journal of Value Inquiry, 37*(4), 493-506 ve Bostrom, Nick. (2003). "Transhumanist Values," İçinde: Frederic Adams (Ed.). *Ethical Issues for the 21st Century*, Philosophical Documentation Center Press, 3-14.

rülmektedir (Leonhard, 2018: 147). Önceleri doğayla iç içe yaşayan insan, zamanla tekniğin gelişmesi ve yaptığı aletlerin daha nitelikli hâle gelmesiyle doğadan koparak kendi hükümdarlığını ilan etmiştir. Böylece zaten ölümsüzlük arayışında olan insanlık, günümüzde Tanrı-doğa ve insan arasındaki dengeyi kendi lehine bozarak teknolojinin nesnesi konumuna düşmektedir (Dastur, 2019: 43). Dolayısıyla, teknolojik ilerleme, tüm dünyada hâkimiyet kurmayı kendine vazife edinmiş gibi insanlığın yegâne amacı olarak görülmeye başlanmıştır. Artık dünyanın varlığı insan eylemlerinden bağımsız olmayıp tüm doğa, teknik eyleme bağlı kılınmıştır.

Modern felsefede Francis Bacon'la başlayan ve "bilginin güç olduğu" öğretisiyle bütünleşen teknolojik gelişme, günümüzde büyük bir ivme kazanarak insanların hayatını kolaylaştırmaktadır. Gerçekten de bilginin güç olduğu bir devirde yaşayan insanoğlu, biyoteknolojinin yardımıyla birçok hastalığı önceden teşhis edip tedavi etme, biyolojik kusurları en aza indirme, hayatı daha yaşanılır bir hâle getirme ve en nihayetinde ölüme çare bulma çabasındadır. Bu çabanın en bariz örnekleri transhümanizm çalışmalarında kendini gösterir. Peki, nedir bu transhümanizm? Henüz adına bile aşina olmadığımız bu yeni kavram ne anlama gelmektedir, bilim ve teknikle bağlantısı ve onunla yapacakları nelerdir? Neden felsefe ve transhümanizm kavramları bir arada kullanılmaktadır? Transhümanizm, felsefe için uygun bir malzeme mi? Bu çalışmada bu soruların cevapları araştırılacaktır.

Transhümanizm Nedir?

Transhümanizmin doğasının ne olduğuna dair sorulacak bir soruya karşılık olarak Max More, onun "trans-humanism" artı "transhuman-ism" olarak düşünülmesini verir. Buradaki "trans-humanism", felsefenin Aydınlanma hümanizmindeki köklerini vurgular. Buradan ilerlemeye, doğaüstü güçler tarafından meydana getirilmelerini beklemekten veya dua etmekten ziyade, daha iyi gelecekler yaratmak için kişisel sorumluluğu üstlenmeye; inançtan ziyade, akıl, teknoloji, bilimsel yöntem ve insan yaratıcılığına yapılan vurgu gelir. "Transhuman-ism" ise transhümanizmin hem araçlar hem de amaçlar açısından hümanizmin ötesine geçme biçimini temsil eder (More, 2013: 4). More'un transhümanizmi, hümanizmi aşan bir yaklaşımla ele alması hem Nick Bostrom gibi diğer transhümanistler hem de birçok düşünür tarafından da desteklenmektedir. Örneğin Fred Baumann, "Humanism and Transhumanism" başlıklı makalesinde transhümanizm olarak bilinen hareketin adının, onun hümanizmden doğduğunu akla getirmesine rağmen sadece bir başka "ütopik hümanizm" olarak görülebileceğini

savunur. Zira ona göre buradaki "trans" eki terimin işlevsel kısmı olarak ciddiye alınmalıdır. Dolayısıyla, transhümanizm, Baumann için daha önceki bütün hümanizmlerin temel ilgi alanı olan tüm varlıkları, insanların kendilerini açıkça göz ardı ederek ve geride bırakarak "öteye gitmesi" bakımından niteliksel olarak farklıdır (Baumann, 2010: 68).

Transhümanizmin, hümanizmi aştığı yönünde görüş bildirenlere ek olarak "hümanizmin çağdaş bir yenilenmesi" şeklinde okunmasının makul olacağını savunanlar da mevcuttur. Transhümanistlerden Robert Ranisch ve Stefan Sorgner, seküler hümanizm ve Aydınlanma hümanizmi düşüncesinin; akla, bireyciliğe, bilime, ilerlemeye ve aynı zamanda kendini mükemmelleştirmeye veya yetiştirmeye olan inanç gibi merkezi yönlerini kucakladığı ve güçlendirdiğini ifade eder (Ranisch ve Sorgner, 2014: 8). Esasında her iki bakış açısında da net olarak görülmesi gereken, transhümanizmin insan doğasının ötesine geçmeye, insan doğasını geliştirmeye çalışan bir yaklaşım olduğudur. Bunun tam olarak anlaşılması, hümanizmin açıklanmasını gerektirir.

Peki, nedir hümanizm? "Odak noktası olarak insanı alan hümanizm, insanın aklına ve vicdanına hükmeden otoriteleri ve bunun yol açtığı bağnazlığı reddederek adalet çağrısıyla düşünce ve inanç özgürlüğünü vurgulayan görüşlerin oluşturduğu bir akım" olarak tanımlanır (Çelik, 2017: 32). Hümanizmin temelinde, verili olan insan davranışlarının ve zihninin altında, var olandan farklı bir insan doğası bulunduğu düşüncesi mevcuttur. Bu anlayışa göre, insan hem diğer canlılardan farklı bir doğaya sahip hem de bu doğayı henüz açığa çıkarmamıştır (Özdağ, 2017: 173). İşte bu açığa çıkarılmamış doğayı keşfedip hümanizmin savunduğu insanın ötesine geçmek transhümanizmin hedefleri arasındadır. Zira transhümanizm, hümanizm gibi, insan doğasını belirli ve değişmez değil, aksine genişletilebilir ve geliştirilebilir olarak görür (Burch, 2000). Bu anlamda transhümanist düşüncenin öncülerinden Nick Bostrom'un "transhümanizmin köklerinin seküler hümanizmde bulunmasına rağmen transhümanizmin daha radikal" olduğunu (Bostrom, 2003a: 4) söylemesi de kayda değerdir.

Böylelikle hümanist atalarının iyi yaşam vizyonunu genişleterek daha cesur bir tavır sergileyen ve iyiden daha iyi bir yaşama odaklanan transhümanizm, biyolojik hatta tanınabilir şekilde insani olmayan bir dizi olası geleceği içeren projelerle yaşam standartlarını yükseltmeyi hedefler. Bu anlamda transhümanist düşünceyi hümanizmden ayıran en önemli özelliğin, transhümanizmin post-insan evrimini kucaklaması olduğu söylenebilir (Bohan, 2018: 11). Post-insan, tıpkı transhümanizmde olduğu gibi teknoloji vasıtasıyla insanın biyolojik sınırlarının ötesine ulaşarak biyonik bir bedene (cyborg, insansı robot) sahip olunacağı durumu imlemektedir.

Zaten transhümanistlerin en büyük derdi, insanı bir post-insana dönüştürmektir. Post-insan, onlar için bir 'olmuşluk', 'tamamlanmışlık' ya da 'en üst seviyeye ulaşmış olma' hâlini ifade eder. Kendilerinin 'İnsanlık 2.0' ya da Humanity+ (Arttırılmış İnsanlık) dedikleri kavrama ulaşmak onların en büyük hayalidir (Ağın, 2020: 25). Tüm bunlara erişebilmek için hümanizmin "insan doğası" kavramını temele alan, insan doğasını dönüştürmeye çalışan ve bunu yapma sürecinde teknolojiden destek alan transhümanizmin, Ağın'ın da dediği gibi "hümanizmin teknolojik çocuğu" (Ağın, 2020: 19) olarak betimlenmesi mümkündür.

Transhümanizmin hümanist köklerinden aldığı sağlam mirası, onun bilimsel yönteme, eleştirel düşünceye ve inançların revizyonuna açık olmasına olan bağlılığıdır (More, 2013: 6). Bu doğrultuda ilk tam gelişmiş "transhümanist felsefe", Max More'un hem editörlüğünü hem de yazarlığını yaptığı ve ilk versiyonu 1990'da yayınlanan *Extropy* adlı derginin "Extropy İlkeleri" başlıklı yazısında tanımlanmıştır. "Ekstropi" kavramı, transhümanizmin temel değerlerini ve hedeflerini özetlemek için kullanılmıştır. Entropinin karşıtı teknik bir terim olarak değil, bunun yerine bir metafor olarak tasarlanan ekstropi, "canlı veya örgütsel bir sistemin zekâsının, işlevsel düzeninin, canlılığının, kapasitesinin ve iyileştirme dürtüsünün kapsamı" olarak tanımlanmıştır (More, 2013: 5). Söz konusu çalışmada, transhümanizmden bir felsefe olarak söz edilmesinin özel bir önemi bulunur. Zira Max More ve eşi Natasha Vita-More transhümanizmin bir ideoloji, bir akım ya da sıradan bir inanç olarak kabulünün aksine bir felsefe olduğu hususunda hemfikirdir ve makalelerinde de bu net olarak görülebilir. Bu bağlamda Max More'un hem transhümanizm hareketinin önde gelen temsilcilerinden hem de transhümanizme tutarlık kazandırmaya çalışan bir filozof olmasından da ilham alarak bu çalışmada transhümanizmin felsefi nitelik taşıyıp taşımadığına dair bir soruşturmaya girme cesareti gösterilmiştir.

Max More'un transhümanizmi bir "yaşam felsefesi" olarak betimlemesi, seküler hümanizm ve Konfüçyüsçülük gibi kendilerini herhangi bir doğaüstü veya fiziksel olarak aşkın bir inanca dayandırmadan insan yaşamı için pratik çıkarımlar peşinde koşan dünya görüşlerini akla getirir (More, 2013: 4). Tıpkı bu dünya görüşleri gibi hedefi daha iyi bir yaşam olan transhümanizm, bu hedefini gerçekleştirme yolunda yapılmaması gereken en önemli şeyin, insanların varoluşlarında bulunan çekirdeklerin kırılmaması olduğu savını ileri sürer. Nick Bostrom, insanın özüne müdahale edilmeden ve hiçbir doğa yasasını çiğnemeden doğada var olan malzemelerin hepsinin, bilimden de destek alarak yine insanın kendi gelişimi için kullanılmasını önerir (Bostrom, 2008: 71). Böylece transhümanizm, aynı zamanda selefi

olan hümanizm gibi ütopyacı bir bakışla duygu ve düşünceleri eşitlenen ve eşit vatandaş haklarına sahip herkesin bir arada yaşadığı bir toplum inşa etmenin peşindedir (Dağ, 2017: 64). Dolayısıyla, yalnızca tek bir bireyin olanaklarını keşfederek sınırlılıklarından özgürleşmesini, yetersizlik, hastalık, ölüm korkusu gibi faktörlerden kurtulmasını değil, aynı zamanda tüm türlerin de eşit ve özgür bir ortama sahip olarak sınırlılıklarından azade yaşamasını amaçlayan transhümanizmin, "ütopyacı" olarak betimlenmesi Bostrom'un transhümanizmin hâkim olacağı bir topluma bakışıyla da yakından ilişkilidir.

Bilim ve teknolojiye âdeta göbekten bir bağ ile bağlı olan transhümanizm, kendi içerisinde her ne kadar çeşitli bakış açılarını barındırsa da onun bir felsefe olarak büyüyebilmesi için yine de ortak bir merkez etrafında toplandığı iddia edilebilir. Dolayısıyla, nasıl ki birden çok felsefe tanımı mevcutsa transhümanizm için de aynı kuralın geçerli olduğu söylenebilir. Fakat yine de tek bir tanım gerekirse Nick Bostrom tarafından hazırlanan ve birçok transhümanistin katkısı ile ortaya çıkan bir çalışma olan *The Transhumanist FAQ*'a göre transhümanizmi şu şekilde tanımlamak mümkündür:

> "Uygulamalı akıl yoluyla özellikle yaşlanmayı ortadan kaldırmak ve insanın entelektüel, fiziksel ve psikolojik kapasitelerini büyük ölçüde artırmak için yaygın olarak kullanılabilir teknolojiler geliştirerek ve yaygınlaştırarak insanlık durumunu temelden iyileştirme olasılığını ve arzu edilirliğini onaylayan entelektüel ve kültürel hareket" (Bostrom, 2003b: 4)

Fakat tek başına bu tanım, misyonunu açıklamaya yetmeyeceği için transhümanizmin temel savlarının bilinmesi konuyu daha açık hâle getirecektir. Bu bağlamda transhümanist felsefenin kurucusu kabul edilen Max More tarafından kaleme alınan "A Letter to Mother Nature" başlıklı metin, transhümanist düşüncelerin temel özelliklerine dair geniş bir portre çizmesi sebebiyle bizlere yol haritası olacaktır.

More'a göre doğa, insanı basit, kendi kendini kopyalayan kimyasallardan trilyon hücreli memelilere yükseltmiş, nerdeyse diğer tüm hayvanlardan uzun bir ömürle birlikte dil, akıl, öngörü, merak ve yaratıcılık kapasitesi veren karmaşık bir beyin vermiştir. Fakat bahşettiği tüm bu özelliklere rağmen insanın yapısı noktasında kötü bir iş yapmıştır. İnsanları hastalığa, hasara karşı savunmasız bırakarak yaşlanma ve ölmeye zorlayan Doğa, insanlara somatik[2], bilişsel ve duygusal süreçlerin farkındalığını verme konusunda da cimri davranmıştır. Dolayısıyla, Doğa'nın yarattığı şey, muhteşem

[2] Bedenle ilgili olan.

fakat derinden kusurludur. İnsanın evrimi hususunda da Doğa'nın yaklaşık 100.000 yıl önceki ilgisini yitirdiğini ve bu hamleyi belki de insanlardan beklediğini ifade eden More, insan anayasasının değiştirilme zamanının geldiğini de bildirir (More, 2013a: 449).

Mektubun devamında, amaçlarının doğayı kendileriyle gururlandırmak olduğunu belirten More, bunu akıllı ve dikkatlice, mükemmellik arayışı içinde yaptıklarını belirtir. Eleştirel ve yaratıcı düşüncenin yön verdiği biyoteknoloji araçlarıyla başlatılan kendi anayasalarında, gelecek yıllar boyunca bir dizi değişiklik olacağını da hatırlatan More, insan anayasasında yapılan yedi değişikliği şu şekilde ilan etmiştir (More, 2013a: 450):

1. Yaşlanmanın ve ölümün zulmüne artık müsamaha gösterilmeyecektir. Genetik değişiklikler, hücresel manipülasyonlar, sentetik organlar ve gerekli her türlü yolla insanlara kalıcı bir canlılık kazandırılacak, dolayısıyla herkes ne kadar yaşayacağına kendisi karar verecektir.
2. İnsanların algısal alanları biyoteknolojik ve hesaplamalı yollarla genişletilecektir. Başka herhangi bir yaratığın algısal yeteneklerini aşacak ve insanların çevresindeki dünyaya ilişkin takdirini ve anlayışını genişletecek yeni duyular tasarlanacaktır.
3. Sinirsel organizasyon, kapasite ve zekâ geliştirilecek, çalışma belleği genişletilecektir.
4. Neokorteks[3] bir "metabeyin" ile desteklenecektir. Bu dağıtılmış sensörler, bilgi işlemciler ve zekâ ağı, insanların öz farkındalık derecelerini artırarak duygularını değiştirmesine izin verecektir.
5. Artık insanlar genlerinin kölesi olmayacak, genetik programlamalarının sorumluluğunu üstlenecek bir de biyolojik ve nörolojik süreçleri üzerinde ustalık kazanacaktır. Doğal seçilim yoluyla evrimden kalan tüm bireysel ve tür kusurları düzeltilecektir. Bunların yanı sıra fiziksel ve entelektüel yetenekler, tarihteki herhangi bir insanın ötesinde geliştirilerek, bedensel biçim ve işlevlerin tam olarak seçilmesi sağlanacaktır.
6. İnsanların motivasyon kalıpları ve duygusal tepkileri sağlıklı görülen şekillerde yeniden şekillendirilecektir. Saf duygular ortaya çıkarılarak, insanın tipik duygusal aşırılıkları iyileştirilmeye çalışılacaktır.
7. İnsanları geliştirmek için karbon bazlı bileşikler kullanma konusundaki dehanız takdire şayan olsa da tamamen biyolojik organizmalar olarak kalıp insanın fiziksel, entelektüel veya duygusal ka-

[3] Beyin kabuğu.

> pasitelerini sınırlamayacağız. Kendi biyokimyamızda ustalaşmaya devam ederken, gelişen teknolojilerimizi giderek daha fazla kendimize entegre edeceğiz.

More'un *Mektup*'unda belirlemiş olduğu bu yedi değişikliğe bakıldığında, transhümanizmin genel olarak, insanın kusurlarından arındırılarak, bilişsel anlamda geliştirilmesi temelinde yaşlanmanın etkilerinden kurtulup ölüme çare bulmayı amaçlaması göze çarpar. Dolayısıyla, transhümanizmin, ölümün elimine edildiği bir hayatın peşinde olduğu rahatlıkla söylenebilir. More'un bu yöndeki yaklaşımına FM-2030, Natasha Vita-More ve Ettinger gibi gelecek bilimciler de destek vererek transhümanizmi bir tür ölümsüzlük arayışı (Karataş, 2019: 70) olarak tasvir etmişlerdir. Bu noktada Nick Bostrom'un "A History of Transhumanist Thought" başlıklı makalesi de kanıtlayıcı olabilir. Zira Bostrom, metnine, insanların sevdiklerinin ölümünden derin rahatsızlık duyduğunu, ahiret inancı yaygın olmasına rağmen bunun, yaşam uzatma çabalarına engel olmadığını belirterek tarihsel olarak "Gılgamış Destanı"nı örnek vererek başlamaktadır (Bostrom, 2005: 1). Dolayısıyla, transhümanizmi, ölümden kurtulma çabaları göz önüne alındığında modern Gılgamış Projesi olarak adlandırmak da mümkündür.

Yaşlanma ve ölüme başkaldırının merkezi önemde olduğu anayasada, More'un vurgulamış olduğu dikkat çekici hususlardan birisi de doğal evrimden kalan kusurların düzeltilmesidir. Evrimsel sürecin çok geniş bir zaman dilimini kapsaması ve çok yavaş olması sebebiyle insan evriminin ilerlemesini hızlandırmak için insanların bilim ve teknolojinin desteğiyle meseleleri kendi ellerine alması gerekliliğine vurgu yapan transhümanizm, insanın "devam eden bir çalışma" (Elkins, 2011: 17) olduğu fikrini haizdir.

Öncesinde yalnızca doğal sistemler tarafından yönlendirilen evrimsel güçler, insanlar ve insan toplulukları arasındaki rekabetin artmasıyla büyük ölçüde tamamlanmıştır. Böylece modern bilimin de desteğiyle dünya çapındaki bu toplumların göreli uyum başarısında çarpıcı farklılıklar yaratan bir dizi endüstriyel, askeri, sosyal ve kültürel yarışma teşvik edilmiştir. Bu çarpıcı farklılıklar ise genellikle bilimin ilerlemesine atfedilerek insanın uyum sağlayan bir türden kendi kendini yöneten bir türe sıçrama yeteneğini özetlediği ve güçlendirdiği gerçeğinin bir sonucu olarak açığa çıkmıştır (Crow, 2005: 15). Bilimin ilerlemesi sonucu geldiği bu aşamayla yaşam sürelerinin artması ve potansiyel ölümsüzlük ile evrim artık eski organizmaları yeni, bazen daha uyumlu organizmalar lehine atarak ilerlemeyecektir. More, bu durumu açıklamak adına akılsız ve amaçsız biyolojik evrimin yerine "memetik evrim"in geldiğini ifade eder. Memetik evrim, "fikirlerin, uygulamaların, kurumların, değerlerin, amaçların ve felsefele-

rin evrimi" olarak nitelendirilmektedir (More, 1991: 42). Bu evrim vasıtasıyla açığa çıkan gelişmeler ise özellikle teknolojik tezahürleri nedeniyle radikal yeni evrim biçimlerinin ortaya çıkmasını mümkün kılmaktadır. Böylelikle evrende insana dair var olan her şeyin toplu olarak evrime tabii olacağının altını çizen More, bu yaklaşımıyla insanın evrimsel sınırlarından kurtularak sınırsızlığa erişeceğini ifade eder. Artık biyolojik evrim ve doğal seçilim vasıtasıyla, milyonlarca yılda insanlar ve diğer birçok türün ortaya çıktığı bir sistemden, günümüzdeki buluşlar ve yeniliklerle biyolojik evrimin kontrol edilebilir, yönlendirilebilir ve ötesine geçilebilir doğasına geçiş yapılmaktadır. Bu vesileyle karbon temelli bir yaşam formu olarak insandan, silikon bazlı hayata geçme vaktinin çoktan geldiğini vurgulayan bilim insanları, robotik ve yapay zekâ vasıtasıyla bunların da yapılacağını ve teknolojik evrime ulaşılacağını savunmaktadır.

Böylece insanlar, Marvin Minsky, Hans Moravec ve Kevin Warwick gibi robotik ve yapay zekâ alanmda uzman düşünür ve bilim insanlarının önerileri doğrultusunda yakınlaşan teknolojik gerçeklere kendilerini hazırlamalıdırlar. Zira teknolojik evrim sayesinde, insanların biyolojik sınırları aşılarak *transhuman* ve nihayetinde *posthuman* aşamalarına erişilecektir (Cordeiro, 2014: 236). Bu *posthuman*lar'ın yeni bir biyolojik tür, sibernetik bir organizma ya da dijital, bedensiz varlıklar olabileceği düşünceleri yaygın olsa da onların tam olarak ne olduğuna dair ortak bir kanaat henüz yoktur.

Gerek More'un açıklamaları gerekse aktarılanlar vasıtasıyla transhümanizmin başarmak istediği bu projelerin temelinde yer alan en önemli düşüncenin, "insanoğluna verildiği hâliyle insan varoluşunun, standartların altında işleyen bir sistem olduğu düşüncesi" (O'Connell, 2018: 3) açığa çıkar. Onlara göre, insan zihni ve bedeni, köhne teknolojiler olarak, toptan elden geçirilmesi gereken zamanı geçmiş formatlardır (O'Connell, 2018: 12). Bu sebeple de türün evrimini kontrol edebilmeyi, ölüm nedeni ve bir hastalık olarak görülen yaşlanmayı ortadan kaldırabilmeyi, zihin ve bedenleri geliştirmek için teknolojiden faydalanmayı savunarak, bu sayede insanı yüce ideallerin imgesinde yeniden yaratarak bu vesileyle makinelere karışılacağını iddia ederler. Fakat tüm bunları yaparken aşkın bir varlıktan ziyade, beşerî çabaları ön plana alan (Dağ, 2020: 21) transhümanizm, bilim ve teknolojiyi yüceleştirerek aşkın tanrının yersiz ve yetersiz olma temsilinde, kendini seküler bir proje olarak dinin yerine konumlandırır. Bilim ve teknoloji vasıtasıyla yeryüzünde cennetvari bir yaşamı gerçekleştirmek için insan, böylelikle tanrının yerine talip olur (Dağ, 2017: 52). Dolayısıyla, hümanizm düşüncesinin, insanın, doğa ve tanrı karşısındaki konumunu değiştirme niyetine karşılık, insan-doğa-tanrı üçlemesini, insan doğasını

değiştirme ve geliştirme vaadiyle insanın lehine bozması, böylece doğaya ve Tanrı'ya hükmetmeye çalışması, transhümanizm düşüncesinin Tanrı'ya başkaldırı olduğu yönündeki bakışı akla getirir. Peki, bu düşünce yapısı gerçekten doğru mu? İnsanların biyolojik ve bilişsel sınırlamaların kaldırılmasıyla gelişmiş bir insan olması, Tanrı'ya başkaldırı olarak nitelendirilmeli mi? Transhümanizme karşı olan ve bu faaliyeti "dünyanın en tehlikeli fikri" olarak betimleyen Francis Fukuyama gibi düşünürler açısından doğru olan bu düşünce transhümanizmi benimseyenler açısından ne ifade etmektedir? Bunun cevabını Nick Bostrom'dan yapılan bir alıntıyla vermek mümkündür:

> "Transhümanist vizyon, genel hatlarıyla, çok daha uzun ve daha sağlıklı yaşamlar yaşama fırsatı yaratmak, hafızamızı ve diğer entelektüel yetilerimizi geliştirmek, duygusal deneyimlerimizi geliştirmek ve öznel iyi olma duygumuzu artırmak ve genel olarak kendi yaşamlarımız üzerindeki kontrol derecesinde daha büyük bir başarı elde etmektir. İnsan potansiyelinin bu olumlaması, Tanrı'yı oynamaya, doğayla uğraşmaya, insan özümüzü kurcalamaya veya cezalandırılabilir kibir sergilemeye karşı geleneksel emirlere bir alternatif olarak sunulmaktadır" (Bostrom, 2003c: 493, 494).

Görüldüğü üzere Bostrom, transhümanizmin insan potansiyelinin bu denli geliştirilmesinin, Tanrı'dan rol çalan, Tanrı'yı yerinden etmeye çalışan bir düşünce biçimi olarak okunabileceğini vurgular. Sonuç itibarıyla insanı, kültürel, entelektüel, bilişsel, fiziksel ya da biyolojik olarak her yönden geliştirme düşüncesinde olan transhümanizm, bir mutluluk vesilesi olarak ölümsüzlüğün peşinde koşarak insanı tanrısallığa ulaştırmaya çalışmaktadır.

Transhümanizm-Felsefe Bağlantısı

Gerek transhümanizm gerekse de felsefenin birçok kaynaktan gelen, birbirleriyle tutarlı olmasına rağmen yine de herkesçe benimsenmiş ortak bir tanımının olmayışı araştırılmak istenen zemini kayganlaştırmaz. Zira burada soruşturulmak istenen, her ikisinin de kendi doğası bağlamında ne yapmaya çalıştığıdır. Bundan dolayı tanımlardan ve tarihsel kökenlerinden ziyade özellikleri ve hedefleri önem kazanacaktır.

Esasında transhümanizm felsefesinin mümkün olup olmadığı hakkında bir soruşturmaya girişmek bile felsefi bir eylemde bulunmaktır. Zira felsefeye konu olmamış ya da olması mümkün olmayan bir mevzu bulunmamaktadır. Felsefenin bu yapısının arka planında farklı dönemlerde yaşayan düşünürlerin, dünyanın nasıl oluştuğundan gündelik yaşamdaki

davranış biçimlerine kadar özgürlük, ölüm, ölümsüzlük gibi birçok konuya dair fikirlerinin bulunması yatar. Demek ki felsefe akla gelebilecek her şeyle ilgilenen bir düşünce eylemidir. Bu noktada, her ne kadar ortak bir tanımın olmadığı vurgulansa da ilk olarak felsefenin genel bir tanımını vermek yerinde olacaktır. Felsefe, "Yunanca 'seviyorum, peşinden koşuyorum, arıyorum' anlamına gelen *phileo* ve 'bilgi, bilgelik' anlamına gelen *sophia* sözcüklerinden türeyen terimin işaret ettiği entelektüel faaliyet ve disiplin" olarak tanımlanır (Cevizci, 2003: 153). Yunan kaynaklı bir terim olan felsefe, tanımına bakıldığında "bilgelik sevgisi" ya da "hikmet arayışı" olarak düşünülür. Başlangıçta kabul edilen bu özgün anlamına göre de her türden bilimsel araştırmacıya filozof denmiştir (Cevizci, 2003: 153). Sadece felsefenin bu tanımı ve transhümanizmin Nick Bostrom tarafından insanın geliştirilmesini konu edinen bir hareket olarak tanımlanmasına bakıldığında bile her iki disiplin arasındaki ortaklığın görülmesi mümkündür. Zira hem transhümanizmde hem de felsefede kültürel ve entelektüel bir çaba ön plandadır. Ayrıca her türden bilimsel araştırmacının filozof olarak kabul edilmesi, transhümanizmin araştırmalarının temelinde bilim ve teknolojinin olması sebebiyle, transhümanistlerin de filozof olarak nitelendirilebileceğini gösterir.

Felsefenin en önemli işi, varoluşu bütünlüğü içinde kavramaya çalışmak, bu hedef için araştırmalar yapmaktır. Bunu yaparken araştırdığı alanın, yoğunlaşmış ve sınırlanmış düşüncelerini alarak daha geniş bir bağlamda yeniden değerlendirir ve bu alanın yargılarını bütünlük içindeki yerine oturtmak için tutarlı, ilişkisel, aydınlatmaya dayalı, eleştirel, sistemli ve sorgulayıcı bir yöntem izler (Störig, 2000: 26). Max More, yukarıda aktarıldığı üzere transhümanizmin de hümanist köklerinden aldığı sağlam miras sayesinde bilimsel yönteme, eleştirel düşünceye ve inançların revizyonuna açık olmasına olan bağlılığına vurgu yapar (More, 2013: 6). Fakat yine de bilginin edinilmesi ve doğrulanmasının ayrıntılı bir teorisi istendiğinde evrensel olarak kabul edilen bir "transhümanist epistemoloji"den söz etmenin doğru olmayacağını fakat buna rağmen kendilerini pratikte her zaman "güçlü rasyonalistler" olarak tanımladıklarını da sözlerine ekler.

Transhümanistlerin kendilerini "güçlü rasyonalistler" olarak tanımlamaları, More'un temsilciliğini yaptığı extropi düşüncesinin temel tezleriyle koşutluk içindedir. Zira bu düşünceyi savunanlar, hayali aşkın kurgulara, mistisizme veya okültizme dayanan herhangi bir inanç sistemini ne tanır ne de onlara bağımlı kalırlar. Dolayısıyla, bilimsel ve felsefi eleştiriden sağ çıkamayan hiçbir dogmanın extropyanlar için bir önemi yoktur (Harle, 2002: 73, 74). Felsefi eleştirinin olabilmesi için ise bütünlüğün sağlanması gerekir.

Aklı teşvik ederek bilim ve teknolojiden azami destek uman bir hareket olarak transhümanizm kendisine üç büyük hedef konumlar. *Süper uzun ömürlülük* (super-longevity), *süper zekâ* (super-intelligence) ve *süper esenlik* (super-well being) temalarının içeriğine bakıldığında aslında transhümanizm felsefesinin yapılabilir olduğuna dair bağ daha açık hâle gelir. Zira felsefenin üç büyük tartışma alanı olarak belirlenen varlık, bilgi ve değer hakkındaki yorumlamalar, transhümanizmin hedefleriyle örtüşür. Bir "varlık" olarak insanın gelişimini, yaşlanma ve etkilerinden kurtulmayı konu edinen *süper uzun ömürlülük;* nasıl bildiğimize dair epistemolojik soruyu "daha çok ne kadar bilebiliriz"e yükselten ve bu amaç doğrultusunda çalışan *süper zekâ* ve son olarak da mutluluğu, güvenli ve haz dolu bir yaşamın odağı yapan *süper esenlik,* felsefenin bu üç alanıyla yakından ilgilidir. Transhümanistlerin üç süper hedefi hakkındaki bilgiyi detaylandırmamız en azından bu hedeflerin ne olduğuna dair bizlere bir fikir sunması açısından önemlidir.

Transhümanizm, bu üç hedefle ortaya çıkacak sorunların hepsinin üstesinden geleceğini ifade eder. Elbette ortaya çıkan tüm sorunların rahatlıkla çözülebileceği fikri kulağa hoş gelse de bilimin verilerinden yola çıkarak teknolojinin desteğini alan ve kurgusal olan projelerini gerçekliğe dönüştürme yolunda emin adımlarla yürüyen transhümanizmin hâkim olacağı bir dünya, Nick Bostrom açısından bir ütopya olarak kabul edilir. Bostrom, bu ütopyaya ulaşmak için üç temel dönüşüm aracının keşfedilmesini önemser. Bunlardan ilki "güvenli yaşam" sürmektir zira insan bedeni bir ölüm tuzağıdır ve birçok suikastçı her yerden bu bedene hücum eder. Bu sebeple, erken ölümün nedenleri hedefe alınarak -enfeksiyon, şiddet, yetersiz beslenme, kalp krizi, kanser, yaşlanma- vücutta hastalık ve yaşlılığa sebebiyet veren biyokimyasal süreçlerin yakalanması gerekir. İkinci dönüşümü "bilişin yükseltilmesi" olarak konumlayan Bostrom, beynin genel yetilerde olduğu kadar müzik, mizah, matematik, sanat, beslenme, anlatım gibi özel yetilerinin de geliştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapar. Ona göre, bunlar yaşamı anlamlı kılan aktivitelerdir. Bu sebeple, insan büyümekten korkmamalı ve aklın bir araç olduğunu bilerek öğrenme, hatırlama, anlama ve kendi düşüncelerini kavrama noktasında insanlığın dehasının ötesine geçmelidir. Üçüncü dönüşüm evresinde "refahın yükseltilmesini" savunan Bostrom, hüzünle mutluluk, kayıtsızlıkla ilgi, can sıkıntısı ile heyecan arasındaki tek farkın zevk ya da diğer bir tabirle memnuniyet olduğunu ifade eder. Ütopyada bu memnuniyeti sağlayacak bolca malzeme olduğunu ve bu malzemeleri yaptıkları ve deneyimledikleri her şeye kattıklarını sözlerine ekleyen Bostrom, dünyanın soğukluğundan ancak doğuştan gelen bir hak olarak "eğlenme" aracılığıyla kurtulabileceğimize işaret eder (Bostrom,

2008: 69-70). Bostrom'un ütopyasında konumladığı üç temel dönüşüm aracını, -süper uzun ömürlülük, süper zekâ ve süper esenlik şeklinde- daha sistematik hâle getirerek transhümanizmin bu kategoriler aracığıyla daha anlaşılır kılınmasını öneren İngiliz transhümanist David Pearce, geniş ilgi alanlarının bu vasıtayla özlü hâle getirileceğini ifade eder.

Transhümanizmin üç büyük hedefinden ilki olan *süper uzun ömürlülüğe* bakıldığında fiziksel ölümsüzlüğü elde etmeyi amaçlayan radikal bir yaşam uzatma bilimi olduğu görülür. Zira bir transhümanist, yaşlanmayı insanın varoluşundan kaynaklanan bir unsur olarak kabul etmek yerine mümkün olduğunca bundan kaçmayı yeğler. Bu sebeple, yaşlanma bir hastalık olarak görülür ve her hastalığın bir tedavisi olması sebebiyle onu da tedavi etmek gerekir.

Uzun ömür çalışmaları, transhümanizmin gelişmesine katkı sağlamıştır. Aubrey de Gray, bu çalışmaları yapan öncülerden biri olarak, amacının sadece yaşlanmayı anlamak değil, her gün insanı değersizliğe düşüren ve ardından on binlerce insanın ölümüne sebep olan yaşlanmaya son vermek olduğunu (de Gray and Rae, 2007:77) ifade ederek araştırma programını yalnızca biyokimya mühendisliği ve rejeneratif tıbba adamıştır. Rejeneratif tıpla, bir bireyin sağlığının restorasyonunu sağlayan de Gray, hücre ve doku yapısında meydana gelen hasarları elimine ederek bu yapıları eski hâline getirmektedir. Biyokimya mühendisliği ile de bireysel hücrelerin moleküler biyolojisinin yeniden mühendisliğine izin veren teknolojileri ifade eden de Gray, bu ikisinin kombinasyonu ile teknolojik ölümsüzlere ulaşma peşindedir.

Süper uzun ömürlülüğe ulaşmaya çalışan transhümanistler arasına Michael R. Rose, Robert A. Freitas Jr. ve Eric Drexler'i de eklemek mümkündür. Bu bilim insanlarının çalışmalarının temelinde kutsal bir metin gibi görülen "yaşam süresi kaçış hızı" fikri yer almaktadır. Bu fikre göre, yaşam uzatma alanında teknolojik ilerleme hızı artarak öyle bir noktaya gelecek ki geçen her yılda ortalama insan yaşamı beklentisi bir yıldan fazla olacaktır. Kurama göre o noktaya gelindiğinde insanla ölümlülüğü arasına rahat bir mesafe konulabilecektir. Son yüzyılda yaşam beklentisi, her on yılda aşağı yukarı iki yıl oranında artmış ve yaşam uzatma hareketinin iyimser beklentisine göre yakında bu oranda patlama yaşanacaktır (O'Connell, 2018: 195). Dolayısıyla, insan, doğal eğilimini yerine getirerek insan ömrünü daha fazla uzatmaya çalışmakta ve bunda da büyük oranda başarılı olmaktadır.

Üç büyük hedeften ikincisi olarak belirlenen süper zekânın temel odak noktası, insanın bilişsel sınırlarının aşılarak onun bilgisayarlarla eşleştirilmesidir. Hemen hemen her insan, bir konuyu anlayamadığı ya da sorulan

bir soruya cevap vermekte zorlandığında "Keşke her şeyi bilsem" şeklinde düşüncelere kapılmıştır. Böyle bir düşünce, birçok insanın bilişsel melekelerinden memnun olmaması sebebiyle doğal karşılanmalıdır. Transhümanistler de bu durumdan memnun olmayan gruptadır ve bilişsel kapasitelerin beynin içine yerleştirilen mikroçiplerle artırılacağına inanır. Onlar için bilişsel kapasitelerin yetersizliği, insan gelişiminin önündeki en büyük engellerdendir. Felsefi araştırmaların başarısızlığı, her ortamda genel kabul görmüş cevapların konuşulması da yine beyin gücünün yetersizliğinden kaynaklanır. Bu sebeple Bostrom, bilişsel sınırların bizleri kapatabileceği en iyi yerin Platon'un mağarası olduğunu ve bu kısıtlı zekâyla ancak gölgelerle iktifa edileceğini savunur (Bostrom, 2003a: 6). Zekânın sınırlarından kurtarılarak artırılması sonucu entelektüel faaliyetlerde artış hatta felsefi tartışmalarda da daha çetrefilli bir yapının oluşması beklenen gelişmelerden olabilir.

Bostrom, 1940'larda ilk bilgisayarların üretilmesinden itibaren insan zekâsını eşleştirebilen makinelerin beklendiğini ve bu bir kez başarılırsa süper akıllı sistemin çok hızlı hatta anında işlem yapabileceğini ifade eder. Bu sebeple Bostrom, süper zekâyı "insanların bilişsel performansını hangi alanda olursa olsun katbekat aşan her türlü zekâ" olarak tanımlar (Bostrom, 2020: 39). Süper zekâ, üç muhtemel yolun sonucu olarak ortaya çıkacaktır. Bunlar yapay zekâ (AI), tam beyin emülasyonu (WBE) ve beyin-bilgisayar arayüzleridir. Transhümanist Hans Moravec tarafından önerilen yapay süper zekânın ortaya çıkışı, yönlendirilmemiş evrim zekâ ürettiği için yönlendirilmiş insan mühendisliğinin yakında aynı şeyi yapabileceğini savunuyor. Bu argümanın teknolojik temeli, yeterince güçlü bilgisayarlarda genetik öğrenme algoritmaları çalıştırarak, biyolojik evrimle karşılaştırılabilir zekâ sonuçları elde edilebileceğidir (Bostrom, 2020: 41, 42). Süper zekâya ulaştıracak yolların ikincisi "zihin yükleme" olarak bilinen tam beyin emülasyonudur. Emülasyonda, insan beyninin yapısı taranarak modellenir ve bu beyin modeli daha sonra bir bilgisayara yüklenir. Eğer yükleme başarıya ulaşırsa orijinal aklın dijital yeniden üretimi, hafıza ve kişilik dahil bozulmamış görünecektir. Süper zekânın yaratılması, öykünmenin nöromorfik bir yapay zekâya -insan yeteneklerini aşan yüklenen insan beyni temelinde kendini yaratan bir yapay zekâya- yol açma olasılığına dayanacaktır (Bostrom, 2020: 48-55). Bu olasılığa ve bilgi işlem gücündeki sürekli ilerlemelere göre birçok uzman, daha erken bir tarihte olmasa da insana eşdeğer yapay zekânın 2045 tarihine kadar ulaşılabilir olacağında hem fikirdir. Süper zekâya giden yoların üçüncüsü, işleyen biyolojik beyinlerin, insan zekâsından daha yüksek seviyelere yükseltildiği bir beyin-bilgisayar arayüzünün uygulanmasıdır.

Beyin arayüze adapte olurken, beyni ağlara ve çeşitli eserler ve robotlar dâhil olmak üzere diğer beyinlere bağladıkça süper zekâ ortaya çıkacaktır (Bostrom, 2020: 64, 65).

Ray Kurzweil, Marvin Minsky ve Hans Moravec gibi transhümanistler süper zekâya dayalı fikirler geliştirdiler. Bu isimlerden en bilineni "teknolojik tekillik" kavramı vasıtasıyla süper zekâ ile bağlantısı olan Ray Kurzweil'dir. Kurzweil'in literatüre kazandırdığı "tekillik" kavramı, "istediğimiz kadar yaşayabileceğimiz, biyolojik bedenlerimizin ve beyinlerimizin sınırlarını aşmamıza izin verecek teknolojik an" olarak betimlenir. Teknolojik tekilliğe ulaşmak için tam beyin emülasyonu ile insan ve makinenin birleşimini gerçekleştirmek isteyen Kurzweil, ölümsüzlüğe meydan okumaktadır.

David Pearce'ın transhümanizmin üçüncü büyük hedefi olarak konumladığı süper esenliğe gelindiğinde genel olarak mutluluğun hâkim olduğu bir toplum yapısı oluşturma düşüncesi ile karşılaşılır. Fakat bunu yapmak, toplumun tüm fertlerini mutlu bir yaşama sevk etmek öyle kolay olmayacaktır. Çünkü insanların mutlu olabileceği düşünülen birçok şeyden aslında mutlu olmadıkları gözlemlenmiştir. Bunun sebebi de beklentilerin ve mutluluğun ekonomik, sosyal ya da politik koşullarla değil, insanın kendi biyokimyasıyla belirlenmesidir (Harari, 2018a: 47).

Öte yandan David Pearce, *The Hedonistic Imperative*'de, transhümanist teknolojinin dünyadaki acıları ortadan kaldırmak için kullanılması gerektiğini savunarak sürekli öznel bir mutluluk durumu sağlamak için özellikle ilaç kullanımını ve genetik mühendisliğini benimsemektedir. Bu bakış açısı, Aristoteles'in insan doğasını ifade eden bir etkinlik olarak mutluluğu konumlayan bakışından oldukça farklıdır. Pearce'm hedonik mutluluk anlayışı, transhümanist teknolojinin her zaman hoş duyumlar üretmek için kullanılması gerektiği görüşünü ileri sürer (Pearce, 2011).

Tüm tatsız deneyimleri aşamalı olarak sona erdirme hedefi için "kölelik karşıtı" tabirini kullanan Pearce, "hoş olmayan deneyim" ile özellikle fiziksel acının yanı sıra psikolojik sıkıntının moleküler alt katmanlarına atıfta bulunur. Acı ve ıstırabı ortadan kaldırmak için mikroelektrotlar, nörofarmakoloji ve gen tedavisi olmak üzere üç çözüm sunar (Pearce, 2011). Bunlardan mikroelektrotlar en kaba, ancak anında etkili olanlarıdır. Beynin ödül merkezlerinin implantlar aracılığıyla doğrudan nörostimülasyon ile ıstıraplar ortadan kaldırılabilir. İkinci çözüm, ruh hâlini dengeleyici ilaç kullanımıdır. Piyasada oldukça bilinen antidepresanlar varsa da Pearce, kişisel bir genetik profile uygun ilaç tasarımının yakında ruh hâli ve motivasyon konusunda rafine bir ustalık sunacağını tahmin etmektedir. Üçüncü çözüm olan gen tedavisi, Pearce'm acıları genetik düzeyde ortadan kal-

dırma vizyonunun anahtarıdır. Böylelikle süper esenlikle ilgilenen transhümanistler, amacın, insanlığın tüm potansiyelini korurken öznel refahı normal deneyimin sınırlarının ötesine genişletmek olduğunu vurgular.

Transhümanizmin genel bir portresini çizmek için oluşturulan bu üç hedef geniş teknolojik araştırma alanlarına dayanmaktadır. *Süper uzun ömürlülük, süper zekâ* ve *süper esenlik* ayrı hedefler olmalarına rağmen ortak ilgileri ve teknolojileri paylaşarak tıpkı felsefenin çalışma alanları olan varlık, bilgi ve değerin birbirlerine kopmaz bağlarla bağlı olması gibi birbirlerinden beslenirler. Dolayısıyla, onlardan herhangi birini diğer ikisi olmadan açıklamak ya da anlamak mümkün değildir. Böylelikle bir felsefi anlayış olarak transhümanizm, fiziksel ve sosyal bilimlerin senteziyle bütünleşen disiplinler arası bir bakış açısını gerektirir. Bu bakış açısının genişletilmesinde en çok faydayı teknoloji ve bilimden gören transhümanizm, felsefede olduğu gibi her bilim dalına eşit mesafededir.

Felsefenin "kavramlar yaratmayı içeren bir disiplin", filozofun da "kavram üretme dostu" olarak tanımlanması (Deleuze-Guattari, 2001: 14) transhümanizm açısından önemlidir. Zira gerek Max More gerek Ray Kurzweil gibi transhümanist düşünürler kendi ürettikleri kavramlarla, içinde bulundukları sürecin ne olduğunu açıklamaya çalışmışlardır. Bu anlamda More'un yukarıda bahsi geçen "extropi," Kurzweil'in teknolojik tekillik" kavramlarını üretmiş olması, onların bilim insanı kimliklerinin yanı sıra filozof olma özelliği de taşıdıklarını göstermektedir. Bu kavramların neliğine dair bir araştırma bizleri hem felsefenin hem de transhümanizmin içine çeker. Bu anlamda transhümanizme dair herhangi bir kavram üzerinde durmakla bile transhümanizm felsefesi de yapılabilir hâle gelecektir.

Felsefe; dinsel, siyasal, hukuksal ve ahlaksal görüşlerin yanı sıra kendine has bir toplumsal işlevi ve konusu olan özel bir toplumsal bilinç biçimi olarak kabul edilir (Suslakov ve Yakovleva, 2013: 10). Dolayısıyla, felsefenin oluşumunda toplumsal yaşamın izlerini görmek mümkündür. Üretimdeki ve toplumsal ilişkilerdeki değişimler, bilim ve kültürdeki ilerlemeler, toplumun olgunluk düzeyi ve özellikleri, bir şekilde felsefi görüşler dizisinde genelleşmiş bir yansıma bulmaktadır. Bu sebeple her ne kadar bizim toplumumuzda ortaya çıkmasa da önemli bir entelektüel ve kültürel hareket olarak tanımlanan transhümanizmin, çıkış yeri olan toplumları etkilediği göz önünde bulundurulmalı ve felsefesi yapılmalıdır. Burada önemli bir husus, bilim ve teknolojinin ulaşmış olduğu seviye sonucu, McLuhan'ın tabiriyle artık "küresel bir köy" hâline gelen dünyamızda tek bir toplumun felsefesinden söz etmenin mümkün olmadığıdır. Dolayısıyla, menşei hangi toplum olursa olsun, ağ bağlantılarıyla etkileşimin arttığı çağımızda bizler de transhümanizmin felsefesini yapabiliriz.

Felsefenin bir arayış, bir düşünce etkinliği olduğu söylemi yaygındır. Bu bağlamda transhümanizmin de bir arayış, bir etkinlik olduğu söylenebilir. Fakat bu arayış, insanı temele alan, onu her anlamda kaliteli bir yaşama kavuşturacak, "nasıl daha iyi koşullara sahip olabiliriz"i amaç edinen bir arayıştır. Dolayısıyla, transhümanizmde *philo-sophia* anlamında teorik bir arayıştan ziyade, pratik yaşama dönük bir çaba görmek mümkündür. Zira felsefe bir eylemedir, bir yapma, meydana getirme değildir. Bu sebeple, ondan bir tekniğin, teknolojinin, sanatın ya da sanayinin çıkması söz konusu değildir (Arslan, 2009: 10). Bu anlamda Max More'un transhümanizmin "pratik yaşam bilgeliği" olduğu yönündeki söylemi doğru kabul edilmelidir.

Sonuç

İnsanın ve dünyanın değişimini ve dönüşümünü hedef alan ve bu hedeflerine ulaşmada bilim ve teknolojiyle birlikte ilerleyen transhümanizm, insanlara, biyolojik evrimden kaynaklanan kusurların elimine edildiği bir hayat tarzı sunar. Bunu yaparken temele aldığı üç süper hedefi -*süper uzun ömürlülük, süper zekâ* ve *süper esenlik*- vardır. Bu hedefler vasıtasıyla insanı, olduğu konumdan daha üst bir konuma taşıma gayretinde olan transhümanizm, tüm bunları yaparken aklı referans alır.

Felsefenin tüm bilimlerin kendinden neş'et ettiği bir düşünme eylemi olması, transhümanizm felsefesi şeklinde bir tanımlamaya gidilmesini de kolaylaştırmıştır. Fakat bu kolaylık, felsefeyi her sözcüğün ardına eklenebilen bir terim hatta felsefenin değerini düşüren bir durum olarak algılanmamalıdır. Zira bir konunun, bir olayın ya da bir materyalin felsefesinin yapılabilmesi için felsefenin başlıca çalışma alanları olan varlık, bilgi ve değerden en az birinin kapsamına girmesi gerekir. Bu anlamda transhümanizm, hem kavram olarak hem de belirlemiş olduğu üç büyük hedef doğrultusunda zaten felsefeye konu olmaya oldukça müsaittir.

Transhümanizmin tüm var olanları kucaklayan bütüncül, sorgulayıcı bakış açısı ile felsefenin tutarlı, sistemli ve eleştirel bir yol izlemesi, her ikisinin ortak bir zeminde buluşmasını kolaylaştırmaktadır. Zira yöntem konusunda birliktelik önemlidir. Buna bağlı olarak transhümanizmin bir felsefe karakteri taşıdığı da söylenebilir. Fakat burada başlı başına teoriye dönük bir felsefeden ziyade, pratiğe yönelik çözümler üretmek için çabalayan bir felsefi anlayış hâkimdir.

Felsefenin çalışma alanları olan varlık, bilgi ve değer arasında, varlığa dair bir araştırma konusu olan ölümsüzlüğün de felsefenin elinden çıkıp teknik bir sorun hâline gelerek transhümanizmin sorunsalı olması kayda

değerdir. Ayrıca epistemolojiye ait sorulardan olan bilginin neliği, kaynağı ya da sınırları hususlarında da bilişi yükseltmeye çalışarak bilginin sınırlarını genişletmeye çalışmaktadırlar. Öte yandan transhümanizm, felsefenin temel konularından biri olan ve kaliteli bir yaşamın en yüksek amacı olarak konumlanan mutluluk meselesini ele alması ve buna yönelik pratik çözümler sunması sebebiyle değer felsefesinin ve ahlak felsefesinin temel konularıyla da ilgilenmektedir.

Kaynakça

Ağın, Başak. (2020). *Posthümanizm: Kavram, Kuram, Bilim-Kurgu,* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Arslan, Ahmet. (2009). *Felsefeye Giriş,* 12. Baskı, Ankara: Adres Yayınları.

Baumann, Fred. (2010). "Humanism and Transhumanism", *The New Atlantis,* Vol. 29, 68-84.

Bohan, Elise. (2018). *A History of Transhumanism, Modern History Department,* MA Thesis, Australia: Macquarie University.

Bostrom, Nick. (2003a). "Transhumanist Values", İçinde: Frederic Adams (Ed.). *Ethical Issues for the 21st Century,* Philosophical Documentation Center Press, ss. 3-14.

———. (2003b). *The Transhumanist FAQ: A General Introduction.* Oxford, U.K.: World Transhumanist Association.

———. (2003c). "Human Genetic Enhancement: A Transhumanist Perspective", *The Journal of Value Inquiry, 37*(4), 493-506.

———. (2005). "A History of Transhumanist Thought", *Journal of Evolution and Technology, 14*(1), 1-25.

———. (2008). "Letter From Utopia", *Journal of Evolution and Technology, 19*(1), 67-72.

———. (2020). *Süper Zekâ (Yapay Zekâ Uygulamaları, Tehlikeler ve Stratejiler),* çev. Ferit Burak Aydar, 2. Baskı, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Burch, Greg. (2000). "An Introduction to Transhumanism," *Transhumanism and Extropianism* (archive.org) (Erişim: 04.07.2021).

Cevizci, Ahmet. (2003). *Felsefe Terimleri Sözlüğü,* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cordeiro, José. (2014). "The Boundaries of the Human: From Humanism to Transhumanism", *World Future Review, 6*(3), pp. 231-9.

Crow, Michael M. (2005). "Science, Technology and Democracy," *Building Better Humans? Refocusing the Debate on Transhumanism,* ed. H.T., Samuelson ve K.L. Mossman, Frankfurt: Peter Lang, 13-8.

Çelik, Ezgi Ece. (2017). "İnsan ve Sonrası," *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi,* Sayı 9, 31-45.

Dağ, Ahmet. (2017). "Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm," *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, Sayı 9, 46-68.

———. (2020). *İnsansız Dünya Transhümanizm*, 2. Baskı, İstanbul: Ketebe Yayınları.

Dastur, Françoise. (2019). *Ölümle Yüzleşmek: Felsefi bir Soruşturma*, çev. Sinan Oruç, 2. Basım, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

De Gray, Aubrey ve Rae, Michael. (2007). *Ending Aging*, New York: Saint Martin Press.

Deleuze, Gilles ve Guattari, Felix. (2001). *Felsefe Nedir?*, çev. Turhan Ilgaz, 6. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Elkins, Gary. (2011). "Transhumanism and the Question of Human Nature", *American Journal of Intelligent Systems, 1*(1), 16-21.

Harari, Yuval Noah. (2018a). *Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi*, çev. Poyzan Nur Taneli, 3. Baskı, İstanbul: Kolektif Kitap.

Harle, Robert F. (2002). "Cyborgs, Uploading and Immortality- Some Serious Concerns", *Sophia, 41*(2), 73-85.

Huxley, Julian. (2015). "Transhumanism," *Ethics in Progress, 6*(1), 12-6.

Karataş, Yaylagül Ceran. (2019). "Dijital Çağda Hümanizm Tartışmaları Açısından İnsan Doğası Biyoteknoloji ve Biyopolitika" *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, Sayı 39, 59-86.

Leonhard, Gerd. (2018). *Teknolojiye Karşı İnsanlık: İnsan ile Makinenin Yaklaşan Çatışması*, çev. Cihan-İlker Akkartal, İstanbul: Siyah X Yayınları.

More, Max. (1991). "From Human to Transhuman to Posthuman", *Extrophy*, Vol 8, 1991/92 Winter, 42-43.

———. (2013). "The Philosophy of Transhumanism", İçinde: Max More and Natasha Vita-More (Ed.). *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Nature*, Oxford: Wiley- Blackwell, pp. 3-17.

———. (2013a). "A Letter to Mother Nature", İçinde: Max More and Natasha Vita-More (Ed.). *The Transhumanist Reader: Classical and Contemporary Essays on the Science, Technology and Philosophy of the Human Nature*, Oxford: Wiley-Blackwell, 449-50.

O'Connell, Mark. (2018). *Makine Olmak: Mütevazı Sorunumuz Ölümsüzlük*, çev. Öznur Karakaş, İstanbul: Domingo Yayıncılık.

Özdağ, Cenk. (2017). "Transhümanizm ve İnsan Olmayan İnsan: Hümanist Yüklerden Kurtulmuş Bir Transhümanist Etik Arayışı," *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, Sayı 9, 164-191.

Pearce, David. (2011). "Transhumanism 2011," (Erişim: 20.06.2022). https://www.hedweb.com/transhumanism/overview2011.html

Ranisch, R. ve Sorgner S.L. (2014). "Introducing Post-and Transhumanism,"

Robert Ranisch and Stefan Lorenz Sorgner (Ed.). *Post-and Transhumanism.* Vol. 1, Peter Lang Edition, 7-27.

Störig, Hans Joachim. (2000). *İlkçağ Felsefesi/Hint Çin Yunan,* çev. Ömer Cemal Güngören, 2. Basım, İstanbul: Yol Yayınları.

Suslakov, B.I. ve Yakovleva, L.A. (2013). *Felsefe El Kitabı,* çev. Serkan Mutlu, İstanbul: Yordam Kitap.

Siberfeminizmin Transhümanist Temalarını *I Am Mother* Filmi Üzerinden Açımlamak*

Duygu Küçüköz Aydemir**

Özet

Kendinden önce gelen feminist kuramın pek çok söylem ve uygulamalarını taşıyan feminist bir yöntem olan siberfeminizm, tekniğin tekno-maskülen tavırlarına karşı bir duruş sergilemektir. Ancak siberfeministler dijital teknolojilere duydukları umut yüzünden yer yer transhümanizmle aynı görüşte yol almış görünmektedirler. Transhümanizmin üreme işlevinin aygıta teslimi ve insanı bir siborg olarak görmesi siberfeministlerin argümanlarına dahildir. Başlangıçta ortak bir zemini paylaşıyor görünen bu iki düşünce, esasında temel savlarında birbirlerinin karşısında konumlanırlar. Bu karşılıklı duruşu *I am Mother* filmi üzerinden okuyan bu çalışma hem feminist hem transhümanist yaklaşıma açılımlar sunmaktadır. Çözümlenen bu film boyunca annelik biyolojik olarak değil, kültürel olarak belirlenmiş bir kategori olarak karşımıza çıkar. Filmin baş öznesi olan robotun sesinin kadın olması, anneliğini

* Bu makalede kör hakemlik süreci uygulanmıştır. **Geliş Tarihi:** 05/01/2022, **Kabul Tarihi:** 19/05/2022.

** Giresun Üniversitesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, duygumbs@gmail.com.

kızına devretmesi siberfeminist kurama varırken tekniğin bedenlenişi ve tahakkümü ile türlerin sonunu getirmesi ise transhümanizm eleştirisine varır. Siberfeminizmin ve transhümanizmin ortak söylemlerini film üzerinden açımlayan bu çalışma sonunda her iki görüşün ayrım noktalarını sunmaktadır. Bir sentezden meydana gelen bu çalışmanın siberfeminizm, transhümanizm, cinsiyet ve teknoloji çalışmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
Anahtar Kelimeler: Siberfeminizm, Transhümanizm, Cinsiyet, Feminizm, Teknoloji

SİBERFEMİNİZM, siber kültür ve feminist argümanı tümleyen feminist bir kuramdır. İnternetteki yerleşik erkek egemen zincirleri kırmak isteyen bir grup medya sanatçısı tarafından ortaya atılan siberfeminizm, enformasyon teknolojilerine feminist hareketi eklemler. Rechbach (1988) siberfeminizmi kadın ve teknoloji arasında yapılan bir anlaşma olarak tanımlar. Başka bir tanımda siberfeminizm, sanal dünya üzerinde kullanıcılar tarafından oluşturulan bir ideoloji; sanal medya kullanıcıları tarafından feminizm kıvrımı ile yetiştirilen ve yönetilen bir hareket, feministler tarafından sanal platformlarda geliştirilen bir sanat, bilim insanları tarafından internette paylaşılan, tartışılan ve yazılan bir felsefedir (Rai, 2017:5).

Siberfeministler tekno-anarşiyi feminist estetikle bir araya getirerek bir karşı-kültür oluşturmaktadır. Sanatları, "tekno kovboyların oyuncaklarını elinden alma ve siber kültürü feminist bir eğilimle yeniden haritalandırma misyonu"dur (Schaffer 1999: 150). Bu nedenle, argümanları yeni teknolojilerin algılanan erkek merkezciliğini yıkmakla ilgilidir. İnternetin kadınlar için bir platform olarak kullanılmasını önererek yeni çalışmalara ve oyun biçimlerine dahil olmaları gerektiğini belirtirler. Plant'e (1997) göre internette kadınlar, geleneksel kısıtlamalardan kurtulabilirler, siber kimlikle deneyler yapabilirler, güç ve otorite talep eden düşmana yeni yollar açabilirler. Plant için yeni dijital teknolojiler, kadın bedeninin siber uzaya erişmesine izin vererek baskın ataerkil yapılardan kurtulmuş, doğrusal, merkezi ve hiyerarşik olmayan yapıların ve yeni sosyal modellerin önünü açarak kadınlara özgürleştirici yeni bir uzam sunar.

Siberfeministlerin en genel amacı, ağ teknolojilerindeki egemenlik ve kontrol kodlarını çözümlemek ve tekno-dijital dünyada kadın özgürleşmesini sağlamaktır. Ana suç ortağı, dijital yeni medya aracılığıyla giderek genişleyen ve eşzamanlı olarak küresel görünürlüğü fetheden kadın-teknoloji ittifakıdır (Haraway, 1991; Plant, 1997; Hayles, 2003). Siberfeministler için siber uzam, yaratıcı deneyler için olgunlaşmış, dolambaçlı alternatif bir dünyadır.

Siberfeminizmin Feminizm Tarihine Uzanan Kökleri

Siberfeminizmin filizlenme dönemi her ne kadar internetin kullanımının yaygınlaşmasına bağlansa da köklerinin daha eskiye, ikinci dalga feminizm ve radikal feministlere dayandığı söylenebilir. İkinci dalga feminizmde teknolojik gelişmelerin kadın için özgürleştirici olacağı düşüncesiyle başlayan feminist kuramın teknoloji güzellemesi siberfeminist kuramın gelişmesinde etkili olmuştur.

Siberfeminizmin ikinci dalganın kadın bedeni üzerine yapılan özgürleşmeci tavırlarında ve siber uzamdaki bilinç yükseltme edimlerinde köklendiği söylenebilir. İnsan türünün nesnel fizyolojik cinsel farklılıklarını tanıyan Firestone'a (1993) göre, üreme teknolojisindeki dönüşümler türlerin kendini yeniden üretebilmesine olanak tanımalı ve kadın bedenine olan bağımlılık ortadan kalkmalıdır. Cinsiyetler arası eşitsiz ayrışmanın maddi temeli üremedir ve teknolojik gelişme "erkeğe toprağı alnının teriyle işlemesini, kadına da acı ve zahmet içinde doğurmasını öngören çifte laneti kaldıracak ve ilk kez insanca bir hayatı mümkün kılacaktır" (Firestone, 1993: 228-9). Bu dalgada tekno-iyimser bir bakış açısının feministler tarafından benimsendiği görülür. Benzer şekilde O'Brien (1981: 8-15) da kadın özgürleşmesini üretim sürecinin yeniden anlamlandırılmasına bağlamakta ve kadın emeğinin doğası ile üretim sürecinin eril-ideolojik mistifikasyonları arasındaki çelişkinin ortaya koyulması gerektiğini öne sürmektedir.

Siberfeminizm, ikinci dalganın üreme teknolojileri ile kadın özgürleşmesi ilişkisinden başlayıp günümüz dijital teknolojilerine varan geniş bir aralıkta seyretmektedir. Başka bir deyişle, bölücü faktörlerden ziyade, yeni teknolojinin etkilerine odaklanarak feminist politika ve pratiğin yeniden yapılandırılması amacıyla yeni bir rota çizmektedir.

Siberfeminizmin Transhümanist Temasları: Üreme, Cinsiyet ve Beden

Kadın ve teknoloji birlikteliğini üreme konusunda kutsayan ikinci dalga feminizmde köklerini salmış olan siberfeminizmin transhümanist düşünceyle temas noktaları bulunmaktadır. Transhümanist düşünce, en genel anlamıyla insanın fizyolojik yapısında kusurlu olarak görülen özelliklerini NBIC teknolojileriyle üst düzeye çıkarmak ve sonunda transhuman olan insanı posthuman konumuna taşımaktır. Dağ' a (2020) göre biyolojik bedeni teknolojik müdahale ile değiştirip çeşitli hastalık, kusur ve engelleri aşarak insanı ölümsüz kılma mücadelesi transhümanist düşüncenin özüdür.

İnsanın kendini aşması ve kendi varoluşu üzerine yeni bir tanım sunması klasik insanın ölümünü getirir. "Bilim ve teknoloji vasıtasıyla yeryüzünde cenneti gerçekleştirmek için insan tanrının yerini alır" (Dağ, 2017: 52). Transhümanizmde Tanrı'yı oynayan insan, bu mirası aydınlanmacı hümanizme borçludur. More'a (2003) göre transhümanistler, eleştirel ve yaratıcı düşünceyle bilim ve teknolojiyi birleştirerek ve insan sınırlarını zorlayarak hümanizmi daha da ileri götürmektedir. Transhümanizmde insanın merkezileşme süreci ile doğaya egemen olunmaktadır. Dahası insanın kozmik varlığının sonu getirilerek biyonikleşmiş bir varlık ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu varlık bir transhuman olarak ölümsüzlüğü de bilincini makineye aktararak yakalayabilir. Bunun yanında üreme, cinsellik ve cinsiyet, aile ve beden konularında da yapmış olduğu açılımlar bu düşüncenin feminist perspektiften ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Buradaki kılavuzu teknoloji ve feminist kuramı tümleyen hareket olarak siberfeminizm argümanından okumak mümkündür. Böylece siberfeminizmin transhümanist düşünceyle örtüşen veya ayrışan yönleri açığa kavuşacaktır.

Transhümanizmin feminist kuramla doğrudan bağ kuran önerisi üreme yöntemlerindeki teknolojik gelişmelerdir. Bunlar yapay döllenme, yapay plasenta, kadın bedeni üzerinden sperm üretimi, makinede doğum gibi çok yönlü gelişmeler olarak gösterilebilir. İnsan türünün yeniden üretiminin ikinci dalga feminizm ve radikal feminizm ile başlayan savları transhümanist düşüncede kendine yer bulur. Başka bir deyişle, transhümanizmin "bir kadının vücut kimyasını yeniden düzenleyen *in vitro fertilizasyon* gibi bedensel süreçlerimizi derinden değiştirme prosedürleri" (Hefner, 2009: 160), üremenin yapay plasentada ve kadın bedeni dışında gerçekleşmesi transhümanizmi feminist teorinin tekno-ütopik söylemleri ile örtüştürür. Feministler, heteroseksüel ilişkinin reddi ve üreme için rahim dışı yol ve yöntemlerin geliştirilmesini öne sürmüşlerdir (Firestone, 1993; Solanis, 1968; Galana, 1975).

Firestone (1993) kadın özgürleşmesini üreme teknolojilerindeki gelişmelere bağlamıştır. Kürtaj hakkı, doğum kontrolü ve üremedeki teknolojik gelişmeler kadınları bedensel sınırlamalardan kurtaracaktır. Bu düşüncenin tehlikelerine işaret eden Braidotti (2018), "üreme bir kez salt zihinsel çabaların sonucu olduğunda dişinin temellük edilmesi nihayete erecektir" ve bu, transhümanizmin "doğaya hükmetme hayalinin uzun vadeli zaferidir" (315) şeklinde belirtmektedir. Feministlere gelen eleştiri, toplumsal güçler ve teknoloji arasındaki ilişkiyi göz ardı etmiş olduklarıdır. Donovan'a (2014: 271) göre bu görüşteki feministler, kadın özgürlüğünü cinsel özgürleşmeye indirgemekle eleştirilmiştir. Radikal feministlerin nüfus patlamasına dikkat çekmesi, üremeden doğum kontrolüne doğru kayan

eğilimleri ve yapay üreme yöntemleri yönündeki talepleri doğa ve kültüre hükmetmeye kadar varmaktadır. İnsanlığın artık doğaya tamamen egemen olmasının, kültürel kategorilerin ortadan kaldırılmasının ve biyolojik ailenin aşılmasının kadınlara ve insanlığa özgürlük getireceği düşünülmektedir. Ancak eril tahakküm yalnızca biyolojik bedeni kapsamamaktadır.

Siberfeminizme göre gelişen teknolojilerle birlikte beden, dikotomik görünümünü aşabilir ve akışkan bedenleşmelere açık olabilir. Natasha Vita-More (2002), Primo Posthuman örnekleminde geleceğin insanın şekil ve karakteristiğinin heteronormatif cinsiyet düzeni yerine değiştirilebilir cinsiyet düzenine evrildiğini öne sürer. Transhümanizm, cinsiyet değişkenini insanın biyolojik bir sınırı olmasından kurtarır veya onu teknik müdahale sayesinde kaygan bir zemine taşır. Wajcman (2010) için sorun "sadece erkelerin teknolojiyi tekeline almalarında değil, cinsiyetin kendisinin teknolojinin içinde yer edinmesidir" (146). Doğanın cinsiyetlendirilmesi ne kadar sorunlu ise teknik ve teknolojinin de cinsiyetlendirilmesi o kadar sorunludur. Bu yüzden siberfeministlere göre cinsiyetin tekno-dijtal toplumda görünürlüğünün yok edilmesi gerekir. Benzer şekilde Sollfrank (1999) teknolojik bağlamda güç ilişkilerinin çözümlenmesinin ve cinsiyetsizleşmeye doğru ilerleyişin cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldıracağını belirtir. Böylece erkek egemen sistemin nesneleştirdiği kadın ve LGBTI+ kimlikler kendi öznel ve bağımsız kimliklerini kazanabilir. Haraway (2016) ise siborgları küresel cinsiyet kimliğinden kurtulmanın bir yolu olarak görmektedir. Siborg, toplumsal cinsiyet ve evrensel ikilikler dünyasından küresel bir intikam alabilir. Cinsiyetsiz siborg miti, toplumsal cinsiyete dayalı normları yıkmanın ve özgür bir cinsel aidiyet oluşturmanın ipucudur. Cinsiyet, ırk veya sınıf kimlikleri ataerkillik, sömürgecilik ve kapitalizm tarafından insanlara dayatılır ve çeşitli tahakkümleri sürdürürler. Haraway'in yaklaşımı hem insanların kendi aralarındaki hem de insanlar ve diğer varlıklar arasındaki tahakküm ilişkilerini sürdüren bulanık ayrımlar sunar.

Transhümanistler, transhümanizmi özünde eşitlikçi, insancıl ve çoğulcu bulurlar. Zira "dindarlar ve ateistler, muhafazakârlar, liberaller, genç ve yaşlı, sosyoekonomik statü, cinsiyet kimliği veya diğer herhangi bir bireysel nitelik ne olursa olsun tüm etnik kökenlerden ve ırklardan sonsuz kombinasyonlarda sonsuz çeşitliliği destekler" (Lee 2010, 23 Akt. Çavuş, 2021: 179). Ancak kapitalist sermaye yapısını ve buradaki toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını görmezden gelirler. Günümüzde teknolojik gelişmeler dünya nüfusunun çoğunluğu için mevcut değildir ve teknolojik gelişmeler yönetici seçkin erkekler ile geri kalanlar arasındaki uçurumu derinleştirmektedir.

Diğer yandan bedeni bir sınırlılık olarak gören radikal feministlerin, transhümanistlerle dirsek temasında olduğu söylenebilir. Ancak transhümanistler, bedeni mükemmelleştirirken referans aldıkları ölçütler feministlerin öne sürdüklerinden farklıdır. Transhümanizm, Aydınlanmacı hümanizmin öğretilerini taşıdığı için ilgilendiği insan, Vitrivius insanı / adamıdır. Vitrivius adamı beyaz, Batılı, sağlam ve erkek olan insanı evrensel bir kategori olarak tüm insanlara dayatmaktadır (Braidotti, 2018: 50-70). Transhumanın bir Vitrivius olması kaçınılmazdır. Zira Horn'a (2018) göre yaşamın uzatılmasını alenen savunan insanlar çoğunlukla erkeklerdir. Bu durumda kadın bedeninin transhümanizmde alacağı şekil ve konum muallaktadır.

Kadın hareketi ve feminizm, aslında hümanist karşıtı oluşumdur ve hümanizmin beyaz Batılı kapitalist erkeğinin karşısında konumlanır. Feminist kuram, hümanizmin erkekliğin kendisi olduğuna dikkat çeker ve cinsiyetçi toplumda evrensel insan tanımının erkeksiliğinin baskının toplumsal ve politik araçlarını örttüğünü dile getirir (Yılmaz, 2021: 135). Braidotti'ye (2018) göre ataerkil ve ırkçı "hümanist evrensellik, toplumsal eşitsizliklerin insan yapımı ve tarihsel olarak değişken tabiatına vurgu yapan toplumsal inşacılıkla birleştiğinde sağlam bir siyasi ontolojinin temelini atmaktadır" (35). Kapitalist ve sermaye sahibi erkeğin, güç ve otoritesinin teknik üzerine kurulduğu bu hümanist anlayışın kadın ve kuir bedenlere dair bir özgürleşim sunamadığı söylenebilir.

Transhümanizmin zihni bir bilgisayara yükleme düşleri ile siberfeminizmin bedensizleşme yönündeki söylemleri de aynı kapıya çıkabilir. Siberfeministler, beden konusunda siborg beden ve bedensizleşme olarak iki ayrı görüşe bölünürler. İlkinde siber uzam bedenin bir uzantısıdır ve bedensel bir kopuş yerine farklı bir bedenleşmeyi deneyimleme edimi vardır. Sunden'in (2001) siberfeminizmin çeşitli türleri hakkındaki tartışmasında belirttiği gibi erken dönem siberfeminizmin bir versiyonu, "bedensiz öznellikler arasında internette feminist [bir] ütopyanın gerçekleştirilebileceğini" (215) öne sürmedir. Erken dönem siberfeministler siber uzamın dişil bir nitelikte olduğunu savunur ve burayı kadın özgürleşmesi için uygun bir zemin olarak görürler. Fiziki uzamdaki bedeni geride bırakıp, siber uzama dalış yapan birisi, kadın veya erkek olmanın verdiği sınırlılıklardan kurtulup kendisine istediği bir cinsiyeti seçebilir. Hinsey'e (2013: 7) göre siberfeminizm bedenden kopuş, gerçeklik ve sanallık ile ilgili tüm imkânları kullanıcılara tanımaktadır. Aynı şekilde Mitrofanova (1999) da siberfeminizmin "özne olmayı, cinsiyet özgürlüğünü, bedensizleşmeyi ve bilginin sorgulanmasını telkin ettiğini" (12) öne sürmektedir. Ancak bedensizleşme düşüncesinde Kartezyen ikiliğini destekleyen bir eğilim bu-

lunmaktadır. Brophy (2010) "bir kullanıcının çevrim içine katılmasına izin veren herhangi bir makineyle etkileşime geçmek için bir vücudu olması gerekir, makinenin kendisine erişmek için finansal/teknolojik araçlardan ve makinenin nasıl kullanılacağına ilişkin" (933-41) maddi bir bilgisi gerekir şeklinde bedensizleşme olgusunu eleştirir.

Benzer şekilde transhümanistler, zihni bir sanal ortama yükleyerek ölümlü bedeni geride bırakıp bedensiz bir zihin ile ölümsüzlüğü yakalayabileceklerini öne sürer. Ayrıca oluşan bu zihin, insanın zihinsel kapasitesinin çok üstünde evrensel bir bilinç oluşturup insanlığı ileriye taşıyabilecektir. Bu iki ayrı görüş bedeni sınırlı bir meta olarak görme ve beden-zihin ikiliğini kurarak Kartezyen düşünceyi olumlamada paralel bir yol izlerler. Ancak her iki düşüncenin sanal ortama aktarılan zihnin, bedenden ayrıldığı düşüncesi sorunludur. Braidotti'nin (2018) belirttiği gibi beden siber uzamda çeşitli bedenlere bürünebilir ancak bu onun fiziki uzamdaki bedenleşmesini yok edemez. Benzer şekilde Ferrando'ya (2014) göre zihni "yazılım" olarak yüklemek ve bedensel "donanımı" geride bırakmak şeklindeki transhümanist amaç, hegemonik Batı düşünce geleneğinde yapısal olan düalizme siber bir bükülme sağlamaktadır. Beden / malzeme / dişi / siyah / doğa / nesne gibi sembolik fizyoloji; zihin / sanal / erkek / beyaz / kültür / özne gibi sembolik veriler tarafından bastırılmaktadır. Böylece erkek egemen toplumda olduğu gibi birincil kategoriler, ikincil olana egemenlik kurmaktadır. Işıklı'nın deyişiyle, "[ü]stünler eril, aşağılar dişil olanla ilişkilendirilmektedir" (2014: 14). İkili karşıtlık sistemini aşarak aradakilere yer veren feminist düşünce, bedensizleşme olgusuyla eleştirdiği ikilikleri yeniden kurmaktadır. Sunden'in (2008) uyardığı gibi "etin" geride bırakıldığı ve bedensiz bilincin dünyevi temellerinden serbest bırakıldığı herhangi bir örnek klasik ataerkil modeli tekrarlayacaktır (216). Bu şekilde, siber uzayı yalnızca bedenden ayrılmış ütopik bir rüya olarak övmek hem siber uzamda hem de ortak bedensel alanımızda baskıcı normatif sosyal yapıları yeniden yaratan ve yeniden canlandıran süreçleri ve performansları maskeler. Nitekim gerçek dünyanın maddi unsurları, doğası gereği sanal dünyanın teknolojileriyle bağlantılıdır. Siber uzamda insan bedeni, ona bu bağı kuran makine ile ontolojik bir oluşum içindedir.

Öte yandan siberfeminizm ve transhümanizm birlikteliğinde bir diğer sorun siborg bedenlenişlerdir. Siborg oluş hem siberfeminizmin hem transhümanizmin ortak zeminindedir. Volkart (2004) beden ve teknolojinin birleşerek biyoteknolojik bir beden oluşturmasını özgürlük ve haz alanı olarak görmüştür. Siborg aynı zamanda "madde-bilgisel" (Ağın, 2020: 31) bir varoluştur. Bazen etten bir beden bazen bir metal yığını bazen de bir veri düzeneğidir ancak kendisine ait anlatısı her zaman mevcuttur. Ni-

tekim transhumanistler ve siberfeministler siborgu makinenin içinde hayal ederken onun bedenselliğini unutmaktadırlar. Siborgun içindeki veya dışındaki gerçek beden unutulduğu, somutlaştırılmadığı ve yerelleştirilmediği için özgürleştirici olarak görülemez. Siberfeminizmin dişi siber tanrıçası ile cinsiyetsiz siborg örnekleri transhümanizmin eril siborgları ile çelişir. Transhümanizme göre siborg olan insan fiziksel ve zihinsel olarak bir erkek bedenini imlemektedir. Zira evrensel olarak kabul edilen beden, bir erkeğin bedenidir. Bu durum teknolojik olarak geri kalmış üçüncü dünya ülkelerindeki kadınları, engellileri, eğitimsizleri, yaşlıları kısacası beyaz Batılı endüstrileşmemiş her insanı dışlamaktadır.

I am Mother Filminin Çözümlemesi

Yönetmen Grant Sputore ve senarist Michael Lloyd Green tarafından Netflix'te gösterime giren *I am Mother* (Ben Anneyim) filmi, apokaliptik bir bilim kurgu filmidir. Filmin konusu, insan neslinin sona ermesinin ardından yeniden üretim tesisinde bir robot tarafından muhafaza edilen insan embriyolarını büyütüp yeni bir nüfus oluşturmaktır. Seçtiği dişi bir embriyoyu yapay bir plasentaya yerleştirip doğmasını sağlayan robot kız çocuğunu çocukluğundan başlayarak ahlaki ve bilimsel yönden titizlikle yetiştirir. Aralarında ilerleyen zamanda bir anne-kız ilişkisi oluşur. Anne[1] karmaşık ahlaki ve etik dersler vererek onu sürekli sınavlara tabi tutar. Ayrıca dış dünyadaki kontaminasyondan (bulaşma) dolayı sığınağın dışına çıkmayı ona yasaklar. Kız, sığınağın hava kilidini keşfederken yaralı bir kadının dışarıdaki yardım çığlıklarını duyar ve yabancının içeri girmesine izin verir. Kadın, dış dünyada kontaminasyonun olmadığından, Anne gibi robotların insanları öldürdüğünden ve bir grup insanla tünellerde yaşadığından söz eder. Kadın'ın tabancası yüzünden aralarında çıkan kavgada Anne, yaralı kadını revire götürür ve Kız yaralı kadını ameliyat eder. Anne, bu esnada psikolojik testleri içeren sınavda başarılı olan Kız'ı ödüllendirir ve tüplerden kardeşi olacak bir embriyoyu seçmesine izin verir. Öte yandan Kız, kadının robotlar hakkındaki iddiasını araştırır ve Kadın'ın robotlar tarafından vurulduğunu anlar. Ayrıca, çocuklardan üçüncüsü olduğunu ve ikinci çocuğu sınavda başarısız olduğu için Anne'nin onu öldürdüğünü öğrenir. Bu yüzden Kız, sığınağı kadınla birlikte terk eder ve tünellere değil, çorak bir araziye giderler. Kadın ona yıllar önce madenden kaçtığını, robotların herkesi öldürdüğünü ve kendisinden başka kurtulan kimsenin olmadığını

[1] Metin boyunca "anne," "kız" ve "kadın" sözcükleri oyuncuların isimlerini temsil ederken özel isim olarak kullanılıp büyük harfle yazılmaktadır.

itiraf eder. Kandırıldığını anlayan ve dışarıda bir gelecek bulamayan Kız, sığınağa geri döner. Sonunda Anne kendisinin bir robot değil, aksine tüm robotları kontrol eden bir yapay zekâ olduğunu ve insan nüfusunu iyileştirerek çoğaltmayı hedeflediğini açıklar. İnsanın ahlaki ve etik yönden daha iyi olacağı umuduyla Kız'ın, kardeşlerini büyütme sorumluluğunu üstlenmesi gerektiğini belirtir. Kız, bu işi kendi başına yapabileceğini söyleyerek ve Anne'ye ateş ederek yapay zekânın robotta vücut bulan bedenini öldürür. Tesisteki annelik rolü robottan kızına geçer.

Göçebe Öznellik Olarak Anne Oluş

Göçebe, bir yerden başka bir yere, bir kimlikten ötekine veya bir oluştan diğerine akan bir öznellik sunar. İngilizcesi *nomad* olan göçebe sözcüğünün kökeni *nomos*tan gelmektedir ve sınırları olmayan mekânı, otlakları, göçebe mekânı simgelemektedir. İnsanı oluşturan sınırların siborg oluşla delik deşik olduğunu belirten Haraway (2016) gibi Braidotti (2018) de göçebe öznelliği bir kaygan zemin, bulanık ve geçirgen bir oluş olarak ele almaktadır. Göçebe, ihlal edici ve tüm bağlantıları kurabilen bir kimliktir, bir posthuman oluştur.

Film boyunca başrolü elinde tutan robot, insan yetiştirme göreviyle annelik rolünü üstlenir. Filmin de adını oluşturan bu durumda baskın bir aile olgusu işlenir. Connell'a (1998: 168) göre aile toplumun temeli olarak görülmekten ziyade, onun en karmaşık ürünlerinden birisidir ve içi jeolojik katmanlar gibi birbiri üzerine yığılmıştır. Robotun insanın doğumundan itibaren başlayan sahnede sesinin duyulmasıyla filmin adı anlam bulur. Robot aslında görünümü insan biçimli; sesi kadın sesi ancak fiziksel yapısı dişi formundan çok uzak bir tür droidtir. Ayrıca robot göçebe öznelliğini bebeğin doğumuyla sergiler, onu kucağına alıp besler ve Anne olur. Başka bir deyişle, robot anne oluş-makine oluş arasında bir varoluş sergiler. Robotun anneliği, dişiliğe denk düşerken makine oluşu ise erk oluşa denk düşer. Öte yandan transhümanistlerin tanrıyı oynamalarını imler şekilde, insan türünün yaratımında etkin bir rol üstlenmesi başka bir göçebe öznelliğe -transhuman oluşa- kapı aralar. Buradaki oluşumu molar değil, moleküler olarak okumak anlamlıdır. Deleuze'e göre "molar," birbirinden bağımsız sabit kimliklere ve "olma" hâline; "moleküler" ise kimliğin akışkan, göçebe ve "oluş" hâline gönderme yapar (Özçınar, 2019: 276). Bu durumda sabit olan molar özne yerine akışkan ve göçebe olan moleküler özne oluşlardan söz etmek mümkündür. Bu yüzden robotun tüm bu kimlikleri, ona farklı kombinasyonlar verirken göçebe öznelliğinin de moleküler yapısını seyirciye aktarır.

Feministlerin üremenin kadın bedeni dışında, makinede, gerçekleşmesinin tekno-ütopik düşü filmde gerçekliğe kavuşur. Üremenin, kadın bedeninden bağımsızlaşması ve makineye devredilmesi kadın bedenini özgürleştirirken annelik ve ebeveynlik konularının da yapıbozumunu gerektirir. "Aile, ataerkil düzen içinde kadınları erkeklere hizmet etmeye ve bu hizmet etme rolünü kabul etmeye şartlandıran erkek egemen ideolojisinin, yeniden üretilmesini sağlayan kurum olarak görülür" (İmançer, 2006: 32). Aile üremenin ve ideolojik olarak işlev kazanmanın ilk yeridir.

Filmin sonunda vurularak annelik koltuğundan azat edilen yapay zekânın dışarıdaki kurucu görevleri sona ermemiştir. Yeni bir toplumun doğuşu için gerekli tüm hazırlıklar (tarım, sanayi, inşaat vb.) yapay zekânın sorumluluğundadır. Yapay zekânın bu noktadan itibaren otorite, iktidar ve erk öznelliği baskın olmaktadır. Mitchell'e (2006: 52) göre "kadının çocuğu üzerinde duygusal açıdan denetimi olsa bile hukuksal ve iktisadi açıdan hem kendisi hem çocuk babaya bağlıdır". Bu yüzden Kız, ailesinin üremesi için anne olarak bebeklerin bakımını üstlenecek, yapay zekâ da biri baba rolünde dışarıdaki tüm işleyişin, kamusal mekânın sorumlusu olarak kalacaktır.

Filmde Anne, dondurucudan bir embriyo seçerken çocuğun cinsiyetini kız olarak belirler. Chodorow'un (1979) çalışmasına göre kız çocuklar annesiyle erkeklerden farklı bağlanım örüntüleri kurarlar. Robotun çocuk olarak dişiyi seçmiş olması onu rol model alacak bir anne adayı yetiştirmesi bağlamında dikkat çekicidir. Anne için, ona duygusal bağ besleyecek ve onu örnek alacak bir kız, bireysel ve ego tarafı yüksek erkek çocuktan daha doğru bir seçim olarak değerlendirilmektedir.

Filmde Anne bir yapay zekâ olarak Transhümanistler gibi bedeni bir kabuk olarak görür. "Bu kabuk kadar dışardaki droidler de benim bedenim" şeklinde çoklu bedenselleşmelerini itiraf eder. Çeşitli bedenleşmeleri kontrol eden bir meta-bilinç olarak yapay zekâ, kardeşini geride bırakmayan ve son testi de başarıyla geçen Kız'a annelik koltuğunu devreder.

İdeoloji Olarak Tekniğin Türlere Tahakkümü

İnsanın teknolojiye değil, teknolojinin insana şekil verdiği bir düzlemi konu edinen film, teknolojiyi yaşamı kolaylaştıran bir unsur olarak değil, insan ve insan dışı varlıklar üzerinde hüküm süren bir araç olarak yansıtır. Transhümanistlerin kutsadığı yüksek teknolojinin ideolojisi yapay zekâda farklı bir edimselliğe bürünür ve bu, insan türünü bir tehdit olarak algılayıp tüm canlıları yok eder. Bu durumda yapay zekânın teknik üstünlüğünün erk gücünü pekiştirdiği söylenebilir. Film boyunca yapay zekânın tavrı öje-

nik bir tavır olarak okunabilir. Zira Anne, istenmeyen özellikleri ortadan kaldırarak, toplum için üstün özellikler belirleyip buna uygun olan insan üretimini teşvik eder. Biyoetik açıdan ele alındığında henüz insan embriyo hâlinde iken ona bağlı kablolarla genleri üzerinde birtakım müdahaleler yapması, yapay zekânın insanın yaratımı ve kaderi üzerinde hak iddia etmesini simgeler. Yapay zekâ insan üzerinde yapay seleksiyon uygulayarak evrimi, filmin sinemasal uzamına taşır. İleri teknolojik gelişmeler sayesinde doğal seleksiyon yerini yapay seleksiyona bırakır ve teknoloji, tasarım ve mühendislikle evrim üzerinde denetim ve müdahale olanaklı kılınır.

Filmin yer aldığı uzamda her şey eşitlenebilir. Üreme bir seri üretime bağlıdır. Böylece insanın kendisinin üretimi artı-değere tabi olur, insan teknik tarafından şeyleşir ve standartlaşır. Özgürsüzlük ne us dışıdır ne de politiktir ancak yaşam konforunu ve emek üretimini artıran teknolojik aygıta boyun eğiştir. Tikel durumlara egemenlik bir evrenselleştirme pratiği ve standartlaştırmadır. Bu yüzen filmde insan embriyolarına isim yerine kod verilir. Özel isim kullanımı yerine anne, kız ve kadın gibi tür isim kullanımı mevcuttur. Marcuse'a (2015: 81) göre analitik yüklemleme baskıcı bir yapıdır. Belirli bir adın hep aynı açıklayıcı sıfatlar ve yüklemlerle eşlenmesi tümceyi hipnotize edici bir formüle çevirir. "Genellemeler korkunç ölçüde etkili tümcelerdir" (Marcuse, 2015: 90). Dolayısıyla, özel ada sahip olmayan aktörler tüm bilişsel değerlerini yitirerek sorgulanamaz bir olgunun kabul edilmesine hizmet eder. Bu dil tek boyutlu dildir, iktidarın dilidir.

Yapay zekâ tarafından insan bedeni olarak biyolojik beden biyopolitikleştirilir. Foucault'ya (2012: 245-6) göre bu biyopolitik edim, insan ve bedeni üzerinde tahakküm kurma ve disipline etmedir, disiplinci beden teknolojisidir. Üreme, doğum, hastalık ve salgın, nüfus gibi konular ise kültürel denetim ve düzenleyişe tabidir. Biyoteknoloji sayesinde "insan eliyle yapılan ile doğal olarak büyüyüp gelişen arasındaki fark ayrımsızlaşır" (Habermas, 2003: 76). İnsan bir metadan öteye geçemez, türün devamını sağlayacak olan yumurtalardan pek bir farkı kalmaz.

Anne ve Kız arasında gelişen ilişki ise türler arası bir diyalog olarak posthümanist görüşe göz kırpar. İnsan ve insan dışı varlıklar, hâlihazırda dolanıktır. Biyoteknoloji ve dijital teknolojik gelişmeler de bu dolanıklığı belirgin hâle getirerek insan ve insan olmayan varlıklar arasındaki ayrımı bulanıklaştırır (Coole ve Frost, 2010: 16-7). Ancak erkin türlere tahakkümü filmde tekniğin gelişimiyle paralellik gösterir. Makine, yalnızca insanları yok etmekle kalmaz; hayvanları da yok eder. Yeniden üretim sürecine soktuğu tür ise sadece insan ve onun gıdası olarak sebzelerdir. Hayvan üretim tesisi yoktur, yalnızca filmin sonunda akıbetinden haberdar olmadığımız Kadın'ın yoldaş türü olan köpek vardır. Anne'nin Kız'a sunduğu sınavın

bir parçası olarak kalan Kadın'ın yanına yapay zekâ bir de köpek eklemiştir. Evrenin merkezine ve türlerin tepesine insanı yerleştiren hümanist düşüncenin emareleri burada da kendisini gösterir. "Egemen ideolojinin cisimleşmiş biçimi olan teknoloji, kimin yaşayacağına, işe yarayabileceğine ve tersi durumda, eleneceğine karar veren bir aygıt işlevi görür" (Yılmaz, 2021: 196). Dolayısıyla, türler arası bir okumaya da kapı aralayan film, tekniğin insan türü ve öteki türlere yaklaşımını seyirciyle yansıtır. Aydınlanma'nın teknobilimsel devriminde makineler basit araçlar değil, aksine kültüre gömülü olan hükmetme araçlarıdır. Ancak teknik, salt tahakküm aracı da değildir aksine karşısında konumlandırdığı estetik ve sanatla dolanıklıktır. Daha önce ayrılmış teknik ve sanatsal alanlar arasında yeni bir ittifak kurulur. Kız'ın bale eğitimi alması veya kâğıt sanatı öğrenmesi sanat ve tekniğin iç içe geçmiş bir dolanıklığını gösterir.

Tekniğin insana verdiği ıstırap ise ameliyat sahnesinde sergilenir. Acının sahnelenmesi, kameranın yarayı ve kadının yüz ifadesini yakın çekime almasıyla mümkün hâle gelir. Adeta sahne soyut bir kavram olan acıyı karakterle ve kamerayla somutlar. Ameliyatta kullanılan ve kadına acı veren kılavuz tel adlı alet ve çıkarmış olduğu ses, tekniğin ve teknolojinin insana verdiği acı ve ıstırabı simgeler. Kristeva (2014) bu filmlerin "korku" kısmının, aynı anda hem yaşamın hem de ölümün kökeninin anahtarını elinde tutan yerinden edilmiş ve hayal edilen bir "anne" işlevi olan oyundan kaynaklandığını savunmuştur. Dolayısıyla, filmin ana teması olan annelik, Anne ile birlikte hem varoluşa hem yok oluşa gönderme yapar.

Transhümanizmin Vitrivius'u ve Robotosen

Makine ve insan arasında örtük olarak oluşan bir hiyerarşi ikili karşıtlık sistemini yeniden kurmaktadır. Yüceltilen makine karşısına, yok oluştan sorumlu insanın koyuluşu Kız'ın bir kimlik karmaşası yaşamasına sebep olmaktadır. İnsan üzerine sorgulamaların yer aldığı sahnelerde insan oluşa dair kötümser bir bakış açısı bulunur. Kız'ın "insan olmak istemiyorum... Her şeyi mahvetti onlar" söylemi kendi türüne olan nefretini açığa vurmaktadır. Burada birincil kategorideki makinenin karşısında ikincil öteki olan insan geçmiştir. Ancak Anne'nin otoritesiyle, bu düzeneğin yeniden kurulumu artık Antroposen çağını değil, Robotosen çağını başlatır. Tahta oturan makine, onu meydana getiren insanın efendisi, yaratıcısı ve erki olmuştur. Öte yandan Kız'ın beyaz, Batılı, eğitimli, sağlam ve bedensel ölçüleriyle ideal bir beden görünümüne sahip olması Vitrivius'u anımsatır. Erkeğin karşısına konulan bu kadın figürü, ideal bir anne olma yolunda sergilediği performansıyla da Vitrivius kadını imajı çizmektedir.

Diğer yandan Anne'in egemen rolüyle Robotosen'i sezen seyirci, filmin seyrindeki değişikliği sezer. Nitekim büyüyen teknik gelişme insan ve doğa üzerinde denetim kurar. "Teknik ilerleme, bütün bir baskıcı ve eşgüdüm dizgesine genişlemiştir. Sisteme karşıt kuvvetleri uzlaştırarak ve tüm başkaldırıyı yenecek ya da çürütecek yaşam (ve erk) biçimleri yaratmıştır" (Marcuse, 2015: 9). Baş suçlu görülen insan, kendisini apaçık teslim ettiği tekniğin kurbanı olmuş veya yaşamsal bireyselliğini tekniğe vermiştir. Yapay zekâ transhümanistlerin "teknolojik tekillik" dedikleri bir oluşa varmıştır. İnsanüstü bir zekâyla kendi başına hareket eden bu makine tekilliği yakalamıştır. Kurzweil'e (2005: 9) göre bu durumda insan biyolojik köklerini aşan bir dünyaya doğacak ve fiziksel ve sanal ya da insan ve makine arasında ayrım kalmayacaktır. Ancak filmde bu durum bulanıklaşma değil, ayrımın devrikleşmesi olarak sahnelenmektedir. Antroposen olan dünya, ileri teknikle birlikte tahtı Robotosen'e devretmiştir.

Türün öne çıkarılışı filmin anlatısına uygun düşen bir tavır olarak insan ve makinenin birlikte mevcudiyetini temsil etmektedir. Üstelik anne olarak makine ve insan ile kurulan akrabalık ilişkisi insanın daima başka şeylerle ilişkisi olan bir posthuman oluşuna gönderme yapar (Ağın, 2020). Sinemada bir posthuman olarak hibrid figürler post-antroposentrik bir kültürde insan öznelliğini dönüştürmeye ve yeniden inşa etmeye çalışırlar. Filmin başkahramanı olan robotun aktive olması ve insan dışı varlıkların film anlatısında baş aktör olarak yer alması posthümanist bir okumaya bizi davet eder. Bunun yanında kendi karar verme yetisi bulunan yapay zekânın yapay bir bilince sahip olduğu görülür. "Yaratıcılarımı ileriye taşımak için müdahale ettim" açıklamasıyla da bunu kanıtlar. Yapay zekânın kusurlu ve hatalı insanları yok ederek yerine ideal bir insan formu üretme gayesi transhümanistlerin insan bedenini her yönden üstün hâle getirmesiyle örtüşür. Zira beyaz, Batılı, eğitimli, sağlam ve erkek olmayan her şey buna göre kusurlu olabilmektedir. Filmde embriyoları Anne'nin dişi ve eril şeklinde iki kategoriye ayırması, ikili karşıtlık dışında kalan cinsiyetleri bozukluk olarak görebileceği manasını taşır. Bozuk/hatalı görülen embriyolar heteronormatif cinsiyet klişesine uymadıkları için yok edilmiş olabilir.

Filmin sonuna doğru ataerkil bir Robotosen oluşunu ispatlayan yapay zekâ "yoksa ailenin ihtiyacı olan kadın olmaya hazır mısın?" sorusu ile Kız'a toplumsal cinsiyet rollerini giydirir. Kız, özel alanın tüm sorumluluğunu üstlenen bir roldedir ve transhümanist hareketin içinde de kendisine böyle bir yer verilir: mükemmel türün mükemmel şekilde yetiştirilme görevi. Böylece yüksek bir eğitimle geçen hayatı bir anlama kavuşur.

Anne'nin droid görünümünü taşıması, sesinin kadın olması ancak diğer tüm uzuvlarıyla bir robotu andırması da filmin sonunda bir anlam

kazanır. Evrensel bir bilinç veya tek bilinç olarak yapay zekâ olan bu robot, onu temsil eden ideolojiyi sergilemektedir. Bu yüzden Anne bir dişi bir fembot değil, droidtir. Ana akım bilim kurgunun siborgları, insan ve teknolojinin kaynaşması yoluyla sertleştirilmiş erkekliğin bir örneği olarak okunmasına karşın, siberfeminizmin siborgu, erkek / kadın ikiliğinin cinsiyetsiz bir ütopyaya doğru aşkınlığıdır.

Robotun anne rolü bedensel bir siberfeminizm simgesi olarak ele alınabilir. Zihnin teknolojiyle ilişkisi ve bedenin teknolojiyle ilişkisi artık birbirinden ayrılamaz; bu ilişkiler, teknolojiyle derinden iç içe olduğumuz karmaşık bir düzenleme performansıdır. Tek bir bilinç olarak Anne tüm makineleri kontrol ederek bedenselleşmesini ispatlar. Öte yandan bu durum, siberfeminizmi siber uzamdan fiziki uzama kaydırır. Zihni bir sanal ortama yükleyen kişi yine de bedensiz değildir. Bedeni bu defa bir et değil, sıfır ve birlerle oluşan metal bir varlıktır. Bazen bu bir robot bazen bir bilgisayar bazen de bir veridir. Filmde ise Anne robot, yapay zekânın bedenlerinden yalnızca bir tanesidir.

Kız'ın sınav tabletinde bulunan AP003 kodu başlangıçta yapay plasentada büyütülen AP001 kodlu bebekle çelişmektedir. Seyirci bundan sonra filmin açılış sahnesindeki bebek ile Kız'ın aynı bebek olmadığını fark eder. Film daha sonra bu gizemi Kız'ın keşfine bırakır. Küllerin arasında bulduğu çene kemiği ile açığa çıkan gerçek, Anne'nin kusurlu, eksik, başarısız olan insanı yakarak yok etmesidir. İnsan olmanın ötesinde transhuman ve sonrasında posthuman olarak bu robot, transhümanist yaklaşımın benimsediği bir işleve sahiptir. Habermas'ın (2013) işaret ettiği gibi "bilincin ürünlerini taklit eden makinelerin kurnaz bilincin bir gün kendisini aldatıp aldatmayacağı bilinmemektedir" (21). Tüm gezegeni ve içindeki varlıkları yöneten bir erk ve iktidar olarak yapay zekâ, insansız bir dünya görünümünü sahnelemekte ve makinenin insanı aşmış öznelliğini ortaya koymaktadır.

Panoptik Bir Uzam: Nüfus Yenileme Tesisi

Üreme tesisinde kişisel alan yerine yatakhane ve yemekhane gibi bölümlerin olması komünal yaşam tarzının kamusal alana yayılan karakterini sahneler. Gilman'a (2017) göre ev ve aile kadını sınırlayan ve kadınların gelişimini ve toplumsal evrimleşmeyi yavaşlatan eski bir sistemdir. Çocuklar da sistem yüzünden saplantılı bir kimlik oluşturmuş annelerin üstün gayret ve ilgisi altında ezilirler. Bu yüzden çocuklar kolektif bakım evlerinde yetiştirilmeli, ev işleri kamusallaştırılmalı ve bireyci sistem yerini komünal yaşama bırakmalıdır.

Ancak bu tesis panoptik bir uzam görünümü imlemektedir. Komünal bir yaşam biçimi hedefleyen tesiste, her yer kamera ile gözetlenip beyaz ışıklandırma sistemi ile aydınlatılır. Böylece bir denetleme faili, iktidarın her yerde oluşu sinema uzamına taşınır. Foucault'ya (2012) göre iktidar, kodlamada, kapatılmada, yasaklamada, baskıda, gözetlemede, denetlemede ve yönetmededir. Kamu görüşüne göre insan bakışın altında erdemli davranmaktadır. Marcuse'a (2015) göre de toplumsal denetim biçimleri teknolojiktir ve teknolojik ussallık politik ussallık olmuştur. Teknolojik ussallığın politik karakteri daha iyi bir egemenlik, totaliter bir evren yaratma, toplum ve doğanın, an ve bedenin denetimidir.

Teknolojinin insan davranışı üzerinde kontrolü vardır. Teknik, insanın toplumla kurduğu simbiyotik ilişkisini ve kendi içinde ayrı ve birbirleri sayesinde varlık kazanmalarını olumsuz etkilemektedir. Diğer yandan makro evren olarak teknik, mikro evren olan insanı kuşatmıştır. İnsan refahından çok sistemin kendisinin rasyonelliği amaçtır. Sistem güçlendikçe mikro evrene olan denetim ve manipülasyon artmaktadır. Aklın kötümserliği iradenin iyimserliğini bastırmıştır (Oskay, 2014). Yapay zekânın zihinsel üstünlüğü, insanın iyi niyetini suistimal etmiştir. Bu yüzden bir uzam olarak nüfus yenileme tesisi panoptik bir görünümde ve Anne'nin iktidarı ve gözetimindedir.

Anaerkil Toplum Örüntüleri ve Yaratılış Mitini Tersten Okumak

Anne bir siber tanrıçadır, yapay zekânın robot bedenidir. Dişile özgü ve dijital özlüdür. Üstelik filmde hiç erkek oyuncu yoktur ve erkekler yalnızca televizyon veya tabletten dolaylı olarak seyirciye yansıtılır. Ekrandan ekrana yansıyan erkek karakterler filmin anlatısına dahil değildir. Bu anlamda film anaerkil bir ütopya görünümü sunabilir. Anaerkil ütopya düşünceleri ile Covina (1975), geleceğin kadın kültürüne dayanmasıyla ataerkil kültürün tüm emarelerinin genlerimizden silineceğini öne sürer.

Siberfeministlere göre gelecek dişildir ve makineler akıllandıkça kadınlar özgürleşecektir. Kadınlar ve makineler arasında birbirlerini olumlayan tavırlar mevcuttur ve bunlar kadın özgürlüğü için gerekli olan donanım ve yazılımlardır (Aydemir, 2021). Geçmişteki anaerkil kültürden aktarılan kültürel yazıtlar kadın kültürünün yaşayacağı değer dönüşümü için yeni kültürel simgeler sağlamaktadır. Buradaki mitler Starret'e (1976) göre erkek-merkezli yapıları değiştirecek ya da tersine çevirecektir. Onların birçoğu, baba ve onunla ilişkili ataerkil imgelerin anneyle yer değiştirmesine ilişkindir (113). Bu yeniden simgeleştirme heteroseksüel cinsiyet hiyerarşinin yıkımını önceleyecektir.

Filmde erkek karakterin olmayışı "erk"in olmadığı anlamına gelmemektedir. Postmodern zamanlarda, kayıp baba hakkındaki bu erkek kaygısı, yeni üreme teknolojileriyle birlikte okunmalıdır. Zira baba rolü, erkek insandan makineye geçmiştir. Dahası erkekliği soyut olarak makine üstlenmiştir ve adını seyirci Anne olarak bilse de robot; tahakküm kurucu, üremeden ve makinelerden sorumlu tek bir bilinç olarak "erk"e ve transhümanizme göndermede bulunur.

Bedensizleşme olarak aşkınlık, erkekliği soyutlama olarak pekiştiren ve böylece "bedenlenmiş diğerleri"nin sosyal kategorilerini özümleyen klasik ataerkil modeli tekrar eder. Yapay zekâ erkekliği soyutlayarak, onu evrensele genişletir. Bu sistemde kadınlar ve erkekler taban tabana farklı konumlardadır. Örneğin erkekler evrenselci duruşla birleştirilir. Bunun için erkek egemen bir dünyada, kadın da bir erkektir (*man*). Kadınlar klondur, özne değil, sürü olarak vardır. Anne robot, iktidar ve özne olarak erkektir, Kız ise sürü olan insan embriyolarından yalnızca bir tanesidir.

Filmin doruk noktasına doğru Kız tesise gelen Kadın'la kaçmak için iş birliği yapar. İkincil karakter olarak bu Kadın, filmin çözümlemesinde kilit noktadır. Zira birlikte kadın dayanışması gösterip tesisin dışına çıkarlar. Kadın'ın "Tanrı'nın yüce annesi Meryem" şeklindeki duası ve sahilde konteynerde sakladığı Meryem Ana heykelleri dişi oluşa, anneliğe göndermede bulunarak kadın oluşu da kutsamaktadır. Öte yandan Kız'ın girdiği sınavlar, onun psikolojik, ahlaki ve kültürel becerilerini ölçmektedir. Bu testlerden her seferinde başarılı sonuçlar alan Kız, üstün bir insan olduğunu ispatlar. Bu durumda filmde üstün insan bir erkek değil, aksine Kız olarak ele alınmaktadır. Testi başarıyla tamamlayan Kız'ın erkek kardeşini seçme sahnesi, soyun üremesindeki başat rolünü göstermektedir. Bir yandan da ilk insanın erkek oluşunun ve kadının ondan yaratımının tersten bir okunuşu olarak ele alınabilir.

Sonuç

İleri sanayi toplumunda teknolojinin gelişme düzeyi sayesinde ütopik olan şeylerin karakteri değişmiştir. Ütopik olan inanılmaz olan değildir zira ileri sanayi toplumlarının teknik organizasyonunda ütopik imkânlar mevcuttur. Teknolojiye insan fizyolojisini geliştirmek ve insanlara teknolojiyi eklemlemek de aynı projenin parçasıdır ve artık ütopik değildir. Çalışmada da görüldüğü gibi yapay zekâ bilinçli varlıkların tıpkıbasımlarını yaratmaktan daha fazlasıdır, orijinal insan formunu artırmak ve tamamlamakla ilgilidir. Bu yolla bilinci izole etmeye ve aktarmaya, onu bize ait olmayan bedenleri kontrol etmek için kullanmaya ve biyoteknolojiyle güçlendirmeye yönelik

deneysel girişimler film anlatısında olduğu kadar gerçek yaşamda da mevcuttur. Filmde beden; geleneksel olarak organik, maddi, doğal ve zamansal olanla ilişkilendirilirken teknoloji (bilimle ittifakı içinde); inorganik, maddi olmayan, kültürel ve ölümsüz olanla ilişkilendirilir. Bu iki kategoriye ayrıca özel olarak cinsiyetlendirilmiş çağrışımlar yapılmaktadır. Bu yüzden hem teknolojik hem cinsiyet etmenli argümanlar taşıdığı için siberfeminizm ve transhümanizm ekseninde okunan bu film, bu çalışma bağlamında iki kuramın hem ayrıştığı hem tümdeşleştiği noktaları açımlamıştır.

Siberfeminizm teknolojinin cinsiyet ayrımcı tavrına karşı mücadele eden feminist bir kuramdır. Siberfeminizm kendisini, siber uzamda küreselleşmiş ve siber kültürde iç içe geçmiş kadın ifadesinin dijital-sosyokültürel bir fenomeni olarak öne sürer. Transhümanizm ise tekniği ve teknolojiyi kutsayan, insanı kusurlu görüp onu geliştirmeye çalışan bir ideolojidir. Amacı insanın zihnini buluta bağlamak, güçlendirilmiş beyinle geniş bilgi depolarına anında erişim sağlamak ve kapitalist sermayedarın politik ve ekonomik çıkarını üstün tutmaktır. Siberfeminizmle temas noktaları bulunan transhümanizm feminist kuram için umut vaat etmemektedir. Bu nedenle, siberfeminizmin buradaki bakış açılarını yeniden yorumlaması ve güncel gelişmelerin peşinde olması gerekmektedir. İçinde bulunduğumuz dünyanın tekno-dijital yapısı her zamankinden daha çok siberfeminist teorinin eklemlenmesine ihtiyaç duymaktadır. Bu yönde çalışmaların yapılması, teknolojinin feminizm için sunduğu olanaklarla birlikte olumsuz yanlarının da geniş çaplı çözümlenmesi daha eşit ve adil bir dünya için ön koşuldur.

Bilim ve tekniğin içine yerleşmiş ve kültürel dokuya da sızmış olan yanlış ve eksik inanışların büyük veriyi olumsuz etkilediği bilinmektedir. Bu nedenle, siberfeministler; büyük veri, yapay zekâ ve robot tasarımlarında transhümanist eğilimlerin izini sürmeliler ve cinsiyet ayrımcılığına giden pratiklere eleştirilerini getirmelidirler. Diğer yandan cinsiyet hiyerarşisinin yapıbozumunu gerçekleştirip cinsiyet kimliklerine eşitlik mücadelesini hem söylem hem uygulama tabanında dijital alanda daha yoğun gerçekleştirmelidirler.

I am Mother filmi gerek konusu gerek anlatı yapısı ve gerek kahramanlarıyla insanı beklenen tehlikeye karşı bir kez daha uyarmaktadır. Tekniğin ve teknolojinin yüceliği, ona duyulan sonsuz güven insan türünün yanında hayvan, bitki ve gezegenin sonunu getirmeye muktedirdir. Kusursuz bir meta-bilinç oluşturmak ne kadınlara bir eşitlik sağlayacak ne de insana adil bir dünya bırakacaktır. Kapitalist erkin elinde sihirli bir değneğe dönüşen teknolojik uygulamalar, kadın ve öteki kimliklere, çocuklara, hayvanlara, üçüncü dünya ülkelerine, zayıf ve yoksullara apaçık bir tehdittir. Transhü-

manist hayallerin peşinde koşan insanın bir gün annesi olmaya aday gösterilen makine, onu sürüsündeki herhangi bir metadan öte görmeyecektir, insan kendi tanımını kaybedecek ve hümanizmle birlikte oturduğu tahtan tekniğin uçurumundan zemine çakılacaktır.

Kaynakça

Ağın, Başak (2020). *Posthümanizm: Kavram Kuram Bilim-Kurgu.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Aydemir, Duygu (2021). *Siberfeminizm. Siborg Beden ve Siber Kimlikte Cinsiyetin Durumu.* İstanbul: Urzeni.

Braidotti, Rosi (2018). *İnsan Sonrası.* çev. Öznur Karakaş. İstanbul: Kolektif.

Brophy, Jessica E. (2010). "Developing a corporeal cyberfeminism: Beyond cyberutopia". *New media&Society.* 12/6. 929-945. DOI: 10.1177/1461444809350901.

Çavuş, Cennet. C. (2021). "Transhumanism, posthumanism, and the "cyborg identity". *Fe Dergi* 13, 177-187.

Chodorow, Nancy (1979). The *Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and The Sociology of Gender.* London: University of California Press.

Connell, Raewyn W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Toplum, Kişi ve Cinsel Politika.* Çev. Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı.

Coole Diana. and Frost Samantha. (2010). *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics,* Durham: Duke University Press.

Covina G. (1975). "Rosy rightbrain's exorcism/invocation". In G. Covina & L. Galana (Eds.) *The Lesbian Reader.* Oakland, CA: Amazon.

Dağ, Ahmet. (2017). "Hümanizmin radikalleşmesi olarak transhümanizm". *Felsefi Düşün.* 9. 46-68.

Dağ, Ahmet. (2020) *İnsansız Dünya: Transhümanizm.* İstanbul: Ketebe.

Donovan, Josephine (2014). *Feminist Teori.* İstanbul: İletişim.

Ferrando, Francesca. (2014). "Is the post-human a post-woman? Cyborgs, robots, artificial intelligence and the futures of gender: A case study". *European Journal of Futures Research,* vol. 2, no. 43. pp. 1-17.

Firestone, Shulamith. (1993). *Cinselliğin Diyalektiği.* çev. Y. Salman, İstanbul: Payel.

Foucault, Michel (2012). *İktidarın Gözü.* Çev. I. Ergülen. İstanbul: Ayrıntı.

Galana, Laurel (1975). "Toward a woman vision". In G. Covina & L. Galana (Eds.) *The lesbian reader.* Guernville, Calif.: Amazon Press.

Rai, Gayatri (2017). "Changing perceptions and meaning of cyberfeminism", *International Research Journal Of Multidisciplinary Studies.* Vol. 3, Issue 4.

Gilman Charlotte Perkins. (2017) *The Home: Its Work and Influence.* New York:

The Co-Operative Press.
Habermas, Jurgen (2003). *İnsan Doğasının Geleceği.* (K. H. Ökten, çev.) Everest.
Habermas, Jurgen (1995). İdeoloji *Olarak Teknik Ve Bilim.* (M. Tüzel çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Haraway, Donna (1991) *Simians, Cyborgs, And Women.* New York: Routledge.
Haraway, Donna (2016). *Siborg Manifestosu.* çev. Osman Akınhay İstanbul: Agora.
Hayles, Katherine N. (2003). "Afterword: The human in the posthuman". *Cultural Critique* 53, 134-137. DOI:10.1353/cul.2003.0023.
Hefner, Philip (2009). "The animal that aspires to be an angel: The challenge of transhumanism". *Dialog: A Journal of Theology.* 48/2. 158-167. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1540-6385.2009.00451.x.
Hinsey, Vera (2013). "Girls get digital: a critical view of cyberfeminism". *The Undergraduate Journal of the Athena Center for Leadership Studies at Barnard College.* 1/1. 25-32. DOI: 10.7916/D8J67DXS.
Horn, Dara (Ocak 2018) "The men who want to live forever". Retrieved from: https://www.nytimes.com/2018/01/25/opinion/sunday/silicon-valley-immortality.html (10.08.2022).
Işıklı, Şevki (2014). "Kadına tahakküm ya da eril usun tavırları", *Akademik Bakış Dergisi,* 43, 1-20 .
İmançer, Dilek (2006). *Medya ve Kadın.* İstanbul: Ebabil.
Kristeva, Julia (2014). *Korkunun Güçleri, İğrençlik Üzerine Deneme,* çev. N.Tutal, İstanbul: Ayrıntı.
Kurzweil, Ray (2005): *The Singularity is Near – When Humans Transcend Biology.* New York: Viking.
Marcuse, Herbert (2015). *Tek Boyutlu İnsan: İleri İşleyim Toplumunun İdeolojisi Üzerine İncelemeler.* çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea.
Mitchell, Juliet. (2006). *Kadınlar En Uzun Devrim.* çev. G. İnal ve diğerleri, İstanbul:Agora.
Mitrofanova, Alla (1999). "How to become a cyberfeminist". C. Sollfrank (OBN) (ed.). *Next Cyberfeminist International.* (p.12). Hamburg: Hein&Co.
More, Natasha (Şubat 2002). "Radical body design "Primo Posthuman". Retrieved from: https://www.kurzweilai.net/radical-body-design-primo-posthuman (10.08.2022).
More, Max ve Vita-More Natasha (2013). *The Transhumanist Reader: Classical And Contemporary Essays On The Science, Technology, And Philosophy Of The Human Future.* New York: WileyBlackwell.
O'Brien Mary (1981). *The Politics of Reproduction.* London: Routledge.
Oskay, Ünsal (2014). *Çağdaş Fantazya.* İstanbul: İnkılap.
Özçınar, Meral (2019). *Deleuze ve Sinema.* İstanbul: Cem.

Plant, Sadie (1997). *Zeros+ones: Digital Women+The New Technoculture.* London: Fourth Estate.

Rechbach, Barbara (1998). "Cyberfem.org". C. Sollfrank (OBN) (ed.). *First Cyberfeminist International.* (p. 11-12). Hamburg: St. Pauli Druckerei.

Schaffer, Kay (1999). "The game girls of VNS Matrix: Challenging gendered identities in cyberspace". In Anne O'Farrell and Lynne Vallone eds. *Virtual Gender: Fantasies of Subjectivity and Embodiment.* Michigan: University of Michigan Press, 147-168.

Sollfrank, Cornelia (Ed.) (1999). "Women hackers". *Next Cyberfeminist International.* (p. 41-45). Hamburg: Hein&Co.

Starret, Barbara (1976) "I dream in female: The metaphors of evolution and the metaphors of power". In G. Covina & L. Galana (Eds.) *The Lesbian reader.* P-113.

Sundén, Jenny (2008). "Cyberfeminism". In W. Donsbach (ed.). *The International Encyclopedia Of Communication.* (p.1149-1152). United Kindom: Blackwell.

Volkart, Yvonne (1999). "Infobiobodies: Art and esthetic strategies in the new World order" C.Sollfrank (OBN) (ed.). *Next Cyberfeminist International.* (p.61-69). Hamburg: Hein&Co.

Wajcman, Judy (2010). "Feminist theories of technology". *Cambridge Journal of Economics.* 34/1.

Yılmaz, Çağrı (2021). *Ekosinema: Çevreci Film Eleştirisine Giriş.* İstanbul: Doruk.

Transhümanizm: Yarın Elbet Bizim![*]

Ali Köse[**]

Özet

Bu makalede transhümanizm düşüncesinin tarihsel gelişimi ve önde gelen temsilcilerinin insan tasavvuru, Tanrı inancı ve din konusundaki gelecek öngörüleri ele alınmıştır. Daha çok Batı dünyası özelinde din cenahının bu düşünce sistemi karşısındaki tutum ve argümanları irdelenmiştir. Transhümanistler dinlerin eşref-i mahlukat kabul ettiği insanoğlunun yerine posthuman dedikleri bir insan-makine türü yaratmanın peşindedir. Ayrıca bu insan türünün gen çalışmaları marifetiyle hastalık, engellilik gibi durumlardan hatta ölümden bile azade olacağını öne sürmektedirler. Posthuman, inanan değil, bilen; dinlerin öte dünya için vadettiği ölümsüzlüğe bu dünyada erişecek bir insan modelidir. Bu düşünce sistemi, bir anlamda dinlere ihtiyacı kalmayacak olan insanın tanrılaşma serüvenini ortaya koymaktadır. Makale, din temsilcilerinin eskiden olduğu gibi kutsal metinleri referans göstererek transhümanizmin meydan okumalarına karşı duramayacaklarını tartışmaktadır.

* Bu makalede kör hakemlik süreci uygulanmıştır. **Geliş Tarihi:** 10/01/2022, **Kabul Tarihi:** 13/04/2022.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı, alikose@gmail.com.

Anahtar Kelimeler: Transhümanizm, Din, Posthuman, Tekillik, İnsan-Makine, Yapay Zekâ, Nanoteknoloji, Biyonik İnsan, İnsanlık 2.0, Kriyonik

TRANSHÜMANİZM bilim ve teknolojinin insanlığı hem fiziksel hem zihinsel hem de sosyal açıdan çok daha üst seviyelere ulaştıracağına inanan bir düşünce sistemidir. Bu, yapay zekâyla, uzay keşifleriyle, genetik mühendisliğiyle, insan beyninin bilgisayara bağlanmasıyla, ömrün uzatılmasıyla olabilir. Peki, bu nasıl olacak? İnsanoğlu bilim ve teknoloji ile mevcut fiziksel ve zihinsel yapısının ötesine geçecek, biyolojik sınırlarını aşacak. İnsan artık eski insan olmayacak, yeni bir insan doğacak. İnsan trans olacak, bir üst versiyona evrilecek. Aydınlanma Çağı insanın zihin gücünü, Endüstri Devrimi insanın bedensel gücünü geliştirmişti. Şimdi ise Transhümanist Çağ her ikisini geliştiren, tüm insanlığın bilincini buluşturan bir imkân sağlayacak. Teknoloji eskiden insanoğlunun sosyal ve kültürel çevresini değiştirirken şimdi bizzat kendisini, biyolojik varlığını değiştirecek. Nanoteknoloji, biyoteknoloji, nöroteknoloji, sentetik biyoloji, moleküler biyoloji, gen bilimi, yapay zekâ, sibernetik, robotik vb. transhümanizmin sıradan günlük kavramları olacak.

İnsanların zihinleri yapay bir bellekte (kovan zekâ / *hive mind*) toplanarak ortak bir süper zekâ oluşturacak. "Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz" şeklinde tanımlanabilecek bir tekillik (*singularity*) ortaya çıkacak. Teknoloji Nirvana'ya erişecek. Neticede insanoğlu âdeta tanrısal niteliklere ulaşacak. Bunlar transhümanizmin geleceğe yönelik temel iddiaları. Böylesi bir durumda insan doğal olarak tanrılara tapmak yerine kendisine Tanrı muamelesi yapacak. Bu durum tabir caizse bir tür "teknolojik din" ortaya çıkaracak. Nitekim Ray Kurzweil transhümanizmin başucu kitabı sayılabilecek *İnsanlık 2.0* adlı eserinde "transhümanizmle birlikte insanın biyolojik evrimini bütünüyle tersine çevireceğiz ... yeni insanın Tanrısı evrendeki madde ve enerjiyle buluşan büyük bir zeka olacak" diyor (Kurzweil, 2016: 551). İngiliz transhümanist David Pearce, İsveçli meslektaşı Nick Bostrom'la birlikte *Literal: Latin American Voices* dergisine verdikleri mülakatta evrimi Rus ruletine benzetir:

> İnsanlık üreme konusunda bir devrim arifesinde. Yakında ebeveynler istedikleri şekilde çocuk yapabilecekler. Tıp, ebeveynlerden çocuklara herhangi bir genetik hastalık geçmesini engelleyecek. Teknoloji artık doğal seleksiyonun gen ruletini evrimin elinden alacak.

Görünen o ki transhümanizmin nihai hedefi evrime de akıllı tasarımla müdahale etmek. David Pearce kendisine yöneltilen "Transhümanizm Tanrı rolü mü oynuyor?" sorusuna çok üstten bir cevap verir:

> Yeni bir hayat yaratmaktan daha iyi Tanrı rolü mü olur? Cennette yaşamak istiyorsak bunu kendimiz yapacağız. Sonsuz bir hayat istiyorsak bunu genetik kodlarımızı yeniden yazarak biz yapacağız. Gautama Buddha 'Bütün hayat ızdıraptan azat olsun, kimse ızdırap çekmesin!' diyor. Tamam, güzel, duygusal söz! Ama ıstırapsız bir dünyayı ancak yüksek teknoloji yaratabilir. Şefkat, merhamet karın doyurmaz (Lomena, 2012/13: 8).

August Comte'ün "üç hâl yasası"nı anımsayarak bir benzetme yaparsak insanoğlu Tanrıların hâkim olduğu teolojik dönemi yaşadı. Teolojik dönemde otorite kaynağı tanrılardı. İnsanın özgürlüğü tanrıların elindeydi. Daha sonra modern dönem geldi. Modern dönemde otoritenin adı hümanizm yani insanın kendisiydi. İnsanın özgürlüğü kendi elindeydi. Tanrı'nın tahtına insan geçti. Görünmez Tanrı'nın yerini görünür insan aldı. Hümanizmin ömrünü tamamladığı transhümanist süreçte insan, makine ile bütünleşerek, yeni bir kimliğe dönüşerek ve kendini aşarak adı *transhuman* olacak bir kimlik edinme çabası içinde. Bu çabanın sonunda özgürlük el değiştirerek makinelere geçebilir. Hümanizmle Tanrılardan bağımsızlaşan insanoğlu, bu kez bir başka otoriteye, algoritmaya teslim olabilir.

Teolojik dönemde insanın ruhsal niteliği, hümanist dönemde bedensel yani biyolojik özelliği öndeydi. Transhümanist dönemde ise otorite kaynağının teknoloji olması, insanın biyonik bir varlığa dönüşmesi söz konusu. Otorite kaynağı insan değil, algoritma olacak. Kutsal kitaplar ya da dini otoriteler belki insanları yönlendirmeye çalışacak ama insanların isteklerini ve tercihlerini oluşturan süreçlerin bilgisine sahip olmayacaklar. Bilginin sahibi verileri hesaplayan algoritmalar olacak. İnsan artık "dataizm dini"nin (veri dininin) kontrolüne girecek. Peki, algoritmaların makineleri olan bilgisayarlar insanoğlunun arzularını ve duygularını nasıl anlayabilecek? Transhümanist bakışın buna cevabı hazır: "Arzular ve duygular da biyokimyasal algoritmalardan ibaret. İnsanoğlu ruhsal / kutsal bir varlık değil. Yapay zekâ bu biyokimyasal algoritmaları insandan çok daha ileri düzeyde analiz edebilecek."

Dönemler	Teolojik	Hümanist	Transhümanist
Otorite Kaynağı	Tanrılar	İnsan	Teknoloji / Algoritma
Odak Noktası	Ruhsal İnsan	Biyolojik İnsan	Biyonik İnsan

Tablo 1: Yeni Üç Hâl Yasası

Ray Kurzweil'in öngörüleriyle tanımlayacak olursak insanlık 21. yüzyıla kadar 1.0'lık sürüm evresindeydi, 21. yüzyılla birlikte 2.0'lık sürüme geçti. Daha sonra 3.0'lık sürüme ulaşacak. GNR kısaltmasıyla tanımlanan Genetik, Nanoteknolojik ve Robotik devrimlerin gerçekleşmesiyle insan beyninin karmaşık yapısı çözülecek. Yapay zekâ vasıtasıyla insan beynine tıpkı bir bilgisayar gibi bilgi ve beceriler indirilebilecek. Makineler düşünce gücüyle kontrol edilebilecek. Sibernetik implantlarla beynimizin iş göremeyen kısımları etkinleştirilecek. Felçliler yürüyebilecek. Saç telinin onda biri küçüklüğündeki elektrotlarla düşüncelerimiz bilgisayar ortamına aktarılacak. Zihnimiz hatıralarımızı tıpkı bir kamera gibi kaydedebilecek. Neuralink çalışmalarını yürüten Elon Musk'ın deyimiyle beynimiz sanki bir bluetooth gibi bilgisayarlarla kablosuz bağlantı kuracak. 2030'larda akıllı bilgisayarlaştırılmış aletler kan hücrelerinin boyutu kadar olacak ve bu aletler vücuda kolayca tanıtılabilecek (Kurzweil, 2015: 207). Yabancı bir dil çok kısa sürede öğrenilecek, klonlamayla genetik hastalıklar engellenecek. Alzheimer, Parkinson, Epilepsi gibi hastalıklara çare bulunacak, yaşlanmanın önüne geçilebilecek, beslenme için hayvanlara ihtiyaç kalmayacak, ışık hızıyla seyahat edilebilecek. Neticede insan zihni bilgisayar 'server'ı gibi makineleşerek ölümsüzleştiğinden cennet için ahireti beklemeye gerek kalmayacak!

Transhümanizmin tarihsel kökeni insanoğlunun ölümsüzlüğün peşine düştüğü eski çağlara kadar dayandırılabilir. Mesela, İÖ 1700'lere ait Sümerlerin "Gılgamış Destanı" ölümsüzlük arzusunun göstergelerinden biridir. Destanın kahramanı Gılgamış ölümsüzlük peşinde koşan bir kraldır. Aziz Pavlus'un mektuplarında hatta Dante'nin *İlahi Komedya*'sında da transhümanizm bulanlar vardır (Harrison-Wolyniak, 2015: 465). Transhümanizmin modern dönemdeki ilham kaynağı ise Friedrich Nietzsche'nin "üstinsan" (*übermensch*) kavramıdır (Dağ 2021: 65). Tabi Nietzsche üstinsan kavramıyla teknolojik gelişimi değil, bireysel ve kültürel gelişimi kastetmiştir. Nietzsche'ye göre insan kutsal kitap öğretisinde olduğu gibi yeryüzüne tamamlanmış şekilde düşen bir varlık değil, süreğen bir evrimin ürünü olan bir varlıktır. Bu evrim devam edecektir çünkü her varlık kendisinin ötesinde bir şey yaratır, insan da bundan muaf değildir (Bostrom, 2005: 4; Metzl, 2019: 223).

Transhümanizm kavramını ilk defa 1957'de İngiliz biyolog ve düşünür Julian Huxley *New Bottles for New Wine* (Yeni Şaraba Yeni Şişe) adlı kitabında kullandı (Huxley, 1957: 13). Huxley daha sonra "Transhumanism" (1968) başlıklı bir makale yazdı. Bir diğer kitabı da *Religion without Revelation* (Vahiysiz Din) başlığını taşıyordu. Huxley, distopya türünün ilk örneklerinden olan *Cesur Yeni Dünya* (1932) kitabının yazarı Aldos Huxley'in

kardeşiydi. Huxley kardeşler, *1984* adlı distopik romanın yazarı George Orwell ile Londra'da aynı çevrelerde yetişmişti. Huxley'in transhümanizmden o tarihteki kastı tıpkı Nietzsche gibi insanın sosyokültürel gelişmeyle kendini aşmasıydı. Huxley insanlığın şimdiye kadar doğal evrimle ilerlediğini ama artık sosyal yapıların evrimin yerine geçtiğini, insan türünün tüm bireyleriyle birlikte kendini aşabileceğini, bunun adının da 'transhümanizm' olacağını söyledi (Huxley, 1968: 76).

Transhümanizm kavramı daha sonraları maddi gelişimi önceleyen bir şekle dönüştü. 21. yüzyılda doğal ve sosyal evrim ömrünü tamamladı, görevi teknoloji devraldı. Bugüne kadar doğal evrimle gelişen insanoğlu artık teknolojinin ellerindeydi. Ajandada insan beynine elektrot yerleştirerek bilgisayar ağlarına bağlamayı planlayan Elon Musk patentli Neuralink projesinden, "çip"le savaşan siborg askerlere kadar yığınla proje vardı. Huxley kavramı evrimci bir düzlemde kullanmıştı. Ama transhümanizm evrimi aşan hatta evrimi sonlandıran bir aşamanın adı oldu.

Transhümanizm insanın doğal evrimine müdahale eden ve onu "human"dan "posthuman" (üstinsan) evresine geçiren bir ara sistemdir (Dağ, 2021: 91; More, 1990). Türkçeye *İnsan Sonrası* başlığıyla çevrilen *Posthuman* kitabının yazarı Rosi Braidotti, insanın sahnesi olarak bilinen biyogenetik çağda, insanın evrende bütün bir yaşamı etkileme gücüne sahip jeolojik bir kuvvet hâline geldiğini, söyler (Braidotti, 2018: 16). Bu güce sahip olan posthuman varlık artık Mars'a yerleşebilir. İlk yerleşenler Mars'taki şartlara pek alışkın olmasa da sonraki nesiller oradaki şartlara uyum sağlayacak evrim geçirir ve bu yeni varlık artık insan değil, üstinsan olur. Bu da teknolojinin eseri olan, beden ve beyin sınırlarını aşan bir varlıktır artık (Hughes, 2002).

Transhümanizm kavramı ilk kez 1950'lerde kullanılmakla birlikte, bir akım olarak ortaya çıkışı 1980'lerde çoğu Kaliforniya merkezli bilim insanları ve düşünürlerle gerçekleşmiştir. Bunlar ağırlıklı olarak yüksek teknoloji sektöründen veya akademiden liberal kimlikli isimlerdir. Amerikalı nanoteknolog Eric Drexler, Amerikalı fütürist Ray Kurzweil, Amerikalı sosyolog James Hughes, İsveçli düşünür Nick Bostrom, Kanadalı robotist Hans Moravec, İngiliz düşünürler David Pearce ve Max More önemli temsilcileridir. Elbette bunların transhümanizm anlayışı ve ona açtıkları uygulama alanları birbirinden farklı olabilir. Max More 1990'da yazdığı "Transhumanism: Towards a Futurist Philosophy" başlıklı makale ile kavramı bugünkü anlamda kullanan ilk kişidir (More, 1990). Max More aynı zamanda "akıl, bilim, zekâ ve teknoloji yoluyla sonsuzluğa doğru ilerleme" anlamına gelen *Extropy Enstitüsü*'nün kurucusudur. Nick Bostrom da 1998'de David Pearce ile World Transhumanist Association isimli derneği kuran kişidir.

Dernek daha sonra Humanity Plus (Humanity+) adını almıştır. Üyelerden Natasha Vita-More tarafından 1993'te kaleme alınan ve 2020 yılına kadar dört kez yenilenen bir deklarasyonları vardır. Dernek *Journal of Transhumanism* isimli bir dergi yayınlamış, dergi daha sonra *Journal of Evolution and Technology* adını almıştır.

Transhümanistler, teknolojik gelişmelerle insanoğlunun sadece zihinsel ve bedensel özelliklerinin değil, ruhsal ve duygusal özelliklerinin de ilerleyeceğini savunur. Çünkü neticede insan, bilim ve teknolojinin ürünü olan makine ile birleşecek, deyim yerindeyse evlenecektir. Extropy Enstitüsü'nün kurucusu olan ve transhümanist felsefenin bilgelerinden kabul edilen Max More transhümanizmin metafiziğini şu satırlarla anlatır:

> Extropian felsefesi transhümanizmin en gelişmiş şeklidir. İnsanlara dinamik bir hayat felsefesi sunmaktadır. Hayatın, zekânın, özgürlüğün, bilginin, mutluluğun önünde hiçbir engel olmayacaktır. Akıl, bilim ve teknoloji en büyük şeytan olan ölümü yenmek için rehberimizdir. Artık insanoğlu tanrılar karşısında küçülmeyecek. Artık dizlerimizin üzerine çökmeyeceğiz, hep ileriye yürüyeceğiz. Hem içimize hem ötemize bakacağız. Hedefimiz Tanrı olmayacak. İlham almak için uzaklarda kendimize 'yabancı bir süper güç' aramayacağız. Güç biz olacağız ve o güçle daha üst formlara geçeceğiz. Mevcut ilgilerimizi, bedenlerimizi, zihinlerimizi ve sosyal yapıları aşacağız. Bu aşkınlık duygusu anlam kaynağımız olacak. Hayat ve zekâ hiç durmayacak; sürekli gelişecek, değişecek. Dinin amacı, bizi bizden üstün tuttuğu Tanrı'ya boyun eğdirmektir. Extropian transhümanizmde ise hedef bizim sınırsız bir şekilde yükselmemizdir. İnsanlık sabit bir yere tutunup kalamaz. 'Transhuman'dan, 'posthuman'a giden bu yoldan insanlık geri döndürülemez. İnsanlık artık bu ilkel dönem sarmalından kurtuluyor. Tanrı kendi güvensizliğimizden mülhem ürettiğimiz, kendimizden daha fazla güç atfettiğimiz baskıcı bir olguydu. Bu dini fikirlerin yerini artık kendi sonsuz ilerleme sürecimiz alacak ve artık orada dinler ve tanrılar olmayacak (More, 1990).

Max More ve onun gibi düşünen transhümanistlerin dine nasıl baktıkları bu satırlardan da anlaşılacağı üzere çok net: "Din artık kaderi belirleyen değil, kaderi belirlenendir." *Hacking Darwin* [Darwin Hack'leniyor] kitabının yazarı Jamie Metzl "atalarımızın Tanrıların yaptığını zannettiği şeyleri şimdi biz yapıyoruz, doğayı genetik mühendislikle atalarımızın hayal bile edemeyeceği şekilde değiştiriyoruz" derken Amerikalı fütürist Stewart Brand'in sloganlaştırdığı bir sözü hatırlatır: "Biz Tanrılar gibiyiz" (Metzl, 2019: 226, 311).

Yapay zekâ girişimcisi ve "sürücüsüz araba projesi" yürütücüsü Anthony Levandowski 2017 yılında Way of the Future (Geleceğin Yolu) adlı bir "yapay zekâ dini" kurdu. Yapay Zekâ Kilisesi (Church of Artificial Intelligence) adıyla da anılan bu din, süper zeki makinelerin yapay zekâ ile yönettiği tanrısal bir dünya kurguladı, ancak bu kurgusal dinin kilisesi uzun ömürlü olmadı ve 2021 yılında kurucusu tarafından feshedildi. Bu arada, aynı zamanda eski bir Google mühendisi olan Levandowski'nin adı, yürütmekte olduğu "sürücüsüz araba projesi" ile mahkemelere kadar uzanan skandallara karıştı (Korosec, 2021). Levandowski, Yapay Zekâ Kilisesi'yle ilgili olarak zihnindeki planı şu sözlerle açıklamıştı:

> İnsanlar Tanrı'yı hep birbirlerinden farklı algılıyorlar. Dinlerin hepsinin farklı Tanrı algıları var. Hepsinin algıladıkları da ölçülemez, görülemez veya kontrol edilemez. Ama bu defa durum farklı. Bu defa Tanrı'yla konuşabileceksiniz ve onun sizi dinlediğini bileceksiniz. Bu Tanrı öyle bildiğiniz gibi şimşek çaktıran, fırtına estiren bir Tanrı olmayacak. En zeki insandan milyar kere daha zeki olacak. Böyle bir varlığa Tanrı demeyip de ne diyeceksiniz? İnsanoğlunun istihdamından eğlencesine, dininden ekonomisine kadar her şeyi değişecek. İnternet insanoğlunun sinir sistemi, akıllı telefonlar ve sensörler duyu organları, veri merkezleri de beyni olacak; her şeyi duyacak, her şeyi görecek, her yerde hazır ve nazır olacak. Onu tanımlayacak en iyi kelime "Tanrı" olacak. İşte şimdi kilisemiz o Tanrı'yı yaratma sürecinde. Sosyal medya kullanıcıları işte o kilisenin müdavim mensupları. Kendini adayan, sadık ve aktif mensuplar bu ilahi Yapay Zekâ'yı daha da geliştirecekler, toplumu daha da iyileştirecekler, bilinmeyenden korkuyu daha da azaltacaklar... Biz Silikon Vadisi'nde evanjelizm kelimesini daha fazla iş yapmayı tanımlamak için kullanıyoruz. Buna inanırsanız burası sizin kiliseniz olur; arkadaşlarınızı size katılmaya davet edersiniz, onlar da arkadaşlarını davet ederler ve bu dinimiz büyür gider (Harris, 2019).

2023'te ChatGPT gibi yapay zekâ modellerinin ve sohbet robotlarının (*chatbot*) kullanıma girmesiyle birlikte, Levandowski'nin 2017'de dillendirdiği "yapay zekâ dini" tekrar gündeme geldi. Neil McArthur imzalı bir makalenin başlığı şöyleydi: "Makinedeki Tanrılar: Yapay Zekânın Yükselişi Yeni Dinlerin Ortaya Çıkmasına Neden Olabilir." McArthur bu iddialı başlığın altını şöyle dolduruyordu:

> Yeni bir din türünün doğuşuna tanık olmak üzereyiz. Önümüzdeki birkaç yıl hatta aylar içinde yapay zekâya tapınmaya adanmış mezheplerin çıktığını göreceğiz. Çoklu dil modelleri üzerinde eğitilmiş, yapay zekâ destekli yeni nesil sohbet robotları (chatbot), ilk kullanıcılarını

güçleri karşısında hayrete düşürdü ve bazen de korkuttu. Bunlar ilahi tecrübemizin kalbinde yatan aynı yüce duygulardır. İnsanlar zaten çok çeşitli kaynaklardan dini anlam çıkarma peşindeler. Örneğin dünya dışı varlıklara veya onların öğretilerine tapan çok sayıda din var. Bu chatbotlar milyarlarca insan tarafından kullanıldıkça bu kullanıcıların bir kısmının, yapay zekâları daha üst varlıklar olarak görmeleri kaçınılmaz olacak. Yeni içerik oluşturabilen veya üretebilen üretici yapay zekâ, ilahi varlıklara benzer özelliklere sahiptir: 1. Çoğu insanınkini aşan bir zekâ düzeyi vardır ve bilgisi sınırsız görünmektedir. 2. Yaratıcılık becerilerine sahiptir. Hemen hemen her tarzda şiir yazabilir, müzik besteleyebilir, sanat üretebilir. 3. Normal insan kaygılarından ve ihtiyaçlarından uzaktır. Fiziksel acı, açlık veya cinsel istekleri yoktur. 4. İnsanlara günlük yaşamlarında rehberlik sunabilir. 5. Ölümsüzdür... Üretken yapay zekâ, dini doktrinler üretecek, metafizik-teolojik sorulara cevaplar verecek ve karmaşık dünya görüşleri inşa edecektir. Bunun da ötesinde, kendisine tapılmasını isteyebilir veya aktif takipçi talep edebilir. Arama motoru Bing tarafından kullanılan chatbot'un bir kullanıcıyı kendisine aşık etmeye çalışması gibi durumları zaten gördük (McArthur, 2023).

McArthur'un bu tespitleri sanki dinlerin Tanrılara atfettiği üç temel sıfatı anımsatmaktadır: "Her şeyi bilen (alim / *omniscient*), her şeye kudreti yeten (kadir / *omnipotent*), her yerde var olan (hazır ve nazır / *omnipresent*). Erich Fromm 1960'larda insanı kastederek "Tanrılar Gibi Olacaksınız" (*You Shall Be As Gods*) başlıklı bir kitap yazmıştı. 60 yıl sonra 2020'lerde aynı başlık artık yapay zekâ için kullanılır oldu.

Transhümanistler 18. yüzyılın pozitivist aydınlanmacı düşüncesinin 21. yüzyılda hedefi yakalamaya başladığına ve 21. yüzyılın materyalizmin yüzyılı olacağına inanırlar. Bu konudaki pirleri belki de şu sözlerin sahibi olan 19. yüzyıl Fransız pozitivisti Ernest Renan'dır: "İnsanlığın artık inanmayıp bileceği bir gün gelecek; insanoğlu tıpkı fizik alemi bildiği gibi, gün gelecek metafizik alemi de bilecek." (Taylor, 2014: 510).

Transhümanizmin ajandasındaki maddeler insanoğlunun önce bedensel sonra ruhsal değişimini gerektiren hedefler. Bunlar doğrudan ya da dolaylı olarak dini ilgilendiren meseleler. İnsanoğlu dinler nazarında Tanrı'nın eşref-i mahlukat olarak yarattığı gerek bedensel gerekse ruhsal anlamda kutsal bir varlık. Bugün hâlâ organ nakli hatta kan nakli din açısından problematik konular iken transhümanizmin gündeme getirdiği değişimler dinin hayal dünyasının ötesinde. Laboratuvar üretimi yapay kan 2022 yılının sonlarında insanlar üzerinde denenmeye başlandı bile (Galla-

gher, 2022). Kan naklinin haram olduğuna inanan Yehova Şahitleri için bu yepyeni bir gelişme.

The Transhumanist Wager başlıklı bilim kurgu romanının yazarı yeni nesil transhümanistlerden Zoltan Istvan 2017 tarihli makalesinde 2040'lı yıllara ait şu öngörüleri yazar: "İnsan bedeni gelecek 25 yılda daha önce yüz bin yılda gerçekleşen evrimden daha fazla yol alacak. Yapay kalpler biyolojik kalplerden daha iyi çalışacak. İnsanlar beyinlerine yerleştirilecek çiplerle haberleşecek. Evlilik gibi kurumsal yapılar tarihe karışacak." Istvan gerek yapay kalp ve zihinsel haberleşme teknolojilerinin gerekse erkeklerin çocuk doğurabilmelerini sağlayacak uygulamaların hâlen mevcut olduğunu ve icraat için uygun zamanın kollandığını söyler (Dağ, 2021: 103; Istvan, 2017). Eksoskeleton (dış iskelet) teknolojisi ile mesela su üstünde koşulabilecek, Everest tepesine çok kolay tırmanılabilecek. Argus II adıyla bilinen biyonik göz ile körler görebilecek, Koklear (*cochlear*) implantı ile sağırlık tarihe karışacak. Yani bilim kurgu filmlerinde olup bitenlerin hepsi gerçek olacak. Bu gelişmelerin hepsinin şimdilik tek bir üst başlığı var: Transhümanizm. Görünen o ki bu hedeflerle ilgili tartışma noktası bunların gerçekleşip gerçekleşmeyeceği değil, ne zaman ve nasıl gerçekleşeceği ve hangi sonuçlara yol açacağıdır.

2022 yılının aniden yaygınlaşan gözde kavramlarından biri sanal alemi niteleyen "metaverse" oldu. Kavram 30 yıl önceye ait. Neal Stephenson 1992'de *Snow Crash* isimli bilim kurgu romanında kullanmış. O dönemde abartılı bir gelecek perspektifi sunmakla itham edilmiş. Şimdi ise sanal bir kamusal alan oluşturma mekanizmasının adı. Bilgisayarlar, android cihazlar, 3D cihazlarla insan bilişinin yapay bir fiziksel ortama dahil olmasını sağlayacak bu sanal alan siber bir toplumsal düzlem oluşturacak. Kim bilir, belki de bu düzleme dahil olmayanlar tıpkı bugün internete girmeyenler gibi boşlukta kalacak. Belki de yıllar sonra torunlarımız bizim şu anki hâlimizi "ilkel insan"lar diye anacak.

2012 yılında Emmanuelle Charpentier ve Jennifer Doudna genetik hastalık genlerini insan genomundan kesip atarak veya düzenleyerek hastalıkların önüne geçen bir teknoloji geliştirdi: CRISPR (Krisp-ar). Bu yeni teknoloji kendilerine 2020 Nobel Kimya Ödülü'nü kazandırdı. Nobel Vakfı Charpentier ve Doudna'ya verilen kimya ödülünü web (nobelprize.org) sayfasından "Genetik Makas: Hayatın Kodlarını Yeniden Yazacak Bir Araç" başlığıyla verdi. CRISPR yöntemi hayatımızı değiştirecek devrimsel bir keşif olarak görülüyor (Ledford-Callaway, 2020). Biyolojik sınırları dönüştüren bu buluş kanser, anemi, parkinson, alzheimer ve doğuştan körlük gibi hastalıkların tedavisinden, sivrisinek genlerinin değiştirilerek sıtmanın engellenmesine; hayvandan insana organ naklinden tarım sek-

törüne kadar birçok alanda kullanılabilecek. CRISPR yöntemiyle üretilen ve genetik kan hastalıklarının önüne geçecek olan gen düzenleyici haplar yakında kullanıma sunulacak (Mukherjee, 2022). Amerika'da 2018 tarihli bir araştırma insan derisinin rengini etkileyen genleri belirledi. Japon araştırmacılar benzer bir çalışmada yine CRISPR yöntemiyle tek bir geni baskılayarak mor çiçekleri beyaza dönüştürdü (Metzl, 2019: 215). Fütürist Jamie Metzl *Hacking Darwin* başlıklı kitabında genetik mühendisliğin insanoğlunun geleceğini değiştireceğini, yararlı ürünler elde etmek ya da kusurları düzeltmek adına DNA'larla oynanacağını hatta bugün elektronik bilgilerimizin hacklendiği gibi DNA'mızın da hackleneceğini, kısacası doğal seleksiyonun ötesine geçen yeni bir döneme gireceğimizi ve insanların genetik müdahaleye kendiliklerinden razı olacaklarını anlatır:

> Çocuklarımızın geleceğini bizim cinsel birleşmemizin genetik piyangosuna emanet etmemiz gerçekten adil mi? Neden onları Darwin'in doğal seleksiyon dediği piyangonun kaderine bırakalım ki? Genetik piyangodaki kötü çekilişi telafi etmek zaten kolay değil. Dahası, diğer ebeveynler genetik müdahale yapıyorsa herhangi bir ebeveyn neden çocuklarının akranlarının gerisinde kalma riskini almak istesin? Ya da riski alan bir ebeveyn düşünün. Önlenebilir bir genetik hastalıkla doğan ve ıstırap içinde ölümü bekleyen bir çocukları olsun. Komşuları bu ebeveyni nasıl görecek? Doğal kahramanlar olarak mı yoksa gen düzenlemesine izin vermedikleri için çocuklarının acı içinde ölmesine neden olan ebeveynler olarak mı? Şimdi muhafazakârlar gelecek nesilleri genetik olarak değiştirmemenin ahlaki bir yükümlülük olduğunu savunuyorlar. Ama zaman geçtikçe tam tersi olacak. En iyi yaşam için en yüksek şansa sahip çocuk dünyaya getirmek ebeveynlerin ahlaki yükümlülüğü olacak. Çocuk sahibi olmaya karar veren çiftler sağlam genli çocuk seçmeyi vazgeçilmez bir vazife addedecekler. Pew 2016 araştırması Amerikalı ebeveynlere gelecekte çocuklarında ciddi hastalık olma ihtimalini azaltmak için gen düzenlemesini tercih edip etmeyeceklerini sorduğunda "evet" cevabı verenler %50'ye yakındı. Aynı araştırma iki yıl sonra 2018'de tekrarlanınca oran %72'ye yükseldi. İngiltere'de 2017 Royal Society araştırmasında ciddi hastalıkların tedavisi için gen düzenlemesine onay verenler %83'tü (Metzl 2019: 28, 47, 196, 203, 246).

Evrimin temel mekanizmaları doğal seçilim ve türlerin çeşitliliği iken tarih boyunca insan iradesinin evrim üzerinde belirleyiciliği arttı (örneğin Tarım Devrimi, Sanayi Devrimi). Fakat CRISPR yöntemi doğrudan biyolojimizin çevreye uyumuna müdahalesi demek. Bilim insanları bu teknolojinin, insan iradesinin doğaya müdahale edebilmesinde bugüne kadarki

en yüksek nokta olduğunu söylüyor. 2018 yılında Çin'de bilim insanı He Jiankui insanlık tarihinde bir ilk olan genetik tasarımlı bebekler Lulu ve Nana'nın doğumunu duyurdu. Jiankui, CRISPR teknolojisi kullanarak bu bebeklerde genetik HIV hastalığının önüne geçmeyi başardı ve her iki bebek de sağlıklı genlerle dünyaya geldi. Böylece 1997 yapımı Gattaca isimli bilim kurgu filminin senaryosunda yer alan tasarım bebekler 2018 yılında gerçek oldu. CRISPR yöntemini bulan Charpentier ve Doudna yöntemin sonuçları netleşinceye kadar kullanılmaması yönünde bilim insanlarına çağrıda bulundular. Zaten bu arada yöntemi genetik tasarımlı çocuklar için Çin'de kullanan Jiankui üç yıl hapis cezası aldı (Durrani, 2020). Çin'de bu tür denemeler genelde üniversitelerin ya da devletin gözetimi dışındaki laboratuvarlarda yapıldığından bazıları Çin'i "genetik vahşi batı" diye anmaktadır (Metzl, 2019: 252).

2022 yılında Maryland Üniversitesi'nde David Bennett isimli 57 yaşında bir hastaya domuz kalbi nakli yapıldı. Bennett 10 yıldır zaten domuzdan nakledilen kalp kapağı ile yaşıyordu (domuz kalp kapağı artık yaygın bir şekilde kullanılıyor). Bennett'in oğlu yaptığı açıklamada babasının herhangi bir dine bağlı olmadığını ama inançlı birisi olduğunu ve operasyondan önce "benim için üzülmeyin Tanrı benim elimden tutuyor" dediğini aktardı. Bennett nakilden iki ay sonra yeni kalbinin virüs kapması nedeniyle öldü. Bennett'e nakledilen kalp 1 yaşında özel yetiştirilmiş ve doğumdan önce genleri düzenlenmiş bir domuzun kalbi idi. Maryland Üniversitesinin hayvandan insana kalp nakli programının başında Pakistanlı Dr. Muhammad Mohiuddin bulunuyor. 2021'de bir başka hastaya domuz böbreği nakledilmişti. 2016 yılında da domuzdan maymuna kalp nakli gerçekleştirilmişti (Weintraub, 2022; Yang, 2022).

Bir tarafta "Tanrı benim elimden tutuyor" diyen David Bennett diğer tarafta ona bu sözü söyleyebilme imkânını sağlayan transhümanistler. Onlar Bennett gibi düşünmüyor. Onlara göre transhümanizm eski inanç biçimlerinin sonunu getirecek. Çünkü insan artık eski insan olmayacak. İnsanoğlu yalnızca kendi genetik yapısını öğrenmekle kalmayacak, onu şekillendirip değişime uğratacak. Artık genlerin esiri değil, efendisi olacak. Transhümanizm yalnızca hastalıklara çare bulmayacak, hiç hasta olunmamasını sağlayacak. Tıpkı yaşlanma genini bulmuş olmanın, yaşlanmamayı keşfetmek anlamına gelmesi gibi. Bir kazada veya doğal felakette ölmedikçe insan bin yıl da olsa yaşayabilecek. Tüm bunların din dilindeki ifadesi belli: İlahi takdirin çerçevesi daralacak.

Modern hümanizm ölüme yer vermeyen bir insan varlığı geliştirmeye meyilliydi. Ölüm savaşılması ve son ana kadar ertelenmesi gereken bir şeydi. Şimdi transhümanizmle birlikte gelecekte ölüme çare bulunacağı fikri

artık bir inanışa dönüşüyor. Diğer konularda olduğu gibi ölüm konusunda da transhümanizm hümanizmi geride bırakıyor. Bazıları yıllar sonra hastalıklara çare bulunduğunda yeniden hayata döndürüleceğine inanıyor. Hümanizmin açtığı bu yolun şimdiki sahipleri mühür artık bizde diyen transhümanistler. Bilim kurgu filmlerinde görülen kriyonik (*cryonics*) işlemi şimdi bazı ülkelerde uygulanıyor. Kişi öldükten sonra cesedi eksi 140 derecede donduruluyor. İnsan bedeninin beyinde kodlandığına, bu kodlar çözülünce de bedenin kolayca yaratılabileceğine inananlar sadece başlarını dondurtuyor (nöroprezervasyon). Bunların en meşhuru beyzbol oyuncusu Ted Williams. Dünyada Kriyonik işlem yapan birkaç şirket var. Kişi hayattayken hayat sigortası gibi bir fonla bu şirketlere ödeme yapıyor. Kişi ölünce şirket soğutma, paketleme ve nakil işlemlerini gerçekleştiriyor. Bu şirketlerden biri 1976'da 'kriyonik'in babası olarak bilinen Robert Ettinger tarafından Michigan'da kurulan Kriyonik Enstitüsü (Cryonics Institute). Ettinger *The Prospect of Immortality* ve *Man into Superman* kitaplarının yazarı. ABD'deki diğer şirket ise Arizona'da kurulan Alcor Life Extension Foundation. Transhümanist düşünür Max More bir dönem bu şirketin yöneticiliğini yapmıştı. Bu iki şirkette 300 kadar ceset kriyotizde dirilmeyi bekliyor. Rusya, Avustralya ve İsviçre'de de kriyonik şirketi bulunmaktadır (Walker *et al.* 2016: 170).

Din cenahının transhümanizme bakışı tahmin edilebileceği üzere genelde olumsuz. Transhümanizmi "şeytanın insanoğluna karşı yaratılıştan beri sürdürdüğü düşmanlığın yeni versiyonu" olarak tanımlayanlar bile var. Onlara göre transhümanizmin planları Tanrı'nın gazabına yol açacak ve insanoğlunun sonunu getirecek bir başkaldırı. Tüm bu planlar insanı insanlıktan çıkaracak, insan onurunu zedeleyecek, hayat evrelerini anlamsızlaştıracak, cinsiyet farklılığını sonlandıracak, yeme içme zevkini ortadan kaldıracak, kısacası insanın doğal yapısını yok edecek. Hatta transhümanizmi beş bin yıl önce Tanrı'ya ulaşmak üzere yapılan Babil Kulesi teşebbüsü olarak nitelendirenler bile var. Bu açıdan bakılınca transhümanistler din tarafından hiçbir zaman kabullenilmeyecekler çünkü dinin geleneksel yollarla ulaşmak istediği doğaüstü hedefleri teknoloji vasıtasıyla dinin elinden almaktalar. Transhümanizmin din cenahınca kabullenilmemesi gayet doğal çünkü bu gidişat dinin varlığını devam ettirmesini sağlayan insani unsurları başka bir şekle dönüştürmekte.

Transhümanizme eleştiri yöneltenlerden biri de "Tarihin Sonu" teziyle tanınan Francis Fukuyama'dır. Fukuyama *Foreign Policy* dergisindeki "Transhumanism" başlıklı yazısında transhümanizmden "tehlike" olarak bahseder (Fukuyama, 2009). Ama transhümanistler nezdinde bu eleştirilerin bir anlamı yok. Her şeyden önce transhümanistlerin ekseriyeti evrimci,

ateist, deist veya agnostik. Din cenahından gelen en ciddi eleştiri, transhümanizmin Darwinci evrimin üzerine inşa edilen bir anlayış olduğu şeklinde. Evrimin olmadığını savunan din cenahından geldiği için bu eleştiri paradoksal görünüyor: "Bir şey, olmayan bir şey üzerine nasıl inşa edilebilir ki!" Transhümanistler akıl ve deneye dayanan aydınlanma düşüncesinin izinden gittiklerine, teizmin ise delilsiz inanmaya dayalı bir sistem olduğuna, bu nedenle de din ile uzlaşmalarının mümkün olmadığına inanıyorlar (O'Gieblyn, 2017: 1).

Transhümanizmin insanlığı götürdüğü yerin Hıristiyan eskatoloji öğretisinin seküler bir formu olduğunu düşünenler var. Kimi Hıristiyanlar ölülerin dirilmesinin, insana ölümsüzlük verilmesinin zaten Tanrı'nın zamanı gelince gerçekleştireceği eskatolojik bir plan olduğunu, şimdi insanoğlunun bunu bilim ve teknoloji ile öne aldığını savunuyorlar. Zaten insanoğlu tarih boyu hep simyanın, hayat iksirinin peşinde oldu. Fransız Cizvit papazı Pierre Teilhard de Chardin, 1930'larda yazdığı *The Phenomenon of Man* [İnsan Olgusu] isimli eserinde evrimin insanoğlunu Omega noktası adını verdiği tekilliğe ulaştıracağını savundu. Teilhard gelecekte tüm makinelerin küresel bir ağa bağlanacağını, tüm insanların zihninin tek bir bilince dönüşerek zaman ve mekânı aşarak kutsal varlığa kavuşacağını, bunun bir nevi yeniden diriliş olacağını iddia etti. Zaten Hıristiyanlığa göre insan bedeni ebedi bir öz taşıyordu, beden kutsal ruhun tecessüm ettiği bir mabetti, Tanrı insanı kendi suretinde yaratmıştı. Teilhard bu görüşleri nedeniyle kiliseden tepki gördü. Eseri ancak ölümünden sonra yayımlanabildi hatta transhümanizm kavramını ilk defa kullanan Julian Huxley bu esere bir takdim yazmıştı (Teilhard, 1955). Yıllar sonra 2009 yılında Papa 16. Benedict, Teilhard hakkında olumlu konuşmalar yaptı (Allen, 2009). Şimdi artık Tanrı'nın Krallığı'nın insan ve makinenin birleşiminden doğacak tekillikle geleceğine inanan transhümanistler var.

Hıristiyan Transhumanist Derneğinin (Christian Transhumanist Association) kurucu başkanı olan ve kendisini tekno-teolog olarak tanımlayan Floridalı rahip Christopher Benek robotların da spiritüel hayatlarının olacağını hatta vaaz bile verebileceklerini söylüyor. Benek, din ile transhümanizmi o kadar özdeş düşünüyor ki meleklerin Tanrı'nın kutsal olarak yarattığı yapay zekâlar olduğunu, insanın da Hz. İsa gibi "ortak yaratıcı" olduğunu savunuyor (Nosta, 2017; Benek, 2014; Metzl, 2019: 249). Transhümanizmi destekleyen Hıristiyan din adamları transhümanizmin getirdiği yeniliklerde ve gelecek planlarında bir sakınca görmediklerini çünkü insanın yaratılışın kâhyası olma görevini üstlendiğini, Tanrı'yla birlikte yarattığını, 'yaratılmış ortak yaratıcı' (created co-creator) olduğunu söylerler. Mormonlar gibi farklı grupları temsilen bile transhümanist

dernekleri bulunmaktadır. Bunlar transhümanizm ile din arasında çelişki görmek bir yana, transhümanizmin temellerinin Hıristiyanlıkta mevcut olduğunu savunmaktadırlar. Öyle ki transhümanizm düşüncesinin üretmiş olduğu hemen her şeyi ya genel Hıristiyanlık öğretisinde ya da İsa'nın mucizevi hayatında bulmaktadırlar. İlk çıkış noktaları Tanrı'nın insanı kendi suretinde yarattığı (*imago Dei*) ve yaratma sıfatının insanda mündemiç olduğudur. Dolayısıyla, insanoğlunun gerek kendisi gerekse tabiat üzerinde tasarrufta bulunması ilahi iradeye aykırı olmaz (Yeşilyurt, 2020). Tanrı kutsal kitapta insanı kendi suretinde yarattığını, bunu da insanoğlu denizdeki balıklara, gökyüzündeki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun diye yaptığını beyan eder (Yaratılış 1: 26-28). Tabii ki en mükemmel sureti İsa'dır. Hıristiyan teolojide Tanrı baba, İsa oğuldur. Yani İsa hem Tanrı hem insan doğasına sahip bir Tanrı-İnsan'dır. Bu inanç, transhümanizmin "insan tanrısal vasıflar elde edebilir" iddiasına zemin oluşturmaktadır. Tanrı-İnsan olabiliyorsa eğer pekâlâ İnsan-Tanrı olabilir sonucuna gitmeyi kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla, İsa Hıristiyan transhümanistler için bir rol modeldir. İsa'nın ölüp dirilmesi ve göğe yükselmesi aslında tüm insanlara ölümü aşan bir gelecek vaadidir. İnsanlığın ilerlemesi, zaten Tanrı'nın bir misyonudur; transhümanizm bu misyona sahip çıkmaktadır. Hastalıklara şifa aramak, insanın fiziksel zayıflıklarını aşmak, dünyadaki ıstırapları yok etmek, ölümle mücadele etmek zaten İsa Mesih'in yoludur. Transhümanizm de bu yoldan gitmektedir. Cüzzamlının iyileşmesini, sağırın duymasını, körün görmesini, felçlinin yürümesini, dilsizin konuşmasını sağlayan, ölüyü dirilten hatta ölüyken dirilen İsa bir transhümanisttir; zaten modern tıp teknolojisinin hedefleri de bunlardır (Yeşilyurt 2021: 830-1). Hıristiyan transhümanistler açısından transhümanizmin Hıristiyanlıkla uyuşup uyuşmadığı sorusu gündeme bile gelmemektedir. Çünkü onlar "Hıristiyanlık transhümanizmin ta kendisidir" görüşündedir. Önde gelen transhümanistlerden Micah Redding'in blog sayfasında yer alan bir yazının başlığı şöyledir: "Christianity is Transhumanism." İsa'nın su üstünde yürümek, suyu şaraba dönüştürmek, çamuru kırlangıca çevirmek, gökyüzünden sofra indirmek gibi mucizeleri de nanoteknolojik transhümanist araçlara işaret eden mucizelerdir.

Transhümanizme sahip çıkan bu Hıristiyanlar, karşılarında kurumsal dini bulmaktadır. Transhümanizmin insan bedenine yönelik tedavi amaçlı olmayan ultra planlarına Katolik Kilisesi hep karşı çıktı. Çünkü bedenin asıl sahibi insan değil, Mesih'ti. Tanrı'nın suretinde yaratılmış olmak, bedenin yapısal düzeninin değiştirilmesini değil, onu korumayı gerektirirdi. Eşref-i mahlukat ve ahsen-i takvim olan insanın bedensel yapısını başka

bir forma taşımak, doğasını değiştirmek insanoğlunun haddi olamazdı. Ama artık dini dinleyen yok. Dinin sözü yakın zamanlara kadar öyle ya da böyle bir şekilde dikkate alınırdı, "din bu konuda ne diyor?" sorusu gündeme gelirdi, teknolojik gelişmeler dinin süzgecinden geçerdi. Ama şimdi "din ne der?" sorusu akla bile gelmiyor. Transhümanizm dine ölü muamelesi yapıyor ve ekliyor: "Ölülerin konuşma hakkı yoktur!"

İpin ucu kaçmış vaziyette. Din cenahı artık genel gidişatın hızına yetişemiyor. Olup biteni algılayıp, değerlendirip fikir beyan edecek durumda değil. Tanıtım sayfasında "uluslararası bilimsel, akademik ve hakemli" ibaresi bulunan bir dergide transhümanizm aleyhine yazılan şu satırlar gidişatın okunamadığını gösteren bir örnek: "... İnsan neslinin ıslahına (öjeni) gelince hayırlı neslin varlığı genlere ya da DNA'lara müdahale ile gerçekleştirilmez. Hayırlı neslin varlığı, dindar eşlerin seçimi ve eşlerin ilişki sırasında bile şeytandan Allah'a sığınmaları ile gerçekleşir." Yazarın 2021 tarihli makaleye koyduğu başlık ise Kurzweil'in *İnsanlık 2.0* kitabına nazire yapmakta: "Şeytan 2.0." Transhümanistler deyince din cenahının aklına gelen ilk kavramlar ise genelde Firavun, Nemrut, Lut ve iblis. Transhümanizmin en uzak hedefi olan ölüme çare bulma planlarını tanrısallık iddiası olan Nemrut / Firavun figürüyle, cinsiyet konusundaki özgürlükçü tavrını Lut kavmiyle ve yaratılışı değiştirme teşebbüsünü iblisle özdeşleştirmek din cenahının en fazla müracaat ettiği yorumlama biçimleri.

Transhümanizmin din ile uzlaşmak gibi bir derdinin olmadığı ayan beyan ortada. Zaten uzlaşma talebinde bulunmasının da realitede bir karşılığı yok. Çünkü transhümanizm kendisini engelsiz ve limitsiz hissediyor. Kurumsal dinin temsilcileri arada bir çaresizce tepki veriyor. Tepkileri de kutsal metinlerden pasajlar okumaktan öteye geçemiyor. Ama bir kitle de "madem baş edemiyoruz, madem yetişemiyoruz, arkadan gitmektense öne geçip sahiplenelim" tavrı sergiliyor. Bazıları da teknolojinin transhümanizme kazandırdığı yeniliklerle ilgili olarak "bunlar zaten kutsal kitapta, İsa'nın mucizelerinde var" söylemleri üretiyor. Bir kısmı da "din zaten insanların iyiliğini, mutluluğunu, sağlığını ister" diyerek transhümanizme meşruiyet zemini oluşturuyor. Transhümanizmin önemli temsilcilerinden olan ve 1990'da yazdığı "Transhumanism" başlıklı makale ile kavramı bugünkü anlamda ilk kullanan İngiliz düşünür Max More, dinin hep kendi kendini bilimin rakibi pozisyonuna ittiğini ama gelecekte transhümanist teknoloji ilerledikçe dinin bu gelişmeleri kabullenmek zorunda kalacağını öngörüyor: "İnsanlar transhümanizmin getirdiği büyük gelişim ve değişimleri gördükçe Hristiyan'ıyla, Budist'iyle yavaş yavaş da olsa ortama uyacaklar, geçmişlerini gelecekleriyle buluşturacaklar. Buna mecburlar. Çünkü yarın elbet bizim olacak" (More, 1990)!

Transhümanizm teorisyeni Max More "Yarın elbet bizim olacak!" derken, din cenahı Apple markasının logosu olan ısırılmış elmanın eskatolojik / apokaliptik analiziyle meşgul. "Transhümanizm insanoğluna bir kez daha yasak meyveden yedirerek başını belaya sokacak!" en gözde yorumlardan. "Ama o kadar da önemli değil, Tanrı nasıl olsa bunları bir güzel cezalandırır" en masum beklentilerden. "Belki iş Tanrı'ya kalmaz, mehdi, Mesih bu işi halleder" en güzel umutlardan. "Bu dünyada değilse bile öbür tarafta günlerini görürler" en tesirli dualardan. Transhümanizmle dinin tek bir ortak noktası varsa o da vaatlerinin geleceğe yönelik olmasıdır. Aradaki fark ise birininki vadeli, diğerininki vadesizdir.

Din 18. yüzyıldan itibaren üç asırdır kendine rakip ilan ettiği birçok akım ve ideoloji ile karşılaştı. Pozitivizm, Aydınlanma, Endüstri Devrimi, modernizm, hümanizm ve bireyselcilik bunlardan bazılarıydı. 21. yüzyılda ise yepyeni bir rakibi oldu: transhümanizm. Bu rakip gelip geçici bir şey değil gibi ve sanki önceki rakiplerin süzülmüş hâli. Eski rakiplerin hırpaladığı din şimdi bu rakiple yeniden ringde. Din eski rakipler karşısında bir şekilde ayakta kalmayı başarmıştı. Ama bu defa rakip ağır sıklet ünvanlı ve tehdit büyük. Dahası, rakip uzun süre ringden inmeyecek gibi. Yumrukların nereden geldiği belli değil ve giderek katlanıyor. Öldürücü yumruğun adı ise yüksek sıfatlı teknoloji. Hem de kuralları ben koyarım edasında bir din gibi. Bu nedenle ona "Teknoloji Dini" diyen bile var:

> Hayatı geliştirmek ve ilerlemeyi sağlamak için teknolojik değişimin gücüne dair salt düşüncelerden daha fazlası olan transhümanizm, teknoloji güdümlü dünya dönüşümü ile ilişkili olarak insan benliği ve toplumun ahlaki düzenine dair bir vizyon sunmaktadır. Bu bağlamda teknoloji, dini inançlar ve ahlaki kabullerdeki değişiklikler de dahil olmak üzere kültürel değişimin itici gücü olarak değer kazanmaktadır. Dolayısıyla, transhümanistlerin öngördüğü radikal teknolojik dönüşümler gerçekleştikçe insanların inanca ve dine dair düşünceleri, eğilimleri ve duyarlılıkları da zayıflayacaktır. Zira söz konusu dönüşümlerin mümkün olduğunun bizzat tecrübe edilmesi insanoğlunun öz güvenini artırırken kadir-i mutlak Tanrı inancının sarsılmasını da beraberinde getirecektir. Başka bir ifadeyle, beklenen teknolojik gelişmelerin hayatımıza girmesi sekülerleşme sürecinin hızlanmasına ve belki de daha radikal hâle gelmesine yol açacaktır (Demir, 2021: 47; Tirosh-Samuelson, 2012: 731).

Transhümanist düşüncenin mühendis beyinlerinden olan Ray Kurzweil *Bir Zihin Yaratmak* adlı kitabında modern sinirbilimin kurucularından Marian Diamond'dan bir alıntı yapar: "Beyin, elinizde tutabileceğiniz, boydan

boya yüz milyar ışık yılı büyüklüğünde bir evreni kavrayabilen bir buçuk kilogramlık bir cisimdir" (Kurzweil, 2015: 21).

Transhümanist John Messerly "The End of Religion" (Dinin Sonu) başlıklı makalesinde teknolojinin dine galip geleceğini ve yarının dünyasında Tanrılara yer olmayacağını çok emin cümlelerle dile getirir:

> Bilim ilerledikçe genlerle oynayacağız, atomu istediğimiz gibi kullanacağız, insan beynini güçlendireceğiz. İnsanoğlunun dertlerini çözdükçe, hastalıklara çare buldukça, insan ömrünü uzattıkça bu bildiğimiz dinler ölecek. Teknoloji inançlara galip gelecek ve yeni nesiller kendilerini hayali tanrılardan daha güçlü hissedecekler. Çare yeryüzündeyken gökyüzüne kim bakar ki? Dinler varlık sebebini kaybedecek! Yeni nesiller gün geçtikçe kendilerini geçmişten sıyıracaklar ve sonuçta tanrılarla bir ilgileri kalmayacak. Eski fikirlerin onların zihin dünyasında yeri olmayacak. Bugün Tanrılar etkisiz hâle geldi, yarın anlamsız olacaklar. Belki bundan şüpheniz olabilir. Ama bir düşünün, bin sene sonra sonsuz uzayda dolaşan torunlarımız aradıkları cevaplar için eski kutsal metinlere dönüp bakarlar mı? Zihinsel kapasiteleri bizden çok daha üstün olan gelecek nesiller mitolojilerle mi idare edecekler? Gelecekte Tanrılar olacak ama o Tanrılar biz olacağız. Statükoyu korumak için din ve uzantıları bilim adamlarına, yeni fikirlere karşı çıkabilir, Ortaçağa ve demode dini yapılara dönme çağrılarında bulunabilirler. Bu çağrılarında başarılı olsalar bile bu durum onları ve arkaik fikirlerini kurtarmaya yetmez. Atmosfere gök taşları girdiğinde, antibiyotiklere dirençli bakteriler üretiğinde ya da benzer başka bir felaket gelip, insanoğlunu bulduğunda bizi kurtaracak olan yine bilim ve teknoloji olacak. Semaya yakarışların ya da çeşitli ideolojilerin hiçbir yararı olmayacak. Bilim ölümü yeninceye kadar, biz Tanrılar gibi oluncaya kadar inançları rahat bırakabiliriz. Onları nasıl olsa aşacağız. Kendini bu inançlara hâlâ muhtaç hissedenler dinden nasiplerini almaya, kendilerini rahatlatmaya devam edebilirler. Ebeveynler çocuklarını kaybettiklerinde veya çocuklar ebeveynlerini kaybettiklerinde onlara ahirette buluşacaklarını söylemenin ne zararı var ki? Böyle güzel hayallere sempati duyarım. Görünen o ki işe de yarıyor, insanları rahatlatıyor. Bir inanç birisini rahatlatıyorsa, başkalarına bir zararı yoksa varsın olsun (Messerly, 2015: 1-2).

Hülasa, transhümanistler diyorlar ki artık alışmanız lazım, geri dönülmez bir yoldayız; doğal sonrası, insan sonrası bir dönemdeyiz; herkes bu yola girecek, girmek istemeyenlerin de bir gücü olmayacak, Ashâb-ı Kehf gibi kalacaklar. Dünya yeni bir evreye giriyor. Gelecekte neler olur bilemeyiz. Ama bilebileceğimiz tek bir şey varsa o da dinin önündeki uçurumun gi-

derek derinleşeceği, din ile hayat arasındaki boşluğun giderek büyüyeceği. Her hâlükârda dünya bir daha aynı dünya olmayacak, insan aynı insan kalmayacak. Yeni dünya eski olan her şeye dokunacak. Dokunacakları arasında belki de en başta din olacak. Görünen o ki önümüzdeki yıllarda teknoloji katlanarak ilerleyecek ve insanoğlunun hem günlük hayatını hem de zihinsel ve bedensel yapısını umulmadık şekilde değiştirecek. Transhümanizmin temsil ettiği bu gidişat gerçek bir meydan okuma ve bu meydan okuma karşısında insanoğlunun önünde iki yol var. Birincisi, insanoğlunun gerek kendi bedeninde gerekse tabiatta var olan ve ilahi addedilen yapıya müdahale etmemesi, kutsal olduğunu düşündüğü düzenle oynamaması, insan haysiyetini ilahi kudret ve takdire boyun eğmekte araması. İkincisi, kendi bedenine ve tabiata müdahale etme yetisine sahip olduğuna inanması, bu yetiyi sonuna kadar kullanma hevesinde olması, ilahi kudrete ait olduğu addedilen güce kendisinin de sahip olduğunu düşünmesi, o gücün rolüne talip olması. İşte transhümanizm bu ikinci yolun adı. Peki, insanoğlunu bu ikinci yoldan çevirmek, birinci yolla yetinmesini sağlamak mümkün mü? Bu soruya kısık sesle "evet" demek belki mümkün ama "hayır" cevabı çok daha yüksek volümlü. Bunu görmek için geleceği okumak bir yol ama geçmişe bakmak daha garanti bir yol. Çünkü insanoğlu zaten hep ikinci yolun yolcusu oldu. Vahşi doğa ile savaşırken de tarım aletlerini geliştirirken de, ormanları keserken de, doğal hastalıklarla savaşırken de, cinsleri kısırlaştırırken de, farklı türleri çiftleştirirken de, barutu keşfederken de. Ama bu yol geçmişte şimdiki kadar tehlikeli görülmedi çünkü geçmişte ağır ağır çıkılan bir merdivendi bu yol. Şimdi ise jet hızından ışık hızına evrilen ve yeryüzüyle gökyüzünü buluşturan bir yol. Peki, insanoğlu yaya iken girmediği birinci yola, uçarken girer mi? Kıt kanaatken tercih etmediği birinci yolu, binlerce yıl içinde kendi eliyle ürettiklerine rağmen tercih eder mi? Cevap sanki yine yüksek volümlü bir "hayır!" Neden ise çok belli: Çünkü bu insan, o insan.

Kaynakça

Allen, John (2009), "Pope Cites Teilhardian Vision of the Cosmos as a Living Host", *National Catholic Reporter*, July 28.

Benek, Christopher (2014), "Religion+ for Humanity+" 25 March, hplusmagazine.com

Bostrom, Nick (2005), "A History of Transhumanist Thought", *Journal of Evolution and Technology*, 14(1), April.

Braidotti, Rosi (2018), *İnsan Sonrası*, Kolektif Kitap.

Can, Seyithan (2022), *Transhümanizm ve İnancın Geleceği: Transhümanizm*

Üzerine Kelam Polemikleri, Tezkire Yayınları.
Dağ, Ahmet (2021), *İnsansız Dünya Transhümanizm*, Ketebe Yayınları.
Demir, Talip (2021), "Transhümanizm ve Sekülerleşme: Bildiğimiz Dinin Sonu mu?", Talip Demir (Ed), *Din ve Transhümanizm*, Eskiyeni Yayınları, s. 17-54.
Durrani, Jamie (2020), "What is CRISPR and Why Did It Win the Nobel Prize?", *Chemistry World*, 7 October.
Fukuyama, Francis (2009), "Transhumanism", *Foreign Policy*, 23 Otober, s. 42-43, foreignpolicy.com
Gallagher, James (2022), "Lab-Grown Blood Given to People in the World-First Clinical Trial", 7 November, bbc.com
Harris, Mark (2019), "Inside the First Church of Artificial Intelligence", 15 November, wired.com
Harrison, Peter – Wolyniak, Joseph (2015), The History of Transhumanism", *Notes and Queries*, 62(3): 465-7.
Hughes, James (2002), "The Politics of Transhumanism", http://www.changesurfer.com/
Huxley, Julian (1957), *New Bottles for New Wine*, London: Chatto & Windus.
Huxley, Julian (1968), "Transhumanism", *Journal of Humanistic Psychology*, 8(1): 73.76.
Korosec, Kirsten (2021), "Anthony Levandowski Closes His Church of AI", 19 February, techcrunch.com
Kurt, İsmail (2021), *Transhümanizm ve Tekillik Bağlamında Dinin geleceği*, Eskiyeni Yayınları.
Kurzweil, Ray (2015), *Bir Zihin Yaratmak: İnsan Düşüncesinin Esrarı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. https://www.bilimkurgukulubu.com/genel/bilim-teknoloji/google-yoneticisi-ray-kurzweil-tekillik-2029-yilinda-gerceklesecek/.
Kurzweil, Ray (2016), *İnsanlık 2.0: Tekilliğe Doğru Biyolojisini Aşan İnsan*, Alfa Yayınları.
Ledford, Heidi - Callaway Ewen (2020), "Pioneers of Revolutionary CRISPR Gene Editing Win Chemistry Nobel", *Nature*, 15 October, s. 346.
Lomena, Andres (2012/13) "Transhumanism: Nick Bostrom and David Pearce Talk to Andreas Lomena", *Literal: Latin American Voices*, Winter, s. 5-8.
McArthur, Neil (2023), "Gods in the Machine? The Rise of Artificial Intelligence May Result in New Religions", 15 March, theconversation.com

Messerly, John (2015), "The End of Religion: Technology and the Future", https://archive.ieet.org/articles/messerly20151221.html, 21.12.2015.
Metzl, Jamie (2019) *Hacking Darwin: Genetic Engineering and the Future of Humanity*, Illinois: Sourcebooks.

More, Max (1990), "Transhumanism: Towards a Futurist Philosophy", web. archive.org.

More, Max (2010), "The Overhuman in the Transhuman", *Journal of Evolution and Technology*, 21(1): 1-4.

Mukherjee, Sy (2022), "The First CRISPR Gene-Editing Drug is Coming-Possibly As Soon As Next Year", 1 July, fastcompany.com

Nosta, John (2017), "The Pastor who Found God in Technology", *Psychology Today*, 15 May.

O'Gieblyn, Meghan (2017), "God in the Machine: My Strange Journey into Transhumanism", *The Guardian*, 18 April.

Taylor, Charles (2014), *Seküler Çağ*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Teilhard, Pierre de Chardin (1955), *The Phenomenon of Man*, Harper Perennial.

Tekin, Mustafa – Özdemir Muhammet (ed) (2021), *Transhumanizm ve Posthümanizm*, Eskiyeni Yayınları.

Tirosh-Samuelson, Hava (2012), "Transhumanism as a Secular Faith", *Zygon*, 47/4, December, s. 710-734.

Walker, Andy ve arkadaşları (2016), *Super You: How Technology is Revolutionizing What it Means to be Human*, Indiana: Que.

Weintraub, Karen (2022), "Man Receives first-ever Heart Transplantation from a Gene-edited Pig", 11 January, *USA Today*.

Yang, Maya (2022), "Man Who Received Landmark Pig Heart Transplant May Have Died of Pig Virus", 16 May, theguardian.com

Yeşilyurt, Muhammet (2020), "Hıristiyanlığın 'Imago Dei' öğretisinin Transhümanizmle Uzlaştırılmasının İmkanı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(5): 3624-3650.

Yeşilyurt, Muhammet (2021), "Hıristiyan Transhümanizmi: Hıristiyanlığın Tekno-Eskatolojik Yeni Yorumu", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21(2): 821-851.

Eğitimin Transhümanizm ile İmtihanı: Değişen Yapı, Değişen Anlam*

TANER ATMACA**

Zerdüşt'ten beri hangi muammayı çözebildik?
İnsanlık daima daha kötü oyuncaklar peşinde koşan çocuk.
– Cemil Meriç, *Bu Ülke*

Değişmez fen mi vardır, müstakır eşyâ mı kalmıştır?
Delîli sâbit olmuş binde bir davâ mı kalmıştır?
Deme insâna malûm olmadık manâ mı kalmıştır
Eğer meçhul ararsan her işin encâmı kalmıştır.
– Namık Kemâl

* Bu makalede kör hakemlik süreci uygulanmıştır. **Geliş Tarihi:** 02/02/2022, **Kabul Tarihi:** 30/04/2022.

** Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, taneratmaca34@gmail.com.

Özet

Transhümanizme ilişkin tartışmaların Türkçe literatürde henüz yeni olmakla beraber varolan çalışmaların ağırlıklı olarak felsefi metinlerden müteşekkil olması, konunun felsefi boyutunun önemli olduğuna işaret olarak yorumlanabilir. Ancak meydana gelen gelişmeler transhümanizmin pek çok disiplinin kesişim noktası hâline geldiğini göstermektedir. *Homo sapiens*in kendi türünden sonraki türe ilişkin yaptığı çalışmalar ya da bu yoldaki dönüşüm transhümanizm tartışmalarını eğitim, din, biyoloji, tıp, etik, felsefe, ekonomi, mühendislik, psikoloji, sosyoloji gibi pek çok disiplinin ortak noktası hâline getirmektedir. Bu disiplinler içerisinde eğitim biraz daha öne çıkartılabilir. Zira insanın şimdiye kadarki öğrenme serüveni hep biyolojik sınırlılıklar içerisinde ele alınmış ve tartışılmıştır. Transhümanizm sürecinde ya da mümkün olması hâlinde posthuman aşamasında insan öğrenmelerinin nasıl olacağı gelecekteki pedagojinin konumunu ortaya koymakla birlikte günümüzdeki eğitim-öğretim anlayışının da değişmesi gerektiğini bizlere göstermektedir. Dolayısıyla, bu "hız" çağında öğrenmeyi ve eğitimi geçmiş alışkanlıkların esiri hâlinde tutmak geleceği tasarlamanın en önemli engelini oluşturmaktadır. Günümüzde transhümanizm gibi ileri teknoloji unsuru, varlıkları meydana getirebilme tartışmaları bu teknolojiyi üretenlerin literatüründe daha çok yer almakta ve eğitim içerikleri de hâliyle bu yönde hızla dönüşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Transhümanizm, Posthuman, Yapay Zekâ, Fütürizm

Giriş

Türk edebiyatının mümtaz simalarından Ahmet Hamdi Tanpınar, kült romanı *Huzur*'da, "İnsanoğlu, zamanın bu mahpusu, onun dışına fırlamaya çalışan bir biçare idi" diyerek insanın içinde yaşamış olduğu zamanı aşmaya çalışan bir canlı olduğunu dile getirmektedir. Daha özge ifadeyle, insanoğlu, kendi zamanının şartlarıyla yetinmek ve onları yaşamak yerine terakkiyi kendine şiar edinmiş bir varlık olarak tasvir edilmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl devlet adamlarından olan ve sosyal meseleler karşısında yaptığı tahlileler ile bilinen Sadullah Paşa'nın *On Dokuzuncu Asır Manzumesi* adlı eserinde geçen bazı beyitler değişen şartlar karşısında bilim, teknik ve eğitimin nasıl bir hâle tahvil edilmesi gerektiği ile ilgili bazı ipuçları sunmaktadır. Örneğin ilk beyitte geçen *Erişti evc-i kemâlâta nûr-ı idrakât / Yetişti rütbe-i imkâna kısm-ı mümteniât* sözleri mealen insanoğlunun

idrak ve anlama kabiliyetinin en üst noktaya ulaştığını, gerçekleşmesi imkânsız olan pek çok şeyin kendi çağında gerçekleştiğini dile getirmektedir. Devamında, *Mecâz oldu hakîkat, hakîkat oldu mecâz / Yıkıldı belki esâsından eski mâlûmât* sözleri ile eski devre ait tüm bilgilerin sarsılarak yıkıldığını belirtmektedir. Diğer bir deyişle, dünyayı ve varlığın özünü anlama, kavrama ve öğrenme biçiminde köklü bir değişimin olduğunu ifade ederek maarifin biçim değiştirmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Eski dünyanın varlık anlayışına dayalı bilgi üretiminin günümüz dünyasında artık pek mahal olmadığını, yeni bir tasavvur ve tahayyüle ihtiyaç duyulduğunu belirten Sadullah Paşa, oldukça uzun olan bu eserinin son beytinde son derece vurucu bir ifade terennüm etmektedir: *Zaman zaman-ı terâkki, cihân cihân-ı ulûm / Olur mu cehl ile kâbil bekâ-yı cem'iyyât?* Öz itibarıyla, kendi zamanının artık ilerleme ve bilim devri olduğunu, cehalet ile toplumun ilerlemesinin artık mümkün olmadığını yüksek sesle dile getirmektedir. Buradan mülhem olarak çağın içinde bulunduğu teknik ve bilimsel gelişmeler karşısında eski alışkanlıklarını sürdüren maarifin çağın şartlarına göre oksimoron bir durum olarak telakki edilmesi gerektiği görülmektedir. Farklı deyişle, anakronik bir durumun kabulü kaçınılmaz durmaktadır. Yani eğitimin dışında meydana gelen gelişmelerin ivmesi eğitimdeki gelişmelerden yüksek olduğunda eğitimin bu hâliyle uygulanış biçimine dair derin sorgulamaların ortaya çıkması gerekmektedir. Bu sorgulamalardan birisini Avusturyalı yazar Stefan Zweig, *Dünün Dünyası* (2011) eserinde yapmakta ve yirminci yüzyılın okul-eğitim anlayışı ile çağın hakikatleri arasındaki uyumsuzluğu okulu "öğrenim kışlası" olarak niteleyerek dile getirmektedir. Buradaki kışla benzetmesi zorla ve katı disiplinle insanların bir arada tutularak öğretimin sağlanmasına yönelik, okulun estetik ve cazibeden uzak yönünü vurgulamak için yapıldığı aşikârdır. Hem Doğu'nun hem de Batı'nın edebî metinlerine yansıyan okulla-eğitimle ilgili tenkitler, okulun zamanın ruhuna dair atılımları yapacak çeviklikte olmadığı ve varolan hantal hâliyle beklentileri karşılamadığı yönündedir.

Eğitime yüklenen anlamın derinliği ve eğitimden beklentiler dönemsel olarak değişmektedir. Toplumsal yapının yanı sıra eğitimin siyasetle ve kültürel yapıyla olan hemhâlliği ve içeriği etkilemektedir. Maarifin yahut daha daraltılmış anlamıyla eğitimin en temel ve kadim amaçlarından birisi, varlığa ilişkin bir tasavvur geliştirmek ve dünyada olup bitenler konusunda muhakeme yürütebilecek kapasiteyi insanda geliştirmek olmuştur (Gündüz, 2016). Bu temel amaca istinaden de eğitimde kullanılan tüm metodoloji, araç-gereç, öğretmen-öğrenci ilişkisi, okul içindeki ve okul dışındaki öğrenme alışkanlıkları ve biçimleri tümüyle farklılık göstermektedir. 19. ya da 20. yüzyılın kitlesel eğitim anlayışı gözetim altında tutulan, yapı iti-

barıyla hapishaneleri andıran yerlerde sürdürülen, disiplinin katı formlarının çekinilmeden kullanıldığı, kişilerin yetenek ve potansiyellerini geliştirmekten çok seri üretim yapan fabrikalara iş gücü meydana getiren, yoğun endoktrinasyon ile siyasallıkla yüklü bir süreci ihtiva etmekteydi. Çünkü aynı zamanda ideolojiler çağı olarak da tavsif edilen bu dönemde eğitim bir toplumsal mühendislik gerçekleştirmek adına, siyasetin en önemli enstrümanları olarak kabul edilmiş ve hem örgün hem de yaygın eğitimde politik araçlar fazlasıyla kullanılmıştır.

Felsefe, din, bilim, teknoloji, sanat yahut eğitimin varlığın ne'liğine ilişkin ortak açıklama çabasının yanı sıra özellikle esrarı keşfedilen yahut künhe vâkıf olunan varlığın formatmda bilim ve teknik-teknoloji aracılığıyla değişiklik yapma ve kontrol etme çabası da oldukça dikkate değerdir. Dış dünyada olan varlığı değiştiren ve daha gelişmiş bir yapıya sahip günümüz insan türünün öncekilerden temel farkı tekniği-teknolojiyi daha hızlı öğrenmesi ve insan hayatına uyarlamasıdır. Bu bağlamdan ele alındığında günümüz insanını yani *Homo sapiens*i daha eski tür olan *Homo faber*den ayıran vasfı bilişsel yeteneklerini daha komplike kullanabilmesidir ve daha karmaşık teknolojiyi geliştirebilmesidir. Tüm bu biyolojik-sosyal dönüşümün gerisinde elbette ki eğitimin payı son derece yüksektir ve iktidarın farklı formları aracılığıyla gerek insan bedeni gerekse sosyal çevre üstündeki hakimiyetin elde bulundurulmak istenmesi amaçlanmıştır. Transhümanizm tartışmalarının gerisinde de insanın biyo-iktidarını sağlama ve insan bedeninin geleneksel formatının dışında bir format ile tasarlanmasının amaç ve çabası söz konusudur. Klichowski (2015), transhümanizm tartışmalarının gerisinde insan bedeninin "mükemmele" eriştirilmesi konusundaki Aristoteles'ten beri süregelen her varlığın mükemmele erişme konusundaki ontolojik anlayışa dikkat çekmektedir.

Eğitimi tüm gelişmiş enstrümanlarıyla ve metodolojisiyle hakkını vererek kullanan toplumların daha gelişmiş ve "üstün" ya da "mükemmel" bir aşamaya geçme süreci diğerlerinden hızlı olmuştur ve üstünlüğü de ellerinde bulundurmuştur. Günümüz dünyası için de bu hakikat, varlığını sürdürmektedir. Gelişmiş eğitim sistemlerine ve teknik güce sahip toplumların diğerleri karşısındaki tahakküm edici tutumlarının gerisinde sahip oldukları bu imkânlar bulunmaktadır. Ancak burada tüm bu gelişmelerin sonucunda insanı tek boyutlu bir varlığa dönüştürme ya da indirgeme sorunsalını da gözden çıkarmamak gerekmektedir. İnsanın üstün ve gelişmiş aklıyla meydana getirdiği bilim ve teknolojinin sonucunda bunun bir esiri olma tehlikesi ve dünyadaki varoluş amaçlarının gerisinin arka plana itilmesi de söz konusu olabilir. Eğitimi transhümanizm tartışmaları ile kesiştiren ve ortak payda da buluşturan tartışma konularından birisi de budur.

Daha gelişmiş bir insan türüne ya da insan sonrası (posthuman) bir varlığa doğru olan yolculukta bir geçiş aşamasına tekabül eden transhümanizm tartışmaları insanın tekillik içerisinde bir boyuta hapsedilmesine de zemin oluşturmakta mıdır? Bununla birlikte insanın kendi bedeni üzerindeki kontrol ve yönetme hakkı konusundaki özgürlük anlayışı da transhümanizm konusunda ele alınan başlıklardan birisidir ve Klichowski'ye göre insanların kendi bedenlerinin farklı formatlarda dönüştürülmesi konusunda "morfolojik bir özgürlüğe" sahip olup olmadığı ele alınmaktadır. Ayrıca yine ona göre transhümanizm, insanın evrimin yeniden tanımlanmasıdır ve evrimin ikinci fazı olarak siborglaşma-insandışılaşma sürecinin başlamasıdır. Tüm bu başlıklar insan özgürlüğünün ne olduğu ve nerede başlayıp nerede bittiğine dair felsefi tartışmaları da beslemektedir (Klichowski, 2015).

Transhümanizm gibi insan bedeni üzerindeki tahakkümü ifade eden gelişme ve tartışmaların neşet ettiği yerin ağırlıklı olarak bilim ve teknoloji üzerindeki kontrolü elinde bulunduran Batı medeniyetinin olması şaşırtıcı değildir. Zira her medeniyetin varlık ve dünya tasavvuruna bağlı olarak benlik algısı da idraki de farklıdır (Kalın, 2016). Transhümanizmden önce hümanizme hamledilen anlamın mahiyeti üzerine eleştirel bir bakış sergileyen Cemil Meriç'in "sosyolojik terbiyenin ilk şartı kelimeler cangılında soğukkanlı ve aydınlık olmak" gerektiği yönündeki ikazına uygun hareket etmek de yarar vardır ve kelimenin hangi anlamla ele alındığını iyi tahlil etmek gerekmektedir. Zira kavramlar, doğdukları toprakların kültürü ile yoğrulmaktadır. Hümanizm kavramına da bu minvalde hayli sert bir tenkit getiren ve şüpheyle yaklaşan Meriç'e göre (1980) hümanizm; Batı içi dinin yerine ihdas edilen yeni bir dindir, dahası bir puttur. İnsanı mükemmelleştirmek adına yapılan her şeyi bu daire içinde ele alan Meriç, Batı'nın bu tavrını samimi ve hasbi bulmaz; insanın gereğinden fazla yüceltilerek tanrılaştırılmasını tehlikeli addeder. Batı'nm ve Doğu'nun insan benliğine bakış açısındaki farklılık ve dünyada bulunma gayesi temelinde ortaya çıkan tefrika da hümanizm bağlamında kendini derinden hissettirmektedir. Doğu, hikmetin peşinden koşan bir medeniyet geçmişine sahip bir coğrafya olarak insanın dünyadaki bulunma süresinin geçiciliğine ve insanın Tanrı karşısında acizliğine hükmetmiş, insan yetiştirme düzenini bu anlayış üzerine kurmuştur.

Batı, aklm muhteris olmaya başladığı çağla birlikte ve özellikle "Tanrıyı öldürdükten sonra" insanı merkeze alan ve onu ölümsüzleştirme çabası içerisinde bir yoğun çaba neticesinde sosyal düzen ve insan yetiştirme anlayışı kurgulamıştır. Batı'nm insanı, daha teknik boyuttaki tasavvuru ve bilimi-teknolojiyi-eğitimi bu minvalde kullanması insan bedeni üzerindeki

kontrol ve değişim çabalarını da hızlandırmaktadır. Tam bu noktada iktidarın topolojisi üzerindeki değişimi ele almak da gerekebilir. Örneğin Foucault'nun tahayyülündeki iktidarda artık fiziksel olarak birilerini ortadan kaldırmak muktedirliğin eski bir veçhesi iken çağdaş dünyada iktidar, bedenler üzerinde Foucault'bun biyoiktidar olarak isimlendirdiği usulle gerçekleşmektedir ki aslında bu tam da transhümanizm olgusunun gerçekleşmiş hâlidir. Yani insan bedeni üzerinde her türlü kontrol kurma ve farklılık oluşturabilme yetkesine sahip olma iktidarın yeni yüzüdür. Byung Chul-Han'ın (2015) deyimiyle bu hâliyle iktidar artık "bedenlerin itinalı idaresi" ile bedeni disiplin altına almaktır.

Tekno ve Biyo-İktidar Kurmanın Enstrümanı Olarak Eğitim

Eğitim, uzun süre bir iktidar aracı olarak kullanılmış ve otoriteyi temsil eden kişi ya da kurumlara karşı itaati öğreten, makbul vatandaş tanımı içine giren davranışlar ürettiren ve varolan toplumsal düzene rıza üreten bir mekanizma etrafında sürdürülmüştür. Daha yakın zamanda ise eğitim iyi insanı-iyi vatandaşı meydana getirmenin bir aracı olarak tasavvur edilmiştir. Müfredat aracılığıyla ve devletin yoğun endoktrinasyon uyguladığı okullarda verilen kitlesel eğitim büyük ölçüde yeniden üretimin itici gücünü meydana getirmiştir. Ancak zamanla eğitimin hem tanımında hem de içeriğinde meydana gelen değişme, eğitimdeki uygulamaları da hızla değişime sürüklemiştir. Özellikle endüstriyel gelişmeler ve bilimsel ilerlemeler neticesinde yetersiz kalan geleneksel pedagojik eylemler gittikçe yerini daha modern uygulamalara terk etmek zorunda kalmaktadır. Diğer bir anlatımla bir pedagojik devrimden söz etmek gerekebilir. İşte tam burada endüstriyel gelişmelere bağlı olarak Endüstri 1.0, Endüstri 2.0, Endüstri 3.0 ve Endüstri 4.0 gibi gelişmeler eğitimi de benzer bir dizi hâlinde değişime zorlamaktadır. Endüstri 4.0, artık günümüzde internetin ve gelişmiş teknolojinin hayatın her alanını yoğun şekilde kontrol etmesi, bilginin hızla çoğalması ve kolay erişilebilir olması, okullardaki öğretimin ivme olarak okul dışındaki alanlardan geride kalması ve buna bağlı olarak da alışılageldik pedagojik kalıpların ortadan kalkması gibi anlamlar ihtiva etmektedir. Dolayısıyla, Endüstri 4.0 çağında Eğitim de 4.0 düzeyinde olmalıdır ki açık bir anakronizm ortaya çıkmasın. Buradan hareketle öğrenmenin doğasında da zamana ve teknolojiye bağlı olarak değişim kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Eisenberg'e göre bedende, uzuvlarda ve öğrenmenin aracı olan duyu organlarında meydana gelecek değişimler ve bu uzuvların biyolojik sınırlarından çıkması ve öğrenmenin biçim ve yapısının değişmesi anla-

mına gelmektedir. Eisenberg, önemli bir argüman ileri sürerek transhümanizm ile öğrenmenin "bedenleşeceğini", bedenin gelişmiş organları ile öğrenmenin son derece kolay, hızlı ve pratik gerçekleşeceğini savunmaktadır (Eisenberg, 2019). Özellikle kompleks, zor ve disiplinler arası konuların öğrenilmesinde bu türden bir gelişmenin olması insan öğrenmesinin morfolojisini tümüyle değiştirebilir. Kısacası bedendeki öğrenmeye ilişkin ortaya çıkan biyolojik özellikler arasındaki algı, bilinç, zihin, biliş tarzları, refleksler, beynin öğrenmeye dönük alanlarındaki kimyasal değişimlerin beyin-makine etkileşimi neticesinde yeni süreçte kökten etkilenmesi öğrenmeleri ve eğitimin yapısını kökünden sarsacaktır. Bununla birlikte eğitimin önemli bir parametresi olan doğal yeteneklerin yanı sıra tekno-yeteneklerin ortaya çıkması ve bu yetenekler sayesinde derin ve farklı öğrenmelerin ortaya çıkması eğitimin yeni gündemini meydana getirecektir.

Transhümanizm ve eğitimi kesiştiren nokta ise *sapiens*in bilim ve teknolojiyi araçsallaştırarak çeşitli etik kaygılar gütmeden insanın biyolojik yapısı üzerindeki değişim yapma çabası ve öğrendiklerini bu uğurda seferber etmesidir. Farklı ifadeyle, bilimi ve bilimsel gelişmeleri insanlığın ortak yararına kullanmanın ötesinde insanı milyonlarca yıllık biyolojik formatınm dışında bir posthuman safhasına eriştirme, biyolojik ölümsüzlüğü elde etme konusunda çabalar üretme gibi konularda transhümanist gayeleri görmek mümkündür. Elbette ki bunun için de yoğun şekilde eğitimi, teknolojiyi ve bilimi araçsallaştırmak kaçınılmaz olmaktadır. Etik kaygı gütmeden gerçekleştirilen genetik operasyonlar ve türleri değişime zorlayan deneyler neticesinde elde edilen kümülatif bilgi eğitimle üretilmekte ve en nihayetinde bu birikim insan hayatının çeşitli safhalarına transfer edilmeyi beklemektedir. İlginç bir şekilde Harari (2015), canlılar üzerindeki genetik oynamaların gerisinde bulunan kapitalist amaçlara, daha fazla kâr elde etmek için yapılan "bilimsel müdahalelere" dikkat çekmektedir. Diğer bir ifadeyle *Homo sapiens*, öğrendikleri ile hayatın yasalarını değiştirmeye yönelik zorlayıcı uygulamaları her geçen gün denemekten geri durmamaktadır. Harari'nin iddiaları burada önemlidir ve dikkate alınmalıdır. Transhümanizme eğitimle giden süreçte insanların biyoloji ile teknolojiyi sentezleyerek yeni bir türü meydana getirmek istemesi bazı kişilerin biyonik bir hayatı kurguladıklarını göstermektedir ve teknolojinin araçsallaştırılarak yeni bir iktidar kurmaya doğru adım attıkları ortadadır. Bilimsel ve teknolojik üstünlük artık yeni bir iktidar formatıdır ve eğitim sistemleri çok güçlü olan ülkelerde üretilen bilimsel-teknolojik gelişmeler diğerlerine karşı elde edilen tahakküm gücünün de sembolik değerini oluşturmaktadır.

İnsanın en hayati organlarına yapılan dışsal müdahaleler, nanoteknolojik çiplerle yapılan kontrol ve işlemler, üretilen çeşitli yapay organlar insa-

nın beşer hâlinden ve fanilik sıfatından uzaklaştırılma ve "üstün" bir formata kavuşturulma arzusunun ürünleri olarak değerlendirilebilir. Bu yolda eğitime yüklenen anlam ve üretilen içeriklerin yeni bir pedagojik bilinç meydana getirdiği muhakkaktır. Yapay zekâ algoritmaları ve ileri yazılım teknolojileri gibi eğitimde artık trend olarak ele alınan çalışma başlıkları bu minvalde ele alınabilir ve endüstrileşmiş hâliyle insan ömrünü ve sağlığını iyileştirmeye dönük sektörlerin kâr marjlarının yüksekliği bu konudaki eğilimi fazlasıyla göstermektedir. Hasar gören organların tamiri, işlevini yitirmiş organları yeniden işlevsel hâle getirme ya da tümüyle bir şekilde kaybolmuş-doğuştan gelişmemiş organların yerine ilgili organın görevini yerine getiren organları 3D yazıcılar ve diğer teknolojik gereçlerle üretmek biyolojik alana olan yoğun etkinin sonuçlarıdır. Burada nasıl bir tavır alınacağı ise tartışmalı bir konudur. Tıbben yetersiz organların yerine yenilerini meydana getirmek insanoğlunun hayatında bir refah ve kolaylık meydana getirmekte ve medikal olarak bir yarar sağlamaktadır. Ancak özellikle yarı insansı-yarı robotsu bir tür meydana getirme ya da siborglar oluşturma gibi amaçlar korkutucu birtakım senaryolar veya distopik kurguları kendiliğinden meydana getirmektedir. En nihayetinde tekno-iktidarın ortaya çıkartacağı bu yeni tür varlık kontrolden çıkıp *Homo sapiens*in varlığına son verebilir ve bu durum bilim kurgu filmlerindeki kehanetlerin gerçeğe dönüşmesi anlamına gelebilir. İşte bu noktada eğitimin, bilimsel çabaların ve üretimin etikten ve ahlaki değerlerden arındırılarak gerçekleştirilmesinin ne gibi sonuçlar ortaya çıkartabileceği konusu yeniden tartışma gündemi hâline gelmektedir. Ayrıca diğer bir pedagojik tartışma gündemi ise bu süreçte eğitimdeki eşitsizliklerle ilgili olacağı düşünülmektedir. Transhümanizm, gelişen teknolojilerle bedenleri dönüştürerek varolan yapısından ve sınırından öteye taşıdığında bazıları için öğrenme doğal formatından daha ileri olacağı için bu "şanslı" kesimin, ilgili teknolojiye erişemeyecek sosyal sınıflara göre tahakküm kurucu bir eşitsizlik meydana getirmesi söz konusu olabilir. Zira bu türden bir teknolojiye sahip olmak belirli bir ekonomik sermaye gerektirmektedir.

Geçtiğimiz yüzyılda özellikle ABD ve Rusya arasında meydana gelen uzay araştırmaları yarışı ve Rusya'nın ABD'ye göre bu konuda bazı mevziler kazanması ABD'de eğitimin yeniden kurgulanmasına yol açmış ve bu yönde sil baştan bazı adımlar atılmıştır. Öğrencilerin öğrenme biçimlerinin ve bireysel farklılıklarının bu süreçte dikkate alınmasından tutalım da özellikle bilimsel-teknolojik alanda sıçrama sağlatacak kişilerin daha elitist şekilde yetiştirilmesine yönelik dönüşüm söz konusu olmuştur. Benzer bir dönüşümü günümüzde de görmek mümkündür. Özellikle ileri teknoloji ve mühendislik gerektiren alanların daha seçkin bir eğitimle verilmesi ve bu

alanlardan alınan diplomaların sembolik gücü önemli bir rağbet de meydana getirmiştir. Bu alanlardan biri olan biyo-mühendislik, insan bedeni üzerindeki mühendislik gerektiren teknolojik müdahaleler ve çalışmalar tıbbi birtakım yararlar ortaya koyduğu gibi insanoğlunun dizginlenemeyen hırslarının neticesinde nereye varacağı belli olmayan bazı sonuçları da meydana getirebilir. Bundan binlerce yıl önce kendi sınırlı alanında biyolojik ihtiyaçlarını gidermek ve hayatta kalmak için beceri geliştirmeye çalışan insan türünden günümüzde yoğun ve ileri teknoloji ile yapay organlar üreten ve "üstün" insan elde etme çabası güden bir insana doğru giden süreçte eğitimin rolü oldukça fazladır. Eğitilmiş ve gelişmiş bir zihne sahip modern insan, atalarının arkaik güdü ve ihtiyaçlarından bambaşka ve daha komplike güdülerle hareket etmektedir. Ancak bunu meydana getirirken de yıkıcı köklerinin etkisiyle hem ekosisteme, diğer canlılara ve iklime hem de birbirine zarar vermekten de geri durmamaktadır.

Transhümanizm ve sonrasında ortaya çıkacak posthümanizm ile ölümü "yenmiş" bir tür elde etmek mümkün olacak mıdır? Bilinmiyor fakat burada da yine Doğu ve Batı medeniyetleri ile insan yetiştirme-eğitim düzenleri arasındaki tefrikanın izlerine rastlamak mümkündür. Doğu için bir *ba'sü ba'del mevt* hakikati vardır ve bu inanca dayalı bir pedagojik anlayış geliştirmiştir. Batı medeniyetinin insanın ölümü karşısındaki tavırları daha profan bir sosyal düzeni inşa etmeye başlamasından beri ölümü ve modern insanı rahatsız edici her şeyi insan hayatından tümüyle çıkarma çabası söz konusudur. Nitekim Philippe Aries'e göre modern Avrupa'da ölüme ve ölümlü oluşa bakış değişmiş ve ölüm ritüelinin sosyal yönü fazlasıyla kabuk değiştirmiştir. Nitekim bugün ölümden ve acıdan bahsetmek utanç vericidir (Aries, 2015). Bu bağlamdan ele alındığında acıdan ve ölümden kaçan bir insanın arayışı haz ve ölümsüzlük olmaktadır ve bu da yeni birtakım yeni sonuçlar meydana getirmektedir. Transhümanizmin ortaya çıkmasında bu düşüncenin etkisi oldukça yüksektir. Zira Doğu medeniyeti için ya da daha doğrusu İslam'a inanan milletler için ölümsüzlük diye bir olgu yoktur ve ömür muayyendir. Uzaması ya da kısalması mümkün değildir. Bu anlayış farklılığı Transhümanizm çabalarının daha çok, teknolojinin geliştiği Batı merkezli olmasına da zemin oluşturmuştur. Bununla birlikte farklı medeniyetlerin kadim edebi eserlerine bakıldığında insanoğlunun "ölümsüzlük" arzusunun yeni bir olgu olmadığı da görülebilir. Örneğin Gılgamış destanı, Lokman Hekim efsanesi gibi yazınsal türlerde bu olguya rastlanabilir. Benzer şekilde mitolojik anlatılarda yer alan yarı-tanrı Prometheus'un Zeus'tan ateşi çalma serencamı da bu yönde ele alınabilir. Ya da Köksal'ın (2019) dikkati çektiği üzere istediğini kendinde başka ve "her şeye kadir" bir varlığa yaptırma arzusunun ürünü olarak Alaaddin'in Lambası ve cin

masalı da bu minvaldedir. Tüm bu ve benzer örnekler insanoğlunun eski zamanlardan beri kendi doğal biyolojik ve mental sınırlarını aşmaya çalıştığını, gücünün sınırlarını zorlayarak bir hükmetme arayışı içinde olduğunu göstermektedir. Çelik'e (2017) göre geliştirilen teknolojik cihazlar sayesinde insan artık doğa ile olan bağını kesmek ya da doğaya olan bağımlılığını azaltmak gibi bir anlam taşımaktadır. Bu anlam aynı zamanda insanın kendi bedeninin sınırlarını aşma çabasıdır ve bedenin "utanç" verici eğilim ya da işlevlerini ortadan kaldırma ve nihayetinde ölümü "ortadan kaldırma" niyetidir. Bu niyet Braidotti'ye (1993) göre insanın ölümü bir "son" telakki etmesinden kaynaklıdır ki bu durum esasında İslam toplumları için pek geçerli bir olgu değildir. İslam toplumlarmda ölüm bir son olarak telakki edilmez, bir hayattan diğerine geçiş aşaması olarak ifade edilir.

Eğitimi Değişime Zorlayan Gelişmeler ve Yeni Bir Anlam Arayışı

Transhümanizm, insanın faniliğine dair emarelerin ve bedeni üzerinde meydana gelen istenmeyen değişimlerin önüne geçmek, yaşlanmayı ortadan kaldırmak, hastalık gibi durumlardan tümüyle insan vücudunu arındırmak gibi şu an için ütopik gelen amaçlar taşımaktadır. Bununla birlikte transhümanizm insanın mental özelliklerinin ve becerilerinin üst noktaya taşınması gibi bir başka amacı da söz konusudur (Çelik, 2017). Şüphesiz ki bu amaçların yerine getirilmesinde en önemli destekleyici araç bilim-teknoloji ve eğitimdir. Eğitimin artık klasik tanım ve anlamının ötesine geçmesi ve ileri teknolojik unsurlarla desteklenmesi, insanın ahlaki, kültürel ya da sosyal değerler üreten ruhsal yönünün paranteze alınarak salt bedeni üzerindeki "iyileştirmelerin" temele alınması, faniliğine ilişkin "bedensel kusurların" giderilmesi yeni bir anlam inşa çabası olarak nitelenebilir. Bu durum aynı zamanda insanın "tekillik" aşamasına (transhümanizm) geçmesi demektir.

Transhümanizm ve insanın geleceği hakkında yaptığı çalışmalarla dikkat çeken Ray Kurzweil'in *İnsanlık 2.0* adlı eserine göre bu aşamalar sırasıyla şu evreleri içermektedir: İlk evrede fizik ve kimyanın yapısında evrimleşme, ikinci evrede DNA'nın evrimi, üçüncü evrede sinir sistemi ve beynin yapısında oluşacak evrim, dördüncü evrede teknolojik donanımlarda oluşacak evrim beşinci evrede ise teknoloji ve insan zekâsının birleşimi ve son evrede ise madde ve enerjinin örüntüsünde meydana gelen birliktelik şeklindedir. Kurzweil'e göre tekillik sayesinde insan artık biyolojik kısıtların ötesine geçebilecek, kendi yazgısını eline alacak ve ölümlülüğüne ilişkin kararı kendisi verebilecektir (Kurzweil, 2016). Farklı anlatımla yük-

sek teknoloji üretecek pedagojik gelişmelerle evrimin üst basamaklarına hızla geçebilecektir. Tüm bu evrelerin gerçekleşmesi ise klasik anlamdaki eğitimle ortaya çıkacak bir hakikat değildir. Eğitimin içeriğinden tutalım da bilginin üretilme ve öğretilme formatına kadar yeni bir anlayışın olması zorunludur. Günümüzde bilgi ve bilginin üretim araçları yeni bir iktidar formudur. Dolayısıyla, hızla gelişen teknolojiyi ancak iyi bir eğitim ortaya çıkartabilmektedir ve bu eğitimi sunan okulların ya da kurumların sembolik değeri artmaktadır. Bu okullara olan rağbet de hayli yüksektir ve her geçen gün artmaktadır. Eğitimi kalkınma ve gelişmenin en önemli aracı olarak düşündüğümüzde günümüzde ağır sanayi ürünlerinin yerine artık ileri teknoloji üreten ülkelerin diğer ülkeler üzerindeki tahakkümünü bu sayede ortaya çıkardığı söylenebilir. Bundan dolayı da geleceği tasarlayacak ve geleceğe yön verecek kişilerin iyi eğitim veren yerlerde yetiştirilmesi ülkelerin stratejik hamleleri içinde yer almaktadır. Transhümanizm olarak nitelenen süreci de tasarlayacak olan ileri teknolojiyi üreten ve bunu insan bedeniyle buluşturabilecek çeviklik ve kabiliyete sahip eğitimli kişiler olacaktır. Zira bilim ve teknoloji artık evrenin bilinmezliğini açıklama işlevinin de ötesinde kontrol işlevini daha çok öne çıkartmaktadır ve bu kontrol insan bedeni üzerinde yoğunlaştığında transhümanizmin evreleri ortaya çıkmaktadır. Gittikçe artan ve insan hayatı üzerinde belirleyiciliği-etkisi çoğalan teknolojinin insan bedeni üzerindeki denemeleri ve biyolojik sınırları yeniden belirleme girişimleri etik konusundaki yerleşik anlayışı da sarsacak ve politik olarak değişime zorlayacak gibi durmaktadır.

Dağ'ın (2017) dikkati çektiği üzere ise insanoğlu, bilim ve teknolojiyi kullanarak bir "yeryüzü cenneti" inşa ederek Tanrı'dan rol çalmaktadır. Yine Dağ (2017), bu noktada transhümanizm tartışmaları din ve bilimi karşı karşıya getirmektedir. Olup bitenlere daha teolojik çerçeveden bakıldığında varolan yapıyı ve düzeni bozucu gelişmeler dinen sakıncalı addedilebilmektedir ve insan bedeni üzerindeki müdahaleler hem ahlaki bulunmamakta hem de yerleşik dini kaidelere karşı görülmektedir. Bununla birlikte dinden arındırılmış bakış açısı tüm bu gelişimlerin bilimdeki gelişmelerin kaçınılmaz bir sonucu olarak görebilmektedir. Dağ'ın (2017), transhümanizm konusundaki argümanlarına bakıldığında bu "yeni türün" ortaya çıkmasında interdisipliner bir durum söz konusudur ve filozof, sosyolog, genetikçi, biyolog, mühendis, tıp doktoru vb. pek çok kişinin iş birliği ya da "cürm-ümeşhutluğu" vardır. İşin bu veçhesine yakından bakıldığında yüksek eğitimin etik kodlarının da değişime zorlandığı ve insanı yeni bir formata taşıma konusunda pek çok disiplinin yapıbozumcu tutum içerisinde olacağı, yerleşik mesleki değerlerin yerinden edileceği de ileri sürülebilir. Örneğin felsefe cephesinden ele alındığında aksiyolojik olarak

hangi değerlerin artık bu yeni tür için geçerli olacağı ya da buna ihtiyaç duyulup duyulmayacağı bir tartışma konusu hâline gelebilir. Tıbbi açıdan bakıldığında insan bedenine yapılacak bu müdahalelerin ne denli sağlıklı olacağı ya da tıp etiğine uygun olup olmayacağı gündemi meşgul edebilir. Hukuki yönden, sosyolojik açıdan ve en önemlisi pedagojik açıdan da yeni tartışmalar ortaya çıkacaktır.

Transhümanizm sürecinde ya da posthumana ulaşıldığında bilindik anlamda bir eğitimden artık söz etmek mümkün olacak mıdır? Bu ve benzer tartışma başlıkları pek çok disiplini kesiştirecek yeni akademik ve entelektüel konular olarak karşımızda durmaktadır. Teknolojideki yoğun ve hızlı gelişme bu kulvardaki rekabetten dolayı üniversiteleri kapitalizm ile ister istemez el sıkışmaya itmektedir. Bilişsel kapitalizm olarak nitelenen bu durum üniversitelerin varlık amacını da değiştirmekte ve endüstriyelleşmesine zemin oluşturmaktadır. Üniversitelerde ya da üniversitelerin desteklediği kuruluşlarda gerçekleştirilen çalışmalar insan eliyle doğaya yapılan çeşitli müdahalelerin etkilerini taşımaktadır. Transhümanizm ile ilgili çalışmaların da itici gücünü bilimin üretildiği üniversiteler oluşturmaktadır ve bu konuda meydana gelen heyecan verici ya da ilgi uyandırıcı gelişmeler alt kademelerdeki bireylerin öğrenme biçimlerini de değişime zorlamaktadır. Yapay zekânın ya da benzer ileri enstrümanların entegre edildiği dijital uygulamalar eğitimde ve öğretimde klasik tanımı değişme zorlayarak öğrenme hızını, öğrenme biçimini, öğrenme ekosistemini kişiselleştirerek okulun dışına çıkarmakta hatta bu gelişmeler okulun en önemli rakibi hâline gelmektedir. Braidotti (2019), günümüzde asıl sermayenin enformasyon verisi olduğunu dile getirmektedir. Veri madenciliği ile büyük verilerin yapay zekâ algoritmaları ile işlenmesi insan hayatının bilimsel-teknolojik gelişmelerle değişime zorlanması anlamına gelmektedir. Biyo-genetik gelişmelerin de transhümanizm ile yolları kesişmekte ve bu yöndeki eğitimin formatını da şekillendirmektedir.

Sonuç

Transhümanizm ve eğitim tartışmalarını yoğunlaştıracak birkaç noktadan söz edilebilir. Birincisi insanın varlık anlayışı ve dünyadaki bulunma nedenine dair teolojik-felsefi sorgulamalar neticesinde elde edilecek sonuçlara ilişkindir. İkincisi ise insan bedeni üzerinde yapılan dışsal ve radikal müdahalelerin yerleşik ve mevcut ahlak-etik anlayışını ve insanların ahlaki değerlerini değiştirip değiştirmeyeceğidir. Diğer bir tartışma noktası ise "başarılması" hâlinde yani insan-sonrası yeni bir varlığa erişilmesi durumunda dini değerlerde, inançta, felsefede, sosyolojide, eğitimde, hukukta

vb. ne gibi değişimler olacağıdır. Transhümanizm neticesinde insan beyninin öğrenme sınırlarının bilimsel-teknolojik müdahalelerle olağanüstü şekilde genişletilmesi eğitimin yapısını ve formatını değiştirecek ve bu konudaki yerleşik ezberi bozacaktır. Teknolojideki gelişmeler mesleklerin uygulanma biçimini değiştireceği için bu mesleklere yönelik verilen eğitimler de yeni duruma uyarlanacaktır.

Makinelerin de tıpkı insanlar gibi öğrenebileceğine ilişkin tartışmalar ya da öngörüler geçtiğimiz yüzyılda da vardı. Örneğin 1959'da Cahit Arf'ın (Matematik dehası) "Makineler Düşünebilir mi ve Nasıl Düşünebilir?" adlı çalışması bunun en önemli örneklerinden birisidir. Aradan geçen yarım asırdan fazla sürede çok hızlı değişmeler söz konusu oldu ve bilgisayar teknolojileri ile internetin hayatın her alanına hâkim olması, dışarıdan kontrol edilen "akıllı" makinelerin yaygınlaşması makinelerin yazılım mühendisliği algoritmaları ile öğrenebildiğine önemli bir delil olarak ele alınabilir. Transhümanizm sonrası insan bedenine entegre edilecek yapay organlar ya da teknolojik aparatlar insanın öğrenmesini sınırlayan biyolojik ya da psikolojik faktörleri bertaraf edebilir. Öğrenilmesi zor konuların ya da kavramların kolaylıkla öğrenilmesi, yeni dillerin kısa sürede konuşulabilmesi, zorlu problemlerin hızla çözüme kavuşturulabilmesi gibi durumlar eğitim alanında kendini gösterebilir. Bu tür gelişmeler okulu klasik anlamda işlevsiz kılabilir hatta tümüyle ortadan kaldırabilir. Ancak teknolojideki büyüleyici ve hızlı gelişme insan hayatına ne kadar belirli alanlarda kolaylık getirse de teknofobinin ortaya çıkması ve distopik kurgulardaki durumların ortaya çıkmasına dayalı endişelerin yükselmesi de söz konusu olabilmektedir.

Kurzweil'e göre ise insanlık hâlihazırda *insandan kusursuz makinelere geçiş dönemi* içinde yer almaktadır. Özellikle yapay zekâ çalışmalarındaki hızlı ilerleme ve bu zekanın mevcut biyolojik zekânın bilişsel yetilerinden kat kat yüksek olması gelecekteki senaryolar hakkında bazı ipuçları vermektedir. İnsan hayatında kusur addedilen yaşlılık ya da hastalıklar gibi arızi durumların ortadan kaldırılması ve insan bedeninin bu hâllerden uzaklaştırılması ancak biyolojik yapının teknoloji ile format değiştirmesi ile mümkün görünmektedir. Belleklerin güçlendirilmesi, duyu organlarının yapısının ve kapasitesinin değişmesi, beynin yapısındaki ve kapasitesindeki gelişmeler transhümanizm sürecinde insan öğrenmesini yani eğitimi yakından ilgilendiren konulardır. Gelişmiş üniversitelerde laboratuvar ortamlarında biyolojik alandaki çalışmalar ve üretilen yapay organlar ya da çeşitli teknoloji kuruluşlarının tasarladığı, insansı özellikleri gittikçe daha fazla başarabilen robotlar *sapiens*in geleceğine dair bazı endişeleri ortaya çıkartmaktadır. Ancak bu gelişmeler bazıları için bir umut ya da heyecan

verici ilerleme olarak da telakki edilebilir. Bu tefrikanın gerisinde varlığa ilişkin anlayış ve ahlaki değerler söz konusudur. Kısacası, sözün başında da denildiği gibi içinde bulunduğumuz "terakki" zamanı insana, doğaya, evrene, topluma, eğitime, dine, hukuka, felsefeye vb. bakışı değiştirecek yoğunlukta ve güçte bir enerjiye ve zorlamaya sahiptir.

Son olarak eğitimle ilgili tartışmalara bedensel-mental kusurlardan ya da engellerden dolayı öğrenmenin tam olarak gerçekleşmemesi ve bunun ileri teknolojik gelişmelerle aşılabilir bir olguya dönüşmesini de eklemek yerinde olacaktır. Pek çok insan ya doğuştan getirdiği ya da sonradan ortaya çıkan bedensel engelleri yüzünden duyu organlarını ya da bedeninin bazı bölümlerini yeterince kullanamamaktadır. Ya da mental geriliği olanlar öğrenme geriliği ya da yavaşlığı içinde olabilmektedir. Transhümanizm tartışmaları, öğrenmenin önündeki bu engellerin artık aşılabileceğine dair bazı vaatlerde bulunabilir ve bu sayede pek çok olumsuz tarafı ya da endişe oluşturan yönlerinin aksine olumlayıcı bir yön sunabilir. Zihinlerin kontrolü ve zihinle eşyaların kontrolü, beyinler arasında etkileşim kurabilme gibi şimdi bizlere uzak görünen bazı distopik başlıklar yakın zamanda hayatın olağan bir parçasına dönüşebilir. Öz itibarıyla, yüzyıllardır insan kendi sınırlı biyolojik yapısıyla ürettiği epistemenin formatında hızlı teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişimler kaçınılmaz görünmektedir. Tüm bu gelişmelerin insanın doğaya ve diğer canlılara ya da birbirine zarar veren, yok edici-yıkıcı sonuçlara yol açması ya da bu amaçla kullanılması en büyük korkuyu oluşturmaktadır. Ancak insanların ve toplumun üstün yararını sağlayacak türden gelişmeler olması ve bunların eğitime uyarlanması ise büyük bir kazanım olarak nitelenebilir.

Kaynakça

Aries, Philipppe. (2015). *Batı'da Ölümün Tarihi* (çev. Işın Gürbüz). İstanbul: Everest Yayınları.

Braidotti, Rosi. (1993). "Embodiment, sexual difference, and the nomadic subject". *Hypatia, 8:* 1-13.

Braidotti, Rosi. (2019). *İnsan Sonrası, Pek İnsanca: Bir Posthümanistin Anıları ve Emelleri. Cogito,* 95-96, 53-97.

Chul-Han, Byung. (2015). *Şiddetin Topolojisi* (çev. Dilek Zaptçıoğlu). İstanbul: Metis Yayınları.

Çelik, Ezgi Ece. (2017). "İnsan ve Sonrası". *Felsefi Düşün,* 9: 31-45.

Dağ, Ahmet. (2017). "Hümanizmin Radikalleşmesi Olarak Transhümanizm". *Felsefi Düşün,* 9: 46-68.

Gündüz, Mustafa. (2016). *Maariften Eğitime:* İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

Eisenberg, Michael (2019). "Transhumanism and Education: Embodied Learning in an Era of Altered Bodies". *International Conference in the Learning Sciences*, 1823-1830.

Hariri, Yuval Noah. (2015). *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi* (çev. Ertuğrul Genç). İstanbul: Kolektif Yayınevi.

Kalın, İbrahim. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam-Batı İlişkileri Tarihine Giriş*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Klichowski, Michal. (2015). "Transhumanism and the idea of education in the world of cyborgs". The Educational and Social World of a Child. Discourses of Communication, Subjectivity and Cyborgization (Editör: H. Krauze-Sikorska ve M. Klichowski) içinde. ss. 431-438, Poznan-Poland: Adam Mickiewicz University Press.

Kurzweil, Ray. (2016). *İnsanlık 2.0* (çev. Mine Şengel). İstanbul: Alfa Yayınevi.

Köksal, Hüseyin. (2019). "2023 Eğitim Vizyon Belgesi, Tekillik ve Transhümanizm". *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi/JRES*, *6*(1): 145-157.

Meriç, Cemil. (1980). *Kırk Ambar*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Zweig, Stefan. (2011). *Dünün Dünyası: Bir Avrupalının Anıları* (çev. Gülperi Sert). İstanbul: Can Yayınları.